C:\Users\Plazma\Desktop\309\Marquez_Gabriel_Garcia-Sto_roku_samoty.pdb

PDB Name: Marquez_Gabriel_Garcia-Sto_roku
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Gabriel García Márquez

Sto roků samoty

Přeložil Vladimír Medek, 1971

Ze španělského originálu
Cien anos de soledad
Editorial Sudamericana, Buenos Aires, 1967

García Márquez, Gabriel
Sto roků samoty
Praha: nakladatelství Hynek, s.r.o., 1997

Copyright (c) Gabriel García Márquez, 1967
Translation (c) Vladimír Medek, 1971
Cover (c) Petr Sacher, 1997
České vydání (c) nakladatelství Hynek, s.r.o., 1997
ISBN 80-85906-71-6

Jomímu Garcíovi Ascotovi
a Marii Luise Elíové

O mnoho let později, když stál před popravčí četou, vzpomněl si plukovník Aureliano Buendía na ono vzdálené odpoledne, kdy ho otec vzal k cikánům, aby si prohlédl led. Macondo v oněch dobách sestávalo z dvaceti domků z

hlíny a divokého rákosu, postavených na břehu řeky, jejíž průzračné vody se hnaly řečištěm plným ohlazených kamenů, bílých a obrovských jako předvěká vejce. Svět byl tak mladý, že řada věcí ještě ani neměla jméno, a kdo o nich chtěl hovořit, musel na ně ukázat prstem. Každoročně v březnu rozbila u vesnice svůj stan otrhaná cikánská rodina a s lomozným doprovodem píšťal a bubínků předváděla nové vynálezy. Nejdřív přinesli magnet. Podsaditý cikán s divokou bradou a s titěrnýma rukama, který se představil jako Melquíades, sveřepě předváděl vesničanům objev, který sám nazýval osmým divem učených alchymistů makedonských. Chodil od domu k domu se dvěma kovovými pruty a všichni užasle hleděli, jak hrnce, kotlíky, kleště a koše na rezavé uhlí padají z polic, dřevo skřípe, jak se z něho zoufale pokoušejí vytrhnout všecky hřebíky a šrouby, a dokonce i věci, které dávno pohřešili, se objevují tam, kde se jich nejvíc nahledali, a v divé změti se plazí za Melquíadesovými kouzelnými pruty. "Věci jsou nadány vlastním životem," vyhlašoval cikán s drsným přízvukem, "běží jen o to, probudit v nich duši." Josého Arcadia Buendíu, jehož nespoutaná představivost zacházela obvykle ještě dál než důmysl přírody, ba dokonce dál než zázraky a čáry, napadlo, že onoho neužitečného vynálezu by bylo možno využít k dobývání zlata ze země. Melquíades byl počestný člověk a upozornil ho: "K tomu se nehodí." José Arcadio Buendía však v oněch dobách na počestnost cikánů nevěřil, a vyměnil s ním ony dva zmagnetizované pruty za mezka a stádo koz. Jeho žena, Úrsula Iguaránová, jež ona zvířata mínila prodat a rozmnožit tak scvrklé rodinné jmění, mu to nedokázala vymluvit. "Brzo budeme mít zlata, že si s ním vydláždíme dům," odpověděl jí manžel. Několik měsíců se pak pokoušel dokázat správnost své domněnky. Píď po pídi prozkoumával celý kraj, nevyjímaje ani říční dno, vláčeje s sebou ony dva železné pruty a odříkávaje nahlas Melquíadesovo zaklínadlo. Jediné, co přitom vykopal, bylo brnění z patnáctého století; rezivý povlak spojil jednotlivé díly dohromady, a když jím pohnuli, dutě zachřestilo jako obrovská tykev plná kamení. Když se Josému Arcadiu Buendíovi a čtyřem mužům, kteří ho doprovázeli, podařilo brnění rozebrat, našli uvnitř zvápenatělou kostru, která měla na krku měděný závěsek s kadeří ženských vlasů.

V březnu se cikáni vrátili. Tentokrát přinesli dalekohled a lupu, velikou jako buben, a předváděli je jako nejnovější objev amsterodamských židů. Jednu z cikánek posadili na okraj vesnice a u vchodu do stanu postavili dalekohled. Za pět reálů se do něho vesničané mohli podívat a spatřit cikánku na dosah ruky. "Véda odstranila vzdálenosti," vyhlašoval Melquíades. "Zanedlouho bude člověk s to spatřit, co se děje kdekoliv na zemi, aniž by vysel z domu." Jednoho žhavého poledne předvedli podivuhodný pokus s obrovitou lupou: vysypali doprostřed ulice hromadu suché trávy, soustředili na ni sluneční paprsky a zapálili ji. José Arcadio Buendía, který ještě úplně nestrávil svůj neúspěch s magnety, pojal úmysl využít toho objevu jako válečné zbraně. Melquíades se mu to i tentokrát snažil vymluvit, nakonec však výměnou za lupu přijal oba zmagnetizované pruty a tři koloniální zlaťáky. Úrsula to hořce oplakala; ony peníze pocházely z truhly se zlatými mincemi, které její otec nashromáždil dík celoživotnímu odříkání, a ona je mela zakopané pod postelí, čekajíc, až je bude moci prospěšně vynaložit. José Arcadio Buendía se ji ani nepokoušel utěšovat, protože byl plně zaujat svými taktickými pokusy, do nichž se vrhal s obětavostí badatele, neváhaje nasadit vlastní život. Ve snaze dokázat účinky lup na nepřátelské oddíly se vystavil soustředěným slunečním paprskům a utrpěl při tom spáleniny, které se proměnily ve vředy a dlouho se nechtěly zahojit. Vzdor námitkám své ženy, poděšené vynálezem tak nebezpečným, málem zapálil dům. Celé hodiny vysedával ve svém pokoji a propočítával strategické možnosti své nové zbraně, až o tom sepsal celou příručku, didakticky podivuhodně jasnou a naprosto přesvědčivou. Společně s množstvím svědeckých výpovědí o svých pokusech a s několika složkami vysvětlujících nákresů ji pak zaslal úřadům; svěřil ji poslu, jenž překročil pohoří, zabloudil v nekonečných močálech, plavil se po dravých řekách a jen zázrakem ho neschválila dravá zvěř, zoufalství a neštovice, než dorazil na cestu, kudy chodily poštovní muly. Dostat se do hlavního města bylo v oněch dobách takřka nemožné; José Arcadio Buendía však ujišťoval, že se o to pokusí, jakmile mu to vláda přikáže, aby svůj vynález mohl názorně předvést vojenským činitelům a osobně je zaučit do obtížného umění sluneční války. Několik let pak čekal na odpověď. Nakonec ho čekání omrzelo; postěžoval si Melquíadesovi na neúspěch svých snah a cikán mu poskytl přesvědčivý důkaz o své počestnosti: vzal si lupu nazpět, dublony mu vrátil a navíc mu přidal několik portugalských map a navigační přístroje. Vlastnoručně mu pak sepsal stručný přehled výzkumů mnicha Hermanna, aby dovedl užívat astrolábu, kompasu a sextantu. José Arcadio Buendía strávil dlouhé měsíce dešťů v pokojíku, který si zbudoval v zadní části domu, aby ho nikdo nerušil v pokusech. Úplně se přestal starat o hospodářství, vysedával celé noci na dvoře a sledoval běh hvězd; jindy zas málem dostal úpal ve snaze najít přesný způsob, jak určit poledne. Naučil se s přístroji dokonale zacházet a vesmír znal tak dobře, že se mohl plavit po neznámých mořích, navštěvovat neobydlené končiny a navazovat styky s úžasnými bytostmi, aniž přitom opustil svou pracovnu. V té době si zvykl mluvit sám pro sebe, přecházet po domě a nikoho kolem si nevšímat; Úrsula a chlapci se zatím plahočili v zahradě, kde měli banánovníky a árony, maniok a bataty, tykve hladoučké i tykve bradavičnaté. Naráz a bez nejmenší výstrahy vsak jeho horečnou činnost vystřídalo jakési obluzení; několik dní chodil jako zmámený, šeptem si opakoval dlouhou řadu podivných domněnek a neodvažoval se uvěřit svému vlastnímu rozumu. Jedno úterý v prosinci pak při obědě naráz vyslovil všecko, co ho sužovalo. Oba chlapci si na celý život zapamatovali, jak vznešené a slavnostně jejich otec usedl do čela stolu, roztřesen horečkou a zmožen dlouhým bděním a vlastní rozjitřenou představivostí, a odhalil jim svůj objev:

"Země je kulatá jako pomeranč."

Úrsula ztratila trpělivost. "Jestli už musíš bláznit, blázni si sám," rozkřikla se na něj. "Ale chlapcům ty svoje cikánské nápady do hlavy nenasazuj." José Arcadio Buendía se však tvářil netečně a nenechal se zastrašit zoufalým křikem své ženy, která v návalu vzteku uhodila astrolábem o zem a rozbila mu jej. Zhotovil si nový, sezval do svého pokojíku muže z vesnice a pomocí teorií, kterým žádný z nich nerozuměl, jim dokazoval, že je možné vrátit se zase zpět do výchozího bodu, plavíme-li se neustále na východ. Celá vesnice byla přesvědčena, že José Arcadio Buendía přisel o rozum, když tu se objevil Melquíades a uvedl věci na pravou míru. Veřejně vyzdvihl důvtip onoho muže, jenž pouhými astronomickými úvahami došel k teorii už ověřené v praxi, i když v Macondu dosud neznámé, a na důkaz své úcty mu

dal dar, který měl mít pro budoucnost vesnice zásadní význam: alchymistickou laboratoř.
Melquíades v té době začal velice rychle stárnout. Za jeho prvních návštěv v Macondu se zdálo, že je stejně starý jako José Arcadio Buendía; ten si však i nadále udržoval svou úžasnou sílu, s níž dokázal uchopit koně za uši a povalit ho, kdežto cikána jako by sžírala jakási úporná choroba. Po pravdě to byl důsledek mnoha podivných nemocí, které ho postihly při jeho nespočetných cestách kolem světa. Jak o tom sám vyprávěl José Arcadiu Buendíovi, když mu pomáhal zařizovat laboratoř, smrt za ním chodila po celém světě a očichávala mu nohavice, neodvažovala se mu však zasadit poslední ránu. Unikl všem epidemiím a pohromám, které kdy sužovaly lidský rod. V Persii přežil pelagru, v Malajském souostroví kurděje, v Alexandrii malomocenství, v Japonsku beri-beri, na Madagaskaru dýmějový mor, na Sicílii zemětřesení a v Magalhaesově úžině hromadné ztroskotání. Onen zázračný muž, jenž dle svých vlastních slov znal klíče k Nostradamovi, byl ponurého vzhledu, obklopoval ho jakýsi podivný smutek a jeho asijský pohled jako by znal opačnou stranu věcí. Nosil veliký černý klobouk, podobný rozevřeným havraním křídlům, a sametovou kazajku pokrytou měděnkou staletí. Vzdor své nezměrné učenosti a svému tajuplnému vzezření však zůstával člověkem, jedním z pozemšťanů, a co chvíli se potýkal s malichernými problémy všedního života. Stěžoval si na stařecké choroby, trápil se i pro sebemenší hmotnou újmu a už léta se nezasmál, poněvadž kurděje ho připravily o všecky zuby. Onoho dusného odpoledne, kdy jim cikán odhalil svá tajemství, si byl José Arcadio Buendía jist, že se mezi nimi zrodilo velké přátelství. Chlapci užasle naslouchali jeho podivuhodným příběhům. Aurelianovi, kterému bylo teprve pět let, se Melquíades na celý život vryl do paměti tak, jak ho viděl onoho odpoledne; opíral se o kovové lesklé, zářící okno, svým hlubokým, jakoby varhanním hlasem rozsvěcoval i nejtemnější kouty představivosti a po skráních se mu řinul tuk, rozpuštěný vedrem. Jeho starší bratr José Arcadio onu zázračnou vidinu předal jako dědičnou vzpomínku všem svým potomkům; zato Úrsula na jeho návštěvu vzpomínala ve zlení, poněvadž vešla do místnosti právě v okamžiku, kdy Melquíades z nepozornosti rozbil lahvičku s chloridem rtuťnatým.
"To je puch ďáblův," řekla.
"Vůbec ne," opravil ji Melquíades. "Je dokázáno, že ďábel páchne sírou, a tohle je trochu sublimátu."
Vždy hotov ostatní poučit, pustil se do zasvěceného výkladu o ďábelských vlastnostech rumělky; Úrsula ho však neposlouchala, odvedla chlapce pryč a modlila se s nimi. Vzpomínka na Melquíadese se jí pak už vždycky v paměti spojovala s tím štiplavým zápachem.
Ona primitivní laboratoř sestávala - nepočítáme-li množství kelímků, nálevek, retort, filtrů a cedníků - z jednoduché pícky, skleněné zkumavky s dlouhým úzkým hrdlem, napodobeniny vejce mudrců a destilačního přístroje, zhotoveného cikány podle novodobých popisů třídílné aparatury židovky Marie. Navíc k ní Melquíades přidal vzorky sedmi kovů odpovídajících sedmi planetám, Mojžíšovy a Zosimovy návody, jak zdvojnásobovat zlato, a řadu poznámek a kreseb a postupech Velkého Mistrovství, podle nichž se ten, kdo by je uměl správně vyložit, mohl pokusit o zhotovení kamene mudrců. José Arcadio Buendía se dal zlákat jednoduchostí návodů, jak zdvojnásobit zlato, a po několik týdnů dotíral na Úrsulu, aby mu dovolila vykopat její koloniální mince a rozmnožit je tolikrát, kolikrát jen lze rozdělit rtuť. Úrsula se manželové skálopevné umíněnosti nakonec jako vždycky podvolila a José Arcadio Buendía vhodil třicet dublonů do kelímku, roztavil je s měděnými pilinami, auripigmentem, sírou a olovem a pak to všecko vařil na prudkém ohni v kotlíku ricinového oleje, až dostal hustý páchnoucí sirup, podobný spíš obyčejnému karamelu než ušlechtilému kovu. V průběhu dobrodružných a zoufalých destilačních pokusů, kdy je tavil se sedmi planetárními kovy, působil na ně vzduchotěsnou rtutí a kyperskou skalicí a pak je znovu povařil ve vepřovém sádle, poněvadž neměl ředkvový olej. Úrsulino vzácné dědictví se proměnilo ve zuhelnatělý příškvarek, který nemohli dostat ze dna kotlíku.
Než se cikáni zase vrátili, stačila před nimi Úrsula varovat celé Macondo. Zvědavost se však ukázala silnější než strach. Poněvadž tentokrát cikáni prošli vesnicí, vyluzujíce z nejrůznějších hudebních nástrojů ohlušující rámus, a hlasatel oznamoval předvádění nejúžasnějšího objevu Nasciánských. Všichni se tedy vypravili ke stanu, zaplatili po centavu a spatřili Melquíadese, omládlého a svěžího, s tváří bez vrásek s novým, zářivým chrupem. Ti, kdo se pamatovali na jeho dásně zničené kurdějemi, povislé tváře a zvadlé rty, se zachvěli hrůzou při pohledu na ten jednoznačný důkaz cikánových nadpřirozených schopností. Hrůza se proměnila v panický děs, když si Melquíades vytáhl zuby, neporušené a tkvící v dásních, a na okamžik je ukázal obecenstvu - letmý okamžik, kdy se znovu změnil v sešlého starce z posledních let -, zase si je nasadil a opět se usmál s veškerým půvabem svého znovunabytého mládí. Dokonce i José Arcadio Buendía si pomyslil, že Melquíadesovy vědomosti přesáhly únosné meze; o to víc se vsak potěšil, když mu cikán mezi čtyřma očima vysvětlil mechanismus svého umělého chrupu. Připadalo mu to tak prosté a úžasné zároveň, že přes noc ztratil všechen zájem o alchymistická bádání; znovu propadl trudomyslnosti, přestal pravidelné jíst a celé dny bloumal po dome. "Ve světě se dějí neuvěřitelné věci," říkal Úrsule. "Pár kroků od nás, na druhé straně řeky, mají nejrůznější kouzelné přístroje, a my tu pořád žijeme jako boží hovádka." Ti, kteří ho znali z dob založení Maconda, kroutili hlavami nad tím, jak velice se pod Melquíadesovým vlivem změnil.
V době založení vesnice byl José Arcadio Buendía jakýmsi mladistvým patriarchou; dával pokyny k setbě, radil při výchově dětí a chovu dobytka, nevyhýbal se ani tělesné práci a společné s ostatními usiloval o rozkvět obce. Jeho dům byl od samého začátku nejlepší v celé osadě, a ostatní domy proto uzpůsobili k jeho obrazu a podobě; skládal se z prostorného, světlého obývacího pokoje, terasové jídelny s pestrobarevnými květinami, dvou ložnic, dvora s obrovským kaštanem, úpravné zahrady a ohrady, kde pokojně žili vedle sebe vepři, slepice a kozy. Z domácího zvířectva byli nejenom v domě, ale v celé osadě zakázáni jedině kohouti cvičení k zápasům.
Úrsula se svou pracovitostí vyrovnala manželovi. Byla to žena drobné postavy a železných nervů, Činorodá a přísná, a za celý život ji nikdo neslyšel zpívat; od úsvitu až do pozdních večerních hodin jako by byla všude najednou, neustále doprovázena tichým šuměním svých lemovaných sukní. Dík její péči byly podlahy z udusané hlíny, nebílené hliněné stěny a venkovský dřevěný nábytek, který si sami zhotovili, vždycky čisté, a staré truhly, kam ukládali Šatstvo, vydávaly vlahou bazalkovou vůni.

José Arcadio Buendía, nejpodnikavější člověk, jaký kdy v Macondu byl, vybral místa pro stavbu jednotlivých domů tak, aby odevšad bylo stejně daleko k řece pro vodu, a ulice vyměřil tak promyšlené, aby za poledne na žádný dům nepražilo slunce víc než na ostatní. Během několika let se z Maconda stala spořádanější a pracovitější obec než všecky, které jeho tři sta obyvatel do té doby poznalo. Byla to opravdu šťastná vesnice, kde žádnému nebylo víc než třicet let a kde ještě nikdo neumřel.
Od samého založení vesnice José Arcadio Buendía dělal čihadla a klece. Zakrátko naplnil žluvami, kanáry, včelojedy a červenkami nejenom vlastní dům, ale všecky po celé vesnici. Zpěv tolika rozličných ptáků byl nakonec tak ohlušující, že si Úrsula ucpávala uši včelím voskem, aby nepřišla o zdravý rozum. Když se tu poprvé objevili cikáni z Melquíadesova kmene a prodávali skleněné kuličky proti bolestem hlavy, všichni se podivovali, jak vůbec mohli najít jejich vesnici, ztracenou v ospalé bažině, a cikáni přiznali, že Šli po ptačím zpěvu.
Ono zaujetí pro věc celku ho však zanedlouho opustilo a nahradila je posedlost magnety, astronomickými propočty, sny o přeměně kovů a touha poznat zázraky světa. José Arcadio Buendía, předtím podnikavý a čistotný, začal vypadat jako povaleč, chodil nedbale oblečený a tvář měl zarostlou divokými vousy, které mu Úrsula jen stěží zarovnávala kuchyňským nožem. Mnozí v osadě ho měli za oběť nějakých podivných čar; ale i ti, kteří nejvíc prohlašovali, že se zbláznil, opustili svou práci i rodiny a přidali se k němu, když si přehodil přes rameno sekyru a mačetu a všechny je vyzval, aby mu pomohli proklestit stezku, která by Macondo spojila se světem velkých vynálezů.
José Arcadio Buendía neměl nejmenší představu o zeměpisu kraje. Věděl, že na východě leží neproniknutelné hory a na opačné straně pohoří starobylé město Riohacha, kde kdysi dávno - jak mu vyprávěl jeho děd, první Aureliano Buendía - Sir Francis Drake pro zábavu ranami z děl lovil kajmany, aby pak jejich kůže dal vyspravit, vycpat slámou a odvézt královně Alžbětě. On a muži, kteří ho doprovázeli se ženami, dětmi, dobytkem a se vším domácím nářadím, ty hory za mlada přešli, když hledali cestu k moři; po šestadvaceti měsících se vzdali svého záměru a založili Macondo, aby se nemuseli vracet zpátky. Ona cesta ho tedy nezajímala, poněvadž mohla vést jenom do minulosti. K jihu se prostíraly močály, pokryté věčnou vrstvou rostlin, a rozlehlý svět veliké bažiny, která podle tvrzení cikánů nemela konce. Na západě se veliká bažina prolínala s nekonečnými vodními plochami, kde žili kytovci s hebkou kůží a s ženskou hlavou a hrudí, kteří svými obrovskými prsy okouzlovali plavce a přiváděli je do záhuby. Cikáni se po oné cestě plavili celých Šest měsíců, než dosáhli pruhu pevné země, kudy chodili poštovní muly. Podle propočtů Josého Arcadia Buendíi je proto k civilizaci mohla zavést jediné severní cesta. Tytéž muže, kteří spolu s ním zakládali Macondo, vybavil teď sekyrami a mačetami a loveckými zbraněmi, uložil do tlumoku mapy a orientační pomůcky a vydali se na odvážnou cestu.
V prvních dnech se nesetkali s vážnější překážkou. Šli po kamenitém říčním břehu až k místu, kde před lety našli brnění starého válečníka, a tam se pustili do lesa po stezce zarostlé divokými pomerančovníky. Na konci prvního týdne zabili a upekli jelena, snědli však jenom polovici a zbytek si nasolili na další dny ve snaze oddálit okamžik, kdy budou muset znovu jíst papoušky, jejichž modré maso melo drsnou pachuť pižma. Více než deset dní pak nespatřili slunce; půda byla měkká a vlhká jako sopečný popel, les byl čím dál záludnější, vřeštění opic a ptačí křik se ozývaly ze stále větší dálky a svět navždy zesmutněl. Obklopoval je vlhký mlčenlivý ráj z časů před prvotním hříchem, vysoké boty se jim bořily do tůněk s dýmajícím olejem, mačetami roztínali krvavé lilie a zlaté moky, a tísnili je ty nejstarší vzpomínky. Po celý týden se málem beze slova jako náměsíční prodírali tím truchlivým světem; na cestu jim blikotala jen nepatrná záře světélkujících mušek a v plicích je tížil dusný pach krve. Vrátit se nemohli, poněvadž stezka, kterou razili, hned zase zarůstala novými rostlinami, které jim bujely málem před očima. "Na tom nesejde," prohlašoval José Arcadio Buendía. "Hlavní je neztratit směr." Neodkládal kompas ani na chvíli a vedl svou družinu dál k neviditelnému severu, až konečné měli onen začarovaný kraj za sebou. Byla temná, bezhvězdná noc, tma vsak byla plná čistého, svěžího vzduchu. Vyčerpáni dlouhým pochodem, si rozvěsili sítě a poprvé po čtrnácti dnech tvrdé usnuli. Probudili se, když slunce už bylo vysoko, a samým údivem div neztratili řeč. Obklopen kapradím a palmami, stál tu před nimi obrovský Španělský koráb, v tichém ranním světle bílý a pokrytý prachem. Nakláněl se mírně na pravý bok, z neporušených stěžňů visely špinavé cáry plachet a lanoví obrostlo pestrými orchidejemi. Trup, pokrytý hladkým krunýřem ze zkamenělých štítonošů a hebkého mechu, vězel pevně v kamenité půdě. Celá loď jako by přebývala ve svém vlastním prostoru, prostoupeném samotou a zapomněním a nepřístupném neřestem času a zvykům ptactva. S obezřetnou horlivostí vnikli dovnitř, ale našli tam jenom hustý les květin.
Objevením korábu, ohlašujícím blízkost moře, zápal Josého Arcadia Buendíi náhle ochabl. S nevýslovnými oběťmi a útrapami hledal kdysi moře a nenašel je, a teď je našel, aniž je hledal, postavilo se mu do cesty jako nepřekonatelná překážka; připadalo mu to jako výsměch rozpustilého osudu. O mnoho let později, když už tudy vedla pravidelná poštovní cesta, plukovník Aureliano Buendía znovu prošel oním krajem a jediné, co z lodi nasel, bylo zuhelnatělé žebroví uprostřed vlčích máků. Teprve to ho přesvědčilo, že onen příběh nebyl jen výplodem otcovy představivosti, a kladl si otázku, jak se koráb mohl dostat tak daleko na pevnou zem. José Arcadio Buendía se však nad tou záhadou netrápil, když dvanáct kilometrů od korábu, po dalších čtyřech dnech cesty, uviděl moře. Tady skončily jeho sny, u popelavého, pěnícího a špinavého moře, které nestálo za všechna nebezpečí a oběti jejich výpravy.
"U čerta!" rozkřikl se. "Macondo je ze všech stran obklopeno vodou."
Nadlouho pak převládla představa, že Macondo leží na poloostrove; vycházela z mapy, kterou podle svých představ nakreslil José Arcadio Buendía po návratu z výpravy. Pracoval na ní se vztekem a záměrně přitom zdůraznil obtížnost spojení se světem, jako by chtěl sám sebe vytrestat za naprostou pošetilost, s níž zvolil místo pro osadu. "Nikdy se nikam nedostaneme," stěžoval si Úrsule. "Shnijeme tu zaživa, bez dobrodiní védy." Ona jistota, kterou se po několik měsíců sžíral ve svém pokojíku, v něm vzbudila záměr přestěhovat Macondo na vhodnější místo. Tentokrát vsak Úrsula jeho horečné plány předešla. Skrytou a neúnavnou mravenčí prací popudila všechny ženy proti nestálosti jejich mužů, kteří se už začínali chystat na stěhování. José Arcadio Buendía ani nepostřehl, kdy se jeho plány začaly zaplétat

do změti záminek, potíží a vytáček, až se proměnily v pouhopouhý přelud, a jaké síly to vlastně způsobily. Úrsula ho sledovala s nevinnou pozorností a onoho jitra, kdy ho našla v zadním pokojíku, jak mezi zuby bručí něco o stěhování a skládá jednotlivé součásti laboratoře zpátky do původních beden, bylo jí ho dokonce trochu líto. Počkala, až skončil, zatloukl bedny a vzorovým barvivem na ně napsal začáteční písmena svého jména, aniž mu něco vytýkala; věděla však, že už chápe - vyrozuměla to z jeho polohlasné samomluvy -, že muži z vesnice se k jeho tažení nepřidají. Teprve když vysazoval dveře pokojíku, odvážila se zeptat, proč to dělá, a on jí poněkud zatrpkle odpověděl: "Když nikdo nechce jít, půjdeme sami." Úrsula zachovala klid.
"Nikam nepůjdeme," prohlásila. "Zůstaneme tady, poněvadž tady se nám narodil syn."
Ještě nám tu nikdo neumřel," namítl její manžel. "Nikde není člověk doma, dokud tam někoho nepochoval."
Úrsula odpověděla vlídně, ale rozhodně:
"Jestli musím umřít, abyste tu zůstali, tak umřu."
José Arcadio Buendía nevěřil, že by vůle jeho ženy mohla být tak pevná. Snažil se ji zvábit kouzly své představivosti, přísliby zázračného světa, kde stačí vylít na zem něco zázračných tekutin, aby rostliny přinášely plody, jaké si člověk přeje, a kde málem zadarmo prodávají nejrůznější přístroje proti bolestem. Úrsula se však jeho vidinami nedala oblomit.
"Místo abys pořád uvažoval o těch svých bláznivých novotách, měl by ses radši starat o své syny," odpověděla mu. "Jen se na ně podívej, vždyť rostou jako stromy v lese, jak ta boží hovádka."
José Arcadio Buendía vzal ženinu výzvu doslova. Vyhlédl z okna a v slunné zahradě spatřil dva bosé chlapce; zdálo se mu, jako by teprve v onom okamžiku začali existovat, vyvoláni v život Úrsuliným zaklínáním. V tu chvíli se v jeho nitru něco stalo; něco záhadného a trvale platného, co ho vytrhlo z přítomného času a unášelo neprobádanými končinami vzpomínek někam pryč. Úrsula dál zametala dům, teď už jistá, že tu zůstane až do smrti. José Arcadio Buendía zaujaté sledoval chlapce, až se mu zamžily oči a on si je utřel hřbetem ruky a hluboce, odevzdané vzdychl.
"Budiž," řekl potom. "Pověz jim, ať mi jdou pomoci vybalit ty bedny."
Josému Arcadiovi, staršímu z obou chlapců, bylo v té době čtrnáct let. Měl hranatou hlavu, ježaté vlasy a otcovu umíněnou povahu. V budoucnosti měl zřejmé dosáhnout otcova vzrůstu a tělesné síly, už tehdy však bylo zřejmé, že mu chybí představivost. Úrsula ho počala a porodila během namáhavého putování přes hory, před založením Maconda, a spolu s manželem děkovali nebesům, když se ujistili, že na sobě nemá nic zvířecího. Aurelianovi, prvnímu lidskému tvoru, který se narodil v Macondu, mělo být v březnu šest let. Byl samotářský a zamlklý; v břiše své matky plakal a na svět přišel s otevřenýma očima. Když mu stříhali pupeční šňůru, pohyboval hlavou ze strany na stranu, obeznamoval se s věcmi v místnosti a s poklidnou zvědavostí zkoumal tváře kolemstojících. Nedbaje lidí, kteří si ho přicházeli prohlédnout, zahleděl se upřené na strop z palmového listí, který jako by se pod úžasnou tíhou deště měl každou chvíli probořit. Úrsula si na onen pronikavý pohled pak nevzpomněla až do dne, kdy tříletý Aureliano vešel do kuchyně právě v okamžiku, kdy sundala z kamen hrnec vařící polévky a postavila ho na stůl. Chlapec se zaraženě zastavil ve dveřích a řekl: "Spadne." Hrnec pevné stál uprostřed stolu, jakmile to však chlapec pronesl, začal se nezadržitelné sunout k okraji, jakoby hnán nějakou vnitřní silou, a roztříštil se o zem. Polekaná Úrsula to vypravovala manželovi, ten si však onu příhodu vyložil jako přirozený jev. Za celá léta nevěnoval svým synům nejmenší pozornost; dílem proto, že dětství považoval za období duševní omezenosti, dílem proto, že byl přespříliš zaujat vlastním přeludným hloubáním.
Ode dne, kdy oba chlapce zavolal k sobě, aby mu pomohli vybalit laboratoř, jim však věnoval svoje nejlepší chvíle. V odlehlém pokojíku, jehož stěny se pomalu zaplňovaly neuvěřitelnými mapami a bájnými obrazci, je naučil číst, psát a počítat a vypravoval jim o zázracích světa; užíval přitom nejen svých vědomostí, ale vybičoval svou představivost až k nejneslýchanějším mezím. Dík tomu se chlapci naučili, že v jižní části Afriky žijí mírumilovní a moudří lidé, jejichž jedinou zábavou je sedět a přemýšlet, a Egejské moře že lze přejít suchou nohou, skáčete-li z jednoho ostrova na druhý až do přístavu Soluně. Ony přeludné chvilky se oběma chlapcům vryly tak hluboko do paměti, že ještě mnoho let nato, vteřinu před tím, než důstojník pravidelné armády dal popravčí četě příkaz k palbě, se plukovníku Aurelianu Buendíovi znovu vybavilo ono vlahé březnové odpoledne, kdy otec náhle přerušil hodinu fyziky a se zdviženou rukou a nehybnými zraky uchváceně naslouchal vzdáleným zvukům bubnů, píšťal a rolniček; to do vesnice znovu přicházeli cikáni, aby ohlásili nejnovější podivuhodný objev učenců memfidských.
Byli to noví cikáni; mladí muži a ženy, kteří znali jenom svůj vlastní jazyk, nádherná stvoření s naolejovanou kůží a čilýma rukama, jejichž tance a hudba naplnily celou osadu ztřeštěným, hlučným veselím, s pestrobarevnými papoušky, přednášejícími italské romance, slepicí, která za zvuků tamburíny snesla sto zlatých vajec, cvičenou opicí, která uhadovala lidské myšlenky, složitým strojem, který dokázal přišívat knoflíky i srážet horečku, přístrojem na zahlazování špatných vzpomínek, náplastí na ukrácení času a tisícem dalších vynálezů, natolik důmyslných a neobyčejných, že José Arcadio Buendía zatoužil vynalézt paměťový stroj, aby si je všecky dokázal zapamatovat. V okamžiku byla celá vesnice k nepoznání. Obyvatelé Maconda, ohlušeni tou nesmírnou poutí, si ve svých vlastních ulicích naráz připadali jako cizí.
José Arcadio Buendía vedl oba chlapce za ruku, aby je v té vřavě neztratil, vrážel do kouzelníků s pozlacenými zuby a kejklířů se Šesti rukama, dusil se smíšeným pachem hnoje a santálového dřeva, vystupujícím z davu, a jako posedlý bloudil po celé vesnici a hledal Melquíadese, aby mu objasnil bezmezné záhady onoho úžasného přeludu. Oslovil několik cikánů, žádný z nich však nerozuměl jeho jazyku; nakonec dorazil až na místo, kde Melquíades obvykle rozbíjel svůj stáří, a našel tam zamlklého Arména, jak španělsky nabízí sirup, jenž dělá člověka neviditelným. Armén do sebe právě obrátil plnou skleničku jantarové tekutiny, když se José Arcadio Buendía protlačil zástupem, zaujaté sledujícím tu podívanou, a ještě se ho stačil zeptat. Cikán ho obestřel svým užaslým pohledem a pak se proměnil v kalužinu smrdutého dýmajícího dehtu, nad nímž doznívala ozvěna jeho odpovědi: Melquíades umřel. José Arcadio Buendía zůstal nehybně stát, otřesen tou zprávou, a snažil se přemoci svůj zármutek; mezitím se dav rozptýlil, přiváben jinými

zázraky, a kalužina, která zbyla po mlčenlivém Arménovi, se úplně vypařila. Později mu další cikáni potvrdili, že Melquíades opravdu podlehl zimnici v přesypech u Singapuru a jeho tělo že hodili do vody na nejhlubším místě Jávského moře. Chlapce ta zpráva nezajímala; umíněně se dožadovali, aby se s nimi šel podívat na podivuhodnou novotu memfidských učenců, ohlašovanou u vchodu do stanu, jenž podle slov cikánů patříval králi Šalamounovi. Naléhali tak dlouho, až José Arcadio Buendía zaplatil třicet reálů a zavedl je doprostřed stanu, kde stál obrovský cikán s chlupatou hrudí a ostříhanou hlavou, s měděným kruhem v nose a těžkým železným řetězem na kotníku a střežil pirátskou truhlici. Odklopil víko a z truhly to studeně zavanulo. Uvnitř byl jenom obrovský průzračný valoun se spoustou jehliček, v kterých se večerní světlo lomilo do pestrobarevných hvězdic. José Arcadio Buendía si ho rozpačitě prohlížel, věděl však, že chlapci očekávají okamžité vysvětlení, a odvážil se zamumlat:
"To je největší diamant na světě."
"Ne", opravil ho cikán. "To je led."
José Arcadio Buendía nechápavě natáhl ruku k průzračnému balvanu, ale obr ho zadržel: "Dotknutí stojí pět reálů navíc," řekl. José Arcadio Buendía zaplatil, položil ruku na ledový balvan a několik minut ji tam podržel; srdce mu překypovalo strachem, i radostí, jak se dotýkal onoho záhadného předmětu. Nevěděl, co na to říci, a zaplatil dalších deset reálů, aby ten zázračný zážitek dopřál i svým synům. Malý José Arcadio se ledu odmítl dotknout: Aureliano vsak přistoupil blíž, položil na něj ruku a hned zase ucukl. "Vždyť je to vařící," vykřikl ustrašeně. Otec si ho však nevšímal. Uchvácen zázrakem, kterého se mohl dotknout, zapomněl v tu chvíli na nezdar svých blouznivých plánů i na Melquíadesovo tělo, ponechané napospas sépiím. Zaplatil ještě pět reálů, položil ruku na ledový balvan, jako by vydával svědectví při posvátné knize, a prohlásil:
"Tohle je největší vynález našich časů."

*

Když pirát Francis Drake v šestnáctém století napadl Riohachu, prababička Úrsuly Iguaránové se tak polekala zvonění na poplach a hřmění děl, že se přestala ovládat a sedla si na rozpálenou plotnu. Následkem spálenin, které přitom utrpěla, nebyla jako manželka až do smrti k ničemu. Sedět mohla jen napůl, obložena polštáři, a něco podivného se muselo přihodit i s její chůzí, poněvadž od té doby ji nikdo cizí neviděl na nohou. Zřekla se všech společenských styků, posedlá utkvělou představou, že její tělo páchne spáleninou. Celé noci vysedávala na dvoře a neodvažovala se zamhouřit oko, poněvadž se jí zdálo, že Angličané se svými lítými útočnými psy se hrnou oknem do ložnice a podrobují ji ponižujícímu mučení rozpáleným železem. Její manžel, aragonský obchodník, s kterým měla dva syny, utratil polovinu svého majetku za léky a kratochvíle, kterými se jí pokoušel ulevit v jejích mukách. Nakonec obchod prodal a odstěhovali se daleko od moře do mírumilovné indiánské osady na předhoří a tam své ženě postavil ložnici bez oken, aby se piráti, kteří ji strašili ve spánku, neměli kudy dostat dovnitř.
V oné zapadlé osadě už dlouhá léta žil a pěstoval tabák potomek španělských vystěhovalců don José Arcadio Buendía. Úrsulin praděd a on se stali společníky a počínali si tak úspěšně, že během několika let zbohatli. O několik století později se kreolův prapravnuk oženil s Aragoncovou prapravnučkou; proto pokaždé, když manželovy ztřeštěné nápady vyvedly Úrsulu z míry, pomíjela oněch tři sta let nejrůznějších nahodilostí a proklínala hodinu, kdy Francis Drake napadl Riohachu. Byly to jen řeči, kterými si ulevovala; po pravdě byli totiž až do smrti spojeni pevnějším poutem než láskou: společnými výčitkami svědomí. José Arcadio Buendía byl Úrsulin bratranec. Společně vyrostli ve staré osadě, kterou jejich předkové svou prací a dobrými mravy proměnili v jednu z nejhezčích vesnic v celé provincii. Jejich sňatek byl nasnadě od chvíle, kdy se narodili; když vsak oznámili, že se chtějí vzít, vlastní příbuzní se jim v tom snažili zabránit. Obávali se, že ony zdravé ratolesti obou rodů, po staletí se křížících navzájem, potká potupný osud a přivedou na svět ještěrky. Jeden odstrašující příklad tu už byl: Úrsulina teta, provdaná za strýce Josého Arcadia Buendíi, měla syna, který po celý život nosil Široké volné kalhoty a zemřel vykrvácením ve dvaačtyřiceti letech, jež prožil jako naprostý panic, poněvadž se narodil s chrupavčitým ocasem ve tvaru vývrtky a se štětičkou chlupů na konci, prasečím ocasem, který nikdy neukázal žádné ženě a který ho nakonec stál život, když mu jeho přítel řezník prokázal laskavost a sekerou na čtvrcení dobytka mu ho usekl. José Arcadio Buendía s lehkomyslností svých devatenácti let vyřešil ten problém jedinou větou: "Pro mě ať máme třeba selata, hlavně aby uměla mluvit." Slavili tedy svatbu s kapelou a ohňostroji. Trvala tři dny a od té chvíle by bývali žili Šťastné, kdyby Úrsulina matka dceru nevystrašila nejrůznějšími pochmurnými předpověďmi o jejím potomstvu, až dosáhla toho, že se Úrsula odmítla manželovi oddat. Ze strachu, aby ji hřmotný a umíněný manžel neznásilnil ve spánku, navlékala si na noc neumělé kalhoty, které jí matka ušila z plachtoviny a zesílila soustavou navzájem propletených řemenů, jež se vpředu zapínaly velikou železnou přezkou. Tak žili několik měsíců, José Arcadio Buendía se přes den staral o své cvičené kohouty a Úrsula sedávala u matčina rámu a vyšívala. Každou noc však spolu několik hodin zápasili, a roztoužená prudkost oněch potyček jako by se jim už stávala náhražkou za milostný styk, když obecné mínění vytušilo, že tu není něco v pořádku, a po vesnici se začalo proslýchat, že Úrsula je rok po svatbě pořád ještě panna, poněvadž její manžel je pohlavně nemohoucí. José Arcadio Buendía byl poslední, ke komu se to doneslo.
"Tak vidíš, Úrsulo, co si lidé povídají," řekl své ženě co možná nejklidněji.
"Nech je, ať si mluví," řekla Úrsula. "My přece víme, že to není pravda."
A tak se u nich ještě šest měsíců nic nezměnilo, až do oné osudné neděle, kdy kohout Josého Arcadia Buendíi zvítězil nad kohoutem Prudencia Aguilara. Poražený sok, rozzuřený a vydrážděný pohledem na krev svého ptáka, odstoupil několik kroků od Josého Arcadia Buendíi, aby všichni na zápasišti slyšeli, co mu teď poví.
"Blahopřeju ti," rozkřikl se. "Uvidíme, jestli aspoň tenhle kohout dokáže uspokojit tvou ženu."
José Arcadio Buendía poklidné zvedl svého kohouta. "Za okamžik jsem zpátky," řekl všem a pak se obrátil na

Prudencia Aguilara:
"A ty si dojdi domů pro nějakou zbraň, poněvadž tě zabiju."
Deset minut nato se vrátil s mohutným oštěpem svého děda. Prudencio Aguilar na něho čekal u dveří zápasiště, kde se zatím shromáždilo půl vesnice. Neměl čas se bránit; oštěp Josého Arcadia Buendíi, vržený s býčí silou a se stejnou přesností, s jakou první Aureliano Buendía hubil v kraji jaguáry, mu pronikl hrdlem. Toho večera, zatímco na zápasišti bděli u nebožtíka, José Arcadio Buendía vešel do ložnice ve chvíli, kdy si jeho žena navlékala kalhoty cudnosti. Zamával jí oštěpem před očima a poručil jí:
"Dej to dolů." Úrsula se manželovu rozhodnutí nijak nezpěčovala. "Jestli se něco stane, bude to tvoje vina," zamumlala. José Arcadio Buendía zarazil oštěp do hliněné podlahy.
"Jestli máš rodit ještěrky, budeme mít ještěrky," prohlásil. "Ale víc mrtvých už tu kvůli tobě nebude."
Byla krásná červnová noc, svěží a měsíčná, a oni byli vzhůru až do ranního rozbřesku a zmítali se po posteli, nevšímajíce si větru, který zanášel až do jejich ložnice pláč příbuzných Prudencia Aguilara.
Celá záležitost byla prohlášena za čestný souboj, přesto však je oba tížily výčitky svědomí. Jedné noci, když nemohla spát, šla se Úrsula na dvůr napít vody a u kádě spatřila Prudencia Aguilara. Byl sinalý, ve tváři měl velice smutný výraz a pokoušel se ucpat si otvor v hrdle chomáčem esparta. V Úrsule nevzbudil strach, ale soucit. Vrátila se do pokoje a vypravovala manželovi, co viděla, ten ji však nebral vážně. "Mrtví z hrobů nevstávají," mínil. Úrsula spatřila Prudencia Aguilara v koupelně, jak si chomáčem esparta smývá zaschlou krev z krku. Další noc ho zahlédla, jak se prochází v dešti. To už Josého Arcadia Buendíu její přeludy omrzely, ozbrojil se oštěpem a vyšel na dvůr. Venku stál mrtvý a tvářil se smutně.
"Táhni k čertu," rozkřikl se na něj José Arcadio Buendía. "Kolikrát se vrátíš, tolikrát tě zabiju."
Prudencio Aguilar však pryč nešel, a José Arcadio Buendía se neodvážil hodit po něm oštěpem. Od té doby nemohl klidně spát. Trápil ho nesmírný zármutek, který měl v očích ten mrtvý venku v dešti, hluboký stesk, který ho táhl k živým, a dychtivost, s níž chodil po celém domě a hledal vodu, aby si v ní namočil svůj chomáč esparta. "Určitě hrozně trpí," řekl Úrsule. "Je vidět, jak je sám." Úrsula sama byla tak dojata, že když příště spatřila mrtvého, jak nahlíží do hrnců na kamnech, pochopila, co hledá, a od té doby mu nechávala po celém domě koflíky s vodou. Když ho však José Arcadio Buendía jedné noci našel ve svém pokoji, jak si vymývá ránu, bylo to na něj už příliš.
"Ať je po tvém, Prudencio," řekl mu. "Odstěhujeme se odtud, jak to jen nejdál půjde, a nikdy se už nevrátíme. A teď jdi klidně spát."
Tak se vydali na cestu přes hory. Několik přátel Josého Arcadia Buendíi, mladých jako on a nadšených tím dobrodružstvím, sbalilo všechen svůj majetek a se svými ženami a dětmi se vydali do země, kterou jim nikdo nezaslíbil. José Arcadio Buendía před odchodem zakopal na dvoře svůj oštěp a své nádherné cvičené kohouty podřezal jednoho po druhém v naději, že tím Prudenciu Aguilarovi dopřeje aspoň trochu klidu. Úrsula si vzala s sebou jen kufr se šatstvem, které dostala do výbavy, trochu domácího náčiní a truhličku se zlatými mincemi, zděděnou po svém otci. Nestanovili si žádný určitý směr; věděli, kde leží Riohacha, a snažili se prostě jít na opačnou stranu, aby po sobě nezanechali žádné stopy a nepotkali nikoho známého. Byla to nesmyslná pouť. Po čtrnácti měsících, se žaludkem zkaženým opičím masem a polévkou z hadů, porodila Úrsula syna, po všech stránkách lidského. Polovinu cesty proležela v síti, zavěšené na tyči, kterou dva muži nesli na ramenou, poněvadž jí nestvůrně otekly nohy a křečové žíly jí praskaly jako mýdlové bubliny. Na děti s jejich plochými bříšky a unavenýma očima byl smutný pohled, přesto však snášely pochod lépe než jejich rodiče, a většinou je to dokonce bavilo. Po téměř dvouletém putování spatřili jednoho rána jako první smrtelníci západní svahy hor. Z vrcholu ponořeného v mracích hleděli na nesmírné vodní plochy veliké bažiny, prostírající se až na opačný konec světa. Nikdy však nenašli moře. Jednoho večera, když už několik měsíců bloudili v močálech, daleko od posledních domorodců, které cestou potkali, utábořili se na břehu kamenité řeky, jejíž vody připomínaly proud studeného skla. O mnoho let později, za druhé občanské války, pokusil se plukovník Aureliano Buendía projít touž cestou a překvapivým útokem dobýt Riohachy, po šesti dnech cesty však uznal, že je to šílenství. Onoho večera, kdy se utábořili u řeky, vypadali druhové jeho otce opravdu jako trosečníci odsouzení k záhubě; jejich počet však během cesty vzrostl a všichni byli rozhodnuti (a podařilo se jim to) umřít teprve stářím.
Josému Arcadiu Buendíovi se té noci zdálo, že na onom místě stojí hlučné město a jeho domy mají stěny ze zrcadel. Zeptal se, co je to za město, a v odpověď se mu dostalo jména, které ještě nikdy neslyšel a které nemělo žádný význam, které však ve snu mělo jakousi nadpřirozenou ozvěnu: Macondo. Příštího dne přesvědčil družinu, že moře nikdy nenajdou. Vybral nejsvěžejší místo na celém břehu, nařídil vykácet stromy a na mýtině založili vesnici.
José Arcadio Buendía po léta nebyl s to pochopit, co znamenal ten sen o domech postavených ze zrcadel; teprve v den, kdy poprvé uviděl led, domníval se, že konečné chápe jeho opravdový význam. Přemýšlel o tom, že v nedaleké budoucnosti by ledové balvany mohli vyrábět ve velkých množstvích z materiálu tak všedního, jako je obyčejná voda, a postavit z nich ve vesnici nové domy: Macondo by přestalo být oním žhnoucím místem, jehož stěžeje a klepadla se kroutily samým vedrem, a proměnilo by se v zimní město. Plány na výstavbu továrny na led se nezabýval vážněji jen proto, že byl v té době přespříliš zaujat výchovou svých synů, obzvlášť Aureliana, jenž od první chvíle projevoval mimořádné nadání pro alchymii. Společné oprášili laboratoř a prošli znovu Melquíadesovy poznámky, teď už poklidně a bez vytržení, do něhož Josého Arcadia Buendíu ta novota kdysi uvedla, a dlouhými, trpělivými pokusy se snažili oddělit Úrsulino zlato z příškvarku, který ulpěl na dně kotlíku. Mladý José Arcadio se těch prací téměř nezúčastnil. Zatímco se jeho otec tělem i duší oddával laboratoři, proměnil se svéhlavý prvorozenec, ostatně vždycky příliš velký na svůj věk, v mladíka mohutné postavy. Hlas už měl hluboký a na horním rtu mu vyrazilo první chmýří. Jednoho večera přišla Úrsula do místnosti právě ve chvíli, kdy se svlékal na noc, a při pohledu na něj ji zaplavil stud, smíšený se soucitem: s výjimkou jejího manžela to byl první muž, kterého v životě viděla nahého, a byl tak dobře vybaven pro život, že jí to připadalo zrůdné. V Úrsule, tenkrát potřetí těhotné, znovu vyvstaly obavy z prvních měsíců jejího

manželství.
V té době k nim občas chodívala veselá, prostořeká a vyzývavá žena, která pomáhala jiným při domácích pracích a uměla číst z karet budoucnost. Úrsula se jí svěřila; byla přesvědčena, že neúměrná velikost chlapcova pohlaví znamená stejné znetvoření jako prasečí ocas jejího bratrance. Žena se hlasité rozesmála a její smích se rozlehl po celém domě, jako když se sype sklo. "Naopak," prohlásila. "Bude Šťastný." Aby svou předpověď potvrdila, několik dní nato přinesla karty a zavřela se s José Arcadiem na sýpce vedle kuchyně. Rozvážně rozkládala karty po starém truhlářském stole a klevetila přitom o všem možném; chlapec stál vedle ní a čekal, spíš znuděně než zvědavě. Naráz natáhla ruku a dotkla se ho. "Prokrista," řekla, upřímně polekaná, a to bylo všecko, co byla s to říci. José Arcadio cítil, jak se mu podlamují nohy a zavaluje ho jakýsi nejasný strach a strašlivá chuť plakat. Žena se mu nijak nenabídla, José Arcadio ji však po celou noc hledal v zápachu kouře, který ucítil z jejího podpaždí a který mu ulpěl pod kůží. Chtěl být neustále v její společnosti, chtěl, aby byla jeho matkou, aby už navždy se ho dotýkala a znovu říkala prokrista. Jednoho dne to už nevydržel a vypravil se k ní; vykonal u ní zdvořilostní a nepochopitelnou návštěvu, sedel v obývacím pokoji a za celou dobu neřekl jediné slovo. V tu chvíli po ní netoužil. Připadala mu odlišná, úplně cizí oné představě, kterou v něm vzbouzel její pach, jako kdyby to byla jiná žena. Vypil kávu a sklíčené odešel. V noci, když nemohl spát, však po ní znovu divoce zatoužil; teď však už netoužil po ženě ze sýpky, ale po té, kterou spatřil odpoledne.
Několik dní nato ho dost neobratně pozvala k sobě, když byla s matkou sama doma, a s tím, že mu chce předvést jakýsi karetní trik, ho zavedla do ložnice. Tam se ho dotkla tak opovážlivě, že po prvním vzrušení hned zase vystřízlivěl a cítil spíš strach než rozkoš. Požádala ho, aby k ní v noci přišel. Aby se z toho svízelného postavení nějak dostal, José Arcadio jí to slíbil, i když věděl, že nebude schopen přijít. V noci, když se neklidně převaloval v posteli, však pochopil, že k ní musí jít, ať toho je schopen nebo není. Ve tmě slyšel bratrovo klidné oddechování, otcův suchý kašel ve vedlejším pokoji, dýchavičné slepice venku na dvoře, komáří bzikání, dunivé údery svého vlastního srdce a celou tu nesmírnou vřavu světa kolem sebe, kterou až do té chvíle nevnímal; poslepu se oblékl a vyšel do spících ulic.
Toužebně si přál, aby dveře nebyly zavřené jen naoko, jak mu slíbila, ale pevně na závoru; byly však otevřené. Strčil do nich konečky prstů a stěžeje vydaly ponurý táhlý zvuk, při kterém ho zamrazilo v útrobách. Ve chvíli, kdy se co nejtišeji protáhl pootevřenými dveřmi, ucítil zase ten pach. Stál však teprve v místnosti, kde spali její bratři. Nevěděl, kde si věší spací sítě, a potmě to nebyl s to zjistit; musel proto projít poslepu, otevřít dveře do ložnice a rozhledět se v ní natolik, aby si nespletl postel. Dokázal to, i když cestou vrazil do provazů sítí, které visely níž, než myslel, a nějaký muž, který až do té chvíle hlasité chrápal, se ve spánku převrátil a s jistým zklamáním pronesl: "Bylo to ve středu." Strčil do dveří ložnice, nemohl však zabránit, aby nedrhly o nerovnou podlahu. Kolem byla naprostá tma a on s nenapravitelným smutkem naráz pochopil, že úplně ztratil směr. V úzké místnosti spala matka, druhá dcera s manželem a s dvěma dětmi a žena, která na něho možná nečekala. Býval by se mohl dát vést oním pachem, kdyby ho nebylo plno v celém domě, tak ošidného a zřetelného současně, jako ho cítíval z její kůže. Dlouho tam nehybné stál a užasle si kladl otázku, jak se vůbec mohl octnout v situaci tak naprosto bezvýchodné, když tu mu po tváři přejela čísi ruka s roztaženými prsty, tápající ve tmě; nepřekvapilo ho to, poněvadž podvědomé něco takového očekával. Svěřil se jí tedy a jako bez ducha se dal odvést až na jakési nejasné místo, kde ho vysvlékla do naha, cloumala s ním jako s pytlem brambor a převracela ho ze strany na stranu v neproniknutelné temnotě, v níž měla bezpočtu rukou a nepáchla už ženstvím, ale čpavkem, a on se pokoušel rozpomenout na její obličej, a místo něho se setkával s Úrsuliným; nejasně si uvědomoval, že dělá něco, co si už dávno přál dělat, nikdy však netušil, že se to opravdu dělat dá, a nevěděl, jak to vlastně dělá, poněvadž nevěděl, kde má nohy a kde hlavu a čí vlastně jsou které nohy a která hlava, a cítil, že už nedokáže snést to chladné proudění ve svém ledví a vzduch ve střevech a strach a zbrklou touhu utéci a současně tu zůstat navždy v onom dráždivém tichu a v oné úděsné samotě.
Jmenovala se Pilar Ternerová. Tažení, které vyvrcholilo založením Maconda, se zúčastnila z vůle svých rodičů, kteří ji chtěli odloučit od muže, jenž ji ve čtrnácti letech svedl a miloval ji až do dvaadvaceti, nikdy se však neodhodlal přihlásit se k ní veřejně, poněvadž byl cizinec. Slíbil, že za ní půjde třeba až na kraj světa, ovšem později, až uspořádá své záležitosti, a ji už omrzelo věčné na něho čekat a nacházet ho ve všech těch velkých i malých, světlovlasých i tmavovlasých mužích, jejichž příchod jí zvěstovaly karty, jednou po moři a podruhé po souši, ve třech dnech, ve třech měsících, anebo ve třech letech. Dlouhým čekáním jí zeslábla stehna, změkly jí prsy a odnaučila se něžnosti, ztřeštěné srdce jí však zůstalo. José Arcadio, zmámen tou zázračnou hračkou, ji noc co noc vyhledával v bludišti jejího pokoje. Jedenkráte nasel dveře zavřené na závoru a dlouho na ně klepal - věděl, že našel-li v sobě odvahu zaklepat poprvé, musí teď klepat dál -, až mu po nekonečném čekání nakonec otevřela. Ve dne div neusínal vstoje a potajmu vychutnával vzpomínky na minulou noc. Když se však objevila v domě, veselá, lhostejná a povídavá, nemusil se nijak namáhat, aby zakryl své napětí, poněvadž ta žena, jejíž hlučný smích plašil holuby, neměla nic společného s neviditelnou silou, která ho naučila zhluboka dýchat a ovládat bušení vlastního srdce a dala mu poznat, proč se muži obávají smrti. Natolik byl zaujat sám sebou, že ani nechápal radost všech kolem, když otec a bratr vzbouřili celý dům zprávou, že se jim podařilo rozrušit kovovou strusku a vydobýt z ní Úrsulino zlato.
Dík vytrvalému úsilí a složitým pokusům se jim to doopravdy podařilo. Úrsula byla šťastná, a dokonce děkovala Bohu za vynalezení alchymie. Laboratoř byla plná lidí z vesnice. Úrsula jim na oslavu toho zázraku podávala gujavovou zavařeninu a sušenky a José Arcadio Buendía všem předváděl tyglík se znovudobytým zlatem, jako kdyby je právě vynalezl. Nakonec se přitom ocitl tváří v tvář svému staršímu synovi, který se v poslední době v laboratoři málem neukázal. Podržel mu tu suchou nažloutlou hmotu před očima a zeptal se: "Co myslíš, že to je?" José Arcadio mu upřímně odpověděl: "Psí hovno."
Otec ho hřbetem ruky prudce uhodil přes ústa, až mu vytryskla krev a slzy. V noci pak Pilar Ternerová našla potmě lahvičku s arnikou a vatu, přikládala mu na otok náčinky a dělala všecko, co chtěl, aby se přitom nemusel namáhat, milujíc ho tak, aby mu neublížila. Dosáhli takového stupně důvěrnosti, že okamžik nato, aniž si to uvědomovali, si začali

šeptat.
"Chci s tebou být sám," řekl José Arcadio. "Jednou jim to všecko povím a bude po schovávačkách."
Žena se mu to nesnažila vymlouvat.
"Bylo by to pěkné," řekla. "Až budeme sami, necháme svítit lampu, abychom jeden na druhého dobře viděli, a já budu moci křičet, jak jen budu chtít, a nikomu po tom nic nebude, a ty mi budeš šeptat do ucha všecky prasečinky, které tě napadnou."
Tento rozhovor, sžíravá zášť, kterou pociťoval vůči svému otci, a myšlenka, že by se zanedlouho mohli milovat beze všech zábran, vzbudily v José Arcadiovi jakousi poklidnou odvahu. Naráz a bez jakýchkoli okolků to všecko vypravoval bratrovi.
Malý Aureliano zpočátku chápal jenom nesmírné nebezpečí, které s sebou bratrova dobrodružství přinášejí, unikal mu však půvab, který v sobě měla. Postupně se však nakazil bratrovou rozdychtěností. Dával si vyprávět i sebemenší příhody, spoluprožíval bratrovo utrpení i rozkoš a připadal si polekaný a šťastný. Až do svítání nezamhouřil oko a čekával na něj v osamělé posteli, která ho pálila jako rezavé uhlí, a potom pokračovali v rozhovoru až do chvíle, kdy musili vstávat; zakrátko proto oba trpěli stejnou ospalostí, pociťovali totéž pohrdání vůči alchymii a otcové moudrosti a vyhledávali samotu. "Ti kluci chodí jako v mátohách," říkala Úrsula. "Určitě mají škrkavky." Připravila jim odporný odvar z rozmělněného pelyňku, který chlapci s neočekávanou odevzdaností vypili, a za jediný den pak oba současně jedenáctkrát seděli na nočníku, až vypudili několik růžových červíků, které s náležitým jásotem každému předváděli, a utajili tak před Úrsulou pravý důvod své roztěkanosti a ospalosti. V té době už Aureliano bratrovy zážitky dovedl nejen pochopit, ale spoluprožíval je; když mu jedenkrát bratr, nešetře podrobnostmi, vysvětloval techniku milování, přerušil ho totiž a zeptal se: "A jaké to je?" José Arcadio mu bez váhání odpověděl:
"Jako zemětřesení."
Jednoho lednového dne o druhé ranní se narodila Amaranta. Ještě než někdo vesel do místnosti, Úrsula si ji pečlivé prohlédla. Byla lehoučká a vodnatá jako ještěrka, ale všecky údy měla lidské. Aureliano o té novince nevěděl až do chvíle, kdy zjistil, že dům je plný lidí. Využil všeobecného zmatku a vydal se pro bratra, který v jedenáct hodin zmizel z postele; rozhodl se tak náhle, že ani neměl čas uvažovat, jak ho vlastně dostane z ložnice Pilar Ternerové. Několik hodin obcházel kolem jejího domu a pískal smluvená znamení, až ho nadcházející úsvit přiměl vrátit se domů. Josého Arcadia našel v matčině pokoji, jak si hraje s novorozenou sestřičkou a tváří se jako vtělená nevinnost.
Úrsule sotva skončilo Šestinedělí, když se vrátili cikáni. Byli to titíž kouzelníci a kejklíři, kteří svého času přinesli do Maconda led. Zakrátko bylo zřejmé, že na rozdíl od Melquíadesova kmene nejsou hlasateli pokroku, nýbrž kramáři se zábavou. I tenkrát, když přinesli led, neukazovali ho jako něco užitečného pro lidský život, ale jako pouhou cirkusovou zvláštnost. Tentokrát spolu s množstvím jiných zázračných hříček přinesli létací rohož; nepředváděli ji však jako významný přínos k rozvoji dopravy, nýbrž jako zdroj zábavy. Vesničané pochopitelně vytáhli poslední kousíčky zlata, aby si dopřály chvilkový let nad Macondem. José Arcadio a Pilar, jimž všeobecný zmatek skýtal slastnou bezstarostnost, prožívali spokojené dny. Bloudili davem jako dva šťastní milenci a začali dokonce tušit, že láska může být něco klidnějšího a hlubšího než závratné, ale chvilkové štěstí jejich potajmých nocí. Pilar však to kouzlo porušila, povzbuzena nadšením, s nímž José Arcadio pobýval v její společnosti, zvolila nevhodný okamžik i způsob a jedinou větou mu svalila na ramena celou tíhu světa. "Teď je z tebe opravdový muž," řekla mu. A když nepochopil, co tím míní, vysvětlila mu to po lopatě:
"Budeš mít dítě."
José Arcadio se několik dní neodvážil vykročit z domu. Stačilo, aby z kuchyně zaslechl Pilarin zvučný smích, a utíkal se schovat do laboratoře, kde zatím s Úrsuliným požehnáním ožily alchymistické přístroje. José Arcadio Buendía radostně uvítal ztraceného syna a zasvětil ho do hledání kamene mudrců, do něhož se konečně pustil. Jednou odpoledne chlapci nadšené pozorovali létací rohož, která se mihla kolem ve výši jejich okna, nesouc cikána, jenž ji řídil, a houf vesnických dětí, které jim vesele mávaly; José Arcadio Buendía se na ni však ani nepodíval. "Nechte je, ať si sní," řekl. "Jednou budeme létat líp než oni, a pomocí vědečtějších prostředků než jejich ubohá pokrývka." Vzdor zájmu, který se snažil předstírat, José Arcadio však nikdy nepochopil moc vejce mudrců, které mu připadalo prosté jako nějaká nepovedená lahvička. Nepřestával se sžírat starostmi. Ztratil chuť k jídlu a nemohl spát, propadl téže trudomyslnosti jako jeho otec, když selhal některý z jeho plánů, a počínal si tak zmateně, že ho sám José Arcadio Buendía zprostil povinností v laboratoři v domnění, že si alchymii vzal přespříliš k srdci. Aureliano samozřejmé chápal, že bratrova sklíčenost nesouvisí s hledáním kamene mudrců, nedokázal ho však přimět, aby se mu svěřil. José Arcadio ztratil svou dřívější otevřenost; jak byl předtím spiklenecký a sdílný, byl teď uzavřený a nepřátelský. Hnán touhou po samotě a sžírán palčivou záští vůči celému světu, vstal jedné noci z postele jako obvykle, nešel však k Pilar Ternerové, nýbrž zapadl do davu na tržišti. Dlouho obcházel kolem nejrůznějších zázračných přístrojů, ale žádný z nich ho nezaujal, až si povšiml něčeho, co do hry nepatřilo: mladické cikánky, málem ještě dítěte, ověšené pestrými cetkami, nejkrásnější ženy, jakou kdy v životě viděl. Stála v zástupu, který přihlížel smutnému představení o muži proměněném ve zmiji za to, že neposlouchal své rodiče.
José Arcadio mu nevěnoval pozornost. Zatímco probíhal smutný výslech člověka-zmije, protlačil se zástupem až k první řadě, kde stála cikánka, zůstal stát za ní a přitiskl se k jejím zádům. Dívka se chtěla odtáhnout, ale José Arcadio se k ní přitiskl ještě pevněji. V tu chvíli ho pocítila; zachvěla se překvapením a strachy, jako by nevěřila vlastním smyslům, až nakonec otočila hlavu a roztřeseným úsměvem se na něj podívala. V tom okamžiku strčili dva cikáni člověka-zmiji zpátky do klece, odnesli ho do stanu a cikán, jenž vedl představení, oznámil:
"A teď vám, dámy a pánové, ukážeme hrůzný pokus se ženou, která po sto padesát let musí každoročně v tuto hodinu přijít o hlavu jako trest za to, že spatřila něco, co vidět neměla."
José Arcadio a dívka se už stínání nezúčastnili. Šli do jejího stanu a se zoufalou dychtivostí se začali líbat, strhávajíce

ze sebe Šatstvo. Cikánka si svlékla množství živůtků a sukní s naškrobenými krajkami, zbytečný korzet vyztužený dráty a svou sbírku ozdůbek a nezbylo z ní málem nic. Byla to hubená žabka s pučícími prsy a s nohama tak Štíhlýma, že byly slabší než jeho paže, měla však v sobe odhodlání a žár, jež vyrovnávaly její křehkost. José Arcadio ji však nemohl splácet stejnou, poněvadž byli v jakémsi veřejném stanu, kudy procházeli cikáni s cirkusovým nářadím, vyřizovali si své záležitosti a občas si dokonce sedli vedle postele a hráli v kostky. Uprostřed visela na tyči lampa, ozařující celý stan. V přestávce mezi laskáním se José Arcadio natáhl nahý na postel, nevěda co si počít; dívka se ho marně snažila povzbudit. Krátce nato vešla do stanu urostlá cikánka spolu s jakýmsi mužem, který nepatřil ke kočovníkům, nebyl však ani z osady, a kousek od postele se oba začali svlékat. Žena se nechtěně podívala na Josého Arcadia a pak si vzrušeně a horoucně začala prohlížet jeho odpočívající velkolepý úd.
"Chlapče," prohlásila, "ať ti ho pánbůh zachová!"
Společnice Josého Arcadia je požádala, aby je nechali na pokoji, a dvojice se uvelebila na podlaze, jen několik kroků od postele. Vášeň těch dvou Josého Arcadia vydráždila. Při prvním dotyku jako by dívce začaly povolovat kosti, zachřestilo to v ní jako v krabici s dominem, kůži jí zalil bledý pot, z očí jí vytryskly slzy a z celého jejího těla stoupal jakýsi ponurý nářek a nejasný pach špíny. Přestála však ten nápor s podivuhodnou odvahou a rozhodností. José Arcadio si naráz připadal jakoby povznesen do stavu andělské oduševnělosti a srdce se mu proměnilo v pramen něžných oplzlostí, jež proudily dívce do uší a hned jí zase vycházely z úst, převedeny do její řeči. To se stalo ve čtvrtek. V sobotu večer si José Arcadio uvázal kolem hlavy červený hadr a odešel s cikány.
Když Úrsula zjistila synovu nepřítomnost, hledala ho po celé vesnici. V opuštěném cikánském táboře našla jen hromady odpadků a mezi nimi ještě dýmající popel z uhašených ohňů. Jakýsi muž, který se tam potloukal a hledal v tom smetišti skleněné cetky, jí řekl, že předchozího večera zahlédl jejího syna v houfu kočovníků, jak strká vozíček s klecí člověka-zmije. "On se dal k cikánům!" rozkřikla se Úrsula na manžela, kterého synovo zmizení zřejmě ani trochu neznepokojilo.
"Kéž by to byla pravda," řekl José Arcadio Buendía a drtil v hmoždíři jakousi hmotu, tisíckrát už rozdrcenou, zahřátou a znovu rozdrcenou. "Aspoň z něho bude opravdový mužský."
Úrsula se zeptala, kterým směrem se cikáni vydali. Pustila se cestou, kterou jí udali, vyptávala se znovu a znovu v domnění, že je může ještě dohonit, a vzdalovala se čím dál víc od vesnice: až se octla tak daleko, že vůbec nepomyslila na návrat. José Arcadio Buendía postřehl její zmizení teprve v osm hodin večer, když nechal chemikálie hřát v lázni z teplého hnoje a šel se podívat, co je s malou Amarantou, která už chraptěla samým pláčem. Během několika hodin pak shromáždil skupinu dobře vyzbrojených mužů, Amarantu svěřil jakési ženě, která se nabízela, že ji bude kojit, a zmizel po neviditelných stezkách, hledaje Úrsulu. Aureliano šel s nimi. Na úsvitě jim domorodí rybáři, jejichž řeč neznali, pomocí posunků vysvětlili, že neviděli nikoho procházet. Po třech dnech marného hledání se vrátili do osady.
José Arcadio Buendía na řadu týdnů propadl naprostému zmatku. O malou Amarantu pečoval jako matka, koupal ji a vyměňoval jí dokonce pleny, čtyřikrát denně ji nosil nakojit a večer jí dokonce zpíval písně, jaké Úrsula nikdy nesvedla. Pilar Ternerová se jednou nabídla, že se jim postará o domácnost, dokud se Úrsula nevrátí. Když ji Aureliano, jehož tajemná intuice se tím neštěstím ještě přiostřila, uviděl ve dveřích, měl záblesk jasnozřivosti; vytušil, že nějakým blíže nevysvětlitelným způsobem je vinna bratrovým útěkem a následujícím zmizením jeho matky, a sužoval ji do té míry, s tak zamlklým a neúprosným nepřátelstvím, že se u nich víckrát neukázala.
Čas vrátil věcem jejich přirozený běh. José Arcadio Buendía a jeho syn ani nevěděli, kdy se vlastně znovu octli v laboratoři, oprášili ji, zapálili oheň v pícce a znovu se oddali trpělivým pokusům s chemikáliemi, které po několik měsíců odpočívaly v hnojové lázni. Dokonce i Amaranta z proutěného košíku zvědavě pozorovala svého otce a bratra, jak zaujatě pracují v pokojíku, plném rtuťových par. Několik měsíců po Úrsulině odchodu se však začaly dít podivné věci. Prázdná lahvička, která už bůhvíjak dlouho stála zapomenuta ve skříni, byla naráz tak těžká, že ji nebyli s to zvednout. Kelímek s vodou, postavený na pracovním stole, půl hodiny sám od sebe vřel, až se všechna voda vypařila. José Arcadio Buendía i jeho syn ty úkazy pozorovali s polekaným nadšením; nedovedli si je vysvětlit, vykládali si je jako projevy hmoty. Jednou se dal Amarantin košík sám od sebe do pohybu a putoval kolem celého pokoje, k hlubokému úžasu Aureliana, který ho spěchal zadržet. Otec se tomu však nepodivil; postavil košík zase zpátky na místo a uvázal ho k noze stolu, přesvědčen, že očekávaná událost je nablízku. Tenkrát od něho Aureliano uslyšel slova:
"Jestli se nebojíš Boha, boj se kovů."
Znenadání, málem pět měsíců po svém zmizení, se vrátila Úrsula, nadšená a omládlá; na sobě měla nové šaty, v Macondu dosud neznámého střihu. José Arcadio Buendía sotva ten otřes přestál. "Tak tohle to bylo!" vykřikoval. "Já věděl, že to takhle dopadne." A opravdu tomu věřil, poněvadž při svých dlouhých osamělých zápasech s hmotou se v hloubi duše modlil, aby tím očekávaným zázrakem nebylo objevení kamene mudrců a rozpoutání sil oživujících kovy, ba ani schopnost proměnit domovní zámky a stěžeje v ryzí zlato, nýbrž to, co se teď opravdu stalo: Úrsulin návrat. Žena však jeho radost nesdílela. Zběžně ho políbila, jako by nebyla pryč déle než hodinu a řekla:
"Podívej se ven."
Když José Arcadio Buendía vyšel na ulici a spatřil ten zástup, dlouho se nemohl vzpamatovat z úžasu. Nebyli to cikáni, nýbrž muži a ženy jako oni, s hladkými vlasy a s hnědou pletí; hovořili týmž jazykem a stěžovali si na stejné bolesti. Měli s sebou muly naložené potravinami a volské povozy plné nábytku a domácího náčiní, naprosto obyčejných světských potřeb, s nimiž obchodovali bez obvyklého povyku kramářů s všední skutečností. Přišli z vesnic na opačné straně bažiny, vzdálených jen dva dny cesty, kam každý měsíc docházela pošta a kde znali přístroje usnadňující lidem život. Úrsula nedohonila cikány, nalezla vsak cestu, kterou její muž na své marné pouti za světem velkých vynálezů objevit nedokázal.

*

Synovi Pilar Ternerové bylo čtrnáct dní, když ho přinesli k jeho prarodičům. Úrsula ho přijala jen neochotné; i tentokrát se podrobila umíněnosti svého manžela, který se nedovedl smířit s představou, že by potomek z jeho krve měl zůstat na ulici, vymínila si vsak, že před chlapcem zatají jeho skutečnou totožnost. Dali mu jméno José Arcadio, nakonec mu však říkala prosté jen Arcadio, aby se vyhnuli nedorozuměním. V té době se v osadě dělo tolik věcí a v samém domě byl takový ruch, že péče o děti ustoupila do pozadí. Svěřili je Visitación, guajirské Indiánce, která přišla do Maconda společně se svým bratrem, prchajíc před nespavou nemocí, která už několik let sužovala jejich kmen. Oba byli tak učenliví a úslužní, že si je Úrsula vzala k sobě, aby jí pomáhali při domácích pracích. Díky tomu Arcadio i Amaranta uměli guajirsky dřív než Španělsky a naučili se pít vývar z ještěrek a jíst pavouci vajíčka, aniž se o tom Úrsula dozvěděla, protože byla příliš zaměstnána obchodem s karamelovými zvířátky, který se slibné rozvíjel. Macondo vypadalo jinak než dřív. Lidé, kteří přišli s Úrsulou, všude rozhlásili jeho výhodnou polohu nedaleko bažiny a úrodnost zdejší půdy, a někdejší prostá osada se zanedlouho proměnila v živé městečko s obchody, řemeslnickými dílnami a stálou obchodní cestou, po níž sem přišli první Arabové v pantoflích a s kruhy v uších a vyměňovali skleněné náhrdelníky za papoušky. José Arcadio Buendía neznal odpočinku. Stržen skutečností, která ho obklopovala a pro tu chvíli mu připadala podivuhodnější než rozlehlý vesmír jeho představivosti, ztratil všechen zájem o alchymistickou laboratoř, nechal odpočívat chemikálie, znavené dlouhými měsíci pokusů, a stal se znovu oním podnikavým člověkem z dob založení obce, jenž rozhodoval, kudy povedou ulice a kde budou stát nové domy, aby se žádnému nedostalo větších výhod než ostatním. Mezi nové příchozími si získal takovou vážnost, že nikdo nevykopal základy ani nepostavil plot, aniž by se s ním předem neporadil, a nakonec se usnesli pověřit ho rozdělováním půdy. Když se vrátili cikánští kejklíři, kteří mezitím proměnili svou putovní pouť v obrovskou hernu, kde se hrály hazardní hry, uvítali je s jásotem v domnění, že se s nimi vrací i José Arcadio. Chlapec se však nevrátil a nepřivezli s sebou ani člověka-zmiji, jenž by jim podle Úrsulina mínění jediný mohl podat nějakou zprávu o synovi, a tak cikánům nedovolili utábořit se v osadě ani tam vkročit kdykoliv v budoucnosti, poněvadž je měli za hlasatele chlípnosti a zvrácenosti. José Arcadio Buendía však přitom výslovné zdůraznil, že někdejší Melquíadesův kmen, jenž svou tisíciletou moudrostí a svými báječnými vynálezy tak přispěl k rozvoji vesnice, najde u nich vždycky otevřené dveře. Podle slov poutníků byl však Melquíadesův kmen vyhlazen z tváře země, poněvadž překročil meze lidského vědění.

José Arcadio Buendía, alespoň pro tu chvíli zproštěn útrap, kterými ho sužovala představivost, přiměl zakrátko celou obec k pořádku a pracovitosti, připouštěje v tom směru jen jedinou výjimku: propustili na svobodu ptáky, kteří je už od založení Maconda obveselovali svým Švitořením, a místo nich pověsili do každého domu hrací hodiny. Byly to krásné hodiny z vyřezávaného dřeva, které Arabové směňovali za papoušky, a José Arcadio Buendía je navzájem sladil tak přesně, že každou půlhodinu se městečko rozeznělo navazujícími akordy téže skladby, až přesně o polednách všecky hodiny svorně zahrály celý valčík. A byl to rovněž on, kdo v té době rozhodl, že na ulicích zasadí mandloně místo akácií, a kdo objevil způsob, jak porostou věčné, nikdy ho však nikomu neprozradil. Ještě po letech, když se Macondo proměnilo ve shluk dřevěných domků a zinkových střech, stály v těch nejstarších ulicích polámané a uprášené mandloně, i když už nikdo nevěděl, kdo je tam zasadil. Zatímco jeho otec pečoval o pořádek v obci a matka rozmnožovala rodinné jmění svou úžasnou výrobou pocukrovaných rybek a kohoutů napíchnutých na hůlky z balzového dřeva - každodenně opouštěly dům dvě várky - Aureliano trávil dlouhé hodiny v opuštěné laboratoři a bez cizí pomoci se učil zlatotepectví. Byl už tak vysoký, že bratrovy odložené šaty mu zakrátko byly malé a začal chodit v otcových, Visitación mu vsak musela zakládat košile a projímat kalhoty, poněvadž nebyl tak podsaditý jako ostatní. Dospíváním mu zhrubl hlas a mladík začal být zamlklý a samotářský, do očí se mu nicméně vrátil onen pronikavý pohled, jaký v nich měl při narození. Natolik se soustředil na své zlatotepecké pokusy, že opouštěl laboratoř jen tenkrát, když ho zavolali k jídlu. Josého Arcadia Buendíu chlapcova uzavřenost znepokojovala; napadlo ho, že chlapec by nejspíš potřeboval nějakou ženu, a dal mu klíče od domu a nějaké peníze. Aureliano je však utratil za kyselinu solnou k přípravě lučavky královské a zkrášlil klíče máčením ve zlaté lázni. Přeháněl v tom ohledu stejně jako Arcadio a Amaranta, kterým už začaly vypadávat mléčné zuby a ještě pořád se celý den drželi Indiánů za ponča, pevně rozhodnuti nemluvit španělsky, ale jazykem Guajirů. "Nemáš si nač stěžovat," říkala Úrsula manželovi. "Děti dědí bláznovství svých rodičů." Jak naříkala na svůj bedny osud, přesvědčena, že výstřednosti jejich potomků znamenají něco stejné strašného jako prasečí ocas, podíval se na ni Aureliano upřeným pohledem, při kterém ji zaplavila nejistota. "Někdo k nám přijde," oznámil jí.

Jako pokaždé, když vyslovil nějakou předpověď, pokusila se ho Úrsula odzbrojit svou kuchyňskou logikou. Na tom, že někdo přijde, nebylo přece nic zvláštního; Macondem denně procházely desítky cizinců, aniž potají oznamovali svůj příchod a aniž to někoho zneklidnilo. Přesto a vzdor vší logice si však Aureliano byl jist svou předtuchou.

"Kdo to je, nevím," stál na svém, "ale ať je to kdokoli, už je na cestě."

V neděli pak opravdu přišla Rebeca. Bylo jí teprve jedenáct let. Namáhavou cestu z Manaure podnikla ve společnosti několika obchodníků s kůžemi, kteří měli děvčátko společně s dopisem dopravit k Josému Arcadiu Buendíovi, nebyli však s to s určitostí říci, kdo je o tu laskavost požádal. Její zavazadla sestávala z jediného kufříku se šatstvem, dřevěné houpací židličky s ručně malovanými pestrými kvítky a pytle z plachtoviny,který ustavičně chrastil, jako když kdáká slepice,a v kterém přinesla kosti svých rodičů. Dopis Josému Arcadiu Buendíovi zněl velice srdečně a psal ho někdo, kdo ho i nadále měl velice rád vzdor času a vzdálenosti, která je dělila, a komu nejzákladnější smysl pro lidskost přikazoval vykonat milosrdný skutek a poslat mu tu opuštěnou sirotu, jež byla Úrsulinou druhou sestřenicí, a tudíž i příbuznou Josého Arcadia Buendíi, i když vzdálenější, poněvadž byla dcerou jejich nezapomenutelného přítele Nicanora Ulloy a jeho vážené choti Rebecy Montielové, kterým Bůh dopřej království nebeské a jejichž pozůstatky posílá spolu s tímto dopisem, aby je po křesťansku pochovali. Jména uvedená v dopise byla dokonale čitelná, právě tak jako podpis, José Arcadio Buendía ani Úrsula si však nevzpomínali, že by kdy měli příbuzné toho jména, ani neznali

nikoho, kdo by se jmenoval tak jako odesílatel, natož v miste tak vzdáleném jako Manaure. Od děvčete nebyli s to dozvědět se nic dalšího; od chvíle, kdy přišla, seděla na houpací židli, cucala si prst a prohlížela si je velkýma polekanýma očima, aniž sebemíň naznačila, že rozumí jejich otázkám. Na sobě měla obnošené šaty z černého diagonálu a oprýskané lakové botky. Vlasy měla sčesané za uši a převázané černou stužkou. Kolem krku jí visel škapulíř s obrázky setřenými potem a na pravém zápěstí měla špičák jakéhosi dravce, zasazený v měděném náramku, jako amulet proti uštknutí. Její zelenavá pleť a břicho, kulaté a napjaté jako buben, ukazovaly na chabé zdraví a hlad starší než dívka sama, ale když jí dali jídlo, ani je neokusila a zůstala sedět s talířem v klíně. Začínali si už myslet, že je hluchoněmá, až se jí Indiáni zeptali ve své řeči, chce-li trochu vody, a ona zvedla oči, jako kdyby je poznávala, a souhlasně přikývla.
Nechali ji u sebe, poněvadž jim nic jiného nezbývalo. Rozhodli se říkat jí Rebeca, jak se podle dopisu jmenovala její matka; Aureliano jí totiž trpělivě přečetl celý kalendář svatých, ale žádné jméno jí zřejmě nic neříkalo. V oné době ještě v Macondu nebyl hřbitov, poněvadž tu dosud nikdo neumřel, a tak nechali pytel s kostmi v domě, dokud nenajdou místo, kde by je důstojné pohřbili. Kosti pak dlouho překážely na nejrůznějších místech a obvykle je nacházeli tam, kde je nejméně čekali, vždycky s tím chrastěním, jako když kdáká kvočna. Trvalo dlouho, než se Rebeca začlenila do rodinného života. Celé dny vysedávala v nejodlehlejších koutech domu na své dřevěné židličce a cucala si prst, nevšímajíc si ničeho kromě zvuků hracích hodin, po nichž se každé půl hodiny ohlížela, jako by myslela, že se objeví někde ve vzduchu. Několik dní ji nebyli s to přimět, aby něco snědla. Nechápali, jak to, že ještě neumřela hlady, až teprve domorodci, kterým nic neuniklo, poněvadž neustále ve vsí tichosti obcházeli po domě, zjistili, že Rebece chutná jediné vlhká hlína ze dvora a koláče vápna, které nehty odlupovala ze zdí. Její rodiče, nebo kdo ji vlastně vychoval, ji za ten zlozvyk zřejmé kárali, poněvadž se mu oddávala potají a s vědomím, že se dopouští něčeho Špatného, snažíc se odnést svůj úlovek někam, kde by ji nikdo neviděl, a tam jej sníst. Od té chvíle na ni začali přísně dohlížet. Postříkali dvůr hovězí žlučí a potřeli zdi pálivým pepřem v domnění, že ji tím oné zhoubné neřesti odnaučí, Rebeca si však hlínu opatřovala i nadále s takovou lstivostí a důvtipem, že Úrsula byla nucena přikročit k ráznějším opatřením. Smíchala v kastrolku pomerančovou šťávu s rebarborou, nechala ji celou noc stát venku a příštího rána dívku přiměla vypít tu břečku na lačný žaludek. Nikdo jí neřekl, že by právě to byl náležitý lék proti návyku jíst hlínu, Úrsula se však domnívala, že cokoliv hořkého v prázdném žaludku musí přimět játra k činnosti. Vzdor svým křivičným údům byla Rebeca tak vzpurná a silná, že ji museli přidržovat jako mladého býčka, aby ten lék spolkla; jen stěží přitom přemohli její křečovitou obranu a přestáli její divoké nesrozumitelné výkřiky, které střídala s kousáním a pliváním a jež podle slov pohoršených domácích domorodců znamenaly nejhrubší oplzlosti, jaké si v jejich jazyce bylo možno představit. Když se to Úrsula dozvěděla, doplnila léčbu ještě ranami řemenem. Nikdy se nezjistilo, zda zapůsobila rebarbora, výprask nebo obojí dohromady, jisté však je, že během několika týdnů to s Rebecou začalo jít k lepšímu. Hrála si s Arcadiem a s Amarantou, kteří ji přijali jako starší sestru, a jedla s velkou chutí, znale přitom užívajíc příborů. Brzy se ukázalo, že mluví španělsky stejné plynné jako jazykem Indiánů, je velice zručná při tělesných pracích a na nápěv valčíku, který hrály hodiny, že zpívá půvabná slova, jež si sama vymyslela. Zanedlouho na ni hleděli jako na jednoho z rodiny. K Úrsule se chovala oddaněji než její vlastní synové, Arcadiovi a Amarantě říkala bratříčku a sestřičko, Aurelianovi strýčku a Josému Arcadiu Buendíovi dědečku. Stejným právem jako ostatní si tak nakonec zasloužila jméno Rebeca Buendíová, jediné, kterého se jí kdy dostalo a které důstojné nosila až do své smrti.
Když už se Rebeca vyléčila ze zlozvyku jíst hlínu a začala spávat spolu s ostatními dětmi, Indiánka, která s nimi spala, se jedné noci náhodou probudila a zaslechla z kouta podivný přerušovaný zvuk. Polekaně se posadila v domnění, že do pokoje vniklo nějaké zvíře, a uviděla Rebecu v houpací židli, jak si cucá prst a oči jí ve tmě svítí jako kočce. Visitación, oněmělá hrůzou a zdrcená svým neblahým osudem, v nich rozpoznala příznak choroby, která jejího bratra i ji kdysi donutila navždy opustit tisícileté království, v němž bývali knížaty. Byla to nespává nemoc.
Indián Cataure zmizel ještě před úsvitem z domu. Jeho sestra tu zůstala, poněvadž její srdce, odevzdané do vůle osudu, jí říkalo, že ona smrtící choroba by ji stejné pronásledovala až do nejzazších končin světa. Nikdo vsak nechápal, co ji tak znepokojilo. "Tím lip, když nebudeme spát," mínil José Arcadio Buendía dobromyslně. "Aspoň budeme mít víc ze života." Indiánka jim však vysvětlila, že nejstrašnější na celé nemoci není to, že člověk nemůže spát, poněvadž tělo necítí žádnou únavu, nýbrž její neúprosný postup k něčemu vzdálenějšímu: ke ztrátě paměti. Zdůraznila jim, že když si nemocný zvykne bdít, začnou se mu z paměti vytrácet vzpomínky na dětství, potom jména a významy věcí a nakonec totožnost různých osob, a dokonce i vědomí vlastního já, až se promění v hlupáka bez minulosti. José Arcadio Buendía se mohl samým smíchem potrhat a pomyslil si, že běží o jednu z nesčetných nemocí zplozených indiánskou poverčivostí. Úrsula však z opatrnosti Rebecu přece jen uložila zvlášť od ostatních dětí.
Několik týdnů nato, když už se zdálo, že se Visitación uklidnila, převracel se José Arcadio Buendía jedné noci na posteli a nemohl spát. Úrsula, která už také byla vzhůru, se ho zeptala, co mu je, a manžel jí odpověděl: "Zas už myslím na Prudencia Aguilara." Nezamhouřil oko ani na minutu, příštího dne si však připadal tak svěží, že na zlou noc úplně zapomněli. Při obědě Aureliario udivené poznamenal, že se cítí velice dobře, i když celou předchozí noc strávil v laboratoři a zlatil sponu, kterou hodlal dát Úrsule k narozeninám. Znepokojilo je to až třetí den, když ulehli a zjistili, že vůbec nejsou ospalí, a pak si uvědomili, že už nespí déle než padesát hodin.
"Děti jsou vzhůru taky," řekla Indiánka se svou odevzdaností do vůle osudu. "Jakmile je nemoc jednou v domě, nikdo jí neunikne."
Opravdu dostali nespavou nemoc. Úrsula, která od své matky znala léčivé vlastnosti různých bylin, připravila odvar z oměje a dala jim ho vypít, usnout se jim však přesto nepodařilo a po celý den snili s otevřenýma očima. V onom stavu obluzené jasnozřivosti zahlédli nejen postavy ze svých vlastních snů, ale viděli i postavy, o nichž se zdálo druhým. Jako kdyby se celý dům naráz zaplnil návštěvníky: Rebeca seděla v rohu kuchyně na své houpací židli a zdálo se jí, že jakýsi muž, který se jí velice podobá, v bílém plátěném obleku a límcem u košile zapjatým na zlatý knoflík, jí přináší

kytici růží. Doprovázela ho žena s jemnýma rukama, která jednu květinu vytáhla a zastrčila ji dívce do vlasů. Úrsula pochopila, že to jsou Rebečini rodiče, ať se však sebevíc snažila na ně upamatovat, jenom se utvrdila v jistotě, že je nikdy v životě neviděla. Dík neopatrnosti, kterou si José Arcadio Buendía nikdy neprominul, se zatím po celé osadě dál prodávala karamelová zvířátka od nich z domu. Děti i dospělí nadšeně cucali sladké zelené kohoutky, výtečné růžové ryby a křehké žluté koníky, nakažené nespavostí, a v pondělí ráno byla vzhůru celá vesnice. Zpočátku to nikomu nedělalo starosti; naopak byli rádi, že nemusí spát, poněvadž v té době bylo v Macondu tolik práce, že jim čas sotva postačoval. Pracovali tak vytrvale, že zanedlouho už neměli co dělat, a ve tři hodiny ráno tu seděli se založenýma rukama a počítali, z kolika not se skládá valčík hracích hodin. Ti, kteří chtěli spát, ne snad z únavy, ale z touhy po snech, hledali nejrůznější způsoby, jak se unavit. Scházeli se a vedli nekonečné hovory, hodiny a hodiny opakovali stále tytéž vtipy a dováděli až k úplné nesmyslnosti vyprávění o kapounovi, onu nekonečnou hru, při níž se vypravěč ptá ostatních, zda chtějí, aby jim vypravoval o kapounovi, a když odpovědí, že ano, vypravěč prohlásí, že je přece nežádal, aby řekli, že ano, nýbrž zda chtějí, aby jim vypravoval o kapounovi, a když odpovědí, že ne, vypravěč prohlásí, že je přece nežádal, aby řekli, že ne, nýbrž zda chtějí, aby jim vypravoval o kapounovi, a když mlčí, vypravěč prohlásí, že je přece nežádal, aby mlčeli, nýbrž zda chtějí, aby jim vypravoval o kapounovi, a nikdo nemůže jít pryč, poněvadž to by vypravěč prohlásil, že je přece nežádal, aby šli pryč, nýbrž zda chtějí, aby jim vypravoval o kapounovi, a tak pořád dál v bludném kruhu, který trval celé noci.

Když si José Arcadio Buendía uvědomil, že nemoc zachvátila celé městečko, sezval k sobě hlavy rodin, vysvětlil jim všecko, co o nespavé nemoci věděl, a dohodli se na opatřeních, jež měla zabránit, aby se pohroma rozšířila do ostatních osad na bažině. Odvázali kozlům zvonky, které dostávali od Arabů výměnou za papoušky, a umístili je na okraj městečka k použití všem, kteří by nedbali rad a proseb hlídek a chtěli by obec přece jen navštívit. Každý cizinec, který v té době procházel macondskými ulicemi, musel mít zvonek a zvonit, aby nemocní věděli, že je zdráv. Po dobu své přítomnosti v osadě nesměl nic jíst ani pít, neboť nebylo pochyb o tom, že choroba se přenáší jedině ústy a všecky potraviny a nápoje že obsahují nákazu. Díky tornu se nemoc podařilo udržet v hranicích osady. Karanténa byla tak účinná, že onen stav nouze jim časem začal připadat přirozený, a zařídili si život tak, že jejich práce znovu nabyla pravidelnosti a se zbytečným zvykem spát už si nikdo nedělal těžkou hlavu.

Postup, kterým se pak po několik měsíců chránili proti selhávání paměti, vymyslil Aureliario. Objevil ho náhodou. Jako jeden z prvních postižených byl s nespavou nemocí důvěrné obeznámen, a za ten čas se dokonale vyučil zlatotepectví. Jedenkrát hledal malou podložku, které užíval k tepání kovů, a nevzpomněl si, jak se jmenuje. Otec mu to jméno řekl: "kovadlinka". Aureliano je napsal na kousek papíru, arabskou gumou ho přilepil na spodní část podložky a byl si jist, že slovo kovadlinka v budoucnu už nezapomene. Neuvědomil si, že právě to je první známka zapomnění, poněvadž jméno té věci se obtížně pamatovalo. Několik dní nato však zjistil, že se mu jen stěží vybavují málem všecky věci v laboratoři. Označil je tedy jmény, takže mu stačilo přečíst si příslušný nápis a věděl, oč jde. Když se mu otec znepokojené svěřil, že zapomíná i ty nejhlubší zážitky z dětství, Aureliano mu vysvětlil svou metodu a José Arcadio Buendía ji uplatnil po celém domě a později ji prosadil v celém městečku. Yzopovým barvivem označil každou věc jejím jménem: stůl, židle, hodiny, dveře, stěna, postel, kastrol. Potom šel do zahrady a popsal zvířata i rostliny: kráva, koza, prase, slepice maniok, malanga, banánovník. Jak však rozvažoval nekonečné možnosti zapomínání, postupné pochopil, že by mohl nastat den, kdy by jednotlivé věci podle nápisů sice rozpoznali, nevěděli by však, k čemu slouží. Začal proto být zevrubnější. Nápis, který pověsil na šíji krávě, byl příkladnou ukázkou toho, jak obyvatelé Maconda hodlají bojovat proti ztrátě paměti. Tohle je kráva, každé ráno je potřeba ji podojit, aby dala mléko, a mléko je potřeba svařit, smíchat s kávou a udělat bílou kávu. A tak tu žili uprostřed kluzké skutečnosti, kterou na okamžik zachytili slovy, jež jim vsak musela neodvolatelně uniknout, jakmile by zapomněli, co znamená které písmeno.

Na cestě od bažiny postavili na okraj městečka nápis Macondo a na hlavní ulici ještě větší, jež ohlašoval Bůh je. V každém domě visely nápisy, které jim připomínaly názvy věcí a pocitů. Tento způsob však vyžadoval tolik bdělosti a mravní síly, že mnozí podlehli kouzlu domnělé skutečnosti, kterou si sami vymýšleli a která jim připadala snad méně účelná, ale o to útěšnější. Na rozšíření tohoto klamu měla největší podíl Pilar Ternerová, která se naučila číst z karet minulost, jako z nich dřív čítávala budoucnost. Díky tomuto objevu začali nemocní žít ve světě zbudovaném z nejistých náznaků karet, kde otec byl jakýsi černovlasý muž, jenž se tu objevil kdysi začátkem dubna, matka prosté jen snědá žena, která na levé ruce nosila zlatý prsten, a datum narození se scvrklo na poslední úterý, kdy skřivan zpíval ve vavřínovém listí. Znechucen takovým hledáním útěchy, se José Arcadio Buendía rozhodl postavit paměťový stroj, po kterém toužil už kdysi dávno, když si chtěl zapamatovat všecky zázračné vynálezy cikánů. Šlo o to, aby si člověk každého rána mohl od začátku až do kořice zopakovat všecky vědomosti, kterých za celý život nabyl. Představoval si takový přístroj jako otáčivý slovník, který by osoba sedící na jeho ose mohla pomocí kliky uvádět do pohybu, takže by se jí v několika málo hodinách vystřídaly před očima všechny nejzákladnější životní pojmy. Stačil už napsat přibližné čtrnáct tisíc Štítků, když se na cestě od bažiny objevil směšný stařík se smutným zvonkem spáčů; nesl objemný kufr, převázaný provazem, a před sebou tlačil vozík pokrytý černými hadry. Zamířil přímo k domu Josého Arcadia Buendíi. Visitación, která mu otvírala, ho nepoznala a pomyslela si, že jim hodlá nejspíš něco prodat, protože si neuvědomila, že v městečku, které neodvolatelné zapadá do bařin zapomnění, se nic prodat nedá. Byl to vetchý stařec, hlas měl nalomený nejistotou stejně jako oni a jeho ruce jako by pochybovaly o existenci věcí, bylo však zřejmé, že přichází ze světa, kde lidé ještě dovedou spát a paměť jim slouží. José Arcadio Buendía ho našel v obývacím pokoji, jak se ovívá záplatovaným černým kloboukem a se soucitným zaujetím pročítá nápisy přilepené na stěnách. Uvítal ho s halasnou srdečností v obavě, že ho kdysi znával a teď se na něj nedokáže upamatovat. Návštěvník však v jeho slovech postřehl neupřímnost. Cítil, že tu na něj zapomněli, ne zapomněním srdce, které lze napravit, ale zapomněním krutějším a neodvolatelným, které velice dobře znal, poněvadž to bylo zapomnění smrti. Pochopil, co se tu stalo, otevřel kufr, nabitý nejroztodivnějšími věcmi, a našel mezi nimi brašnu s množstvím lahviček. Dal Josému Arcadiu Buendíovi napít

jakési světlé tekutiny a tomu svitlo v paměti. Oči se mu zamžily slzami, jak spatřil sama sebe v onom nesmyslném pokoji, kde bylo všecko označeno jménem, zastyděl se při pohledu na vzletné hlouposti napsané na stěnách a v návalu oslnivé radosti poznal příchozího. Byl to Melquíades.
Zatímco Macondo oslavovalo návrat vzpomínek, José Arcadio Buendía a Melquíades křísili své staré přátelství. Cikán hodlal zůstat v Macondu natrvalo. Opravdu už přebýval v krajích smrti, zase se vsak vrátil, poněvadž nemohl snést jejich samotu. Zavržen vlastním kmenem a za svou věrnost životu potrestán odnětím všech nadpřirozených schopností, rozhodl se utéci do onoho koutu světa, který smrt ještě neobjevila, a věnovat se daguerrotypické laboratoři. José Arcadio Buendía o takovém vynálezu ještě neslyšel; když však spatřil sebe sama a celou rodinu na věčné časy zachycené na desce z měňavého kovu, samým úžasem se nezmohl na jediné slovo. Z oné doby pocházel vybledlý daguerrotyp představující Josého Arcadia Buendíu se zježenými popelavými vlasy, naškrobeným límcem u košile, zapjatým na měděný knoflík, a s užasle slavnostním výrazem, o němž usmátá Úrsula prohlašovala, že tam vypadá jako "ustrašený generál". Onoho průzračného prosincového rána, kdy cikán pořídil jeho daguerrotyp, byl José Arcadio Buendía opravdu ustrašený, poněvadž si myslil, že lidé se postupně opotřebovávají tím, že jejich obraz přechází na kovové desky. Na rozdíl od dřívějška to byla kupodivu Úrsula, jež mu ten nápad vymluvila, stejné jako zapomněla na svou dřívější předpojatost a rozhodla, že Melquíades zůstane u nich, i když nikdy nepřipustila, aby pořídil její daguerrotyp, poněvadž (jak sama doslova prohlásila) nechtěla být pro posměch svým vnukům. Onoho rána oblékla dětem nejlepší šaty, napudrovala jim tváře a dala každému lžíci dýňového sirupu, aby vydržely skoro dvě minuty naprosto nehybně stát před Melquíadesovým honosným fotoaparátem. Na rodinném daguerrotypu, jediném, který kdy existoval, stojí Aureliano, oblečený v černém manšestru, uprostřed mezi Amarantou a Rebecou. Už tenkrát vypadal stejné zasmušile a v očích měl týž jasnozřivý výraz jako o mnoho let později, když stál před popravčí četou. Tenkrát však ještě nepocítil varování osudu. Byl zručným zlatníkem a jeho mistrovské práce si vážili po celé bažině. V dílně, kterou sdílel s Melquíadesovou potřeštěnou laboratoří, bylo sotva slyšet jeho oddechování. Zatímco otec a cikán se hlučně pokoušeli o výklad Nostradarnových předpovědí, cinkali lahvičkami a miskami a neustále něco shazovali lokty nebo zas o něco zakopávali, až bylo všude plno rozlitých kyselin a rozsypaného bromidu stříbrného, Aureliano jako by se uchyloval do jiných časů. Ono pohroužení do práce a rozvážnost, s níž pečoval o své zájmy, mu zanedlouho umožnily vydělávat víc peněz než Úrsula s jejími lahodnými karamelovými zvířátky; všecky však udivovalo, že je už hotovým mužem, zřejmě však ještě nepoznal ženu. Opravdu totiž ještě žádnou neměl.
Několik měsíců nato se vrátil Francisco Člověk, světoběžník, málem dvě stě let starý, jež často procházel Macondem a zpíval písně, které sám skládal a v kterých až do nejmenších podrobností vyprávěl o všem, co se přihodilo v osadách, jimiž prošel, od Manaure až po hranice bažiny. Jestliže někdo chtěl poslat vzkaz nebo rozhlásit nějakou novinku, zaplatil mu dva centavy, aby je zahrnul do svého repertoáru. Od něho se Úrsula čirou náhodou dozvěděla o smrti své matky, když jednou poslouchala Franciscovy písně s nadějí, že se dozví něco o svém synu Josém Arcadiovi. Francisco Člověk, jemuž tak říkali proto, že kdysi soupeřil ve skladbě a zpěvu se samotným ďáblem a přemohl ho, a jehož skutečné jméno nikdo neznal, zmizel z Maconda během nespavé nemoci a jednoho večera se bez ohlášení objevil v Catarinově krčmě. Všichni si ho přišli poslechnout, zvědaví, co se mezitím udalo ve světě. Tentokrát s ním přišla i jakási žena, tak tlustá, že ji čtyři Indiáni museli nést v houpací židli, a mladičká, bezmocně vyhlížející mulatka, která ji deštníkem chránila proti slunci. Aureliano se toho večera vypravil do Catarinovy krčmy. Našel Francisca Člověka, jak sedí uprostřed kruhu zvědavců jako chameleón vytesaný z jediného kusu kamene. Svým starým skřípavým hlasem vyzpěvoval poslední zprávy, doprovázel se na prastarou harmoniku, kterou mu kdysi v Guayaně věnoval Sir Walter Raleigh, a svými velkými chodidly, uvyklými na dlouhé pochody a rozpukanými od ledku, podupával do taktu. Vzadu u dveří, kam každou chvíli někdo vcházel a po chvíli šel zase ven, seděla stařena z houpací židle a mlčky se ovívala vějířem. Catarino s umělou růží za uchem prodával návštěvníkům Šálky zkvašené třtinové šťávy a občas toho využil, aby se přitiskl k některému z mužů a sáhl mu tam, kam neměl. Kolem půlnoci bylo už horko k nesnesení. Aureliano vyposlechl zprávy až do konce, nedozvěděl se však nic, co by jeho rodinu zajímalo. Už se chystal, že půjde domů, když na něj stařena zakývala prstem.
"Zajdi si taky dovnitř," řekla mu. "Stojí to jenom dvacet centavů."
Aureliano vhodil minci do pokladničky, kterou stařena držela mezi nohama, a vešel dovnitř, i když nevěděl proč. Mladičká mulatka s cecíky, jaké mívají fenky, ležela nahá na posteli. Před Aurelianem už toho večera prošlo pokojeni třiašedesát mužů. Vzduch v místnosti byl tak vydýchaný a ztěžklý potem a vzdechy, že se začínal měnit v bláto. Dívka stáhla promočené prostěradlo a požádala Aureliana, aby je na jednom konci podržel. Bylo těžké jako plachtovina. Důkladné je vyždímali, až zase nabylo své obvyklé váhy, pak obrátili žíněnku a pot vyšel z druhé strany. Aureliano toužil, aby ta práce nikdy neskončila. Teoreticky se v technice milování vyznal, nemohl se však udržet na nohou, poněvadž se mu podlamovala kolena; celé tělo měl jako v jednom ohni, nebyl však s to potlačit nutkání vypudit onu tíhu ze střev. Když byla dívka s postelí hotova a přikázala mu, aby se svlékl, začal jí překotně vysvětlovat, jak se sem dostal: "Poslali mě dovnitř. Řekli mi, abych hodil do pokladničky dvacet centavů a abych se tu dlouho nezdržoval."
Dívka pochopila jeho rozpaky. "Hoď tam ještě dvacet centavů, až půjdeš pryč, a můžeš se tu zdržet o něco déle," řekla vlídně. Aureliano se svlékl propadaje se studem a nepřestávaje myslet na to, že jeho nahé tělo nesnese srovnání s bratrovým. Vzdor dívčiným snahám byl stále lhostejnější a připadal si strašlivě osamělý. "Hodím tam ještě dvacet centavů," řekl sklíčeně. Dívka mu posunkem poděkovala. Na zádech měla živé maso, pod kůží jí bylo vidět žebra a těžce oddechovala, nepředstavitelně vyčerpaná. Přede dvěma lety večer usnula, aniž zhasila svíci, a probudila se uprostřed plamenů. Z domu, kde bydlila s babičkou, která ji vychovala - daleko a daleko odtud -, zbyla jen hromada popela. Od té doby ji babička vodila od osady k osadě a po dvaceti centavech ji prodávala mužům, dokud jí vyhořelý dům nesplatí. Podle dívčiných propočtů jí ještě zbývalo přibližně deset let po sedmdesáti mužích každou noc, poněvadž navíc musila platit i cestovní výlohy, stravu pro sebe i pro babičku a mzdu Indiánů, kteří nosili houpací židli. Když stařena podruhé

zabouchala na dveře, Aureliano vyšel z pokoje, aniž něčeho dosáhl, a jen stěží přemáhal pláč. Oné noci nemohl spát a myslel na tu dívku, napůl roztouženě a napůl soucitné. Cítil neodolatelnou potřebu milovat ji a ochraňovat ji. Na úsvitě, vysílen bděním a horečkou, se pevné rozhodl oženit se s ní, aby ji zbavil babiččiny tyranie a každé noci užíval rozkoše, kterou teď skýtala sedmdesáti mužům. V deset hodin ráno přišel do Catarinovy krčmy, dívka však už byla pryč. Časem pozapomněl na svůj nerozvážný záměr, pocit nezdaru se v něm vsak ještě prohloubil. Smířil se s tím, že zůstane až do smrti panicem, aby utajil svou potupnou nemohoucnost, a hledal útočiště ve své práci. Melquíades už zatím zachytil na desky všecko, co kde v Macondu bylo, a přenechal daguerrotypickou laboratoř blouznivým nápadům Josého Arcadia Buendíi, který ji mínil použít k získání vědeckých důkazů o existenci boží. Byl si jist, že pomocí složitého překrývání snímků, pořízených v rozličných částech domu, dříve nebo později získá daguerrotyp Boha, jestliže nějaký je, nebo jednou provždy skoncuje s dohady o jeho existenci. Melquíades mezitím prohluboval svůj výklad Nostradama. Vysedával dlouho do noci, dusil se ve své vybledlé sametové kazajce a čmáral po papíře titěrnýma rukama, jejichž prsteny už dávno ztratily svůj někdejší lesk. Jednoho večera prohlásil, že objevil předpověď, jak bude Macondo vypadat v budoucnosti. Bude to zářivé město s velkými skleněnými domy, kde nezůstane ani stopy po rodu Buendíových. "To je omyl," zahřměl José Arcadio Buendía. "Nebudou to domy ze skla, ale z ledu, jak se zdálo mně, a vždycky tu bude nějaký Buendía, až na věky věků." Úrsula se v tom domě plném výstředností snažila udržet zdravý rozum; ke svému obchodu s karamelovými zvířátky přidala ještě pec, z níž každého večera vycházel jeden košík chleba za druhým spolu s nejrozmanitějšími pudinky, pusinkami a piškoty, které se během několika hodin rozptýlily po stezkách v bažině. Byla už v letech, kdy měla právo si odpočinout, místo toho však byla čím dál čilejší. Její úspěšné podnikání ji natolik zaměstnávalo, že jednoho odpoledne, zatímco jí Indiánka pomáhala sladit těsto, vyhlédla roztržitě na dvůr a spatřila dvě neznámé půvabné dívky, jak v podvečerním světle sedí u rámů a vyšívají. Byly to Rebeca a Amaranta. Nedávno odložily smutek po babičce, který s neochvějnou přísností zachovávaly po tři léta, a s pestrými šaty jako by našly ve světě nové místo. Vzdor očekávání byla z těch dvou krásnější Rebeca. Měla průzračnou pleť, velké a klidné oči a čarovné ruce, kterými jako by z neviditelných nitek tkala osnovu výšivky. Mladší Amaranta byla trochu nepůvabná, měla však vybrané způsoby a vrozenou povznesenost zemřelé babičky. Na Arcadiovi už bylo patrné, že dosáhne otcova vzrůstu, vedle obou dívek vsak vypadal jako dítě. V poslední době se od Aureliana učil zlatotepectví, a navíc ho strýc naučil číst a psát. Úrsula si naráz uvědomila, že dům je plný lidí a její děti že se zanedlouho ožení a provdají, budou mít děti a budou muset z domu, poněvadž by tu neměli dost místa. Vzala proto peníze, nashromážděné za dlouhá léta těžké práce, dohodla se se svými zákazníky a začala dům rozšiřovat. Dala postavit sváteční pokoj pro návštěvy a jiný, pohodlnější a chladnější, pro denní užívání, jídelnu se stolem pro dvanáct lidí, kam by se vešla celá rodina i se všemi hosty, devět ložnic s okny do dvora a dlouhou verandu, chráněnou před polednim žárem růžovou zahradou a vroubenou zábradlím, na které hodlala postavit květináče s kapradinami a begóniemi. Kuchyň dala rozšířit a postavit tam dvě pece; starou sýpku, kde kdysi Pilar Ternerová hádala Josému Arcadiovi budoucnost, dala zbořit a postavit jinou, dvakrát tak velkou, aby v domě bylo vždycky dost jídla. Na dvoře pod kaštanem přikázala postavit koupelnu pro ženy a koupelnu pro muže a vzadu velkou stáj, kurník ohrazený drátěným plotem, chlév pro skot a voliéru otevřenou do všech čtyř světových stran, aby se tam mohli volné usazovat toulaví ptáci. Jako kdyby se nakazila manželovým blouzněním, obklopila se desítkami zedníků a tesařů a plánovala stavbu tak, aby tam bylo co nejvíc světla a co nejmenší vedro, a hospodařila s místem, aniž si připouštěla jakákoliv omezení. Původní prostá budova se naplnila nářadím, stavivem a zpocenými dělníky, kteří každého prosili, ať nepřekáží, aniž si připouštěli, že tu vlastně překážejí oni; pytel s lidskými kostmi je svým hluchým chrastěním pronásledoval po celém domě a rozčiloval je. Nikdo dost dobře nechápal, jak se uprostřed všeho toho nepohodlí a pachu nehašeného vápna a dehtu vynořil z útrob země nový dům, nejenže největší, jaký kdy v Macondu měl stát, ale zároveň i nejchladnější a nejhostinnější na celé bažině. Ze všeho nejmíň to chápal José Arcadio Buendía, jenž se uprostřed té pohromy snažil přistihnout boží Prozřetelnost. Nový dům už byl málem hotov, když ho Úrsula vytrhla z jeho přeludného světa a oznámila mu, že dostali přikaz natřít průčelí modrou barvou místo bílou, jak zamýšleli. Ukázala mu papír s úředním nařízením. José Arcadio Buendía, jenž nechápal, co to manželka povídá, rozluštil podpis.

"Co je to za chlapa?" zeptal se.

"Soudce," řekla Úrsula zasmušile. "Prý je to úředník, kterého sem poslala vláda."

Soudce, don Apolinář Moscote, přijel do Maconda ve vší tichosti. Ubytoval se v Jacobově hotelu - zařídil si ho tu jeden z prvních Arabů, kteří přišli do Maconda a směňovali nejrůznější tretky za papoušky - a příštího dne si pronajal místnůstku s dveřmi do ulice, dva bloky od Buendíových. Postavil do ní stůl a židli, které koupil od Jacoba, na zeď přibil státní znak, který si přinesl s sebou, a na dveře namaloval nápis: Soudce. Své působení zahájil příkazem, aby na oslavu výročí národní nezávislosti natřeli všechny domy modrou barvou. José Arcadio Buendía se za ním vypravil s dotyčným nařízením v ruce a našel ho, jak po obědě vyspává v síti, kterou si v prosté kanceláři pověsil. "To jste psal vy?" zeptal se ho. Don Apolinář Moscote, muž v nejlepších letech, bojácný a sangvinistického založení, přisvědčil. "A jakým právem?" ptal se José Arcadio Buendía dál. Don Apolinář Moscote našel v zásuvce svého stolu kus papíru a ukázal mu ho. "Byl jsem jmenován soudcem v tomto městě." José Arcadio Buendía se vsak na dekret ani nepodíval. "U nás ve městě papíry neporoučíme," řekl nevzrušeně. "A můžete si jednou provždy pamatovat, že tu žádného soudce nepotřebujeme, poněvadž tu není co soudit."

Don Apolinář Moscote nasadil neohrožený výraz a José Arcadio Buendía, aniž přitom zesílil hlas, mu dopodrobna vypravoval, jak založili vesnici, rozdělili si půdu, proklestili cesty a zavedli rozličná zlepšení, kterých bylo postupně zapotřebí, aniž s tím obtěžovali nějakou vládu a aniž někdo obtěžoval je. "Žijeme tak pokojně, že dokonce neumíráme ani přirozenou smrtí," řekl. "Vidíte přece, že ještě nemáme hřbitov." Nestěžoval si, že jim vláda nijak nepomohla, naopak byl rád, že je až do nynějška nechala na pokoji, a doufal, že tomu tak bude i do budoucna, poněvadž nezaložili osadu jen proto, aby jim první přivandrovalec chtěl vykládat, co mají dělat. Don Apolinář Moscote si oblékl cvilinkové sako,

bílé stejné jako kalhoty, aniž třeba jen na okamžik odložil své vybrané způsoby.
"Jestli tu chcete zůstat jako každý jiný obyčejný občan, jste srdečné vítán," uzavřel José Arcadio Buendía. "Jestli tu ovšem chcete zavádět nepořádky a nutit lidi, aby si natírali domy modrou barvou, můžete si sebrat svých pět švestek a táhnout, odkud jste přišel. Můj dům musí být bílý jako holub, a hotovo."
Don Apolinář Moscote zbledl. Couvl, stiskl čelisti a řekl trochu zarmouceně:
"Chtěl bych vás upozornit, že mám zbraň."
José Arcadio Buendía ani nevěděl, kdy se mu vrátila do rukou mladistvá síla, s jakou kdysi dokázal povalit koně. Uchopil dona Apolinara Moscota za klopy a podržel si ho před očima.
"Radši vás vynesu živého," řekl mu, "než abych vás až do smrti nosil na svědomí mrtvého."
Držel ho za klopy a nesl ho prostředkem ulice až na cestu k bažině, a teprve tam ho zase postavil na zem. Za týden se soudce vrátil se Šesti bosými otrhanými vojáky, ozbrojenými ručnicemi, a s volským povozem, na kterém mu jela jeho žena a sedm dcer. Později přijely ještě dva povozy s nábytkem, kufry a domácím náčiním. Ubytoval rodinu v Jacobově hotelu, dokud si neopatří dům, a pod ochranou vojáků znovu otevřel svou kancelář. Zakladatelé Maconda, odhodláni vetřelce vypudit, přišli i se svými dospělými syny postavit se pod velení Josého Arcadia Buendíi. Ten však odmítl s tím, že don Apolinář Moscote se vrátil se svou ženou a s dcerami, a není hodno mužů, aby pokořovali druhé v přítomnosti jejich rodiny. Rozhodl se proto urovnat celou záležitost po dobrém.
Aureliano Šel s ním. V té době už si pěstoval černý knír s napomádovánými špičkami a začínal mít mohutný hlas, kterým se pak vyznačoval za války. Vešli do soudcovy kanceláře neozbrojeni a nevšímajíce si strážných. Don Apolinář Moscote zachoval klid. Představil jim dvě ze svých dcer, které se tam právě naskytly: šestnáctiletou Amparo, snědou jako její matka, a Remedios, sotva devítiletou, krásné děvčátko s běloskvoucí pletí a zelenýma očima. Byly půvabné a dobře vychované. Jakmile oba muži vstoupili, ještě než je otec představil, nabídly jim židle, aby se posadili; oba příchozí však zůstali stát.
"Budiž, příteli," řekl José Arcadio Buendía, "můžete tu zůstat, ne snad proto, že jste si postavil ke dveřím ty loupežníky s mušketami, ale z úcty k vaší paní choti a vašim dcerám."
Don Apolinář Moscote zrozpačitěl, José Arcadio Buendía mu však nedopřál času na odpověď. "Klademe si jenom dvě podmínky," dodal ještě. "První: každý si může natřít svůj dům takovou barvou, jakou se mu zlíbí. Druhá: vojáci okamžité odejdou. Pořádek vám zaručíme sami." Soudce natáhl pravou ruku s napjatými prsty.
"Čestné slovo?"
"Slovo nepřítele," řekl José Arcadio Buendía. A trpce připojil: "Poněvadž jedno bych vám chtěl říci: vy a já zůstáváme nepřáteli."
Ještě téhož odpoledne vojáci odešli. Několik dní nato José Arcadio Buendía opatřil soudcově rodině dům a všichni zase žili pokojně, s výjimkou jediného, Aureliana. Obraz Remedios, soudcovy nejmladší, která ve svých devíti letech mohla být jeho dcerou, mu utkvěl kdesi v těle a zraňoval ho. Byla to tělesná bolest, která mu málem překážela při chůzi, asi jako kamínek v botě.

*

Nový dům, bílý jako holub, otevřeli tanečním večírkem. Úrsula se tou myšlenkou obírala už od onoho odpoledne, kdy shledala, že Rebeca a Amaranta dospívají, a málem by se dalo tvrdit, že se pustila do stavby především proto, aby oběma dívkám opatřila důstojné místo, kde by mohly přijímat návštěvy. Aby svůj záměr mohla uskutečnit s veškerou nádherou, pracovala jako galejník po celou dobu, kdy řemeslníci přestavovali dům, a ještě než byli hotovi, objednala nákladné vybavení a výzdobu, jakož i podivuhodný vynález, který měl uvést v úžas celé městečko a potěšit mládež: hrací skříň. Přivezli ji rozebranou v několika bednách, které složili v domě současně s vídeňským nábytkem, českým sklem, nádobím ze Západoindické společnosti, holandskými ubrusy a nejrůznějšími lampami, svícny, vázami, čalouny a koberci. Dovozní firma vyslala na svůj účet Pietra Crespiho, italského odborníka, aby skříň sestavil a naladil, vysvětlil kupujícím, jak s ní zacházet, a naučil je módním tancům, nahraným na šesti papírových válečcích.
Pietro Crespi byl nejhezčí a nejlépe vychovaný muž, jaký se kdy v Macondu objevil; byl to světlovlasý mladík, natolik dbalý na své oblečení, že vzdor dusivému vedru pracoval v brokátové vestě a v těžkém saku z tmavé látky. Zachovávaje uctivý odstup vůči páriu domu i ostatním členům rodiny, strávil několik týdnů v návštěvním pokoji za zavřenými dveřmi, zalit potem a zabrán do své práce podobné jako Aureliano ve zlatnické dílné. Jednoho rána, aniž otevřel dveře a přizval k tomu zázraku nějaké svědky, vložil pak do hrací skříně první váleček, a při té ladné a čisté hudbě naráz utichly ohlušující údery kladiv a neustálý praskot dřevěných lišt a domem se rozhostilo užaslé ticho. Všichni spěchali do návštěvního pokoje. Josého Arcadia Buendíu jako by ohromila ne krása melodie, ale klávesy, které se pohybovaly samy od sebe, a přinesl si Melquíadesův fotoaparát v naději, že se mu podaří získat daguerrotyp neviditelného hudebníka. Toho dne s nimi Ital poobědval. Rebeca i Amaranta, jež posluhovaly u stolu, se až zalekly obratnosti, s níž onen andělský muž s bledýma rukama bez prstenů zacházel s příborem. V obývacím pokoji, sousedícím s návštěvním, je pak Pietro Crespi učil tančit. Pod přívětivým dohledem Úrsuly, která se ani na okamžik nevzdalovala z místnosti, dával jejím dcerám hodiny, ukazoval jim kroky, aniž se jich přitom dotkl, a pomocí metronomu jim udával takt. Nosil v těch dnech zvláštní kalhoty, velice pružné a přiléhavé, a taneční lakýrky. "Proč si s tím děláš těžkou hlavu?" říkal José Arcadio Buendía své ženě. "Vždyť je to teplouš." Úrsula však vytrvala ve své bdělosti, dokud taneční hodiny neskončily a Ital neopustil Macondo. Potom se pustila do příprav na slavnost. Přísně vybírala, koho pozvat, a jedinými, kterým se dostalo té cti, byli potomci zakladatelů obce, až na rodinu Pilar Ternerové, která už mezitím měla další dvě děti s neznámými otci. Po pravdě to byl stavovský výběr, vyplývající ovšem z přátelských vztahů: poctění nejenže mívali blízko k rodině Buendíových ještě před tažením, jež vyvrcholilo založením Maconda, ale jejich synové a

vnukové byli už od dětství obvyklými společníky Aureliana a Arcadia a jejich dcery byly jediné, jež chodily s Rebecou a Amarantou vyšívat. Don Apolinář Moscote, blahovolný správce, jenž ze svých nevelkých prostředků vydržoval dva policisty ozbrojené dřevěnými obušky, čímž jeho činnost končila, byl v Macondu jen pro okrasu. Aby přispěly na domácnost, zařídily si jeho dcery krejčovskou dílnu, ve které současné dělaly i umělé květiny, připravovaly gujavové zákusky a na objednávku sestavovaly milostné dopisy. I když byly skromné a úslužné, nejkrásnější z celého městečka a nejlépe se vyznaly v nových tancích, pozvání na večírek se jim získat nepodařilo.
Zatímco Úrsula a děvčata vybalovaly nábytek, leštily nádobí a rozvěšovaly po stěnách obrazy dívek v loďkách plných růží, vnášejíce do holých místností, které tu zedníci postavili, dech nového života, José Arcadio Buendía upustil od svých snah zobrazit Boha, přesvědčen, že žádný není, a rozebral hrací skříň, aby se dostal na kloub jejím tajemným kouzlům. Dva dny před slavností ještě tonul v záplavě nadbytečných kolíčků a kladívek a nemotorně se potýkal se změtí strun, které na jednom konci rozvíjel a na druhém se mu zase svinovaly, až dal přístroj zase jakžtakž dohromady. Ještě nikdy nebylo v domě tolik rozruchu a zmatku, ale ve stanovený den a hodinu se nové dehtové lampy skutečně rozsvítily. Dům, ještě páchnoucí pryskyřicí a vlhkým vápnem, otevřel své brány a potomci a prapotomci zakladatelů si prohlíželi verandu s kapradinami a begóniemi, tiché pokoje a zahradu plnou těžké vůně růží a pak se shromáždili v návštěvním pokoji kolem neznámého vynálezu, přikrytého bílým prostěradlem. Ty, kteří znali fortepiano, oblíbené v jiných osadách na bažině, pohled na hrací skříň příliš nenadchl, ještě trpčeji však byla zklamána Úrsula, když do ní vložila první váleček, aby Amaranta a Rebeca mohly zahájit tanec, a přístroj nefungoval. Melquíades, málem už slepý a úplně zchátralý věkem, se pracné rozpomínal na své někdejší znalosti a snažil se dát přístroj do pořádku. Nakonec José Arcadio Buendía omylem uvolnil zaražené spouštěcí zařízení a ze skříně vyrazila hudba, nejdříve v divokých poryvech a pak už v dravém proudu popletených not. Kladívka bušila do strun, rozmístěných bez ladu a skladu a odvážné naladěných, až se úplné uvolnila. Umínění potomci jednadvaceti odvážlivců, kteří pronikli pohořím hledajíce moře na západě, se vsak vyhnuli úskalím oné melodické změti a tanec trval až do samého úsvitu.
Pietro Crespi se vrátil, aby skříň naladil. Rebeca i Amaranta mu pomáhaly pořádat struny a spolu s ním se smály popleteným valčíkům. Byl kromobyčejně milý a tak počestný, že na ně Úrsula nakonec přestala dohlížet. V předvečer jeho odjezdu narychlo uspořádali taneční večírek při opravené hrací skříni a mladík spolu s Rebecou na něm mistrovsky předváděli moderní tance. Arcadio a Amaranta se jim vyrovnali obratností i půvabem. Na chvíli vsak museli přestat, poněvadž Pilar Ternerová, jež spolu s dalšími zvědavci stála ve dveřích, se poprala s jakousi ženou, která se odvážila podotknout, že mladý Arcadio má ženskou zadnici, a navzájem se kousaly a tahaly za vlasy. Před půlnocí se Pietro Crespi rozloučil rozcitlivělým proslovem a slíbil, že se zakrátko vrátí. Rebeca ho vyprovodila až ke dveřím a pak zavřela dům, pozhasínala lampy, odešla do svého pokoje a tam se rozplakala bezútěšným pláčem, jenž trval několik dní a jehož příčinu neznala dokonce ani Amaranta. Její uzavřenost nebyla nikterak překvapující; na první pohled se zdála sdílná a srdečná, v jádru však byla samotářka a nikdo nevěděl, co se děje v jejím srdci. Vyrostla v krásné děvče s dlouhými a pevnými kostmi, i nadále vsak zatvrzele vysedávala na dřevěné houpací židličce, s kterou sem kdysi přišla, i když už bez opěradel a kolikrát spravované. Nikdo v domě nevěděl, že ještě pořád má ve zvyku cucat si prst. Nevynechala proto jedinou příležitost zavřít se v koupelné a zvykla si spávat tváří ke zdi. Za deštivých odpolední, kdy s hloučkem přítelkyň sedávaly na verandě s begóniemi a vyšívaly, ztrácela naráz nit rozhovoru, a hledíc teskné do zahrady na pásy vlhké hlíny a na hromádky bahna, které tam nadělaly dešťovky, cítila na patře slanou příchuť slz. Ony utajované choutky, v minulosti potlačené pomerančovou šťávou s rebarborou, naráz nezadržitelně propukly, jakmile se rozplakala. Začala znovu jíst hlínu. Poprvé to udělala málem ze zvědavosti, přesvědčena, že její odporná chuť bude nejlepším lékem proti pokušení, a skutečně ji nesnesla v ústech. Vytrvala však, protože po ní toužila stále víc, a postupně se jí vracely chutě zděděné po předcích, záliba v prvotních nerostech, bezvýhradné uspokojení prapůvodní potravou. Sypala si hrsti hlíny do kapes a se smíšeným pocitem štěstí a vzteku z nich kradí po zrnečku ujídala, zatímco učila své přítelkyně nejobtížnějším stehům nebo rozmlouvala s jinými muži, kteří nestáli za to, aby kvůli nim někdo polykal vápno ze zdi. Ve chvílích, kdy pojídala hlínu, připadal jí onen jediný muž, jenž za takové ponížení stál, hned bližší a jistější, jako by jí zem, po které někdo v dálce Šlapal svými jemnými lakovanými botkami, dávala pocítit tíhu a teplo jeho krve v nerostné příchuti, po níž drsné pálil jazyk a v srdci se jí usazoval klid. Jednoho odpoledne je Amparo Moscotová nenadále požádala o svolení prohlédnout si dům. Amaranta i Rebeca, udiveny nečekanou návštěvou, se k ní chovaly naprosto odměřeně. Ukázaly jí přestavěný dům, přehrály jí válečky z hrací skříně a nabídly jí oranžádu a sušenky. Amparo jim předvedla ukázku důstojného chování, osobního kouzla a vybraných způsobů; na Úrsulu, která s nimi několikrát na okamžik pobyla, to velice zapůsobilo. Když už tam byla dvě hodiny a rozhovor začínal váznout, Amparo využila chvíle, kdy Amaranta nedávala pozor, a podstrčila Rebece dopis. Ta ještě stačila zahlédnout jméno veleváženě slečny doni Rebecy Buendíové, napsané týmž uvážlivým písmem, týmž zeleným inkoustem a se stejně puntičkářským rozvržením slov jako návod k obsluze hrací skříně; konečky prstů dopis přeložila, ukryla ho v živůtku a podívala se na Amparo Moscotovou s výrazem bezmezné, bezpodmínečné vděčnosti a s mlčenlivým příslibem spojenectví až do smrti.
Nenadálé přátelství mezi Amparo Moscotovou a Rebecou Buendíovou oživilo Aurelianovy naděje. Nepřestával se trápit vzpomínkami na malou Remedios, nedostávalo se mu vsak příležitosti ji spatřit. Když procházel městečkem se svými nejbližšími přáteli, Magnificem Visbalem a Gerineldem Márquezem, syny stejnojmenných zakladatelů obce, dychtivé ji vyhlížel v krejčovské dílné, vídal však pouze její starší sestry. Návštěvy Amparo Moscotové u nich v domě na něj zapůsobily jako předzvěst. "Přece s ní jednou musí přijít," říkal si Aureliano v duchu. "Jedenkrát přijít musí." Opakoval si to tolikrát a natolik přesvědčeně, že jednoho odpoledne, když vytepával v dílně zlatou rybku, pocítil náhle jistotu, že uposlechla jeho volání. Zanedlouho pak opravdu zaslechl dětský hlásek, a když zvedl zrak - srdce mu přitom samým strachem div neustydlo -, spatřil děvčátko v růžovém mušelínu a v bílých botkách, jak stojí ve dveřích.
"Tam nechoď, Remedios," řekla Amparo Moscotová na verandě. "Tam se pracuje."

Aureliano však děvčátku nedopřál času, aby uposlechlo. Zvedl zlatou rybku, zavěšenou na řetízku, který jí vycházel z úst a vyzval je: "Pojď dál."
Remedios k němu přistoupila, prohlédla si rybku a položila mu několik otázek, na které nebyl s to odpovědět, poněvadž mu v tom zabránila nenadálá záducha. Byl by tak chtěl zůstat navždy, blízko té běloskvoucí pleti, blízko těch smaragdových očí, co nejblíž onomu hlasu, který ho při každé otázce oslovoval pane se stejnou úctou, s jakou oslovoval jeho otce. Melquíades seděl v koutě u psacího stolu a čmáral po papíře nerozluštitelné znaky. V tu chvíli ho Aureliano nenáviděl. Nedokázal ze sebe vypravit jediné slovo, až nakonec Remedios nabídl, že jí tu rybku dá darem, a děvčátko se tak polekalo, že co nejrychleji uteklo z dílny. Onoho odpoledne Aureliano ztratil utajovanou trpělivost, s níž předtím čekával, kdy ji zase spatří. Začal zanedbávat svou práci. Mnohokrát ji v duchu zoufale volal, vynakládaje na to všechnu svou vůli, Remedios vsak nepřišla. Vyhlížel ji v dílně jejích sester, v otcové kanceláři a za záclonkami jejich domu, nacházel ji vsak jedině v představách, jež zaplňovaly jeho vlastní strašlivou samotu. Dlouhé hodiny sedával spolu s Rebecou v návštěvním pokoji a poslouchali valčíky z hrací skříně, Rebeca proto, poněvadž to byla hudba, při níž ji Pietro Crespi učil tančit, a Aureliano prosté proto, že mu všecko kolem, dokonce i hudba, připomínalo Remedios. Dům byl plný lásky. Aureliano ji vyjádřil ve verších, které neměly počátku ani konce. Psal je na drsné pergameny, které dostal od Melquíadese, na zdi koupelny a na kůži svých paží, a ve všech se objevovala proměněná Remedios: Remedios v ospalém vzduchu o druhé odpolední, Remedios v tichém dechu růží, Remedios ve skrytých vodních hodinách molů, Remedios v páře stoupající za úsvitu z pecnů chleba, Remedios všude a Remedios navždy. Rebeca čekávala na svou lásku o čtvrté odpolední. Sedávala u okna a vyšívala; věděla, že poštovní mula přijíždí jen jedenkrát za čtrnáct dní, přesto však na ni čekala každý den, přesvědčena, že nějakým omylem se může objevit i jindy. Stal se však pravý opak: jedenkráte mula v očekávaný den nepřijela. Rebeca, Šílená zoufalstvím, o půlnoci vstala, Šla do zahrady a se sebevražednou dychtivostí polykala jednu hrst hlíny za druhou, žvýkala měkké dešťovky, lámala si zuby o hlemýždí ulity a plakala přitom bolestí a vztekem. Zvracela až do svítání. Potom ji přemohlo vyčerpání a horečka, začala třeštit a v poblouznění jim bez nejmenších zábran vylila své srdce. Pohoršená Úrsula vypáčila zámek jejího kufru a na dne našla Šestnáct navoněných dopisů, převázaných růžovými stužkami, žebroví listů a poupat, založené ve starých knížkách, a vysušené motýly, kteří se při prvním doteku proměnili v prach.
Aureliano byl jediný, kdo dokázal pochopit hloubku jejího zoufalství. Onoho odpoledne, zatímco se Úrsula snažila přivést Rebecu zpět z mangrovových bažin blouznění, vypravili se s Magníficem Visbalem a Gerineldem Márquezem do Catarinova podniku, který nedávno rozšířili o chodbu s dřevěnými pokojíky, kde bydlely osamělé ženy, páchnoucí po zvadlých květinách. Harmonikář a bubeník hráli písně Francisca Člověka, jenž před několika lety zmizel z Maconda. Všichni tři pili zkvašenou třtinovou šťávu. Magnífico a Gerineldo, Aurelianovi vrstevníci, ale znalejší světa, rozvážné upíjeli ze svých sklenic a každý měl na klíně ženu. Jedna z nich, zvadlá a s pozlaceným chrupem, Aureliana dráždivě polaskala, ten ji však odstrčil. Zjistil, že čím víc pije, tím víc myslí na Remedios, lépe však snáší muka, která se k té vzpomínce pojí. Nepostřehl, kdy mu země začala ubíhat pod nohama; viděl své přátele i ženy, jak plují jakýmisi zářícími paprsky, bez objemu a bez tíže, pronášejí slova, která jim nevycházejí z úst, a dávají mu tajuplná znamení, jež nijak nesouvisejí s jejich pohyby. Catarino mu položil ruku na záda a řekl: "Už bude jedenáct." Aureliano se otočil a spatřil jeho obrovskou zkřivenou tvář s umělou květinou za uchem; v tu chvíli ztratil paměť jako za časů zapomnění, a znovu ji nabyl teprve v jakémsi cizím úsvitu, v pokoji, kde ještě v životě nebyl. Stála tam Pilar Ternerová v kombiné, bosá a rozcuchaná, a svítila si na něj lampičkou, nevěřic vlastním očím.
"Aureliano!"
Aureliano se vzepřel a zvedl hlavu. Netušil, jak se dostal až sem, věděl však, co ho sem přivedlo, poněvadž ten záměr nosil od dětství v nejtajnějším koutě svého srdce.
"Přišel jsem se s vámi vyspat," řekl.
Šaty mel potřísněné blátem a zvratky. Pilar Ternerová, která v té době bydlela jen se svými dvěma malými dětmi, se na nic nevyptávala. Uložila ho do postele, omyla mu tvář vlhkým hadříkem, sundala mu Šaty a pak se úplně vysvlékla a spustila moskytiéru, aby ji neviděly děti, kdyby se náhodou probudily. Unavilo ji už čekat na muže, který zůstal tam v dálce, na muže, kteří odešli, a na nečisté muže, kteří ztratili cestu k jejímu domu, pomýleni nespolehlivými kartami. Dlouhým čekáním se jí nadělaly vrásky, prsy jí povisly a oheň v srdci vyhasl. Potmě našla Aureliana, položila mu ruku na břicho a s mateřskou něhou ho políbila na krk. "Chlapečku můj ubohý," zašeptala. Aureliano se zachvěl. Neudělal jediný chybný krok, s poklidnou dovedností překonal všechna úskalí bolesti a našel Remedios, přeměněnou v nekonečnou bažinu, páchnoucí syrovou živočišností a čerstvé vyžehleným prádlem. Když zase vyplul na povrch, rozplakal se. Nejdřív to byly bezděčné přerývané vzlyky, které se pak proměnily v dravý proud, a Aureliano měl pocit, jako by se mu někde uvnitř provalil jakýsi bolestivý nádor. Žena čekala a bříšky prstů ho hladila po hlavě, až se jeho tělo úplné zbavilo oné temné látky, jež mu nedopřála žít, a pak se zeptala: "Kdo to je?" Aureliano jí to pověděl, a Pilar Ternerová se rozesmála smíchem, jímž kdysi plašívala holuby a který teď už neprobudil ani její děti. "To aby sis ji nejdřív vychoval," vysmívala se mu. Za oním posměškem však Aureliano vytušil tiché porozumění. Když pak odcházel z pokoje, nechávaje za sebou nejenom pochyby o své mužnosti, ale i onu hořkou tíhu, kterou tolik měsíců nosil v srdci, Pilar Ternerová mu sama od sebe přislíbila pomoc.
"Já s ní promluvím," řekla mu, "a uvidíš, že všechno půjde jako po drátkách."
Svůj slib splnila; naneštěstí v nevhodnou chvíli, poněvadž z domu Buendíových zmizel někdejší klid. Blouznící Rebeca přespříliš křičela, než aby její vášeň dokázali utajit před Amarantou, a při tom zjištění ulehla v horečkách i ona. I jí se totiž zadíral do srdce osten osamělé lásky. Zavírala se v koupelně a vylévala svou trýznivou beznadějnou vášeň v horečnatých dopisech, spokojujíc se tím, že je skládala na dno kufru. Úrsula sotva stačila ošetřovat obě nemocné. Vzdor dlouhým a záludným výslechům nebyla s to se dopátrat příčin Amarantiny choroby; nakonec osvícena dalším vnuknutím vypáčila zámek jejího kufru a našla dopisy, převázané růžovými stužkami a čerstvou lilií v každé obálce a

ještě zmáčené od slz, určené Pietru Crespimu a nikdy neodeslané. Plačíc vzteky proklela Úrsula hodinu, kdy ji napadlo koupit hrací skříň, zakázala hodiny vyšívání a vyhlásila jakýsi smutek bez nebožtíka, který měl trvat tak dlouho, dokud se její dcery nevzdají svých nadějí. José Arcadio Buendía, který si opravil svůj první dojem o Pietru Crespim a obdivoval se jeho zručnosti při zacházení s hracími stroji, se nadarmo pokoušel zasáhnout. Proto když Pilar Ternerová Aurelianovi oznámila, že Remedios je ochotna se za něj provdat, uvědomil si, že tato zpráva jeho rodiče jen zarmoutí. Přesto se však k tomu odhodlal. Sešli se v návštěvním pokoji, aby si vážně pohovořili, a José Arcadio Buendía i Úrsula odhodlaně vyslechli synovo oznámení. Když však uslyšeli nevěstino jméno, José Arcadio Buendía rozhořčeně zrudl. "Láska je mor," zahřměl. "Všude kolem je tolik hezkých a slušných děvčat, a tebe samozřejmě napadne oženit se právě s dcerou našeho nepřítele." Úrsula však se synovou volbou souhlasila. Vyslovila se uznale o kráse, pracovitosti, skromnosti a dobrém vychování sedmi sester Moscotových a pochválila synovo rozhodnutí. José Arcadio Buendía ustoupil nadšení své ženy a stanovil si jedinou podmínku: Rebeca se provdá za Pietra Crespiho, s kterým si dopisuje. Jakmile bude mít Úrsula čas, pojede s Amarantou do hlavního města provincie, aby ve styku s jinými lidmi zapomněla na své zklamání. Rebeca se uzdravila, sotvaže se o té úmluvě dozvěděla, a napsala svému snoubenci rozjásaný dopis, který předložila rodičům ke schválení a pak ho odeslala, tentokrát bez jakéhokoli prostředníka. Amaranta předstírala, že s tím rozhodnutím souhlasí, a postupně se zotavila z horeček, v hloubi srdce si však slíbila, že Rebeca dojde k oltáři jedině přes její mrtvolu.

Příští sobotu si José Arcadio Buendía vzal tmavý oblek, celuloidový límec a boty z jelenice, které měl poprvé na sobě při večírku, a šel požádat o ruku Remedios Moscotové. Soudce i jeho manželka ho uvítali potěšené a rozpačité zároveň, nevědouce, čemu za tu nečekanou návštěvu vděčí, a pak se domnívali, že si snad spletl jméno nevěsty. Aby ten omyl vyjasnila, probudila matka Remedios a v náručí ji přinesla do pokoje, ještě zmatenou spánkem. Zeptali se jí, jestli se opravdu chce vdávat, a ona zakňourala, že nechce nic jiného, než aby ji nechali spát. José Arcadio Buendía, chápaje rozpaky, si šel znovu pohovořit s Aurelianem. Než se vrátil, manželé Moscotovi se stačili slavnostně obléci, přestavěli nábytek, dali do váz nové květiny a čekali na něho ve společnosti svých dospělých dcer. José Arcadio Buendía, omrzelý svým nevděčným posláním a tísnivým tvrdým límcem, jim potvrdil, že jeho syn si opravdu vybral Remedios. "To přece nemá smysl," prohlásil don Apolinář Moscote užasle. "Máme jich ještě šest, všecky svobodné a v nejlepším věku, a všecky by se s radostí staly nejlepšími manželkami muže tak váženého a pracovitého, jako je váš syn, a Aureliano si vybere zrovna tu jedinou, která se v noci ještě počurává." Paní Moscotová, zachovalá žena se smutnými víčky a smutnými posunky, mu vytkla jeho nezdvořilost. Než dopili ovocný koktají, vyslovili už souhlas s Aurelianovým rozhodnutím. Jen paní Moscotová požádala, aby si mohla mezi čtyřma očima pohovořit s Úrsulou. Úrsula se podivila a ohradila se proti tomu, že ji zatahují do mužských záležitostí, po pravdě ji to však dojalo a zneklidnilo a příštího dne šla paní Moscotovou navštívit. Za půl hodiny se vrátila se zprávou, že Remedios ještě není dospělá. Aureliano to nepovažoval za vážnější překážku. Čekal už tolik let, že byl ochoten počkat ještě nějaký čas, než jeho nevěsta dosáhne věku, kdy by mohla počít.

Obnovený soulad narušila jen Melquíadesova smrt. Musili sice počítat, že cikán už brzo umře, nemohli však tušit, jak se to stane. Několik měsíců po návratu na něho stáří naráz dolehlo tak kvapně a pustošivě, že ho zakrátko měli za jednoho z oněch zbytečných stařečků, kteří přecházejí po ložnicích jako mátohy, sotva vlečou nohy a nahlas vzpomínají na lepší časy, a o které se nikdo doopravdy nestará a nevzpomene si na ně, dokud je jednou ráno nenajdou v posteli mrtvé. José Arcadio Buendía mu zpočátku pomáhal v jeho záměrech, uchvácen novostí daguerrotypie a Nostradamových předpovědí, postupně ho však stále víc zanechával jeho samotě, poněvadž bylo den ze dne obtížnější se starcem se dorozumět. Ztrácel zrak i sluch, lidi, kteří s ním hovořili, si zřejmě pletl s osobami, které znával v zašlých dobách lidského rodu, a na jejich otázky odpovídal nesrozumitelnou směsicí nejrůznějších jazyků. Při chůzi tápal rukama před sebou, i když se přitom pohyboval s nevysvětlitelnou obratností, jako kdyby dovedl vytušit předměty kolem sebe a podvě se podle nich orientovat. Jednoho dne si zapomněl nasadit umělý chrup, který na noc odkládal do sklenice s vodou vedle postele, a od té doby už ho nenosil. Když Úrsula rozšiřovala dům, dala mu postavit vlastní pokojík vedle Aurelianovy dílny, stranou všeho shonu a hluku v domě, s oknem, jímž dovnitř proudilo světlo, a s poličkou, na kterou sama narovnala starcovy knihy, málem už zničené prachem a moly, křehké listy papíru, husté popsané nesrozumitelnými znaky, a sklenici s umělým chrupem, v níž se ujaly vodní rostlinky s drobnými žlutými kvítky. Nový příbytek se Melquíadesovi zřejmé zamlouval, poněvadž od té doby nevkročil už ani do jídelny. Chodil jen do Aurelianovy dílny, kde dlouhé hodiny vysedával u psacího stolu a škrábal své záhadné znaky na pergameny, které si přinesl s sebou a které jako by byly zhotoveny z jakési suché látky, lámavé jako lístkové těsto. Tam také jídával pokrmy, které mu Visitación dvakrát denně přinášela, i když v poslední době ztratil chuť k jídlu a živil se jen zeleninou. Brzy nabyl onoho zanedbaného vzhledu příznačného pro vegetariány. Kůže mu obrostla drobným mechem, stejný mech vybujel i na jeho prastaré kazajce, kterou nikdy neodkládal, a z úst mu páchlo jako spícímu zvířeti. Aureliano, zaujatý psaním veršů, na něj nakonec zapomněl; jedenkrát se mu sice zdálo, že ve starcové neustálé samomluvě něčemu porozuměl, a zaposlouchal se. Jediné, co si z těch klopýtavých řečí dokázal vybrat, bylo naléhavě opakované slovo rovnodennost, rovnodennost, rovnodennost a jméno Alexandra von Humboldta. Poněkud více se s ním sblížil Arcadio, když začal Aurelianovi pomáhat ve zlatotepecké dílně. Na jeho snahy o dorozumění Melquíades tu a tam odpovídal španělskými větami, které měly jen málo společného se skutečností. Jednou odpoledne však jako by ho naráz ovládlo rozrušení. Ještě po letech, když stál před popravčí četou, si Arcadio vzpomněl, jak rozechvěle naslouchal Melquíadesovi, když mu předčítal několik stran svých záhadných spisů, jimž pochopitelně nerozuměl, které však při hlasité četbě zněly jako zpěvné encykliky. Potom se poprvé po dlouhém čase usmál a pronesl španělsky: "Až umřu, tři dny v mém pokoji palte rtuť." Arcadio to vyprávěl Josému Arcadiu Buendíovi a ten se pokusil zjistit něco přesnějšího, dostalo se mu však jediné odpovědi: "Dosáhl jsem nesmrtelnosti." Když Melquíadesovi začalo páchnout z úst, Arcadio ho každý čtvrtek ráno vodil k řece vykoupat. Zdálo se, že to starci prospívá. Svlékl se, společně s chlapcem

vlezl do vody a jeho záhadný smysl pro orientaci mu umožňoval vyhnout se hlubokým a nebezpečným místům. Jsme z vody," prohlásil jednou. Delší čas tak žil, aniž ho v domě kdokoliv spatřil, s výjimkou onoho večera, kdy všecky dojal svým úsilím opravit hrací skříň, a dní, kdy chodil s Arcadiem k řece, pod paží tykev a kouli palmového mýdla, zabalené do ručníku. Jednou ve čtvrtek, než pro něj přišel Arcadio, aby ho odvedl k řece, Aureliano slyšel, jak stařec říká: "Umřel jsem na zimnici v přesypech singapurských." Toho dne vstoupil do vody na nesprávném místě a našli ho teprve příštího dne ráno několik kilometrů po proudu, uvízlého na mělčině v zátočině zalité sluncem a s osamělým slepičincem, který se mu zachytil na břiše. Vzdor pohoršeným námitkám své ženy, která nebožtíka oplakávala s větším zármutkem než vlastního otce, José Arcadio Buendía se vzepřel tomu, aby cikána pohřbili. "Je nesmrtelný," řekl, "a sám nám prozradil, jak ho zas přivést k životu." Vzkřísil zapomenutou pícku, postavil na ni kotlík se rtutí a nechal ho vřít vedle mrtvoly, která se postupně pokrývala modrými bublinami. Don Apolinář Moscote se ho odvážil upozornit, že nepohřbený utopenec ohrožuje zdraví obyvatel městečka. "Nijak ho neohrožuje, poněvadž je živ," odpověděl mu na to José Arcadio Buendía a po dvaasedmdesát hodin mrtvolu nakuřoval rtuťovými výpary, až se začala rozkládat v sinalé květy, jejichž tichý sykot naplnil celý dům odporným zápachem. Teprve pak dovolil, aby ho pochovali, ne však jako někoho bezvýznamného, nýbrž s poctami, jaké příslušely největšímu dobrodinci Maconda. Byl to první pohřeb v městečku a ze všech, co jich tu pak bylo, na něj přišlo nejvíc lidí, až téměř o sto let později ho překonal smuteční karneval za Velkou matku. Pochovali ho v hrobě zřízeném uprostřed pozemku, který vybrali za hřbitov, a na náhrobní kámen vyryli jediné, co o něm věděli: Melquíades. Smuteční slavnost trvala devět dní. V zástupu lidí, kteří se shromažďovali na dvoře, pili kávu, vykládali si vtipy a hráli karty, našla Amaranta příležitost vyznat se ze své lásky Pietru Crespimu, jenž se před několika týdny slavnostně zasnoubil s Rebecou a teď si zařizoval obchod s hudebními nástroji a hračkami na pero ve čtvrti, kde živořili Arabové, kteří tu kdysi směňovali nejrůznější veteš za papoušky, a kterou lidé znali jako Tureckou ulici. Ital, jehož hlava, pokrytá lesklými kudrnami, probouzela u žen neodolatelné nutkání vzdychat, se k Amarantě choval jako k vrtošivému děvčátku, které nemá smysl brát příliš vážně.
"Mám mladšího bratra," řekl jí. "přijde mi pomáhat v krámě."
Amarantu to pokořilo a pomstychtivé mu oznámila, že je odhodlána sestřině svatbě zabránit, i kdyby jim měla zatarasit dveře svou vlastní mrtvolou. Její vzrušené hrozby na Itala tak zapůsobily, že neodolal a zmínil se o nich před Rebecou. Díky tomu se matka s Amarantou během necelého týdne vydaly na cestu, kterou zaměstnaná Úrsula předtím neustále odkládala. Amaranta se nestavěla na odpor, ale když líbala Rebecu na rozloučenou, pošeptala jí do ucha:
"Jen si nemysli. I kdyby mě odvezli na konec světa, tvé svatbě stejné nějak zabráním, kdybych té měla třeba zabít."
Úrsula tedy odjela, neviditelný Melquíades dál kradí přecházel z jednoho pokoje do druhého a dům najednou vypadal veliký a prázdný. Rebece připadlo vedení domácnosti a Indiánka se starala o pekárnu. Navečer přicházel Pietro Crespi, už předem ohlašován čerstvou vůní levandule, a pokaždé přinesl jako dárek nějakou hračku. Nevěsta ho přijímala v návštěvním pokoji se všemi dveřmi a okny dokořán, aby se vyhnula sebemenšímu podezření. Byla to zbytečná opatrnost, poněvadž Ital se choval tak uctivě, že nevzal ženu, která se během necelého roku měla stát jeho manželkou, dokonce ani za ruku. Dík jeho návštěvám se dům plnil podivuhodnými hračkami. José Arcadio Buendía si nadšeně prohlížel tanečnice na pero, hudební skříňky, opičky na lané, klusající koníky a Šašky s tamburínami, všechny ty pestré a podivuhodné strojky, které Pietro Crespi přinášel; postupně zapomínal na svůj zármutek nad Melquíadesovou smrtí a vrátil se do své dávné alchymistické minulosti. Žil v ráji, sestávajícím z vykuchaných zvířátek a rozebraných strojků, a snažil se je zdokonalit pomocí perpetua mobile, založeného na principu kyvadla. Aureliano v té době zanedbával svou dílnu a učil malou Remedios číst a psát. Děvčátko mělo zpočátku raději své panenky než onoho muže, který k nim přicházel každé odpoledne a kvůli kterému ji vždycky vzali hračky, umyli ji, oblékli a posadili do pokoje, aby se mu věnovala. Svou trpělivostí a oddaností si ji však Aureliano nakonec získal a Remedios s ním trávila dlouhé hodiny, učila se písmenkům a pastelkami kreslila do sešitu domky a krávy v ohradě a kulatá slunce se žlutými paprsky, zapadající za vrcholky hor.
Jediná Rebeca se trápila Amarantinými hrozbami. Znala povahu své sestry, znala její pýchu a děsila se hloubky její zášti. Trávila dlouhé hodiny v koupelně a cucala si prst, s největším vypětím vůle se přemáhajíc, aby zase nezačala jíst hlínu. Ve snaze nějak si ulevit zašla za Pilar Ternerovou, aby jí hádala budoucnost. Ta jí chvíli vykládala obvyklé mlhavosti a potom prohlásila:
"Nebudeš Šťastná, dokud tvoji rodiče zůstanou nepohřbení."
Rebeca se zachvěla. Jako ve snách uviděla sama sebe, jak vchází do domu Buendíových, ještě jako děvčátko, s kufrem, dřevěnou houpací židličkou a s pytlem, o kterém se nikdy nedozvěděla, co v něm bylo. Vzpomněla si na holohlavého muže v plátěném obleku, který neměl nic společného se srdcovým králem, a na mladičkou, velice krásnou ženu s teplýma voňavýma rukama, které se ani trochu nepodobaly revmatickým rukám kulové královny, ženu, která jí zaplétala do vlasů květiny a po odpoledních s ní chodila na procházky zelenými ulicemi jakéhosi městečka.
"Tomu nerozumím." řekla.
Pilar Ternerová se tvářila zmatené.
"Já taky ne, ale v kartách to stojí."
Rebecu ona záhada tak soužila, že o tom pověděla Josému Arcadiu Buendíovi a ten ji pokáral za to, že věří kartám, potom však ve vší tichosti začal prohlížet skříně a kufry, odtahovat nábytek, převracet postele a zvedat pažení, hledaje pytel s kostmi. Vzpomněl si, že ho naposledy viděl při přestavbě domu. Potají navštívil zedníky a jeden z nich mu prozradil, že pytel zazdili v některé ložnici, poněvadž jim překážel při práci. Několik dní prohlíželi celý dům a tiskli ucho na jednu zeď po druhé, až zaslechli hluboké kvok, kvok. Prorazili zeď a našli neporušený pytel s kostmi. Ještě téhož dne je pochovali do hrobu bez náhrobního kamene, narychlo zřízeného vedle Melquíadesova, a José Arcadio Buendía se vrátil domů lehčí o břemeno, které ho pro tu chvíli tížilo na svědomí stejně jako vzpomínka na Prudencia Aguilara. Když procházel kuchyní, políbil Rebecu na čelo.

"Už na to všecko zapomeň," řekl jí. "Budeš šťastná."
Dík přátelství s Rebecou se Pilar Ternerové znovu otevřely dveře Buendíova domu, do něhož jí Úrsula od Arcadiova narození zakázala vstoupit. Vtrhávala tam v kteroukoliv denní dobu jako stádo koz a vybíjela svou horečnatou energii v nejtěžších pracích. Občas přicházela do dílny a se zručností a citem, které chlapce nakonec úplné zmátly, pomáhala Arcadiovi pokrývat daguerrotypické desky citlivou vrstvou. Vyváděla ho z míry; její slunečná pleť, pach kouře, který ji provázel, a její nezřízený smích v temné komoře, to všecko rozptylovalo jeho pozornost a mladík vrážel do všeho kolem sebe.
Jedenkrát se tam naskytl i Aureliano, jenž pravé vytepával zlatý plíšek; Pilar Ternerová se opřela o stůl a obdivovala se jeho trpělivé píli. Pak se to naráz stalo, Aureliano se ujistil, že Arcadio je v temné komoře, a potom zvedl oči a setkal se s pohledem Pilar Ternerové, v kterém se zcela zřetelné zračily její myšlenky, jako kdyby na ně svítilo polední slunce.
"No tak," řekl Aureliano. "Povez mi, oč běží."
Pilar Ternerová se smutné usmála a kousla se do rtů.
"Jsi rozený voják," řekla. "Kam se podíváš, tam dopadne rána."
Aureliano pochopil, že jeho předtucha se splnila. Potom se znovu vrátil ke své práci, jako kdyby se nic nestalo a promluvil s klidnou rozhodností.
"Hlásím se k němu," řekl. "Ponese mé jméno."
José Arcadio Buendía konečné dosáhl toho, oč usiloval; připojil tanečnici na pero k hodinovému strojku a hračka po tři dny neúnavné tančila podle své vlastní hudby. Onen objev ho vzrušil daleko víc než kterýkoli z jeho dřívějších potřeštěných plánů. Přestal jíst i spát. Bez Úrsulina dohledu a péče se dal svou představivostí zavléci až do stavu trvalého poblouznění, z kterého se už nemel vzpamatovat. Celé noci přecházel po pokoji sem tam a nahlas přemýšlel o tom, jak využít principu kyvadla u volských povozů, pluhů a vůbec u všeho, co člověku slouží svým pohybem. Ono horečnaté bdění ho natolik unavilo, že jednoho rána nebyl s to poznat bělovlasého starce, jenž tápavým krokem vstoupil do jeho ložnice. Byl to Prudencio Aguilar. Když José Arcadio Buendía konečně pochopil, kdo to za ním přišel, užasl nad tím, že i mrtví stárnou, a zachvátil ho náhlý stesk. "Prudencio," zvolal, "jak ses dostal tak daleko?" Prudencio Aguilar, mrtvý už tolik let, tak hluboce zatoužil po živých lidech, tak naléhavé potřeboval jejich společnost a tak se děsil onoho druhého konce, který ho už zanedlouho čekal v krajině smrti, že nakonec začal mít rád svého největšího nepřítele. Hledal ho už dlouho a dlouho. Vyptával se na něho u mrtvých z Riohachy, mrtvých, kteří přicházeli z údolí Upar, i těch, kteří přišli z bažiny, nikdo mu však nebyl s to nic říci, poněvadž o Macondu žádný z nich nevěděl, dokud nepřišel Melquíades a černou tečkou je nezanesl do pestrobarevných map smrti. José Arcadio Buendía rozmlouval s Prudenciem Aguilarem až do svítání. Několik hodin nato, zmožen dlouhým bděním, přišel do Aurelianovy dílny a zeptal se ho: "Copak je dnes za den?" Aureliano mu odpověděl, že je úterý. "To jsem si myslel taky," řekl José Arcadio Buendía, "ale teď jsem si najednou uvědomil, že je ještě pořád pondělí jako včera. Podívej se na zdi, podívej se na begónie. Ještě pořád je pondělí." Aureliano, zvyklý na jeho pošetilé nápady, mu nevěnoval pozornost. Příštího dne, ve středu, se José Arcadio Buendía objevil v dílně znovu. "To je přece strašné," řekl. "Podívej se vzhůru, poslechni si bzučení slunce, všecko je stejné jako včera a předevčírem. Ještě pořád je pondělí." Toho večera ho Pietro Crespi našel na chodbě, jak pláče nepěkným pláčem starců, pláče pro Prudencia Aguilara, pro Melquíadese, pro Rebečiny rodiče, pro svého tatínka a maminku, pro všechny, na něž se dokázal rozpomenout a kteří teď byli sami v krajích smrti. Daroval mu medvídka na pero, který po zadních nohách chodil po drátku, nepodařilo se mu vsak starce přivést na jiné myšlenky. Zeptal se ho, jak pokračuje v plánech na kyvadlový stroj, který by člověku umožnil létat, o němž mu vykládal několik dnů předtím, a stařec mu vysvětlil, že to není možné, protože kyvadlo sice dokáže vynést do vzduchu cokoliv, ne však samo sebe. Ve čtvrtek se znovu objevil v dílně, ve tváři zmučený výraz udusané hlíny. "Stroj času se rozbil," málem vzlykal, "a Úrsula s Amarantou jsou tak daleko!" Aureliano ho napomenul jako malého chlapce a stařec poslušné zmlkl. Šest hodin pak prohlížel věci kolem sebe a snažil se v nich postřehnout nějaký rozdíl ve srovnání s předchozím dnem, objevit v nich nějakou změnu, která by mu ukázala míjení času. Celou noc ležel v posteli s otevřenýma očima a volal Prudencia Aguilar a, Melquíadese a všecky ostatní mrtvé, aby přišli a sdíleli s ním jeho soužení, ale žádný z nich se neukázal. V pátek vstal dřív než ostatní a dlouho pozoroval přírodu, až neměl nejmenších pochyb o tom, že je ještě pořád pondělí. Pak strhl ze dveří závoru, a užívaje své obrovské síly, začal pustošit všecko kolem, až na prach rozbil všecky alchymistické přístroje, daguerrotypickou komoru i zlatnickou dílnu; hulákal přitom jako posedlý ďáblem v jazyce, který zněl povznesené a plynule, z kterého vsak nerozuměli ani jedinému slovu. Chystal se skoncovat i se zbytkem domu, když Aureliano přivolal na pomoc sousedy. Bylo zapotřebí deseti mužů, aby ho povalili, čtrnácti, aby ho svázali, a dvaceti, aby ho dovlekli až ke kaštanu na dvoře, kde ho nechali svázaného ležet; José Arcadio Buendía štěkal v jakési podivné řeči a z úst mu vytékala zelená pěna. Když se Úrsula s Amarantou vrátily, ještě pořád tam ležel, za ruce i za nohy připoután ke kaštanovému kmeni, promáčený deštěm a ve stavu naprosté nevědomosti. Oslovily ho, stařec však na ně pohlédl cize a řekl jim něco nesrozumitelného. Úrsula mu uvolnila zápěstí a kotníky, které mu pod těsnými pouty začaly hnisat, a nechala mu jen provaz kolem pasu. Později mu postavili přístřešek z palmových listů, aby ho ochránil před sluncem a před deštěm.

*

Aureliano Buendía a Remedios Moscotová byli oddáni jedné březnové neděle u oltáře, který dal otec Nicanor Reyna postavit v návštěvním pokoji. Tím vyvrcholil čtyřtýdenní zmatek u Moscotových, poněvadž malá Remedios začala pohlavně vyspívat dřív, než se stačila zbavit dětských návyků. I když ji matka předem poučila o změnách, které s sebou dospívání přináší, jednoho únorového odpoledne vpadla se zděšeným křikem do pokoje, kde její sestry rozmlouvaly s Aurelianem, a ukazovala jim kalhotky potřísněné čokoládové hnědou kaší. Domluvili se, že svatba bude za měsíc; za tu

dobu se Remedios sotva stačila naučit sama se mýt a oblékat a pochopila nejzákladnější věci z domácnosti. Přinutili ji močit na horké cihly, aby si odvykla pomočovat se do postele. Jen stěží ji dokázali přesvědčit o neporušitelnosti manželského tajemství; Remedios ono odhalení tak udivilo i nadchlo zároveň, že by byla nejraději probírala podrobnosti svatební noci s každým, kdo se jí naskytl. Bylo to vyčerpávající úsilí, ale v den obřadu byla dívka stejné znalá světa jako kterákoli z jejích sester. Don Apolinář Moscote ji vedl ulicí ozdobenou květinami a girlandami, kolem vybuchovaly rakety a hrálo několik kapel a Remedios mávala a úsměvem děkovala všem, kdo jí z oken přáli mnoho štěstí. Aureliano, v černých šatech a v týchž vysokých botách z lakové kůže s kovovými háčky, ve kterých o několik let později stál před poprava četou, byl bledý jako stěna a v krku ho tlačila jakási tvrdá koule, když u domovních dveří vítal svou nevěstu a vedl ji k oltáři. Remedios se chovala tak přirozeně a ohleduplné, že zůstala klidná i ve chvíli, kdy jí Aureliano nasazoval prsten a přitom ho upustil na zem. Hosté si něco šeptali a začínali se tvářit rozpačitě, Remedios však držela ruku v krajkové rukavičce vzhůru a čekala s nastaveným prsteníkem, až se ženichovi podařilo zachytit prsten botou, aby se nezakutálel až ke dveřím, a zrudlý rozpaky se vrátil k oltáři. Její matka a sestry zakusily tolik strachu, aby Remedios během obřadu neprovedla něco nemístného, že nakonec samy porušily dobrý mrav, zvedly ji do výše a líbaly ji. Od toho dne se u ní začal projevovat smysl pro odpovědnost, přirozený půvab a klidné sebeovládání, kterými se pak za nepříznivých okolností vždycky vyznačovala. Z vlastního popudu vybrala nejlepší díl, který ukrojila ze svatebního dortu, a na talíři s vidličkou ho odnesla Josému Arcadiu Buendíovi. Obrovitý stařec, připoutaný ke kaštanovému kmeni a poznamenaný sluncem i deštěm, shrbené seděl na dřevěné lavičce pod přístřeškem z palmových listů; poděkoval jí nejasným úsměvem a snědl dort prsty, huhlaje přitom jakýsi nesrozumitelný žalm. Během hlučné oslavy, která trvala až do pondělního rána, jediná Rebeca Buendíová byla nešťastná. Původně to měla být i její slavnost, poněvadž z Úrsulina rozhodnutí se její svatba měla konat téhož dne, v pátek však Pietro Crespi dostal zprávu, že jeho matka leží na smrtelné posteli. Odložili svatbu a Pietro Crespi vyrazil do hlavního města provincie hodinu poté, co dopis obdržel; cestou se minul se svou matkou, která přijela v sobotu večer, jak původně počítali, a na Aurelianově svatbě zpívala smutnou árii, kterou si připravila na svatbu svého syna. Pietro Crespi uštval cestou pět koní ve snaze vrátit se včas na svatbu, přijel však teprve v neděli o půlnoci, když už slavnost pomalu skomírala. Nikdy se nezjistilo, kdo ten dopis psal. Úrsula uhodila na Amarantu, ta se však pohoršeně rozplakala a u oltáře, který tesaři ještě úplně nerozbourali, přísahala matce, že je nevinná.

Otec Nicanor Reyna, kterého don Apolinář Moscote přivedl z bažiny, aby požehnal dceřině sňatku, byl stařec zakalený svým nevděčným posláním. Měl unavenou kůži, pokrývající málem jen holé kosti, vystouplé kulaté břicho a ve tváři výraz starého anděla, pramenící spíš z prostoduchosti než z dobroty. Původně se po svatbě hodlal vrátit na svou farnost, zděsil se však duchovní vyprahlosti obyvatel Maconda, kteří žili v pohoršení, poslušni jenom zákonů přírody, nesvedli svátky a nekřtili své děti. Uvážil, že žádná jiná země tolik nepotřebuje símě boží, a rozhodl se zůstat ještě týden, obracet na víru obřezance a pohany, oddat dvojice, které spolu žijí bez řádného sňatku, a zaopatřit umírající. Nikdo si ho však nevšímal. Vysvětlovali mu, že už dlouhá léta žijí bez faráře, duchovní záležitosti si vyřizují přímo s Bohem a na zlo smrtelného hříchu že už zapomněli. Unaven oním voláním na poušti, rozhodl se otec Nicanor postavit tu chrám, největší na světě, se světci v životní velikosti a s barevnými okny ve zdech, aby tak lidé až z Říma přicházeli uctívat Boha uprostřed bezbožníků. Chodil po celém městečku s měděným talířkem a prosil o almužnu. Dávali mu mnoho, on však chtěl ještě víc, poněvadž v chrámu měl být zvon, jehož dunění by dokázalo vyvolat utopence na hladinu řeky. Prosil tak usilovně, že nakonec ztratil hlas. Kosti v těle mu začaly chrastit, stále však ještě nevybral ani na chrámové dveře, a tak se jedné soboty dal přemoci zoufalstvím. Narychlo zbudoval na náměstí oltář a v neděli prošel celým městečkem se zvonkem v ruce jako za časů nespavé nemoci a svolával všecky na mši. Mnozí se tam vydali ze zvědavosti, druzí ze stesku po zašlých časech; další proto, že by si Bůh mohl brát jako osobní urážku, kdyby pohrdli jeho prostředníkem. O osmé ranní bylo proto půl městečka na náměstí, kde otec Nicanor hlasem ochraptělým od samého doprošování vyzpěvoval evangelium. Nakonec, když už se přítomní začali rozcházet, zvedl paže, aby upoutal jejich pozornost.

"Okamžik," řekl. "Teď uvidíte nevývratný důkaz nekonečné moci boží."

Chlapec, jenž předtím pomáhal při mši, mu přinesl Šálek husté kouřící čokolády a kněz ji jedním douškem vypil. Potom vytáhl z rukávu kapesník, otřel si ústa, roztáhl paže, zavřel oči a vznesl se do výše dvanácti centimetrů. Byl to přesvědčivý prostředek; několik dní pak chodil od domu k domu, povzbuzoval se čokoládou a vznášel se ve vzduchu, aby dokázal boží moc. Ministrant přitom sebral do pytle tolik peněz, že během necelého měsíce začali se stavbou chrámu. Nikdo nepochyboval o božském původu onoho jevu, až na Josého Arcadia Buendíu, jenž nevzrušeně pozoroval sběh lidí, kteří se jednoho rána shromáždili okolo kaštanu, aby ten zázrak ještě jedenkrát spatřili. Jen se trochu protáhl a pokrčil rameny, když se otec Nicanor začal zvedat ze země i se židlí, na které seděl.

"Hoc est simplicissimum," mínil José Arcadio Buendía, "homo iste statum quartum materiae invenit."

Otec Nicanor zvedl ruku a všecky čtyři nohy jeho židle spočinuly na zemi současně.

"Nego," řekl. "Factum hoc existentiam Dei probat sine dubio."

Tak se dozvěděli, že ona zapeklitá hatmatilka Josého Arcadia Buendíi je vlastně latina. Otec Nicanor využil toho, že byl jediný, kdo se s ním dokázal dorozumět, a snažil se starcovu zmatenému mozku vštípit víru v Boha. Každé odpoledne sedával pod kaštanem a latinsky kázal, José Arcadio Buendía však zatvrzele odmítal řečnické kličky i proměny s pomocí čokolády a jako jediný důkaz požadoval daguerrotyp Boha. Otec Nicanor mu tedy přinesl medailony a barvotisky a dokonce i reprodukci Veroničina šátku, José Arcadio Buendía je však prohlásil za řemeslné výrobky bez vědeckého opodstatnění. Byl tak umíněný, že se otec Nicanor vzdal svého úmyslu obrátit ho na víru a navštěvoval ho jen z čiré lidskosti. Teď se však chopil iniciativy José Arcadio Buendía a snažil se podlomit farářovu víru rozumářskými žaludy. Jednou otec Nicanor přinesl ke kaštanu šachovnici a krabici s kameny a nabídl mu, aby si zahráli dámu, José Arcadio Buendía však odmítl s tím, že nikdy nedovedl pochopit, jaký smysl má utkání mezi dvěma odpůrci, kteří se shodují v

zásadních věcech. Otec Nicanor, který se na dámu z tohoto hlediska nikdy předtím nedíval, ji od té doby už nebyl s to hrát. Den ze dne víc žasl nad bystrozrakem svého společníka a zeptal se, proč ho tu drží uvázaného u stromu.
"Hoc est simplicissimum," odpověděl mu José Arcadio Buendía. "Poněvadž jsem blázen."
Od té doby ho farář přestal navštěvovat, trápen obavami o svou vlastní víru, a všecky síly věnoval tomu, aby uspíšil stavbu chrámu. Rebeca pocítila novou naději. Její budoucnost totiž závisela na dokončení stavby; bylo tomu tak ode dne, kdy u nich otec Nicanor obědval a všichni u stolu mluvili o tom, jak vznešené a nádherné budou náboženské obřady, až bude chrání stát. "Nejšťastnější ze všech bude Rebeca," podotkla Amaranta. A když sestra nepochopila, co tím míní, s nevinným úsměvem jí to vysvětlila:
"První obřad v kostele bude přece tvá svatba."
Rebeca si k tomu chtěla říci své dřív, než se ozve někdo jiný, a mínila, že při rychlosti, s jakou stavba pokračuje, nebude chrám stát dřív než za deset let. Otec Nicanor nesouhlasil: rostoucí štědrost věřících mu umožňovala nadějnější odhady. Vzdor němé nelibosti Rebecy, která nedokázala ani dojíst oběd, Úrsula schválila Amarantinu myšlenku a přispěla značnou částkou, aby se práce urychlily. Otec Nicanor prohlásil, že ještě jeden takový příspěvek a chrám bude do tří let hotov. Od té chvíle Rebeca neztratila s Amarantou ani jediné slovo, přesvědčena, že její návrh nebyl tak nevinný, jak předstírala. "To bylo to nejmenší, co jsem mohla udělat," odpověděla jí Amaranta ve zlobné rozepři, k níž mezi oběma toho večera došlo. "Aspoň tě ještě tři roky nemusím zabít." Rebeca její výzvu přijala. Když se Pietro Crespi dozvěděl o novém odkladu, pocítil hluboké rozčarování. Rebeca mu však poskytla důkaz své naprosté oddanosti. "Utečeme spolu, jakmile budeš chtít," řekla mu. Pietro Crespi však nebyl stvořen k podobným dobrodružstvím. Postrádal vznětlivou povahu své snoubenky a věrnost danému slovu považoval za poklad, který nelze promrhat. Rebeca se proto uchýlila k odvážnějším způsobům. Lampy v návštěvním pokoji zhášel jakýsi záhadný vítr, a Úrsula přistihla snoubence, jak se potmě líbají. Pietro Crespi ji zmatené vykládal něco o špatné jakosti novodobých plynových lamp, a dokonce jí pomohl zavést v pokoji spolehlivější osvětlení. Znovu však naráz docházelo palivo nebo se ucpávaly hořáky, a Úrsula nacházela Rebecu, jak sedí snoubenci na kolenou. Nakonec už nebyla ochotna smířit se s žádným vysvětlováním. Svěřila péči o pekárnu Indiánce, sedla si do houpací židle a dohlížela na oba snoubence, rozhodnuta nedat se ošálit uskoky, které byly staré už za jejího mládí. "Chudák maminka," říkala Rebeca s posměvačnou zlobou, když Úrsula, unavena jejich schůzkami, začínala zívat: "Ta se v té houpací židli bude trápit ještě po smrti." Po třech měsících oněch námluv pod dozorem dal Pietro Crespi, omrzený pomalým chodem stavby, na kterou se denně chodil dívat, otci Nicanorovi peníze na dokončení chrámu. Amarantu to nijak neznepokojilo. Každé odpoledne k ní přicházely přítelkyně; sedávaly společné na verandě a pletly nebo vyšívaly a během těch rozhovorů se snažila vymýšlet nové úklady. Ten, který měla za nejúčinnější, ztroskotal na nesprávném odhadu. Necelé dva měsíce před dokončením chrámu totiž vybrala ze sestřiných svatebních Šatů naftalínové kuličky, které do nich Rebeca nasypala, když je ukládala do prádelníku v ložnici. Rebeca však blížící se svatbu očekávala tak netrpělivě, že se rozhodla uchystat si šaty mnohem dřív, než Amaranta předpokládala. Otevřela prádelník, rozbalila papíry a po nich i ochranné plátno a zjistila, že atlasové šaty, háčkovaný závoj a dokonce i čelenka z oranžových květů jsou úplně prožrané od molů. Byla si sice jista, že do balíku nasypala dvě hrsti naftalínových kuliček, pohroma však vyhlížela tak náhodné, že se neodvážila dávat za ni vinu Amarantě. Do svatby zbýval necelý měsíc, Amparo Moscotová vsak slíbila, že jí nové šaty ušije během týdne. Onoho deštivého poledne, kdy k nim Amparo přišla, zahalena v oblaku krajek, aby Rebeca naposled vyzkoušela šaty, měla Amaranta pocit, že omdlí. Nedokázala ze sebe vypravit ani slovo a žlábkem na páteři jí stékala stružka studeného potu. Po mnoho měsíců se třásla strachy v očekávání této chvíle, jista, že selže-li jí představivost a ona nedokáže vymyslet žádnou překážku, která by s konečnou platností zabránila Rebečině svatbě, najde v sobě v posledním okamžiku dost odvahy, aby ji otrávila. Toho odpoledne, zatímco se Rebeca zalykala horkem v atlasovém krunýři, který za ní Amparo Moscotová s nekonečnou trpělivostí a tisícovkou Špendlíků spichovala, Amaranta se několikrát spletla při háčkování a píchla se jednou do prstu, s úděsnou chladnokrevností se však rozhodla, že to provede poslední pátek před svatbou, a to tak, že jí nalije do kávy laudánum.
Mezitím však vyvstala vetší překážka, stejně nečekaná jako neodstranitelná, a přiměla je k novému odkladu, tentokrát na neurčito. Týden předtím, než se svatba měla konat, se malá Remedios uprostřed noci probudila, zmáčena teplou tekutinou, která jí s jakýmsi pustošivým říhnutím vyhrkla z útrob, a tři dny nato zemřela, otrávena vlastní krví, i s dvojčaty, která se jí vzpříčila v břiše. V Amarantě se hnulo svědomí. Tak usilovně předtím prosila Boha, aby se stalo něco strašlivého a ona nemusela Rebecu otrávit, že se teď cítila vinna Remediosinou smrtí. To přece nebyla překážka, o kterou tolik prosila. Remedios přinesla do Buendíova domu radost. Společné s manželem se usídlili v ložnici vedle dílny, vyzdobila ji panenkami a hračkami ze svého nedávného dětství, a její radost ze života překračovala čtyři stěny ložnice a vála po verandě s begóniemi jako zdravé povětří. Od samého rána si zpívala. Byla jediná, kdo se odvážil dělat prostředníka ve sporech mezi Rebecou a Amarantou. Vzala na sebe obtížný úkol pečovat o Josého Arcadia Buendíu. Nosila mu jídlo, pomáhala mu při každodenních potřebách, umývala ho mýdlem a hadrem, vyčesávala mu z vlasů a z vousů vsi a hnidy, udržovala v pořádku přístřešek z palmových listů a v bouřlivých obdobích ho navíc ještě přikrývala nepromokavým plátnem. V posledních měsících svého života se s ním už dokázala dorozumět pomocí jednoduchých latinských vět. Když se narodil syn Aureliana a Pilar Ternerové a když ho přinesli k Buendíovým a v úzkém kruhu příbuzných pokřtili jménem Aureliano José, rozhodla Remedios, aby ho považovali za jejího nejstaršího syna. Její mateřský pud Úrsulu překvapil. Pokud Šlo o Aureliana, znamenala pro něj důvod, proč žít. Celý den pracoval v dílně a okolo desáté mu Remedios přinášela velký šálek neslazené kávy. Společně trávili večery u Moscotových. Aureliano hrál s tchánem nekonečné partie domina a Remedios si zatím povídala se sestrami nebo probírala s matkou záležitosti dospělých. Svazek s Buendíovými zvýšil vážnost, jíž se don Apolinář Moscote v městečku těšil. Při svých častých cestách do hlavního města provincie prosadil, aby vláda postavila v Macondu školu s tím, že ji dostane na starost Arcadio, jenž zdědil dědovu zálibu ve vyučování. Přesvědčováním nakonec dosáhl toho, že na oslavu národní

nezávislosti nakonec natřeli většinu domů modrou barvou. Na naléhání otce Nicanora dal Catarinovu krčmu přemístit do odlehlé uličky a zavřel několik peleší neřesti, vzkvétajících uprostřed osady. Jednou s sebou přivedl Šest policistů s puškami a svěřil jim péči o veřejný pořádek, aniž si někdo vzpomněl na někdejší dohodu, podle níž v Macondu neměli být žádní ozbrojenci. Aureliano potěšeně sledoval výsledky tchánových snah. "Za chvíli budeš zrovna tak tlustý jako on," říkali mu přátelé. Sedavým životem mu opravdu vystouply lícní kosti a oči mu zářily soustředěněji než dřív, na váze však nijak nepřibral a zdrženlivá povaha mu zůstala; naopak, rty mu ztvrdly v přímku, ukazující na osamělá hloubání a neúprosnou rozhodnost. On i jeho žena byli v obou rodinách upřímně oblíbeni, a když Remedios oznámila, že bude mít dítě, dokonce i Rebeca s Amarantou uzavřely příměří a domluvily se, že budou plést jak z modré vlny pro případ, že se jí narodí chlapec, tak i z růžové pro případ, že to bude děvče. Remedios byla poslední, na koho myslil Arcadio, když několik let nato stál před popravčí četou.

Úrsula vyhlásila hluboký smutek; dala pozavírat všecky dveře a okna a s výjimkou nejnezbytnějších záležitostí nesměl nikdo dovnitř ani ven; na rok zakázala promluvit v domě nahlas, a v pokoji, kde bděli u mrtvé, pověsila Remediosin daguerrotyp s černou stužkou přes okraj a s olejovou lampičkou, jež měla hořet navždy. Příští pokolení, která ji nikdy nenechala vyhasnout, si rozpačitě prohlížela onu dívenku ve skládané sukni, bílých botkách a s mušelínovou mašlí ve vlasech, která jim nijak nešla dohromady s obvyklou představou prababičky. Amaranta si vzala na starost Aureliana Josého. Přijala ho za syna, který ji měl utěšovat v její samotě a pomoci jí od neúmyslné dávky laudána, kterou její nerozvážné prosby přimíchaly do Remediosiny kávy. Navečer po špičkách přicházel Pietro Crespi s černou stužkou na klobouku a tiše hovořil s Rebecou, která ve svých černých šatech s rukávy až po dlaně jako by měla každou chvíli vykrvácet. Bývalo by naprosto neslušné třeba jen pomyslet na nové datum svatby, a tak se jejich zasnoubení proměnilo v jakýsi věčný vztah, unavenou lásku, jíž si nikdo nevšímal, jako by oba milence, kteří ještě nedávno zhasínali lampy, aby se mohli líbat, teď vydali všanc smrti. Rebeca ztratila životní cíl i všecky mravní zábrany a znovu začala jíst hlínu.

Když už smutek trval tak dlouho, že schůzky s vyšíváním směly znovu začít, jedenkrát ve vražedném vedru a tichu o druhé odpolední naráz někdo strčil do domovních dveří a trámy se otřásly v základech takovou silou, že Amaranta se svými přítelkyněmi, které seděly na verandě a vyšívaly, Rebeca, která si v ložnici cucala palec, Úrsula v kuchyni, Aureliano v dílně a dokonce i José Arcadio Buendía pod osamělým kaštanem měli dojem, že začalo zemětřesení a dům že padá. Vešel jakýsi obrovitý muž. Jeho hranatá ramena sotva prošla dveřmi, na býčí šíji mu visel medailónek s Pannou Marií Pomocnou, paže i prsa mu do posledního místečka pokrývalo nesrozumitelné tetování a pravé zápěstí mu svíral měděný kruh s erbem. Kůže mu zhrubla solí a nepohodou, vlasy mel krátké a ježaté jako mezčí žíně, čelisti jako ze železa a v očích smutek. Na sobě měl opasek, dvakrát tak široký jako koňský postroj, na nohách vysoké boty s kamašemi, ostruhami a s okovanými podpatky a jeho chůze vzbouzela dojem, že se třese země. V ruce měl několik odřených cestovních vaků. Prosel návštěvním a obývacím pokojem a jako bouřka vtrhl na verandu, kde Amaranta i její přítelkyně seděly v ohromení a s jehlami ve vzduchu. "Brýden," řekl jim unaveným hlasem, hodil své vaky na stolek s vyšíváním a mlčky zamířil dozadu. "Brýden," řekl vyděšené Rebece, když míjel dveře její ložnice. "Brýden," řekl Aurelianovi, jenž seděl ve zlatnické dílně a všecky smysly měl ve střehu. S nikým se nezdržoval, šel přímo do kuchyně a tam se poprvé zastavil, na konci cesty, kterou započal na opačném konci světa. "Brýden," řekl. Úrsula na něho zlomek vteřiny hleděla s otevřenými ústy, pak se mu podívala do očí, vykřikla a vrhla se mu kolem krku, plačíc a vykřikujíc štěstím. Byl to José Arcadio. Vrátil se stejně chudý, jako odešel; Úrsula mu dokonce musela dát dvě peso, aby mohl zaplatit za vypůjčeného koně. Mluvil španělštinou propletenou námořnickou hantýrkou. Když se ho zeptali, kde celý ten čas byl, odpověděl jim: "Tak, po světě." Pověsil si síť v pokoji, který mu přidělili, a spal tři dny. Když se probudil, snědl šestnáct syrových vajec a zamířil do Catarinovy krčmy, kde jeho velkolepá postava vzbudila mezi ženami strach a zvědavost. Na svůj účet objednal hudbu a kořalku pro všechny. Přetlačoval se o sázku s pěti muži najednou. "Nejde to," prohlašovali, když zjistili, že mu nedokážou zvrátit ruku. "Má na ruce kruh s erbem." Catarino, jenž nevěřil ve vynálezy, které by zvětšovaly lidskou sílu, se vsadil o dvanáct peso, že nepohne nálevním pultem. José Arcadio ho zvedl z místa, vzepřel si ho nad hlavu a vynesl na ulici. Bylo zapotřebí jedenácti mužů, aby ho dostali zpátky. Uprostřed bouřlivé zábavy vyložil na nálevní pult své neuvěřitelné mužství, do posledního místečka tetované červenornodrou spletí nápisů v několika jazycích. Žen, jež ho dychtivě oblehly, se zeptal, která mu nejvíc zaplatí. Ta, která byla nejvíc při penězích, mu nabídla dvacet peso. Navrhl proto, aby o něj losovaly, po desíti peso každá. Bylo to nesmyslné mnoho, poněvadž ta nejžádanější z nich vydělávala za noc osm peso, všecky však souhlasily. Napsaly svá jména na čtrnáct lístků, nasypaly je do klobouku a každá si vytáhla jeden. Když už v klobouku zbývaly poslední dva, zjistili, komu patří.

"Přidejte každá ještě pět peso," navrhl José Arcadio, "a půjdu s vámi s oběma."

Z toho žil. Mel za sebou pětašedesát cest kolem světa na lodi, jejíž posádku tvořili námořníci bez vlasti. Ženy, které s ním spaly onoho večera v Catarinově krčmě, ho přivedly nahého do tanečního sálu, aby všichni viděli, že má celé tělo tetované až do posledního místečka, vpředu i vzadu a od krku až po Špičky prstů. Nebyl s to zapadnout do rodiny. Celý den spal a noci trávil v pochybné čtvrti, předváděje silácké kousky. Jen zřídka se ho Úrsule podařilo dostat ke stolu; tehdy však dával najevo hlučné přátelství, obzvlášť když vyprávěl o svých dobrodružstvích ve vzdálených zemích. Ztroskotal v Japonském moři a čtrnáct dní ho unášel proud; živil se tělem jednoho ze svých druhů, jenž zemřel na úžeh a jehož maso, důkladně prosolené a uvařené na slunci, mělo nasládlou chuť. Jednoho palčivého poledne v Bengálském zálivu jeho loď přemohla mořského hada a v jeho útrobách našli přilbici, přezky a zbroj křižáckého rytíře. V Karibském moři spatřil přelud korzárské lodi Victora Huguese s plachtovím servaným větry a stěžni prožranými od mořských švábů, jak navěky marně hledá Guadeloupe. Úrsula u stolu plakala, jako by četla dopisy, jež nikdy nedošly a v kterých José Arcadio vyprávěl o svých dobrodružstvích a strádáních. "A tady přitom máme takový dům, chlapče!" vzlykala. "A tolik jídla házíme prasatům!" V jádru však nebyla s to pochopit, že onen hromotluk, který dokázal spořádat

k obědu půl selete, a když se upšoukl, květiny kolem vadly, je opravdu ten chlapec, kterého jí odvedli cikáni. Podobně tomu bylo i s ostatními. Amaranta nedokázala zakrýt odpor, jaký v ní vzbouzelo jeho nehorázné říhání u stolu. Arcadio, jenž se nikdy nedozvěděl tajemství svého původu, sotva odpovídal na otázky, které mu José Arcadio kladl se zjevným úmyslem získat si jeho náklonnost. Aureliano se pokusil vzkřísit časy, kdy spávali v jednom pokoji, a oživit jejich chlapecké spojenectví, José Arcadio na ně však zapomněl, poněvadž život na moři mu naplnil paměť příliš mnoha jinými vzpomínkami. Jediná Rebeca podlehla při prvním náporu. Onoho odpoledne, kdy ho zahlédla dveřmi své ložnice, pomyslila si, že ve srovnání s tím nadsamcem, jehož sopečný dech je slyšet po celém dome, je Pietro Crespi panáček z cukrového těsta. Pod nejrůznějšími záminkami vyhledávala jeho přítomnost. Jedenkrát si ji José Arcadio s nestoudným zájmem prohlédl a řekl jí: "Ty jsi ale pěkná ženská, sestřičko." Rebeca se přestala ovládat. Znovu začala jíst hlínu a vápno ze zdí se stejnou lačností jako kdysi a cucala si prsty tak žádostivě, až se jí na palci udělal mozol. Zvracela zelenou tekutinu s mrtvými pijavicemi. Celé noci probděla, třesouc se v horečce a přemáhajíc blouznění, a čekala až těžké kroky, při nichž se otřásal celý dům, na úsvitě ohlásí návrat Josého Arcadia. Jednou odpoledne, když všichni po obědě vyspávali, už to nevydržela a vydala se do jeho ložnice. José Arcadio byl vzhůru; ležel v síti, kterou si připevnil k domovním trámům pomocí lan, jakými se uvazují lodi, a měl na sobě jen spodky. Pohled na jeho obrovské nahé tetované tělo ji tak zarazil, že se div nedala na ústup. "Promiňte," omlouvala se. "Nevěděla jsem, že tu jste." Ztlumila však hlas, aby nikoho neprobudila. "Pojď sem," vyzval ji José Arcadio a Rebeca poslechla. Zůstala stát vedle sítě, zalita ledovým potem, a cítila, jak se jí zadrhují střeva; José Arcadio jí přejížděl bříšky prstů po kotnících, po lýtkách, a pak i po stehnech a mumlal přitom: "Ach sestřičko, ach sestřičko." Rebeca musela vynaložit nadlidské úsilí, aby zůstala naživu, když ji ona vichřičná a přitom naprosto cílevědomá síla zvedla v pase, třemi Škubnutími ji vysvlékla do naha a rozčtvrtila jako ptáče. Stačila ještě poděkovat Bohu za to, že se narodila, a pak už se propadla do nevýslovné rozkoše, kterou jí ona nesnesitelná bolest skýtala, a zmítala se v dýmajícím bahnisku sítě, jež vpila jako savý papír všecku krev, která z ní vytryskla.

Tři dny nato se při odpolední mši dali oddat. Předchozího dne se José Arcadio vypravil do obchodu Pietra Crespiho; našel Itala jak vyučuje hře na citeru a rovnou začal, aniž si ho vzal stranou. "Žením se s Rebecou," oznámil mu. Pietro Crespi zbledl, předal citeru jednomu z žáků a ukončil hodinu. Když zůstali sami v místnosti přeplněné hudebními nástroji a hračkami na pero, namítl Pietro Crespi:

"Je to vaše sestra."

"To je mi jedno," odvětil José Arcadio.

Pietro Crespi si otřel čelo kapesníkem navoněným levandulí.

"Něco takového je proti přírodě," vysvětloval, "a navíc to zákon zakazuje."

Josého Arcadia nepodráždily ani tak jeho námitky, jako spíš jeho bledost.

"Na přírodu já seru zvysoka," prohlásil drsně. "A přišel jsem vám to povědět, abyste se nenamáhal chodit za Rebecou a vyptávat se jí."

Obměkčil se však, když spatřil, že Pietru Crespimu vhrkly do očí slzy.

"Jestli vám ovšem běží o naši rodinu," řekl už jiným tónem, "máte tu ještě Amarantu."

Při nedělním kázání otec Nicanor prozradil, že José Arcadio a Rebeca nejsou sourozenci. Úrsula jim vsak nikdy neprominula jejich počínání, jež považovala za svrchované neslušné, a když se novomanželé vrátili z kostela, zakázala jim víckrát vkročit dovnitř. V jejích očích jako by byli oba mrtvi. Najali si proto nevelký domek u hřbitova a nastehovali se tam, i když neměli jiný nábytek než síť Josého Arcadia. O svatební noci kousl Rebecu do nohy štír, který ji vlezl do trepky. Zdřevěněl jí jazyk, to jim však nezabránilo pohoršit svými líbánkami celé okolí. Sousedé se hrozili křiku, jenž probouzel celou čtvrť i osmkrát za jedinou noc a třikrát během poledního odpočinku, a modlili se, aby ona nezřízená vášeň nakonec neprobudila ze spánku i mrtvé.

Aureliano byl jediný, kdo se o ně staral. Koupil jim několik kusů nábytku a dával jim peníze, dokud se Josému Arcadiovi nevrátil zdravý rozum a on nezačal obdělávat neobsazené pozemky, hraničící s dvorem jejich domu. Naproti tomu Amaranta nikdy nedokázala překonat svou zášť vůči Rebece, i když jí život poskytl zadostiučinění, o jakém se jí ani nesnilo; na popud Úrsuly, která nevěděla, jak odčinit takovou hanbu, Pietro Crespi i nadále každé úterý obědval u Buendíových. Svůj nezdar přijal s poklidnou důstojností; na důkaz úcty k rodině nosil i nadále na klobouku černou stuhu a rád dokazoval Úrsule svou přízeň cizokrajnými dárky: nosil jí portugalské sardinky, zavařeninu z tureckých růží a jedenkrát i překrásný manilský přehoz. Amaranta se k němu chovala laskavě a pozorně. Uhadovala jeho záliby, trhala mu z manžet u košile uvolněné nitky a k narozeninám mu vyšila tucet kapesníků s monogramem. V úterý odpoledne sedávala na verandě a vyšívala a on jí dělal společnost. Pietro Crespi se na ni vždycky díval jako na děvčátko a podle toho se k ní choval; tím větší objev pro něj teď představovala. Nebyla sice nijak půvabná, vyznačovala se však vzácnou schopností ocenit skutečnou hodnotu věcí a navíc skrytou něhou. Jednoho dne, když už nikdo nepochyboval, že k tomu dříve nebo později dojde, ji požádal, aby se za něj provdala. Amaranta neodložila vyšívání. Počkala, až se jí z usních lalůčků vytratila teplá červeň, a potom promluvila s klidným a zralým důrazem.

"Ovšemže ano, Crespi," řekla, "ale až budeme jeden druhého líp znát. Člověk se nikdy nemá unáhlovat."

Úrsulu to přivedlo do rozpaků. Pietra Crespiho si vážila, nebyla vsak s to posoudit, zda jeho rozhodnutí je z mravního hlediska správné nebo ne, vzhledem k jeho dlouhým a bouřlivým námluvám s Rebecou. Nakonec to však jednoduše vzala na vědomí, poněvadž její pochyby nikdo nesdílel. Aureliano, jenž teď byl hlavou rodiny, ji ještě víc zmátl svým záhadným a rázným stanoviskem:

"Teď není doba myslet na vdavky."

Ona věta, kterou Úrsula pochopila teprve za několik měsíců, představovala jediné upřímné mínění, kterého byl Aureliano v tu chvíli schopen, nejen pokud Šlo o manželství, ale o cokoliv na světě s výjimkou války. On sám, když stál před popravčí četou, dost dobře nechápal, jak se zběhla ta řada drobných, ale nezadržitelných náhod, které ho

dovedly až tam. Remediosina smrt pro něj neznamenala otřes, jehož se obával. Spíš to byl tupý vztek, který pomalu přecházel v pocit osamělého, trpného zklamání, podobnému tomu, jež pociťoval v dobách, kdy se smířil s tím, že zůstane starým mládencem. Znovu se pohroužil do své práce, zachoval si však zvyk hrát s tchánem domino. Jejich večerní rozhovory v domě ztichlém smutkem oba muže ještě víc sblížily. "Ožeň se znovu, Aurelito," říkal mu tchán. "Mám Šest dcer, z kterých si můžeš vybrat." Jednoho dne, nedlouho před volbami, se don Apolinář Moscote vrátil z hlavního města provincie zneklidněn politickou situací v zemi. Liberálové byli odhodláni začít válku. Aurelianovy představy o rozdílech mezi konzervativci a liberály byly v té době velice mlhavé, a tchán mu je proto v hrubých rysech vysvětlil. Liberálové byli podle jeho slov zednáři, špatní lidé, kteří hodlali oběsit všecky kněze, zavést občanský sňatek a rozvod, přiznat nemanželským dětem stejná práva jako manželským a rozdrobit zemi pomocí federální soustavy, která by zbavila moci nejvyšší úřady. Naproti tomu konzervativci, jimž se dostalo moci přímo od Boha, bojovali za zachování veřejného pořádku a za rodinnou mravnost; byli obhájci víry Kristovy, hlásali úctu k úřadům a nehodlali připustit roztříštění země na samosprávné jednotky. Z lidského hlediska se Aurelianovi zamlouval postoj liberálů v otázce práv nemanželských dětí, přesto však nechápal, že by někdo mohl vést válku kvůli dětem, na které si nebylo možné sáhnout. Zdálo se mu přemrštěné, když si jeho tchán do Maconda, jež neznalo politické vášně, dal před volbami poslat šest vojáků s puškami pod vedením seržanta. Vojáci nejenže přišli, ale táhli od domu k domu a zabavovali lovecké zbraně, mačety, a dokonce i kuchyňské nože; teprve potom rozdali všem mužům starším jedenadvaceti let modré lístky se jmény konzervativních kandidátů a červené se jmény liberálů. V předvečer voleb don Apolinář Moscote osobně přečetl vyhlášku, která na osmačtyřicet hodin, sobotní půlnocí počínaje, zakazovala prodej alkoholických nápojů a shromažďování více než tří osob, které by nenáležely k jedné rodině. Volby proběhly v naprostém klidu. V neděli od osmé ranní stála na náměstí dřevěná urna, střežená šesti vojáky. Volilo se zcela svobodně, jak si mohl ověřit sám Aureliano, jenž téměř celý den spolu s tchánem dohlížel, aby nikdo nevolil víckrát než jednou. Ve čtyři hodiny odpoledne ohlásilo víření bubnů, že volby skončily, a don Apolinář Moscote zapečetil urnu štítkem, přes který se pak podepsal. Večer, zatímco hrál s Aurelianem domino, nařídil seržantovi štítek strhnout a spočítat hlasy. Červených lístků bylo skoro stejné jako modrých, seržant jich vsak nechal v urně jenom deset a doplnil rozdíl modrými. Pak urnu zase zapečetili novým štítkem a příštího dne časné ráno ji odvezli do hlavního města provincie. "Liberálové půjdou do války," mínil Aureliano. Don Apolinář nezvedl hlavu od kostek domina. "Jestli máš na mysli ty vyměněné lístky, nepůjdou," řekl. "Pár červených se tam nechává, aby nemohli nic namítat." Aureliano pochopil nevýhody opozice. "Kdybych byl liberálem," řekl, "šel bych kvůli tem lístkům do války." Tchán se na něho podíval přes rámeček brýlí. "VÍŠ, Aureliano," řekl, "sice jsi můj zeť, ale kdybys byl liberál, neviděl bys, že jsme je vyměnili."

Pobouření v městečku však nakonec nevzbudily výsledky voleb, nýbrž to, že vojáci nevrátili lidem zbraně. Skupina žen žádala Aureliana, aby na svém tchánovi vymohl vrácení kuchyňských nožů. Don Apolinář Moscote mu pod pečetí důvěry vysvětlil, že vojáci zabavené zbraně odvezli s sebou jako důkaz o tom, že liberálové chystali válku. Cynismus tchánových slov Aureliana zarazil. Přešel to mlčením; ale jednoho večera, když Gerineldo Márquez a Magnífico Visbal spolu s dalšími přáteli hovořili o té záležitosti s noži a zeptali se ho, jestli je liberál nebo konzervativec, neváhal ani na okamžik:

"Kdybych se už měl k někomu dát, dal bych se k liberálům," řekl, "poněvadž konzervativci jsou banda podvodníků."

Příštího dne se na naléhání přátel vypravil k doktoru Aliriu Noguerovi, aby mu léčil domnělé bolesti jater. Dokonce ani nevěděl, k čemu ta lež má vlastně sloužit. Doktor Alirio Noguera se v Macondu objevil před několika lety s lékárničkou plnou tabletek bez chuti a s lékařským heslem, které nikoho nepřesvědčilo: Jeden klín vyráží druhý. Ve skutečnosti to byl podvodník. Za jeho nevinným vzezřením nevalného lékaře se tajil terorista, skrývající ve vysokých botách jizvy, které mu na kotnících zanechalo pět let v kládě. Padl do zajetí při prvním federalistickém povstání, podařilo se mu však uniknout na Curaçao v oděvu, kterým na tomto světě ze všeho nejvíc pohrdal: v kněžské sutaně. Řadu let strávil ve vyhnanství, potom se však dal strhnout vzrušenými zvěstmi, které na Curaçao přinášeli utečenci z celé karibské oblasti, nalodil se na pašeráckou goeletu a objevil se v Riohache s lahvičkami plnými tabletek, které neobsahovaly nic jiného než rafinovaný cukr, a s vlastnoručně padělaným diplomem lipské university. Plakal zklamáním. Zanícení pro federaci, o němž utečenci hovořili jako o sudu prachu, hotovém vybuchnout, se rozplynulo v mlhavé volební iluze. Roztrpčen nezdarem, zatoužil nepravý homeopat po bezpečném místě, kde by se v klidu mohl dočkat stáří, a uchýlil se do Maconda. Pronajal si na náměstí úzký pokojík, naplnil ho prázdnými lahvičkami a žil už několikátý rok z nevyléčitelné nemocných, kteří předtím vyzkoušeli všechny léky a teď se utěšovali cukrovými tabletami. Dokud don Apolinář Moscote zastával svůj úřad jen pro okrasu, odpočívaly nečinné i agitátorské sklony doktora Noguery. Trávil čas vzpomínkami a léčením své záduchy. Blížící se volby však byly nitkou, která mu umožňovala znovu se napojit na podvratnou síť. Navázal styk s mladými lidmi z městečka, kteří neměli jasnější politické názory, a potají je začal popouzet proti vládě. Množství červených lístků, které se objevily v urně a které don Apolinář Moscote přičítal zálibě v novotách, vlastní všem mladým lidem, bylo součástí jeho plánu: přiměl své žáky jít k volbám, aby jim dokázal, že je to fraška. "Jediné, co má smysl," hlásal, "je násilí." Většina Aurelianových přátel byla myšlenkou na odstranění konzervativních pořádků nadšena, žádný z nich se ho však neodvážil zasvětit do jejich plánů, nejen pro jeho příbuzenství se soudcem, ale i pro jeho samotářské a vyhýbavé založení. Navíc věděli, že na tchánův popud hlasoval pro modré. Své politické cítění jim tudíž odhalil vlastně jen náhodou a jenom čirá zvědavost ho dovedla až sem, k lékaři, jenž ho měl vyléčit z choroby, kterou netrpěl. V kumbálu, kde to páchlo pavučinami a kafrem, spatřil jakéhosi uprášeného ještěra, kterému při dýchání vycházel z plic hvízdavý zvuk. Doktor se na nic nevyptával, odvedl ho k oknu a zevnitř mu prohlédl spodní víčko. "Tam ne," řekl Aureliano, jak ho poučili. Zmáčkl si konečky prstů játra a dodal: "tadyhle mě to bolí, že ani spát nemůžu." Nato doktor Noguera zavřel okno pod záminkou, že v místnosti je příliš mnoho slunce, a vysvětlil mu prostě a jasně, že je jejich vlasteneckou povinností vyvraždit konzervativce. Několik dní pak Aureliano nosil v kapse u košile lahvičku, každé dvě hodiny ji vytáhl, vyklepal si na dlaň tři tabletky, vložil je

všecky naráz do úst a pak je pomalu rozpouštěl na jazyku. Don Apolinář Moscote se posmíval jeho víře v homeopatii, ale ti, kteří patřili ke spiklencům, v něm poznali jednoho ze svých. Do spiknutí byli zapleteni téměř všichni synové zakladatelů obce, i když žádný neměl jasnější představu, v čem spočívají plány, které sami osnovali. V den, kdy mu doktor ono tajemství vyjevil, se však Aureliano rázně se spiklenci rozešel. Byl už v té době přesvědčen, že konzervativní zřízení je nutně zapotřebí odstranit; přesto ho jejich plán naplnil hrůzou. Doktor Noguera choval mystickou víru v atentáty proti jednotlivcům. Celý jeho záměr se zakládal na sladění množství jednotlivých akcí, které by jediným mistrným úderem v celonárodním měřítku odstranily vládní úředníky i jejich rodiny, především jejich děti, aby tak konzervativci byli vyhubeni až do kořene. Don Apolinář Moscote, jeho manželka a jeho šest dcer byli samozřejmé v seznamu.
"Vy nejste liberál ani nic jiného," řekl mu Aureliano chladně. "Jste docela obyčejný řezník."
"V tom případě mi tu lahvičku vrať," odvětil doktor se stejným klidem. "Už ji nepotřebuješ."
Teprve šest měsíců nato se Aureliano dozvěděl, že doktor ho vyškrtl ze svých plánů, poněvadž ho měl nikoliv za muže činu, nýbrž za citlivku bez budoucnosti, trpné povahy a s výraznými samotářskými sklony. Snažili se ho hlídat z obavy, aby spiknutí neprozradil. Aureliano je uklidnil; neřekne nikomu ani slovo, ale té noci, kdy půjdou povraždit rodinu Moscotových, najdou ho u dveří se zbraní v ruce. Prohlásil to s takovou rozhodností, že svůj plán raději odložili na neurčito. Právě v těchto dnech se ho Úrsula zeptala, jak by se díval na sňatek Pietra Crespiho s Amarantou, a on jí odpověděl, že na takové věci není vhodná doba. Už týden nosil pod košilí starodávnou pistoli. Bděl nad svými přáteli. Odpoledne si obvykle zašel vypít kávu s José Arcadiem a Rebecou, kteří si dávali do pořádku dům, a od sedmi hodin hrával s tchánem domino. Při obědě rozmlouval s Arcadiem, jenž zatím vyrostl v obrovitého mladíka a byl čím dál víc nadšen blížící se válkou. Ve škole, kde měl žáky starší než on sám společně s dětmi, které sotva začínaly mluvit, se rozmohla liberální horečka. Uvažovali o tom, že zastřelí otce Nicanora, promění chrám ve školu a zavedou volnou lásku. Aureliano se pokoušel jeho vzplanutí mírnit. Doporučoval mu zdrženlivost a rozvahu. Arcadio však zůstal hluchý k jeho střízlivým úvahám a jeho zdravému rozumu a veřejně ho nařkl, že je slaboch. Aureliano čekal; jednoho dne počátkem prosince konečně vpadla do jeho dílny zmatená Úrsula.
"Je válka!"
Po pravdě vypukla už před třemi měsíci a v celé zemi vládlo stanné právo; jediný, kdo se o tom dozvěděl včas, byl však don Apolinář Moscote a ten to nepověděl ani vlastní ženě, dokud nepřitáhl oddíl vojska, který měl Macondo překvapivým úderem obsadit. Před svítáním potichu vnikli do městečka s dvěma lehkými děly, taženými mulami, a zřídili si ve škole kasárna. Vyhlásili zákaz vycházení po Šesté hodině večer. Dům od domu znovu prohledali městečko, ještě bezohledněji než předtím, a tentokrát zabavovali i zemědělské náčiní. Vyvlekli z domu doktora Nogueru, přivázali ho ke stromu na náměstí a bez soudu ho zastřelili. Otec Nicanor se pokusil zapůsobit na vojenské činitele svým zázračným vznášením ve vzduchu, jeden z vojáků ho však srazil pažbou k zemi. Liberální zápal zanikl v tiché hrůze. Aureliano, bledý a nemluvný, dál hrával s tchánem domino. Pochopil, že vzdor své nové hodnosti civilního a vojenského správce města je tu don Apolinář Moscote zas jenom pro okrasu. Skutečné rozhodování bylo v rukou vojenského velitele, jenž každé ráno vybíral mimořádnou dávku na udržování veřejného pořádku. Čtyři vojáci pod jeho velením vyrvali příbuzným jakousi ženu, kterou pokousal vzteklý pes, a uprostřed ulice ji utloukli pažbami. Jedenkrát v neděli, čtrnáct dní po obsazení městečka, přišel Aureliano ke Gerineldu Márquezovi a s obvyklou šetrností požádal o šálek neslazené kávy. Když spolu zůstali v kuchyni sami, promluvil Aureliano velitelským hlasem, jaký od něho nikdy dřív neslyšeli.
"Připrav chlapce," řekl "Půjdeme do války." Gerineldo Márquez se zatvářil nevěřícně.
"A kde vezmeš zbraně?" zeptal se.
"Jim," odpověděl Aureliano.
V úterý o půlnoci se jedenadvacet mužů, všichni mladší třiceti let, pod vedením Aureliana Buendíi vrhlo do ztřeštěné akce; ozbrojení jídelními noži a kusy ostrého železa dobyli překvapivým útokem kasárna, zmocnili se zbraní a na nádvoří zastřelili kapitána a čtyři vojáky, kteří zavraždili onu ženu.
Ještě téže noci, zatímco hřměly výstřely popravčí čety, jmenovali Arcadia civilním a vojenským správcem města. Ženatí povstalci se sotva stačili rozloučit s manželkami, jež zůstaly odkázány samy na sebe. Na úsvitě odešli, bouřlivě pozdravováni obyvateli městečka, které zprostili hrůzy; hodlali se připojit k jednotkám revolučního generála Victoria Mediny, jenž podle posledních zpráv bojoval v okolí Manaure. Ještě než odešli, Aureliano vytáhl ze skříně dona Apolinara Moscota. "Ničeho se nebojte, tcháne," řekl mu. "Nová vláda vám i vaší rodině svým čestným slovem zaručuje osobní bezpečnost." Don Apolinář Moscote jen stěží poznal onoho povstalce ve vysokých botách a s puškou přes rameno, s kterým hrál až do devíti hodin večer domino.
"To je přece hloupost, Aurelito," prohlásil.
"Žádná hloupost," řekl Aureliano. "To je válka. A přestaňte mi říkat Aurelito, poněvadž jsem plukovník Aureliano Buendía."

*

Plukovník Aureliano Buendía vyvolal dvaatřicet ozbrojených povstání a ve všech byl poražen. Se sedmnácti různými ženami zplodil sedmnáct synů a všichni byli povražděni během jediné noci, dříve než nejstarší z nich dosáhl pětatřiceti let. Unikl čtrnácti atentátům, třiasedmdesáti léčkám a jedné popravčí četě. Přežil dávku strychninu v kávě, která by byla stačila zabít koně. Odmítl Řád za zásluhy, který mu propůjčil prezident republiky. Byl vrchním velitelem všech revolučních vojsk a podle názoru vlády nejnebezpečnějším mužem v celé zemi, poroučel a soudil od jedné hranice až po druhou, nikdy však nedovolil, aby ho někdo vyfotografoval. Odmítl doživotní důchod, který mu po válce nabízeli, a živil se až do samého stáří prodejem zlatých rybek, které vytepával ve své dílně v Macondu. Vždycky bojoval v čele

svých mužů, jedinou ránu, kterou utržil, si však způsobil sám po podepsání kapitulace v Neerlandii, jíž skonalo téměř dvacet let občanských válek. Střelil se pistolí do prsou a kulka vylétla zády, aniž poškodila nějaké životně důležité orgány. Jediné, co z toho všeho zůstalo, byla ulice, kterou po něm v Macondu pojmenovali. Jak však prohlásil několik let předtím, než zemřel stářím, onoho rána, kdy se svými jedenadvaceti muži vytáhl připojit se k jednotkám generála Victoria Mediny, nepočítal ani s tím.
"Tady ti necháváme Macondo," to bylo všecko, co před odchodem řekl Arcadiovi. "Necháváme ti ho v pořádku, snaž se, ať vypadá ještě líp, až se vrátíme."
Arcadio si jeho doporučení vyložil velmi svérázně. Podle rytin v jedné z Melquíadesových knih si nechal ušít uniformu s maršálskými prýmky a nárameníky a na opasek si pověsil šavli se zlatými třapci po zastřeleném kapitánovi. Obé děla dal postavit na okraj městečka a své bývalé žáky, roznícené plamennými provoláními, oblékl do uniforem a nechal je ozbrojené potulovat se po ulicích, aby v cizincích vzbouzeli dojem nezranitelnosti. Byl to dvojsečný tah, poněvadž vláda se celých deset měsíců neodvážila městečko napadnout, potom vsak proti němu nasadila tak nepřiměřené síly, že za půl hodiny potlačily všechen odpor. Od prvního dne své vlády dal Arcadio najevo svou zálibu ve vyhláškách. Denně vydával až čtyři a rozhodoval v nich o všem, co mu právě přišlo na mysl. Zavedl povinnou vojenskou službu od osmnácti let, dal ve prospěch obce zabavovat všechna zvířata, která se objevila na ulici po šesté hodině večer, a všem dospělým mužům nařídil nosit na rukávě černou pásku. Pohrozil otci Nicanorovi zastřelením, jestliže vyjde na krok z fary, a zakázal mu sloužit mši a vyzvánět na zvony s výjimkou oslav vítězství liberálních oddílů. Aby nikdo nepochyboval o vážnosti jeho úmyslů, nařídil, aby se popravčí četa uprostřed náměstí cvičila ve střelbě do hadrového panáka. Zpočátku ho nikdo nebral vážné; koneckonců to byli chlapci ze Školy, kteří si hráli na dospělé. Jednoho večera, když Arcadio přišel do Catarinovy krčmy, ho však trumpetista pozdravil břesknou fanfárou, při níž se všichni hosté dali do smíchu, a Arcadio ho dal zastřelit pro neúctu k úřadům. Ty, kteří něco namítali, vsadil o chlebě a vodě do klády, kterou dal postavit v jedné ze Školních místností. "Jsi sprostý vrah!" spílala mu Úrsula pokaždé, když se dozvěděla o nějaké nové svévoli. "Až se to dozví Aureliano, dá tě zastřelit, a já budu první, kdo se nad tím zaraduje."
Všecko však bylo marné. Arcadio dál se zbytečnou přísností přitahoval otěže, až se stal nejkrutějším vládcem, jakého kdy Macondo mělo. "Teď aspoň vidíte ten rozdíl," pronesl při jakési příležitosti don Apolinář Moscote. "Takhle vypadá liberální ráj." Arcadio se o tom doslechl. V čele stráže přepadl dům, rozbil nábytek, zbil soudcovy dcery a dona Apolinara Moscota odvlekl pryč. Úrsula utíkala přes celé městečko, sténajíc hanbou a vztekle třímajíc v ruce bič napuštěný dehtem, a vpadla na dvůr kasáren právě v okamžiku, kdy se Arcadio osobné chystal dát popravčí četě příkaz k palbě.
"Jen se opovaž, parchante jeden" rozkřikla se Úrsula.
Než se Arcadio stačil vzpamatovat, přetáhla ho poprvé býkovcem. "Opovaž se, vrahoune!" vykřikovala. "A mé zab taky, ty zkurvysynu. Aspoň bych nemusela plakat hanbou, že jsem vychovala takovou stvůru." Nemilosrdně ho šlehala bičem a zahnala ho až do kouta, kde se svinul do klubíčka jako hlemýžď. Don Apolinar Moscote bezvládně visel v provazech u sloupu, kde předtím býval hadrový panák, rozcupovaný na kusy cvičnou střelbou. Chlapci z popravčí čety se rozprchli v obavách, aby si nakonec nevylila vztek i na nich, Úrsula se za nimi však ani nepodívala. Nakonec už Arcadia v ušpiněné uniformě, řičícího bolestí a vztekem, nechala být, odvázala dona Apolinara Moscota a odvedla ho domů. Ještě než odešla z kasáren, propustila vězně z klády.
Od té doby poroučela v městečku ona. Obnovila nedělní mše, zrušila užívání černých pásek a odvolala Arcadiovy žlučovité vyhlášky. Vzdor své ráznosti však dál plakávala nad svým neblahým osudem. Připadala si tak osamělá, že začala vyhledávat neužitečnou společnost svého muže, zapomenutého venku pod kaštanem. "Vidíš, jak to s námi dopadlo," říkávala mu, zatímco přístřešek z palmových listů se za červnových dešťů užuž rozpadal. "Dům je prázdný, naši synové roztroušeni po světě a my jsme zase sami jako na začátku."
José Arcadio Buendía, zapadlý v propastech nevědomí, však k jejím nářkům zůstával hluchý. V počátcích svého šílenství ohlašoval naléhavým latinským pokřikem své každodenní potřeby. V prchavých záblescích jasného vědomí, když mu Amaranta přinášela jídlo, se jí svěřoval s tím, co mu působilo největší potíže, a poslušně si od ní dával přikládat baňky a hořčičné náplasti. V době, kdy si mu Úrsula přišla postěžovat, však už dávno ztratil veškeré spojení se skutečností. Seděl na lavičce a manželka ho postupné omývala a vypravovala mu, co je v domě nového. "Aureliano před víc než čtyřmi měsíci odešel do války a od té doby jsme o něm neslyšeli," oznamovala mu a drhla mu záda namydleným hadrem. "José Arcadio se vrátil, je z něho ještě větší chlapisko než ty a kůži má celou jako vyšívanou, ale přinesl do našeho domu jenom hanbu." Zdálo se jí však, že ony špatné zprávy jejího muže zarmucují. Raději mu proto začala lhát. "Nevěř tomu, co povídám," říkala a zasypávala popelem jeho výkaly, aby je mohla sebrat na lopatku. "Bůh chtěl, aby se José Arcadio a Rebeca vzali, a teď jsou velice Šťastní." Časem ho klamala tak upřímně, že se těmi výmysly nakonec začala utěšovat sama. "Z Arcadia je už celý muž," oznamovala mu. "Je velice statečný a v té uniformě se šavlí mu to opravdu sluší!" Připomínalo to rozhovor s mrtvým, poněvadž José Arcadio Buendía si už žádné starosti nebyl s to připouštět. Úrsula se nicméně nevzdávala. José Arcadio Buendía byl tak krotký a lhostejný ke všemu kolem, že se rozhodla ho odvázat, on však ani nevstal z lavičky. Dál tu vysedával na slunci i v dešti, jako by všecky provazy bývaly byly zbytečné, poněvadž jakási síla, pevnější než všechna viditelná pouta, ho i nadále přidržovala u kaštanového kmene. Někdy v srpnu, když už se zdálo, že zima bude trvat navěky, mohla mu Úrsula konečně sdělit zprávu, která zněla pravdivé.
"Představ si, jak se nás drží štěstí," řekla mu. "Amaranta se vdá za toho Itala, který nám ladil hrací skříň."
Přátelství mezi Amarantou a Pietrem Crespim se opravdu prohloubilo; Úrsula k nim měla plnou důvěru a tentokrát nepovažovala za nutné dohlížet na jejich schůzky. Byly to podvečerní námluvy. Ital přicházel za soumraku s gardénií v klopě a překládal Amarantě Petrarcovy znělky. Sedávali spolu na verandě uprostřed těžké vůně růží a divoké majoránky, lhostejní k zmatkům války a špatným zprávám; Pietro Crespi četl a ona paličkovala krajky, dokud je komáři

nezahnali do pokoje. Amarantina citlivost a její skrývaná, ale stravující něha opřádaly snoubence neviditelnou pavučinou, jíž musel doslova rozhrnout svými bledými prsty bez prstenů, chtěl-li o osmé odejít z domu. Společné sestavili krásné album z pohlednic, které Pietru Crespimu chodily z Itálie. Byly to obrázky milenců v osamělých parcích a byla na nich srdce prostřelená šípem a holubi, kteří drželi v zobáčku zlaté stužky. "Tenhle park ve Florencii znám," říkal Pietro Crespi, když si je prohlížel. "Stačí natáhnout ruku a ptáci přilétnou zobat." Nad akvarely z Benátek mu jeho stesk často měnival zápach bahna a shnilých škeblí v kanále ve vlahou vůni květin. Amaranta vzdychala, smála se a snila o druhé vlasti, plné krásných mužů a žen, hovořících dětským jazykem, a starodávných mest, z jejichž někdejší slávy teď zbývaly jen kočky v sutinách. Pietro Crespi přeplul oceán, hledaje lásku; pak si ji zmýlil s vášní při Rebečinných bouřlivých něžnostech, teď ji vsak konečné našel. Se Štěstím se dostavil i úspěch. Jeho obchod už zaujímal málem celý blok; byl to fantastický skleník s modely florentské zvonice, které zvonkohrou udávaly čas, hudebními skříňkami ze Sorrenta a s čínskými pudřenkami, které při otevření hrály melodii o pěti tónech, se všemi hudebními nástroji, které si bylo lze představit, a všemi hračkami na pero, jaké si lidé dokázali vymyslit. Obchod vedl jeho mladší bratr Bruno, poněvadž Pietro Crespi sotva stačil vyučovat v hudební škole. Dík jeho oslnivé přehlídce nejrůznějších tretek se Turecká ulice proměnila v útulné zákoutí, kde lidé zapomínali na Arcadiovy svévole a na vzdálený přízrak války. Když Úrsula rozhodla obnovit nedělní mše, Pietro Crespi daroval chrámu německé harmonium, dal dohromady dětský sbor a nacvičil s ním gregoriánský repertoár, jenž vnesl do zasmušilých obřadů otce Nicanora jiskřivou notu. Nikdo nepochyboval, že s ním Amaranta bude šťastná. Nijak se ve svých citech neukvapovali a dávali se unášet přirozenými cestami srdce, až došli k okamžiku, kdy už jim zbývalo jen stanovit datum sňatku. Žádné překážky jim nestály v cestě. Úrsula si v duchu kladla za vinu, že opakovanými odklady zkazila Rebece život, a nemínila k těm výčitkám přidávat ještě další. Útrapy války, Aurelianova nepřítomnost, Arcadiovy surovosti a vyhnání José Arcadia a Rebecy odsunuly do pozadí i přísný smutek za mrtvou Remedios. S ohledem na blížící se svatbu Pietro Crespi sám navrhl, aby Aureliana Josého, ke kterému chová málem otcovské city, považovali za jeho nejstaršího syna. Všecko se zdálo naznačovat, že Amaranta bez překážek směřuje ke Štěstí. Na rozdíl od Rebecy však nedávala najevo jakoukoliv nedočkavost. Se stejnou trpělivostí, s jakou zdobila ubrusy, paličkovala krajky a vyšívala pávy, čekala, až Pietro Crespi podlehne nutkání svého srdce. Její chvíle přišla za neblahých říjnových dešťů. Pietro Crespi ji vzal z klína košíček s vyšíváním a stiskl její ruku ve svých. "Už to čekání nesnesu," řekl jí. "Příští měsíc se vezmeme." Amaranta se při dotyku jeho ledových prstů ani nezachvěla, odtáhla ruku, jako kdyby to bylo nějaké mrštné zvířátko, a vrátila se zase k vyšívání.

"Nebuď hloupý, Crespi," usmála se, "neprovdám se za tebe ani po smrti."

Pietro Crespi se přestal ovládat. Rozplakal se beze všeho ostychu a samým zoufalstvím si div nepolámal prsty, Amarantu se mu však nepodařilo oblomit. "Neztrácej čas," řekla mu jenom. "Jestli mé máš opravdu tak rád, víckrát se u nás neukazuj." Úrsula samou hanbou divže nepřišla o rozum. Pietro Crespi vyčerpal všecky způsoby doprošování a pak se začal až k neuvěření ponižovat. Celé jedno odpoledne proplakal na klíně Úrsule, která by byla upsala svou duši, aby ho dokázala utěšit. Za deštivých nocí ho vídali, jak se s hedvábným deštníkem potuluje kolem Buendíových a číhá na světélko v Amarantině ložnici. Nikdy nechodil lépe oblečen než v oné době. Jeho vznešená hlava zmučeného císaře budila podivný dojem vznešenosti. Naléhal na přítelkyně, které s Amarantou sedávaly na verandě a vyšívaly, aby se ji pokusily obměkčit. Zanedbával svůj obchod. Celé dny vysedával v místnosti za krámem a psal ztřeštěná psaníčka, která posílal Amarantě spolu s vysušenými okvětními lístky a motýly, a ona mu je vracela neotevřená. Dlouhé hodiny sedával sám a hrál na citeru. Jedné noci se dal do zpěvu. Macondo se užasle probudilo, povzneseno k nebesům citerou, která jako by ani nebyla z tohoto světa, a hlasem, v němž bylo tolik lásky, že to snad nemohlo mít obdoby na celé zemi. Pietro Crespi viděl, jak se ve všech oknech rozsvěcují světla s výjimkou jediného, Amarantina. Druhého listopadu, v den Dušiček, jeho bratr otevřel krám a našel všecky lampy rozsvícené, všecky hrací skříňky otevřené a všecky hodiny zastavené a donekonečna odbíjející celou, a uprostřed onoho nesmyslného koncertu našel vzadu v písárně Pietra Crespiho se zápěstími podřezanými břitvou a s oběma rukama ponořenýma do umývadla s benzolem. Úrsula rozhodla, že nebožtíka vystaví u nich v domě. Otec Nicanor se zpěčoval vykonat náboženské obřady a pohřbít ho do posvátné země. Úrsula se postavila proti němu. "Svým způsobem, který vy ani já nejsme schopni pochopit, byl ten člověk světec," řekla mu. "A proto ho pohřbím vedle Melquíadesova hrobu i proti vaší vůli." Se souhlasem celého městečka mu vypravila velkolepý pohřeb. Amaranta nevyšla ani na krok ze své ložnice. Ze svého lůžka slyšela Úrsulin pláč, kročeje a Šeptání davu, který se nahrnul dovnitř, nářek plaček a potom hluboké ticho, prostoupené vůní pošlapaných květů. Dlouho pak za soumraku cítívala levandulový parfém Pietra Crespiho, byla však dost silná, aby nepropadla šílenství. Úrsula na ni zanevřela. Nezdvihla zrak a nepolitovala ji ani onoho odpoledne, kdy Amaranta přišla do kuchyně, položila ruku na rezavé uhlí v kamnech a držela ji tam tak dlouho, až už necítila vůbec žádnou bolest, jen puch vlastního spáleného masa. Onou surovou léčbou se mínila zbavit výčitek svědomí. Několik dní pak chodila po domě s rukou ponořenou v Šátku s vaječnými bílky, a když se jí spáleniny vyhojily, zdálo se, že jí bílky zajizvily i vředy na srdci. Jediná vnější známka, jíž na ni ta tragédie zanechala, byl obvaz z černého gázu, kterým si převázala spálenou ruku a který už neodložila až do smrti.

Arcadio projevil nezvyklou velkomyslnost: zvláštní vyhláškou nařídil všeobecný smutek za Pietra Crespiho. Úrsula si to vykládala jako návrat ztracené ovečky. Zmýlila se však. Arcadia neztratila ve chvíli, kdy si oblékl vojenskou uniformu, ale na samém počátku. Byla přesvědčena, že ho vychovala jako vlastního, stejně jako vychovala Rebecu, bez jakýchkoli výsad nebo ústrků. Ve skutečnosti však Arcadio prožil osamělé a ustrašené dětství za časů nespavé nemoci, obklopen Úrsulinou ziskuchtivostí, třeštěním Josého Arcadia Buendíi, Aurelianovou uzavřeností a smrtelným nepřátelstvím mezi Amarantou a Rebecou. Aureliano ho naučil číst a psát a myslil přitom na něco jiného, jako kdyby ho tomu učil někdo cizí. Dával mu své šatstvo, když už bylo na zahození, aby mu je Visitación přesila. Arcadia trápily jeho příliš velké boty, spravované kalhoty a jeho ženská zadnice. V životě si s nikým nerozuměl líp než s Visitación a

Cataurem v jejich vlastní řeči. Melquíades byl jediný, kdo se mu opravdu věnoval, předčítal mu své nesrozumitelné spisy a zasvětil ho do umění daguerrotypie. Nikdo netušil, jak chlapec potají oplakával jeho smrt a jak zoufale se ho pokoušel oživit marným bádáním v jeho listinách. Teprve škola, kde ho poslouchali a měli ho v úctě, a potom moc s ráznými vyhláškami a s nádhernou uniformou ho oné letité zatrpklosti zbavily. Jednoho večera se mu v Catarinově krčmě kdosi opovážil říci: "Nezasloužíš si jméno, které nosíš." Vzdor všeobecnému očekávání ho Arcadio nedal zastřelit.
"Považuji si za čest," řekl, "že nejsem Buendía." Ti, kteří znali tajemství jeho původu, z oné odpovědi usoudili, že je do něho zasvěcen také, ve skutečnosti se to však nikdy nedozvěděl. Pilar Ternerová, jeho matka, která mu rozbouřila krev tenkrát v daguerrotypické komoře, vzbouzela v něm stejně nepotlačitelnou touhu jako kdysi v José Arcadiovi a potom v Aurelianovi. Už dávno ztratila své půvaby a svůj zvučný smích, on ji však přesto hledal a nacházel podle jejího kouřového pachu. Krátce před válkou, když jednou v poledne přišla do školy pro svého nejmladšího později než obvykle, čekal na ni Arcadio v místnosti, kde obvykle trávil polední odpočinek a kde pak dal umístit kládu. Chlapec si hrál na dvoře a Arcadio ležel v síti, čekal Pilar Ternerovou a třásl se nedočkavostí. Věděl, že kolem něho musí projít, a ona opravdu přišla. Arcadio ji uchopil za zápěstí a snažil se ji vtáhnout do sítě. "Nemůžu, to nemůžu," zděsila se Pilar Ternerová. "Neumíš si představit, jak ráda bych ti vyhověla, ale Bůh je mi svědkem, že nemůžu." Arcadio ji svou obrovskou silou, zděděnou po otci a po dědovi, uchopil v pase a cítil, jak se mu svět rozplývá před očima, když ucítil pod prsty její kůži. "Nedělej ze sebe svatou," řekl. "Koneckonců každý přece ví, že jsi kurva." Pilar přemohla hnus, který v ní vzbouzel její nešťastný osud.
"Všimnou si toho děti," zamumlala. "Radši dnes večer nezavírej na závoru."
Té noci na ni Arcadio čekal ve své síti a třásl se v horečce. Ležel s otevřenýma očima a poslouchal nekonečné vrzání cvrčků před úsvitem a neúprosné houkání bukačů, čím dál víc jist, že ho podvedla. Když už jeho roztoužení vystřídal vztek, dveře se naráz otevřely. Několik měsíců nato, když stál před popravčí četou, vzpomínal na ony tiché kroky v prázdné učebně, hluk, jak někdo klopýtl o lavici, a nakonec obrys něčí postavy ve tmě a tetelení vzduchu, rozechvívaného srdcem toho druhého. Natáhl ruku a setkal se s jinou, se dvěma prsteny na jediném prstě, jak marné tápe ve tmě. Cítil její křehké žilky, její vyděšený tep a její vlhkou dlaň s čarou života u kořene palce přeťatou spárem smrti. V tu chvíli pochopil, že to není žena, na kterou čekal, poněvadž místo pachu kouře ucítil květinovou brilantinu; měla oblé pevné prsy s mužskými bradavkami a pohlaví tuhé a kulaté jako ořech a zmatené se k němu přitiskla, nezkušená a uchvácená. Byla ještě panna a měla neuvěřitelné jméno Santa Sofia de la Piedad. Pilar Ternerová jí dala padesát peso, polovinu svých celoživotních úspor, aby s ním šla spát. Arcadio ji viděl už mnohokrát, jak prodává v krámku s potravinami, jenž patřil jejím rodičům, nikdy si ji však nevšiml, poněvadž měla onen vzácný dar držet se stranou a objevovat se jen tehdy, kdy toho bylo zapotřebí; od onoho dne se však choulil do jejího teplého podpaží jako kocour. Se souhlasem rodičů, jimž Pilar Ternerová dala polovinu svých úspor, chodívala během poledního odpočinku do školy, a když je pak vládní oddíly odtamtud vypudily, milovali se mezi plechovkami tuku a pytli s kukuřicí vzadu za krámem. V době, kdy Arcadia jmenovali civilním a vojenským správcem města, se jim narodila dcera. Z celé rodiny se o tom dozvěděli jen José Arcadio a Rebeca, s nimiž v té době Arcadio udržoval důvěrné styky, založené spíš na spojenectví než na příbuzenských svazcích. José Arcadio sklonil Šíji pod manželské jho. Rebečina pevná povaha, nenasytnost jejího lůna a její urputná ctižádost stačily manželovu ohromnou energii úplně vyčerpat; namísto zahálky a chození za děvčaty se teď změnil v obrovité tažné zvíře. Dům měli spořádaný a čistý; na úsvitě Rebeca pozotvírala všecko všude dokořán a vítr od hřbitova proudil okny dovnitř a dveřmi zase ven na dvůr, stěny pomalu bělely a nábytek oprýskal ledkem mrtvých. Touha jíst hlínu, kdákavé chrastění kostí jejích rodičů i její netrpělivé výbuchy nad trpnou povahou Pietra Crespiho, to všecko zůstalo zapomenuto v zapadlých koutech její paměti. Přes den sedávala u okna a vyšívala, vzdálena zmatkům války, až se kameninové hrnce naráz rozdrnčely a ona vstala a Šla ohřát večeři dávno předtím, než se objevili vychrtlí slídicí psi a za nimi obr s kamašemi, ostruhami a dvojhlavňovou puškou, občas s jelenem přes rameno a téměř pokaždé s věncem zajíců nebo divokých kachen. Hned v počátcích své vlády je Arcadio jedenkrát odpoledne přišel nečekané navštívit. Neviděli ho od té doby, co opustil rodičovský dům, choval se však tak srdečné a přátelsky, že ho pozvali k večeři.
Teprve při kávě Arcadio prozradil důvod své návštěvy; dostal na José Arcadia udání, že nejdřív rozoral svůj dvůr a pak se svými býky oral na sousedních polích, vyvracel ploty a bořil chatrče, až se násilím zmocnil nejlepších pozemků kolem obce. Rolníkům, které nevyhnal, poněvadž o jejich pole nemel zájem, uložil daň, kterou se svými loveckými psy a dvojhlavňovou puškou chodil každou sobotu vybírat. José Arcadio to nevyvracel. Opíral se o to, že pole, která si přivlastnil, rozdělil José Arcadio Buendía v dobách po založení obce, a mínil prokázat, že jeho otec byl už tenkrát šílený, poněvadž rozdával z majetku, jenž ve skutečnosti náležel jejich rodině. Obhajoval se zbytečné, poněvadž Arcadio nepřišel zjednat průchod spravedlnosti. Jednoduše mu nabídl, že zřídí pozemkové knihy, aby tak José Arcadio mohl uzákonit svá práva na pole, jež si přisvojil, pod tou podmínkou, že právo vybírat dané postoupí městské správě. Domluvili se. Když pak několik let nato plukovník Aureliano Buendía přezkoumával vlastnická práva, zjistil, že na jméno jeho bratra jsou zanesena všecka pole, jež bylo možno přehlédnout z pahorku, na kterém stál jeho dům, nevyjímaje ani hřbitov, a že Arcadio za jedenáct měsíců své vlády si přisvojil nejenom všecky dané, ale i peníze, které od lidí vybíral za právo pohřbívat mrtvé na pozemcích Josého Arcadia.
Trvalo několik měsíců, než se o tom Úrsula dozvěděla; věděli to už všichni v městečku, ale tajili to před ní, aby jí nepřidávali trápení. Nejdřív jí to začalo být podezřelé. "Arcadio si staví dům," oznámila s předstíranou pýchou manželovi, když se mu snažila vpravit do úst lžíci dýňového sirupu. Mimoděk však přitom vzdychla: "Nevím proč, ale nějak se mi to všecko nelíbí." Později se dozvěděla, že Arcadio nejenom stavěl dům, ale stačil si už objednat vídeňský nábytek, a utvrdila se v podezření, že zneužívá obecních prostředků. "Děláš hanbu našemu jménu," křikla na něho jednou v neděli po mši, když ho zahlédla v novém dome, jak hraje karty se svými důstojníky. Arcadio si jí nevšímal.

Teprve tehdy se Úrsula dozvěděla, že má šestiměsíční dceru, a Santa Sofia de la Piedad, s kterou žil beze sňatku, že je znovu těhotná. Rozhodla se, že napíše plukovníku Aurelianovi Buendíovi, ať už je v tu chvíli kdekoliv, a všecko mu to vypoví. Události, jež se v oněch dnech zběhly, však nejen zmařily její úmysly, ale vzbudily v ní lítost, že je vůbec kdy pojala. Válka, která až do té doby zůstávala jen slovem označujícím cosi neurčitého a vzdáleného, se naráz proměnila v živoucí skutečnost. Koncem února přijela do Maconda jakási stařena s popelavou tváří. Seděla na oslu naloženém košťaty a vypadala tak neškodné, že jí hlídky nechaly projít bez jediného dotazu; připočetly ji prostě k obchodníkům z osad na bažině, kteří sem často přijížděli. Stařena zamířila přímo ke kasárnům. Arcadio ji přijal v místnosti, kde dřív bývala učebna a která teď sloužila za jakousi týlovou základnu: na kruzích visely svinuté sítě, v koutě ležela hromada rohoží a na podlaze se povalovaly pušky, karabiny a dokonce i lovecké zbraně. Stařena se postavila do pozoru, vzdala mu čest a pak se představila:
"Jsem plukovník Gregorio Stevenson." Přinášel Špatné zprávy. Poslední ohniska liberálního odporu údajné podlehla jedno za druhým. Plukovník Aureliano Buendía, kterého opustil při ústupových bojích nedaleko Riohachy, mu uložil promluvit s Arcadiem. Měl vydat město bez odporu, na čestné slovo, že vládní vojsko ušetří životy a majetek liberálů. Arcadio si soucitné prohlížel onoho divného posla, kterého si jeho lidé dokázali zmýlit s nějakou prchající stařenou.
"Samozřejmě s sebou máte něco písemné," řekl.
"Samozřejmě, že nemám," odvětil posel. "Jistě pochopíte, že v dnešních podmínkách není možné mít u sebe cokoliv podezřelého."
Při těch slovech vytáhl ze živůtku zlatou rybku a položil ji na stůl. "Myslím, že tohle stačí," řekl. Arcadio se ujistil, že je to opravdu jedna z rybek zhotovených plukovníkem Aurelianem Buendíou. Někdo si ji vsak mohl koupit ještě před válkou nebo ji mohl ukrást, a jako průvodní list proto neměla žádnou cenu. Posel nakonec zašel tak daleko, že mu prozradil válečné tajemství, aby dokázal svou totožnost. Vysvětlil, že ho poslali na Curaçao, kde doufal shromáždit utečence z celé karibské oblasti a opatřit si takové množství zbraní a zásob, aby se koncern roku mohli pokusit o vylodění. Plukovník Aureliano Buendía spoléhal na tento plán a nechtěl proto, aby v tu chvíli přinášeli zbytečné oběti. Arcadio však byl neoblomný. Dal posla zavřít do vězení, dokud si neověří jeho totožnost, a rozhodl se bránit město až do smrti.
Nemusil čekat dlouho. Zprávy o porážce liberálů byly stále určitější. Jedné noci koncem března se spustil předčasný déšť a před úsvitem pak napjaté ticho předchozích týdnů naráz roztrhl zoufalý zvuk trubky a po něm rána z děla, která srazila kostelní věž. Arcadiovo rozhodnutí klást odpor bylo ve skutečnosti úplné šílené. Měl sotva padesát špatně vyzbrojených mužů a nanejvýš dvacet nábojů na každého. Mezi nimi však byli jeho bývalí žáci, roznícení jeho nabubřelými provoláními a odhodláni obětovat svou kůži za ztracenou věc. Uprostřed dupotu vysokých bot, rozkazů, které si navzájem odporovaly, dělových ran, při nichž se třásla země, nerozvážných výstřelů a nesmyslného troubení se domnělému plukovníku Stevensonovi podařilo dostat se k Arcadiovi. "Ušetřte mé té potupy, abych tu umřel v kládě a v ženských hadrech," řekl mu. "Jestli už mám umřít, ať padnu v boji." Dokázal ho přesvědčit. Arcadio poručil, aby mu dali zbraň a dvacet nábojů, a s pěti muži ho nechal hájit kasárna; sám se spolu se svými důstojníky Šel postavit do čela obránců. Nedostali se však ani na cestu k bažině. Zátarasy byly rozvalené a nechránění obránci se bili v ulicích, nejdřív střelbou z pušek, dokud jim stačily náboje, pak pistolemi proti puškám a nakonec muž proti muži. Porážka už byla málem skutečností, a na ulici vyběhlo i několik žen ozbrojených klacky a kuchyňskými noži. Uprostřed toho zmatku uviděl Arcadio Amarantu, která ho hledala jako šílená, na sobě noční košili a v rukou dvě staré pistole Josého Arcadia Buendíi. Dal svou pušku důstojníkovi, jenž v Šarvátce přišel o zbraň, a spolu s Amarantou zmizel v postranní uličce, aby ji odvedl domů. Úrsula stála ve dveřích a čekala, nevšímajíc si výstřelů, které proděravěly průčelí sousedního domu. Déšť slábl, ulice však byly kluzké a měkké jako rozpuštěné mýdlo a v šeru bylo nutné odhadovat vzdálenosti. Arcadio odevzdal Amarantu Úrsule a vrhl se proti dvěma vojákům, kteří od nároží spustili divokou střelbu. Staré pistole, po léta schovávané ve skříni, však selhaly. Úrsula zakryla Amarantu svým tělem a snažila se ho odtáhnout domů.
"Proboha, pojď!" křičela. "Už je těch hloupostí dost!"
Vojáci na ně namířili.
"Pusťte ho paní," křikl jeden z nich, "nebo za nic neručíme!"
Arcadio odstrčil Úrsulu k domovním dveřím a vzdal se jim. Nedlouho potom střelba ustala a začaly vyzvánět zvony. Odpor byl rozdrcen během necelé půlhodiny. Ani jediný z Arcadiových mužů útok nepřežil, předtím však stačili poslat na onen svět na tři sta vojáků. Poslední baštou odporu byla kasárna. Než je vojáci napadli, domnělý plukovník Gregorio Stevenson propustil vězně a poručil svým mužům, aby Šli bojovat do ulic. Jeho kromobyčejná pohyblivost a jistá muška, s níž z různých oken vystřílel svých dvacet nábojů, vzbudily dojem, že kasárna jsou silně obsazena, a útočníci je proto rozstříleli dělem. Kapitán, jenž útok vedl, jen užasle zakroutil hlavou, když pak našel opuštěné trosky a jediného mrtvého ve spodkách a s vystřílenou puškou, ještě sevřenou v ruce utržené od těla. Měl husté ženské vlasy, na krku zachycené ozdobným hřebínkem, a na hrdle škapulíř se zlatou rybkou. Kapitán ho špičkou boty obrátil, aby mu viděl do tváře, a zůstal zaražené stát. "Do prdele," prohlásil. Ostatní důstojníci se shlukli kolem.
"Podívejte se, kde jsme ho nakonec našli," řekl jim kapitán. "To je Gregorio Stevenson."
Na úsvitě po stručném vojenském soudu Arcadia zastřelili u hřbitovní zdi. V posledních dvou hodinách svého života nebyl s to pochopit, kam se poděl strach, který ho od dětských let sužoval. Netečně naslouchal nesčetným bodům obžaloby, a dokonce se ani nepokoušel prokázat svou nedávno objevenou udatnost. Myslel na Úrsulu, která teď asi seděla pod kaštanem a pila s José Arcadiem Buendíou kávu. Myslil na svou osmiměsíční dceru, které ještě nedali jméno, a na dítě, které se mělo narodit v srpnu. Myslel na Santu Sofii de la Piedad, která zrovna nasolovala jelena na sobotní oběd, když včera večer odcházel, a zatoužil po jejích vlasech, splývajících až na ramena, a po jejích brvách, které vyhlížely jako umělé. Přísně účtoval se životem a bez rozcitlivělosti myslel na své blízké, začínaje chápat, jak velice

ve skutečnosti miloval ty, které nejvíc nenáviděl. Předseda válečného soudu už začal závěrečnou řeč, než si Arcadio uvědomil, že mezitím uplynuly dvě hodiny. "A kdyby ověřená obvinění k tomu nebyla dostatečným důvodem," říkal předseda, "nezodpovědná a zločinná smělost, s níž obžalovaný vehnal své podřízené zbytečné na smrt, stačila by sama o sobě, aby mu byl udělen nejvyšší trest." V oprýskané Škole, kde poprvé vychutnal jistotu moci, jen několik metrů od místnosti, kde poznal nejistotu lásky, shledal Arcadio, že obřady spojené se smrtí jsou směšné. Po pravdě mu nesešlo na smrti, ale na životě, a když vynesli rozsudek, nepocítil strach, ale stesk. Neřekl ani slovo, dokud se ho nezeptali na jeho poslední přání.
"Řekněte mé ženě," odpověděl zvučným hlasem, "ať dá děvčátku jméno Úrsula." Na okamžik se odmlčel a pak to zopakoval: "Úrsula, jako se jmenuje babička. A ještě jí řekněte, jestli se jí narodí chlapec, ať ho pojmenují José Arcadio, ne po strýci, ale po dědečkovi."
Než ho odvedli na popraviště, pokusil se ho otec Nicanor vyzpovídat. "Nemám se z čeho kát," prohlásil Arcadio, vypil šálek černé kávy a oznámil popravčí četě, že je připraven. Její velitel, odborník na rychlé popravy, měl jméno, které ani zdaleka nebylo náhodné: kapitán Roque Carnicero*. Ještě pořád vytrvale mžilo; cestou ke hřbitovu však Arcadio zahlédl, jak na obzoru začíná zářivý den. Jeho stesk se rozplynul zároveň s mlhou a ustoupil nesmírné zvědavosti. Teprve když mu poručili, aby se postavil zády ke zdi, Arcadio uviděl Rebecu s mokrými vlasy a v šatech s růžovými květy, jak otvírá okna dokořán. Snažil se, aby si ho všimla. Rebeca se skutečné náhodou podívala ke zdi a zůstala ohromeně stát; jen stěží se vzpamatovala natolik, aby mu zamávala na rozloučenou. Arcadio jí odpověděl stejně. V tom okamžiku na něj zamířily očazené hlavně pusek a on uslyšel slovo za slovem Melquíadesovy zpěvné encykliky, zaslechl tiché kročeje Santy Sofie de la Piedad, tenkrát ještě panny, po prázdné učebně a ucítil v nose tutéž ledovou ztuhlost, jíž si kdysi povšiml v nosních dírkách mrtvé Remedios. "Zatraceně," stačil si ještě pomyslit, "zapomněl jsem jim říct, jestli to bude děvče, aby mu dali jméno Remedios." V tu chvíli znovu pocítil všechnu hrůzu, která ho sužovala, soustředěnou teď v jediný drásavý nápor. Kapitán dal příkaz k palbě. Arcadio sotva stačil vypnout prsa a zvednout hlavu, nechápaje odkud prýští ona horká tekutina, která ho pálí do stehen.
"Hajzlové!" rozkřikl se. "Ať žije liberální strana!"

*

V květnu válka skončila. Čtrnáct dní předtím, než to vláda úředně oznámila v nabubřelém prohlášení, slibujícím, že původce povstání stihne nemilosrdný trest, padl plukovník Aureliano Buendía do zajetí, když v přestrojení za indiánského kouzelníka už málem dosáhl západních hranic. Z jedenadvaceti mužů, s nimiž vytáhl do války, jich čtrnáct padlo v boji, šest bylo zraněno a jenom jediný s ním byl ve chvíli porážky: plukovník Gerineldo Márquez. V Macondu bylo jejich zajetí oznámeno mimořádnou vyhláškou. "Je živ," ohlásila Úrsula manželovi. "Musíme prosit Boha, aby jeho nepřátelé měli slitování." Plakala od rána do večera; třetího dne odpoledne, když připravovala v kuchyni mléčný piškot, zřetelně zaslechla blízko ucha synův hlas. "To byl Aureliano," vykřikla a rozběhla se ke kaštanu, aby to oznámila manželovi. "Nevím, jak se ten zázrak stal, ale je živ a zakrátko ho uvidíme." Počítala s tím jako s hotovou věcí. Dala umýt všecky podlahy v domě a přestavět všechen nábytek. O týden později se bůhvíodkud vynořila pověst, tentokrát nepodložená žádnou vyhláškou, osudové však potvrzující Úrsulinu předtuchu. Plukovník Aureliano Buendía byl odsouzen k smrti a rozsudek mel být vykonán v Macondu pro výstrahu celému městu. Jednou v pondělí, dvacet minut po desáté, když Amaranta oblékla Aureliana Josého, zaslechla vzdálený dupot koní a vřesk trubky; vteřinu nato vpadla do pokoje Úrsula a vykřikla: "Už ho vedou." Ulice byla plná lidí a vojáci se je snažili zatlačit pažbami. Úrsula s Amarantou utíkaly na nároží a lokty si klestily cestu davem, až ho spatřily. Vypadal jako žebrák. Šaty měl roztrhané, vlasy a vousy rozcuchané a byl bos. Šel, jako by ani necítil rozpálený prach pod nohama, s rukama na zádech svázanýma provazem, který držel u hrušky sedla jakýsi důstojník na koni. Vedle něho vedli stejné sešlého a zbědovaného plukovníka Gerinelda Márqueze. Nevypadali smutné; spíš jako by je onen dav, jenž zahrnoval vojáky nejrůznějšími nadávkami, uváděl do rozpaků.
"Synáčku!" vykřikla Úrsula uprostřed toho povyku a udeřila vojáka, který se ji snažil zadržet. Důstojníkův kůň se vzepjal. V tu chvíli se plukovník Aureliano Buendía váhavě zastavil, vyhnul se matčiným pažím a podíval se jí přísně do očí.
"Jděte domů, maminko," řekl. "Požádejte úřady o povolení a přijďte za mnou do vězení."
Podíval se na Amarantu, jež nerozhodne postávala dva kroky za Úrsulou, usmál se na ni a zeptal se: "Co se ti stalo na ruce?" Amaranta zvedla ruku s černým obvazem. "Spálila jsem se," řekla a strhla Úrsulu stranou, aby ji koně neporazili. Oddíl vyrazil vpřed. Zajatce obklopila zvláštní stráž a hnala je poklusem až do vězení.
Navečer toho dne přišla Úrsula za plukovníkem Aurelianem Buendíou do vězení. Snažila se získat povolení prostřednictvím dona Apolinara Moscota, u všemocných vojáků však jeho slovo nemělo sebemenší váhu. Otec Nicanor ležel s jaterní horečkou. Rodiče plukovníka Gerinelda Márqueze, jenž nebyl odsouzen k smrti, se pokusili syna navštívit, vojáci je však odehnali pažbami. Úrsula byla přesvědčena, že jejího syna na úsvitě zastřelí, a když se jí nepodařilo najít žádného prostředníka, zabalila všecko, co mu chtěla zanést, a vydala se do kasáren sama.
"Jsem matka plukovníka Aureliana Buendíi," ohlásila se.
Strážní jí zahradili cestu. "Stejně půjdu dovnitř," varovala je Úrsula. "Jestli vám nařídili střílet, můžete rovnou začít."
Odstrčila jednoho z nich stranou a vešla do bývalé učebny, kde několik vysvlečených vojáků mazalo pusky. Jakýsi růžolící důstojník v polní uniformě, s tlustými brýlemi na očích a s obřadnými posunky pokynul strážným, aby se vrátili na svá místa.
"Jsem matka plukovníka Aureliana Buendíi," opakovala Úrsula.
"Chcete snad říci," opravil ji důstojník s přátelským úsměvem, "že jste paní matka pana Aureliana Buendíi."

V jeho strojeném způsobu řeči Úrsula rozpoznala pomalou mluvu hejsků z náhorních rovin.
"Jak si přejete, pane" připustila, "hlavně, když mě k němu pustíte."
Z nejvyšších míst bylo nařízeno nepouštět k odsouzencům na smrt žádné návštěvy, důstojník jí však na vlastní zodpovědnost povolil patnáctiminutový rozhovor. Úrsula mu ukázala, co má v balíku: čisté šatstvo, boty, které měl její syn na nohou o své svatbě, a mléčný piškot, který mu schovávala ode dne, kdy vytušila jeho návrat. Plukovníka Aureliana Buendíu našla v místnosti s kládou; ležel na kavalci a paže měl roztažené, poněvadž podpaží měl samý vřed. Dovolili mu, aby se oholil, a hustý knír s nakroucenými špičkami ještě víc zdůrazňoval jeho vystouplé lícní kosti. Úrsule se zdálo, že je bledší než tenkrát, když odcházel, o trochu vyšší a osamělejší než kdy dřív. Věděl o všem, co se udalo doma: o sebevraždě Pietra Crespiho, o Arcadiových svévolných skutcích a jeho smrti, o zmužilosti Josého Arcadia Buendíi venku pod kaštanem. Věděl, že Amaranta zasvětila své panenské vdovství péči o Aureliana Josého a ten že začíná projevovat značné schopnosti a naučil se číst a psát současně s tím, jak se učil mluvit. Od chvíle, kdy vešla do místnosti, Úrsulu zarazila zralost jejího syna, jeho panovačnost a autorita, která z něho vyzařovala. Překvapilo ji, že je o všem tak dobře zpraven. "Vždyť víte, že jsem věštec," zažertoval Aureliano a dodal vážně: "Dnes ráno, když mě sem přivedli, se mi zdálo, jako bych to všecko už jednou zažil." Zatímco okolo něho hučel dav, byl totiž opravdu zabrán do svých úvah a ohromen tím, jak velice městečko za jediný rok zestárlo. Mandlovníky mely polámané listí a domy natřené na modro, pak na červeno a potom znovu na modro nakonec nabyly jakéhosi neurčitého zbarvení.
"Co jsi čekal?" vzdychla Úrsula. "Čas letí."
"Já vím," přiznal Aureliano, "ale tak rychle zas ne." Setkání, na které tak dlouho čekali a na něž si oba připravili množství otázek a dokonce si promyslili i odpovědi, se tak nakonec změnilo v obvyklý všední rozhovor. Když strážný ohlásil konec návštěvy, Aureliano vytáhl zpod žíněnky na kavalci svitek propocených papírů. Byly to jeho verše, ty, které napsal z lásky k Remedios a při odchodu si je odnesl s sebou, i ty, které napsal později, v nejistých přestávkách mezi bojem. "Slibte mi, že je nikdo nebude číst," řekl. "Ještě dnes večer s nimi zatopte v peci." Úrsula mu to slíbila a vstala, aby ho na rozloučenou políbila.
"Přinesla jsem ti revolver," zašeptala. Plukovník Aureliano Buendía se ujistil, že se strážný nedívá. "Nebude mi nic platný," odpověděl šeptem. "Ale dejte mi ho, kdyby vás při odchodu prohlíželi." Úrsula vytáhla revolver ze živůtku a on ho schoval pod žíněnku. "A teď se nelučte," uzavřel klidné a důrazně. "Nikoho o nic neproste a před nikým se neponižujte. Myslete si, že mé zastřelili už dávno a dávno." Úrsula skousla rty, aby se nerozplakala.
"Dávej si na ty vředy horké kameny," řekla.
Otočila se a vyšla z místnosti. Plukovník Aureliano Buendía zůstal zamyšlené stát, dokud se za ní nezavřely dveře; pak znovu ulehl s roztaženými pažemi. Od chvíle, kdy začal dospívat a uvědomil si svou schopnost nahlížet do budoucna, věřil, že se mu smrt ohlásí zřetelným, nezaměnitelným a neodvolatelným znamením, teď však mu zbývalo sotva několik hodin života a znamení nepřicházelo. Svého času přišla do jeho ležení v Tucurince překrásná žena a požádala strážného, aby ji k němu pustili. Nechali ji projít, protože znali posedlost některých matek, jež posílaly své dcery do postelí nejproslulejších válečníků, aby - jak samy říkaly - vylepšily plemeno. Onoho večera plukovník Aureliano Buendía právě dokončoval báseň o člověku, který zabloudil v dešti, když dívka vstoupila. Obrátil se k ní zády, aby popsanou stránku uložil do skříňky, do níž zamykal své verše, a v tu chvíli to pocítil. Zůstal stát zády k ní a vytáhl ze skříňky pistoli.
"Nestřílejte, prosím vás," řekl.
Když se pak otočil s nataženou pistolí v ruce, dívka už zatím sklonila zbraň a nevěděla, co si počít. Tak se mu podařilo uniknout čtyřem léčkám z jedenácti. Naproti tomu někdo, koho nikdy nechytili, vnikl jednou v noci do revolucionářských kasáren v Manaure a ubodal dýkou jeho důvěrného přítele plukovníka Magnífica Visbala, jemuž té noci přenechal svůj kavalec, aby se vypotil z horečky. On sám spal v síti v téže místnosti, jen několik metrů od něho, a ničeho si nevšiml. Snažil se najít v oněch předtuchách nějaký řád, bylo to však marné. Dostavovaly se naráz, v záblesku nadpřirozené jasnozřivosti, jako okamžitá a naprostá, ale nepostižitelná jistota. Občas si ani neuvědomil, že to jsou předtuchy, dokud se nevyplnily, tak byly samozřejmé. Jindy se nevyplnily, i když vyznívaly naprosto jednoznačně. Leckdy to také byly jen obyčejné záchvaty pověrčivosti. Když ho však odsoudili k smrti a zeptali se na jeho poslední přání, bez nejmenších obtíží dovedl rozeznat předtuchu, která mu vnukla odpověď:
"Prosím, aby rozsudek byl vykonán v Macondu."
Předseda soudu se zamračil.
"Nemluvte hlouposti, Buendío," řekl mu. "To je jen trik, abyste získal čas."
"Jestli mi vyhovíte, to už je vaše věc," řekl plukovník, "ale je to mé poslední přání."
Od té chvíle ho předtuchy opustily. Toho dne, kdy ho Úrsula navštívila ve vězení, došel po dlouhých úvahách k závěru, že tentokrát se mu smrt možná neohlásí, poněvadž nezáleží na osudu, ale na vůli jeho katů. Vředy ho tak bolely, že za celou noc nezamhouřil oko. Nedlouho před rozbřeskem zaslechl na chodbě kroky. "Už jdou," uvědomil si a bůhvíproč si vzpomněl na Josého Arcadia Buendíu, jenž na něho v tu chvíli myslel v ponurém úsvitu venku pod kaštanem. Necítil strach ani stesk, spíš jakýsi niterný vztek při pomyšlení, že ona záludná smrt mu zabrání zjistit, jak dopadne tolik věcí, které tu nechával nedokončené. Dveře se otevřely a vstoupil strážný se šálkem kávy. Příštího dne ve stejnou hodinu tu ještě pořád ležel a zuřil nad bolestmi v podpaží, a dopadlo to zase tak. Ve čtvrtek se rozdělil se strážnými o mléčný piškot, oblékl si čisté Šatstvo, které mu bylo těsné, a obul si lakové boty. Ani v pátek ho však nezastřelili.
Vojáci se totiž neodvažovali rozsudek vykonat. Odbojná nálada v městečku je vedla k názoru, že popravení plukovníka Aureliana Buendíi by mělo vážné politické následky nejen v Macondu, ale po celé bažině, a požádali proto o radu úřady v hlavním městě provincie. V sobotu večer, zatímco čekali na odpověď, kapitán Roque Carnicero se spolu s jinými důstojníky, vypravil do Catarinovy krčmy. Jen jediná žena se vsak odvážila jít s ním na pokoj, a i té musel málem

vyhrožovat. "Nechtějí spát s někým, o kom vědí, že umře," přiznala mu. "Nikdo neví, jak se to stane, ale každý říká, že důstojník, který zastřelí plukovníka Aureliana Buendíu, a všichni vojáci z poprava čety budou jeden za druhým dřív nebo později povražděni a žádná moc jim nepomůže, i kdyby utekli až na kraj světa." Kapitán Carnicero se o tom zmínil ostatním důstojníkům a ti se o tom zmínili svým nadřízeným. I když to nikdo upřímně nepřiznal a vojáci neudělali nic, čím by porušili napjatý klid oněch dní, v neděli už celé městečko vědělo, že všichni důstojníci jsou odhodláni pod nejrůznějšími záminkami se vyhnout odpovědnosti za popravu. Pondělní poštou přišel úřední příkaz: poprava má být vykonána do čtyřiadvaceti hodin. Toho večera důstojníci vhodili do čepice sedm papírků se svými jmény a nemilosrdný osud přisoudil neblahý lístek kapitánu Roque Carnicerovi. "Když už má člověk smůlu, má ji pořád," pronesl kapitán trpce. "Jako zkurvysyn jsem se narodil a jako zkurvysyn umřu." O páté ranní určil losem popravčí četu, nechal ji nastoupit na dvoře a probudil odsouzence výstražnou větou:
"Jdeme, Buendío," řekl mu. "Přišel nás čas."
"Tak takhle to bylo," odpověděl plukovník. "A mně se zdálo, že se mi provalily vředy."
Od chvíle, kdy se Rebeca Buendíová dozvěděla, že Aureliana zastřelí, vstávala ve tři hodiny ráno. Vysedávala v temné ložnici, a zatímco se postel pod ní otřásala chrápáním Josého Arcadia, hleděla pootevřeným oknem na hřbitovní zeď. Čekala celý týden s toutéž skrytou zatvrzelostí, s níž kdysi čekávala dopisy od Pietra Crespiho.
"Přece ho nezastřelí tady," tvrdil jí José Arcadio. "Zastřelí ho o půlnoci v kasárnách a na místě ho pohřbí, aby se nikdo nedozvěděl, kdo byl v popravčí četě." Rebeca však čekala dál. "Jsou tak hloupí, že ho zastřelí tady," mínila. Byla si tím tak jista, že si už promyslila, jak otevře dveře a zamává mu na rozloučenou. "Přece ho nepovedou po ulici," stál na svém José Arcadio, "jen se šesti vystrašenými vojáky, když přitom vědí, že lidé jsou schopni všeho." Rebeca, lhostejná k manželovým logickým vývodům, však vysedávala u okna dál.
"Uvidíš, že tak hloupí jsou," prohlásila.
V úterý o páté ranní José Arcadio už vypil kávu a odvázal psy, když Rebeca zavřela okno a přidržela se čela postele, aby neupadla. "Tamhle ho vedou," vzdychla.
"Ten je ale krásný." José Arcadio vyhlédl z okna a spatřil ho, rozechvělého v jasném ranním světle, v kalhotách, které za mlada patřívaly jemu. Stál už zády ke zdi a ruce si podpíral o opasek, poněvadž palčivé uzliny v podpaží mu nedovolily spustit paže. "Takhle se mordovat," šeptl si plukovník Aureliano Buendía. "Takhle se mordovat, a nakonec člověka odstřelí šest usmrkanců a nemůže se nijak bránit." Opakoval to s takovým vztekem, že to vypadalo málem zbožně, a kapitána Roque Carnicera to dojalo, poněvadž myslel, že se modlí. Když na něj vojáci zamířili, vztek se naráz zhmotnil v cosi lepkavého a trpkého, co mu svázalo jazyk a přimělo ho zavřít oči, V tu chvíli zmizel hliníkový lesk úsvitu a on znovu spatřil sama sebe, když byl ještě malý, v krátkých kalhotách a se stužkou na krku, spatřil svého otce onoho nádherného odpoledne, kdy ho zavedl do cikánského stanu, a spatřil led. Když uslyšel výkřik, myslil, že je to poslední rozkaz popravčí četě. S mrazivou zvědavostí otevřel oči v domnění, že proti sobě spatří svítivé dráhy střel, uviděl však jen kapitána Roque Carnicera s rukama nad hlavou a Josého Arcadia, jak přechází ulici se svou hrůzostrašnou puškou připravenou k výstřelu.
"Nestřílejte," řekl Josému Arcadiovi kapitán. "Vás posílá sama božská prozřetelnost."
Toho dne začala nová válka. Kapitán Roque Carnicero a Šest mužů z jeho čety se spolu s plukovníkem Aurelianem Buendíou vydali osvobodit revolučního generála Victoria Medinu, čekajícího na smrt v Riohache. Doufali, že získají čas, překročí-li pohoří po cestě, jíž prošel José Arcadio Buendía před založením Maconda, za necelý týden se však přesvědčili, že po ní jít nelze. Museli se proto dát nebezpečnou cestou po předhůří; náboje, které dostala popravčí četa, představovaly přitom všecko střelivo, které měli. Rozbíjeli svá ležení v okolí měst a jeden z nich se za bílého dne vydával v přestrojení do ulic, v ruce zlatou rybku, a navazoval styk s vyčkávajícími liberály, kteří pak příštího jitra vyjížděli na lov a už se nevraceli. Když z horského ohbí spatřili Riohachu, generála Victoria Medinu už zatím zastřelili. Povstalci tedy provolali plukovníka Aureliana Buendíu velitelem revolučních jednotek na celém karibském pobřeží v hodnosti generála. Plukovník funkci přijal, povýšení však odmítl a v duchu se rozhodl, že je nepřijme, dokud nesvrhnou konzervativní vládu. Během tří měsíců se jim podařilo vyzbrojit více než tisíc mužů, téměř všichni však padli. Ti, kteří přežili, uprchlí přes východní hranice. Nějaký čas pak o nich nebylo slyšet, až přišla zpráva, že vyrazili z antilského souostroví a vylodili se na Cano de la Vela, a vládní zpráva, oznamovaná telegrafem a rozhlašovaná jásavými vyhláškami po celé zemi, zvěstovala smrt plukovníka Aureliana Buendíi. Dva dny nato však obsáhlý telegram, jenž přišel téměř současně s tím prvním, oznámil novou vzpouru v jižních stepích. Tak se zrodila legenda o všudypřítomnosti plukovníka Aureliana Buendíi. Zprávy o něm se naprosto rozcházely; byl poražen v Guacamayalu, sněden Indiány z kmene Motilonů, zemřel v kterési vesnici na bažině a zahájil další povstání v Urumitě. Liberální předáci, kteří v té chvíli jednali o zastoupení v parlamentě, ho prohlásili za dobrodruha nepatřícího k žádné straně. Ústřední vláda ho zařadila mezi bandity a vypsala na jeho hlavu odměnu pět tisíc peso. Po šestnácti porážkách plukovník Aureliano Buendía vytrhl z Guajiry s dvěma tisíci dobře ozbrojenými Indiány a posádka v Riohache, zaskočena ve spánku, vyklidila město. Plukovník Aureliano Buendía tam zřídil svůj hlavní stař a vyhlásil všeobecnou válku proti vládě. První odezvou, jíž se mu od úřadů dostalo, byla hrozba, že plukovník Gerineldo Márquez bude během osmačtyřiceti hodin zastřelen, nestáhnou-li se jeho jednotky až k východní hranici. Plukovník Roque Carnicero, který v té době byl náčelníkem jeho Štábu, mu telegram předal s rozpačitým gestem, on ho však přečetl s neočekávanou radostí.
"To je výborné", prohlásil. "Už mánie v Macondu telegraf!"
Jeho odpověď byla rázná. Očekává, že do tří měsíců zřídí v Macondu svůj hlavní stař, a nenajde-li plukovníka Gerinelda Márqueze živého, zastřelí bez soudu všecky důstojníky, které v tu chvíli bude mít v zajetí, generály počínaje, a vydá svým podřízeným rozkaz, aby stejným způsobem postupovali až do konce války. Když o tři měsíce později vítězně vtáhl do Maconda, první, kdo ho objal na cestě od bažiny, byl plukovník Gerineldo Márquez.

V domě bylo plno dětí. Úrsula k sobě vzala Santu Sofii de la Piedad s dcerou i s dvojčaty, která se narodila pět měsíců po Arcadiově smrti. Vzdor poslední vůli popraveného dala děvčátku jméno Remedios. "Vím určitě, že ve skutečnosti chtěl Arcadio říci Remedios," prohlásila. "Úrsula jí říkat nebudeme, poněvadž lidé s takovým jménem v životě hodně zkusí." Dvojčata pojmenovali José Arcadio Segundo a Aureliano Segundo. Amaranta si je všecky vzala na starost. Postavila do pokoje dřevěné židličky, přibrala další děti ze sousedních rodin a zřídila dětskou školku. Když se plukovník Aureliano Buendía vrátil, uvítal ho spolu s raketami a vyzváněním zvonů i sbor dětských hlásků. Aureliano José, vysoký jako jeho děd a v uniformě revolučního důstojníka, mu vzdal po vojensku čest.
Ne všecky zprávy byly ovšem dobré. Rok po útěku plukovníka Aureliana Buendíi se José Arcadio a Rebeca přestěhovali do domu, který si postavil Arcadio. O tom, že José Arcadio svým zásahem zabránil popravě, se nikdo nedozvěděl. V novém domě, postaveném v nejlepším koutě náměstí, pod mandlovníkem, který se honosil třemi hnízdy červenek, s velkými dveřmi pro návštěvy a se čtyřmi okny, jimiž proudilo dovnitř světlo, si zařídili pohostinnou domácnost. Rebečiny přítelkyně z minula, včetně čtyř sester Moscotových, které byly ještě svobodné, k nim znovu začaly chodit na dýchánky s vyšíváním, jaké bývaly kdysi na verandě s begóniemi. José Arcadio užíval i nadále polí, která si přisvojil a jejichž vlastnictví mu přiznala i konzervativní vláda. Vídali ho každý den odpoledne, jak jede na koni domů se svými divokými psy, se svou dvouhlavňovou puškou a s věncem králíků pověšeným u sedla. Jednoho zářijového dne se vrátil domů dřív než obvykle, poněvadž se schylovalo k bouřce. V jídelně pozdravil Rebecu, uvázal na dvoře psy, králíky pověsil v kuchyni s tím, že je pak nasolí, a šel se do ložnice převléknout. Rebeca později vyprávěla, že se zavřela v koupelně, jakmile manžel vešel do ložnice, a že nic neslyšela. Znělo to málem neuvěřitelné, žádný věrohodnější výklad se však nenašel a nikdo nebyl s to najít důvod, proč by Rebeca měla zavraždit muže, který ji učinil šťastnou. Byla to snad jediná záhada v Macondu, která se nikdy nevysvětlila. Jakmile José Arcadio za sebou zavřel dveře do ložnice, zahřměla domem rána z pistole. Zpode dveří vytryskl pramínek krve, protekl pokojem, vyrazil na ulici a řinul se vpřed po nerovných chodnících, stékal ze schodišť a zase stoupal vzhůru, protekl Tureckou ulicí, na jednom nároží zahnul doprava, na dalším nalevo a pak se v pravém uhlu zatočil k Buendíovým, pronikl pod zavřenými dveřmi a návštěvním pokojem tekl podél sten, aby nepotřísnil koberce, vnikl do dalšího pokoje a širokým obloukem se vyhnul stolu v jídelně, aby pak vyrazil na verandu s begóniemi a neviděn protekl pod židlí Amarantě, jež právě vyučovala Aureliana Josého počtům, vhrkl do špižírny a pak se objevil v kuchyni, kde se Úrsula právě chystala rozbít Šestatřicet vajec na chleba.
"Rodičko boží přečistá!" vykřikla Úrsula.
Pustila se opačným směrem, aby zjistila, odkud se tu onen pramének krve vzal, prošla špižírnou a přešla po verandě s begóniemi, kde Aureliano José prozpěvoval, že tři a tři je šest a tři je devět, prošla jídelnou a oběma pokoji a Šla ulicí přímo vpřed, pak zahnula doprava a potom nalevo, až došla k Turecké ulici, neuvědomujíc si, že má ještě pořád na sobě pekařskou zástěru a na nohou domácí papuče, vyšla na náměstí a vešla do domu, ve kterém ještě nikdy nebyla, strčila do dveří ložnice a div se nezalkla zápachem spáleného prachu; na podlaze našla Josého Arcadia, jak leží tváří na kamaších, které si právě sundal, a uviděla začátek onoho praménku, který mu už zatím přestal vytékat z pravého ucha. Na celém tele mrtvého nezjistili jedinou ránu a smrtící zbraň nikde nenašli. Navíc nebyli s to zbavit mrtvolu pronikavého zápachu po střelném prachu. Nejdřív ji třikrát vydrhli mýdlem a hadrem, třeli ji solí a octem, potom popelem a citrónem, a nakonec ji naložili do sudu s louhem a nechali ji tam šest hodin, Drhli ji tak usilovně, že tetované ornamenty začaly ztrácet barvu. Nakonec se uchýlili k zoufalému prostředku; přidali k mrtvole pepř, kmín a bobkový list a celý den ji vařili na mírném ohni, to už se však začala rozkládat a museli ji spěšně pohřbít. Uložili ji do zvlášť zhotovené neprodyšné rakve, dva metry třicet dlouhé a sto deset centimetrů široké, zevnitř pobité železnými plechy a stažené ocelovými svorníky, přesto vsak v ulicích, kudy pohřební průvod procházel, bylo cítit zápach střelného prachu. Otec Nicanor s játry nateklými a tuhými jako buben mu požehnal z lůžka. V příštích měsících hrob vyztužili několika vrstvami zdiva, jež proložili udusaným popelem, pilinami a nehašeným vápnem, na hřbitove však ještě dlouhá léta bylo cítit střelný prach, dokud inženýři banánové společnosti nepřekryli hrob Josého Arcadia štítem z betonu. Jakmile vynesli nebožtíka z domu, Rebeca pozavírala všecky dveře a pohřbila se zaživa, chráněna tuhou korou pohrdání, kterou žádné světské svody nedokázaly prorazit. Na ulici se od té doby objevila jen jedenkrát, už velice stará, ve střevících barvy starého stříbra a v klobouku s drobnými kytičkami; stalo se to v době, kdy městem prošel Věčný Žid a přivodil takové vedro, že ptáci proráželi drátěné sítě v oknech a umírali lidem v ložnicích. Naposledy ji viděli živou, když jedinou přesnou ranou zastřelila zloděje, který se pokusil vypáčit dveře jejího domu. S výjimkou Argénidy, své služebné a důvěrnice, se od té doby s nikým nestýkala. Jeden čas se říkalo, že píše dopisy biskupovi, kterého považovala za svého pokrevního bratrance, o žádné odpovědi však nikdy nebyla řeč. V městečku na ni zapomněli.
Vzdor svému vítězoslavnému návratu se plukovník Aureliano Buendía nedával unést zdáním. Vládní oddíly vyklízely bez odporu jedno město po druhém a stoupence liberálů to naplňovalo klamným pocitem vítězství, o který je nemínili připravovat, revolucionáři však znali skutečnou pravdu, a plukovník Aureliano Buendía ji znal nejlíp ze všech. Velel v tu chvíli více než pěti tisícům mužů a ovládal dva pobřežní státy, uvědomoval si však, že ho v podstatě zatlačili k moři a politická situace v zemi je tak zmatená, že když nařídil opravit kostelní věž, pobořenou dělostřelbou vládních, nemocný otec Nicanor jen poznamenal ze svého lůžka: "To je ale bláznivý svět. Obránci Kristovy víry zbourají chrám a zednáři ho dají opravit." Ve snaze najít nějaké východisko trávil dlouhé hodiny na telegrafním úřadě, jednal s veliteli jiných měst a odcházel s pokaždé určitějším pocitem, že válka ustrnula na mrtvém bodě. Když přicházely zprávy o nových úspěších liberálů, oznamovali je jásavými vyhláškami, plukovník Aureliano Buendía však měřil na mapě jejich skutečný dosah a uvědomoval si, že jeho vojska pronikají do pralesa, zápasí s komáry a s bahenní zimnicí a postupují opačným směrem, než by měla. "Zbytečné ztrácíme čas," stěžoval si svým důstojníkům. "A budeme ho ztrácet, dokud ti darebáci ze strany budou žebrat o jedno místečko v kongresu." Za bezesných nocí lehával na zádech v síti pověšené v místnosti, kde kdysi čekal na popravu, a představoval si ty černě oděné advokáty, jak za chladného jitra vycházejí z

prezidentského paláce s límci kabátů zvednutými až k uším, mnou si ruce, něco si šuškají a jdou si sednout do některé z ponurých ranních kaváren, kde pak hloubají nad tím, co vlastně chtěl prezident říci, když řekl ano, nebo co chtěl říci, když řekl ne, a dokonce se dohadují, co vlastně prezident myslel, když řekl něco úplné jiného, zatímco on tu v pětatřicetistupňovém vedru odháněl komáry a cítil, jak se pomalu blíží ono hrůzné ráno, kdy bude muset nařídit svým vojákům, aby naskákali do moře.

Jednoho večera, kdy ho ty pochyby obzvlášť sužovaly, požádal Pilar Ternerovou, která zpívala s vojáky venku na dvoře, aby mu hádala z karet budoucnost. "Dávej si pozor na ústa," to bylo všecko, co mu Pilar Ternerová dokázala říci, když karty třikrát rozložila a zase je sebrala. "Nevím, co to znamená, ale znamení je naprosto jasné: máš si dát pozor na ústa." Dva dny nato dal někdo jednomu z příkazníků šálek neslazené kávy, ten ho předal jinému a ten zas dalšímu, až se octl v pracovně plukovníka Aureliana Buendíi. Plukovník sice žádnou kávu nechtěl, ale když už ji přinesli, vypil ji. Bylo v ní tolik kulčibového semene, že by to zabilo koně. Když ho přinesli domů, byl zkroucený a ztuhlý a jazyk mu bezvládně visel z úst. Úrsula ho vyrvala ze spárů smrti. Vyčistila mu žaludek dávicími prostředky, zabalila do nahřátých pokrývek a dva dny mu dávala vaječné bílky, až ztýrané tělo nabylo zase normální teploty. Čtvrtého dne byl mimo nebezpečí. Pod nátlakem Úrsuly a svých důstojníků zůstal proti své vůli ještě týden v posteli. Teprve tehdy se dozvěděl, že matka nespálila jeho verše. "Nechtěla jsem se unáhlovat," vysvětlila mu Úrsula. "Když jsem ten večer Šla zatopit v peci, řekla jsem si, že radši počkám, až tě přinesou mrtvého."

V mlhách uzdravování, obklopen zaprášenými panenkami po Remedios, plukovník Aureliano Buendía četl své verse a připomínal si nad nimi rozhodující okamžiky svého života. Začal znovu psát. Stranou všech zmatků oné bezvýhledné války po dlouhé hodiny vkládal do rýmovaných veršů své zážitky na břehu smrti. Přitom si natolik ujasnil své myšlenky, že se na ně dokázal podívat ze všech stran. Jedenkrát večer se zeptal plukovníka Gerinelda Márqueze:

"Řekni mi jedno, bratříčku: zač vlastně bojuješ?"

"Za co bych bojoval," odpověděl plukovník Gerineldo Márquez, "za slavnou liberální stranu."

"Buď rád, že to víš," odpověděl mu plukovník Aureliano Buendía. "Co se mé týče, teprve teď jsem pochopil, že bojuju z pýchy."

"To je špatné, bratříčku," mínil plukovník Gerineldo Márquez.

Plukovníka Aureliana Buendíu jeho znepokojení pobavilo. "To jistě," řekl. "Ale je to pořád lepší než nevědět, zač člověk bojuje." Podíval se mu do očí a s úsměvem dodal:

"Nebo bojovat za něco, co nikomu nic neříká, jako ty."

Až do té doby mu pýcha bránila vejít do styku s ozbrojenými skupinami ve vnitrozemí, dokud vůdcové strany veřejně neodvolají prohlášení, že je bandita. Uvědomoval si však, že jakmile na to přestane brát ohled, dokáže prolomit bludný kruh války. Dny na lůžku mu poskytly čas k přemýšlení, a když vstal, vyprosil si od Úrsuly zbytek zakopaného dědictví i její rozsáhlé úspory, jmenoval plukovníka Gerinelda Márqueze civilním a vojenským správcem Maconda a vydal se navázat styk s povstaleckými skupinami ve vnitrozemí.

Plukovník Gerineldo Márquez byl nejen nejbližším důvěrníkem plukovníka Aureliana Buendíi, ale i Úrsula na něho hleděla jako na jednoho z rodiny. Byl křehký a nesmělý a vyznačoval se vrozenými dobrými způsoby, vzdor tomu však byl lepším válečníkem než vládcem. Jeho političtí poradci ho snadno zaplétali do svých teoretických bludišť. Dokázal však v Macondu nastolit poklidné venkovské ovzduší, po jakém toužíval plukovník Aureliano Buendía, aby mohl dál tepat své zlaté rybky a jednou v klidu umřít stářím. Bydlel u svých rodičů, dvakrát až třikrát do týdne však chodíval na oběd k Úrsule. Zasvětil Aureliana Josého do užívání střelných zbraní, poskytl mu předčasný vojenský výcvik a s Úrsuliným souhlasem ho vzal na několik měsíců do kasáren, aby se z něho stal muž. Před mnoha lety, málem ještě v chlapeckých letech, Gerineldo Márquez vyznal Amarantě lásku, ta však v oné době byla natolik poblouznéná svou osamělou touhou po Pietru Crespim, že se mu vysmála. Gerineldo Márquez čekal. Jedenkrát poslal Amarantě z vězení lístek, v němž ji prosil, aby mu vyšila tucet batistových kapesníků s monogramem jeho otce, a současné jí poslal peníze. Za týden mu Amaranta přinesla do vězení tucet vyšívaných kapesníků, peníze mu vrátila a několik hodin spolu hovořili o minulosti. "Až se odtud dostanu, ožením se s tebou," řekl jí Gerineldo Márquez, když se loučili. Amaranta se tomu zasmála, když však v následujících dnech učila děti číst, nepřestávala na něho myslet a snažila se vzkřísit ve svém nitru vášeň, s níž v mládí toužívala po Pietru Crespim, a věnovat ji jemu. V sobotu, kdy byl ve věznici návštěvní den, chodívala ke Gerineldovým rodičům a doprovázela je do vězení. Jednou se Úrsula zatvářila překvapeně, když ji našla v kuchyni, jak čeká až vytáhnou z trouby piškoty, aby z nich vybrala ty nejlepší a zabalila je do ubrousku, který k tomu zvlášť vyšila.

"Provdej se za něho," řekla jí. "Druhého takového bys těžko hledala."

Amaranta předstírala překvapení.

"Nepotřebuju lovit ženichy," odpověděla. "Nesu Gerineldovi ty piškoty, poněvadž je mi líto, že ho dřív nebo později zastřelí."

Řekla to jen tak; právě v té době však vláda veřejně pohrozila povstalcům, že dá plukovníka Gerinelda Márqueze zastřelit, jestliže nevydají Riohachu. Návštěvy byly zastaveny. Amaranta se zavírala ve svém pokoji a plakala, sžírána obdobným pocitem viny, jaký ji sužoval tenkrát, když umřela Remedios; jako by její nerozvážná slova opět přivodila něčí smrt. Matka ji utěšovala. Ujistila ji, že plukovník Aureliano Buendía určitě něco podnikne, aby popravě zabránil, a slíbila jí, že ona sama se postará o to, aby k nim Gerineldo Márquez zase začal chodit, jakmile bude po válce. Svůj slib splnila dříve, než očekávala. Když se u nich Gerineldo Márquez opět objevil ve své nové hodnosti civilního a vojenského správce města, uvítala ho jako syna, zahrnovala ho vybranými lichotkami, aby ho zdržela, a z celé duše se modlila, aby se rozpomněl na svůj záměr oženit se s Amarantou. Zdálo se, že její prosby budou vyslyšeny. Plukovník Gerineldo Márquez k nim několikrát týdně chodil na oběd a zůstával u nich celé odpoledne, sedával s Amarantou na verandě s begóniemi a hráli čínskou dámu. Úrsula jim nosila bílou kávu a piškoty a starala se o děti, aby je nerušili.

Amaranta se upřímně snažila rozdmýchat ve svém srdci zavátý popel mladistvé touhy. S nedočkavostí, která nakonec byla až k nesnesení, čekávala na obědy s ním a na odpoledne nad čínskou dámou; ve společnosti onoho náčelníka s tesklivým jménem, jemuž se neznatelné chvěly prsty, když pohyboval kameny, jí čas utíkal, jako by měl křídla. V den, kdy jí plukovník Gerineldo Márquez zopakoval svůj úmysl oženit se s ní, však odmítla.
"Nevdám se za nikoho," řekla mu, "a za tebe už vůbec ne. Máš tak rád Aureliana, že se chceš oženit se mnou, poněvadž s ním se oženit nemůžeš."
Plukovník Gerineldo Márquez byl trpělivý člověk. "Budu tě žádat o ruku znovu a znovu," řekl. "Dřív nebo později tě přesvědčím." Chodil k nim na návštěvu dál; Amaranta se zavírala ve své ložnici, potajmu plakala a strkala si prsty do uší, aby neslyšela hlas svého nápadníka, jenž vypravoval Úrsule poslední zprávy z války. I když však umírala touhou ho spatřit, dokázala se přemoci a nešla za nimi.
Plukovník Aureliano Buendía měl v té době dost času, aby každých čtrnáct dní poslal do Maconda podrobnou zprávu. Jen jedenkrát, téměř za osm měsíců po svém odchodu, však napsal Úrsule. Zvláštní posel přinesl Buendíovým zapečetěnou obálku a v ní list papíru, na kterém stálo plukovníkovým puntičkářským krasopisem: "Starejte se dobře o tatínka, poněvadž umře". Úrsula se polekala. "Když to říká Aureliano, určitě to ví," mínila a požádala sousedy, aby jí Josého Arcadia Buendíu pomohli přenést do ložnice. Byl stejně těžký jako předtím, a během let strávených pod kaštanem se navíc naučil úmyslně zvětšovat svou váhu, takže ho ani sedm mužů nedokázalo zvednout a museli ho odtáhnout po břiše do postele. Vzduch v ložnici naráz nasákl pachem drobných hub, magnóliových květů a dlouholetého života pod Širým nebem, když se v ní ocitl ten obrovitý stařec, vyluhovaný dešti a slunečním žárem. Příštího dne ráno však v posteli nebyl. Úrsula ho hledala po všech pokojích, a nakonec ho našla znovu pod kaštanem. Přivázali ho proto k posteli. José Arcadio Buendía byl ještě v plné síle, nebyl však s to se bránit. Na ničem mu nezáleželo; i ke kaštanu se vrátil ne z vlastní vůle, ale z tělesného návyku. Úrsula o něho pečovala, krmila ho a přinášela mu zprávy o Aurelianovi. Po pravdě však jediný, s kým už po dlouhá léta přicházel do styku, byl Prudencio Aguilar, už tak sešlý hlubokou vetchostí smrti, že se div nerozpadl v prach. Prudencio Aguilar si s ním dvakrát denně přicházel popovídat. Hovořili o kohoutech a domluvili se, že si společné zařídí chov nádherných ptáků, ne proto, aby se těšili z vítězství, která už tam nebudou potřebovat, ale aby se měli čím bavit za nudných nedělí v krajích smrti. To Prudencio Aguilar ho omýval, krmil a přinášel mu úžasné zprávy o jakémsi neznámém, který se jmenoval Aureliano a byl plukovníkem ve válce. Když zůstal sám, José Arcadio Buendía se utěšoval snem o nekonečné řadě pokojů. Zdálo se mu, jak vstává z postele, otvírá dveře a ocitá se v dalším stejném pokoji s touž postelí s čelem z kovaného železa, s týmž proutěným křeslem a s týmž obrázkem Panny Marie Pomocné vzadu na stěně. Z onoho pokoje přešel do dalšího, úplně stejného, odkud vedly dveře do dalšího, úplně stejného, a opět do dalšího, zase úplně stejného, a tak až do nekonečna. Rád chodil z pokoje do pokoje jako po chodbě se souběžnými zrcadly, dokud mu Prudencio Aguilar nepoklepal na rameno. Potom zamířil zpět a procházel z pokoje do pokoje, postupně se probouzeje, až ve svém opravdovém pokoji našel Prudencia Aguilara. Jedné noci, čtrnáct dní po tom, co ho přinesli do pokoje, mu však Prudencio Aguilar poklepal na rameno už po cestě a on tam zůstal navždy v domnění, že je ve svém opravdovém pokoji. Když mu příštího jitra Úrsula nesla snídani, spatřila na verandě muže, který Šel směrem k ní. Byl drobné, podsadité postavy, v šatech z černého sukna a na hlavě měl obrovský černý klobouk, stažený až k zasmušilým očím. "Můj ty Bože," pomyslila si Úrsula, "byla bych přísahala, že to je Melquíades." Byl to však Cataure, bratr Visitación, jenž kdysi opustil dům, prchaje před nespavou nemocí, a o kterém od té doby nic neslyšeli. Visitación se ho zeptala, proč se vrací, a on jí odvětil ve svém obřadném jazyce:
"Přišel jsem na králův pohřeb."
Šli tedy do pokoje Josého Arcadia Buendíi, třásli jím ze všech sil, křičeli mu do ucha a přidržovali mu u nosních dírek zrcátko, probudit ho vsak nedokázali. Když mu o chvíli později bral tesař míru na rakev, uviděli z okna, jak shůry padá déšť drobných žlutých kvítků. Celou noc padaly na městečko jako tichá bouře, pokryly střechy, zatarasily dveře a udusily zvířata, která spala pod Širým nebem. Napadlo jich tolik, že na úsvitě byly všecky ulice vystlané souvislým příkrovem květů a museli je odklízet lopatami a hráběmi, aby pohřební průvod mohl projít.

*

Amaranta seděla v proutěném křesle, vyšívání odložené v klíně, a hleděla na Aureliana Josého s bradou plnou pěny, jak brousí na řemeni břitvu, aby se poprvé oholil. Seřízl si přitom několik uhrů a pořezal si horní ret, když se ze svých světlých chlupů pokoušel stvořit knírek, a nakonec vypadal stejně jako předtím; v Amarantě vsak ono pracné úsilí zanechalo dojem, že v tom okamžiku začal stárnout.
"Vypadáš úplné jako Aureliano, když byl tak starý jako ty," řekla mu. "Už je z tebe muž."
Byl jím ve skutečnosti už dávno, už od oněch vzdálených dnů, kdy ho Amaranta ještě považovala za chlapce a svlékala se před ním v koupelné jako dřív, jak tomu uvykla od té doby, kdy jí ho Pilar Ternerová předala na vychování. Když ji poprvé uviděl nahou, upoutal jeho pozornost jediné hluboký žlábek mezi jejími prsy. Byl ještě natolik prostoduchý, že se zeptal, co se jí stalo; Amaranta předstírala, že si konečky prstů rozdírá hruď, a odpověděla mu: "To mi řezali jeden kousíček masa za druhým." Nějaký čas nato, když se vzpamatovala ze sebevraždy Pietra Crespiho a začala se s Aurelianem Josém znovu chodit koupat, už si onoho žlábku nevšímal; při pohledu na její nádherné prsy s modrofialovými bradavkami však pocítil jakési neznámé vzrušení. Upřeně na ni hleděl, píď za pídí objevoval její zázračnou nahotu a cítil, že má celé tělo jako v ohni, stejně jako se rozpalovala její pleť při dotyku s vodou. Už od dětských let míval ve zvyku vylézat ze své sítě a ráno se probouzet v Amarantině posteli; dotyk jejího těla mu stačil, aby se přestal bát tmy. Od chvíle, kdy si uvědomil její nahotu, však už ho pod její moskytiéru nezaháněl strach ze tmy, ale touha cítit její teplý dech, až se ráno probudí. V době, kdy Amaranta odmítla plukovníka Gerinelda Márqueze, se

Aureliano José jednou ráno probudil s pocitem, že se dusí. Cítil Amarantiny prsty, tápající mu po břiše jako teplí a dychtiví červíci. Předstíral, že spí, obrátil se však, aby jí to co nejvíc usnadnil, a ucítil její nezavázanou ruku, zapadající jako slepý měkkýš mezi chaluhy jeho touhy. Oba předstírali, jako že o ničem nevědí a nemají tušení, zda něco ví ten druhý, od oné noci je však spojilo nerozlučné spiklenectví. Aureliano José nedokázal usnout, dokud hodiny v pokoji nezahrály půlnoční valčík, a stárnoucí panna, jejíž pleť už začínala vadnout, nepoznala okamžik klidu, dokud pod její moskytiéru nevklouzl onen náměsíčník, kterého vychovala netušíc, že jí pomůže snášet samotu. Od té doby spolu nejen spali, nazí a zahrnujíce druh druha vysilujícím laskáním, ale honili jeden druhého po celém domě a v kteroukoliv denní dobu se zavírali někde v ložnici, ve stavu trvalého bezvýchodného vytržení. Jednou odpoledne je přitom div nepřistihla Úrsula, jež přišla do špižírny právě v okamžiku, kdy se začali líbat. "Máš tetičku rád?" zeptala se nevinně Aureliana Josého, a chlapec přisvědčil. "Tak to má být," přikývla Úrsula, naměřila si mouky na chleba a vrátila se do kuchyně. Ona událost vytrhla Amarantu z obluzení. Uvědomila si, že zašla příliš daleko a že si už nehraje s malým chlapcem na pusinky, ale potácí se v pozdní vášni, bezvýhledné a nebezpečné, a jedním rázem s ní skoncovala. Aureliano José, jenž právě končil svůj vojenský výcvik, to nakonec uznal a odstěhoval se do kasáren. V sobotu chodíval s vojáky do Catarinovy krčmy. Hledal lék na svou náhlou samotu a na svou předčasnou dospělost a nacházel ho u žen páchnoucích zvadlými květinami, které si ve tmě představoval lepší, než opravdu byly, a vynakládal všecku svou představivost, aby se mu proměnily v Amarantu.

Nedlouho nato začaly z bojiště přicházet protikladné zvěsti. Sama vláda sice přiznávala úspěchy povstalců, důstojníci v Macondu vsak měli důvěrné zprávy, že se schyluje k mírovým jednáním. Počátkem dubna se u plukovníka Gerinelda Márqueze ohlásil zvláštní posel. Potvrdil mu, že vedoucí činitelé strany opravdu vešli do styku s povstaleckými veliteli ve vnitrozemí a chystají se uzavřít příměří výměnou za tři ministerstva pro liberály, menšinové zastoupení v parlamentě a všeobecnou amnestii pro povstalce, kteří složí zbraně. Navíc posel přinášel nanejvýš důvěrný rozkaz plukovníka Aureliana Buendíi, jenž s podmínkami příměří nesouhlasil. Plukovník Gerineldo Márquez mel ze svých lidí vybrat pět nejlepších a spolu s nimi se připravit na odchod ze země. Rozkaz byl splněn za nejpřísnějšího utajení. Týden předtím, než byla dohoda vyhlášena, v záplavě nejrůznějších pověstí, které si navzájem odporovaly, plukovník Aureliano Buendía a deset spolehlivých důstojníků - plukovník Roque Carnicero byl mezi nimi - po půlnoci potají přijeli do Maconda, rozpustili posádku, zakopali zbraně a zničili archívy. Za svítání byli už zase pryč spolu s plukovníkem Gerineldem Márquezem a s jeho pěti důstojníky. Všecko proběhlo tak rychle a potají, že se o tom Úrsula dozvěděla teprve v posledním okamžiku, když někdo tiše zaklepal na okno její ložnice a zašeptal: "Jestli chcete uvidět plukovníka Aureliana Buendíu, podívejte se rychle ze dveří," Úrsula vyskočila z postele a vyběhla v noční košili ven, zaslechla však už jenom cválající koně, opouštějící městečko v němém oblaku prachu. Teprve příštího dne se dozvěděla, že Aureliano José odjel se svým otcem.

Deset dní poté, co společné komuniké vlády a opozice oznámilo konec války, došly zprávy o prvním ozbrojeném povstání plukovníka Aureliana Buendíi nedaleko západních hranic. Jeho nečetné a špatně vyzbrojené oddíly byly za necelý týden rozprášeny. Během onoho roku, zatímco se liberálové i konzervativci snažili, aby země uvěřila ve smíření, se však pokusil o dalších sedm povstání. Jedné noci ostřeloval z děl své goelety Riohachu a místní posádka v odvetu vytáhla z postelí čtrnáct nejznámějších liberálů ve městě a postřílela je. Déle než čtrnáct dní měl v rukou jednu z pohraničních celnic a odtud vydal k národu výzvu k všeobecné válce. Při jiném tažení zmizel na tři měsíce v pralese v nesmyslném pokusu přejít více než patnáct set kilometrů neprozkoumaného území a zanést válku až na předměstí hlavního města. Jedenkrát byl sotva dvacet kilometrů od Maconda, vládní hlídky ho však donutily stáhnout se do hor nedaleko začarovaného kraje, kde jeho otec před mnoha lety nalezl zkamenělý španělský koráb.

V té době zemřela Visitación. Ze strachu před nespavou nemocí se kdysi zřekla trůnu, a teď si dopřála to potěšení a zemřela přirozenou smrtí; jejím posledním přáním bylo, aby zpod její postele vykopali peníze, které si za déle než dvacet let našetřila, a poslali je plukovníku Aurelianovi Buendíovi, aby mohl pokračovat ve válce. Úrsula se však neobtěžovala je hledat, poněvadž právě v té době kolovaly pověsti, že plukovník Aureliano Buendía zahynul při vylodění nedaleko hlavního města provincie. Delší čas o něm nebylo nic slyšet, a tak úřední zprávu o jeho smrti - už čtvrtou během necelých dvou let - skoro Šest měsíců považovali za pravdivou. Úrsula s Amarantou už ke smutku za ostatní zemřelé připojily i smutek za něj, když tu náhle došla nečekaná zpráva. Plukovník Aureliano Buendía byl živ, zřejmě se však vzdal boje proti vládě své země a připojil se k vítězným federálům v jiných karibských republikách. Objevoval se pod různými jmény dál a dál od své vlasti. Teprve později se dozvěděli, že ho vedla myšlenka na sjednocení všech federalistických sil ve Střední Americe, které by smetlo konzervativní vlády od Aljašky až po Patagonii. První zpráva, kterou Úrsula dostala přímo od něho, několik let po jeho odchodu, byl pomačkaný a vybledlý dopis, jenž z ruky do ruky putoval ze Santiaga de Cuba až sem.

"Ztratili jsme ho navždy," prohlásila Úrsula, když jej dočetla. "Takhle stráví vánoce někde na konci světa."

Člověk, kterému to řekla - a první, komu ukázala synův dopis - byl konzervativní generál José Raquel Moncada, od skončení války starosta v Macondu. "Tenhleten Aureliano," mínil generál Moncada, "škoda, že není konzervativec." Opravdu se mu obdivoval. Stejně jako mnoho jiných civilistů z řad konzervativců šel José Raquel Moncada do války bojovat za svou stranu a na bitevním poli dosáhl hodnosti generála, i když ho vojenská dráha nijak netáhla. Naopak byl antimilitarista; ani tím se nelišil od mnoha příslušníků své strany. Vojáky z povolání považoval za bezzásadové povaleče, pleticháře a ctižádostivce, kteří věčně jen štvou civilisty proti sobě a pak z toho zmatku těží. Byl bystrý, živé povahy a příjemných způsobů, rád dobře jedl a vášnivé miloval kohoutí zápasy; v jistém období byl nejobávanějším protivníkem plukovníka Aureliana Buendíi. Dokázal si zjednat vážnost u vojáků z povolání na značné části pobřeží. Když jednou ze strategických důvodů musel vydat kterési město oddílům plukovníka Aureliana Buendíi, nechal mu tam dva dopisy. V jednom z nich, velice obsáhlém, mu navrhoval, aby se společné přičinili o zlidštění války. Druhý dopis byl určen jeho manželce, která žila na území ovládaném liberály, a provázela ho prosba, aby ho plukovník

Aureliano Buendía dal doručit. Od té doby oba velitelé i za nejúpornějších bojů uzavírali občasná příměří a vyměňovali si zajatce. Ony chvíle oddechu mívaly poněkud slavnostní ráz a generál Moncada jich využíval k tomu, aby plukovníka Aureliana Buendíu naučil hrát šachy. Stali se důvěrnými přáteli, a občas dokonce uvažovali o možnosti sjednotit prosté lidi z obou stran, zbavit moci vojáky a politiky z povolání a nastolit lidský řád, jenž by si vzal to nejlepší z obou učení. Po skončení války, zatímco plukovník Aureliano Buendía unikal soutěskami neustálých vzpour, generál Moncada byl jmenován soudcem v Macondu. Oblékl si civilní oděv, nahradil vojáky neozbrojenými strážníky, uvedl do života zákony o amnestii a pomáhal rodinám některých liberálů padlých ve válce. Dosáhl toho, že Macondo bylo povýšeno na město, stal se jeho prvním starostou a nastolil v obci ovzduší důvěry, v němž válka vypadala jako nějaký nesmyslný přelud z minulosti. Otce Nicanora, zkrušeného jaternímí horečkami, vystřídal otec Coronel, veterán z první federalistické války, kterému přezdívali Stene. Bruno Crespi, manžel Amparo Moscotové, jehož obchod s hračkami a hudebními nástroji stále víc vzkvétal, tu dal postavit divadlo a španělské společnosti je zahrnuly do svých cestovních plánů. Byl to rozlehlý sál pod širým nebem, s dřevěnými lavicemi, sametovou oponou zdobenou řeckými maskami a s třemi pokladnami ve tvaru lvích hlav, v jejichž otevřených tlamách se prodávaly vstupenky. Ve stejné době opravili i školní budovu. Dostal ji na starost don Melchor Escalona, starý učitel vyslaný sem z bažiny, jenž se souhlasem rodičů nechával lenivé žáky lézt po kolenou po ledkové půdě dvora a mluvky nutil polykat tlučený pepř. Jako první zasedli ve třídě se svými tabulkami, křídami a hliníkovými džbány, na kterých stála jejich jména, Aureliano Segundo a José Arcadio Segundo, svéhlavá dvojčata Santy Sofie de la Piedad. Remedios, jež zdědila matčinu čistou krásu, už tehdy začínala bát známá jako Krásná Remedios. Vzdor plynoucímu času, ránám, které ji postihly, a smutku, který držela za všechny své mrtvé, Úrsula odmítala zestárnout. S pomocí Santy Sofie de la Piedad ještě víc rozšířila svou výrobu pečiva a během několika let nejenom opět nabyla jmění, které její syn promrhal ve válce, ale znovu naplnila ryzím zlatem i tykve zakopané v ložnici. "Dokud mi Bůh dopřeje života," říkávala, "nebudou v tomhle bláznivém domě chybět peníze." Tak to vypadalo u Buendíových, když Aureliano José zběhl z nicaragujských federálních oddílů, dal se najmout na německou loď a jednoho dne se objevil doma v kuchyni, statný jako kůň, snědý a zarostlý jako Indián a s tajným úmyslem oženit se s Amarantou.

Když ho Amaranta uviděla ve dveřích, věděla okamžitě, proč se vrátil, i když se o tom slovem nezmínil. Při jídle se neodvažovali pohlédnout jeden druhému do tváře. Čtrnáct dní po návratu se jí však v Úrsulině přítomnosti podíval do očí a řekl: "Celou dobu jsem na tebe myslel." Amaranta se mu vyhýbala. Chránila se náhodných setkání a ani na okamžik se nevzdalovala od Krásné Remedios. Roztrpčil ji rumělnec, který jí zalil tvář, když se jí synovec zeptal, jak dlouho ještě míní nosit ten černý obvaz na ruce, a ona si jeho otázku vyložila jako narážku na své panenství. Od chvíle, kdy se vrátil, zavírala se v ložnici na závoru; tak dlouho vsak slýchala z vedlejšího pokoje jeho pokojné chrápání, že se přestala mít na pozoru. Jednou k ránu, téměř dva měsíce po jeho návratu, však naráz zaslechla, jak vchází do její ložnice, a místo aby utekla nebo se dala do křiku, jak měla v úmyslu, prostoupil ji příjemný pocit úlevy. Cítila, jak vklouzl k ní pod moskytiéru, jako to dělával v dětství a jako to dělával vždycky, a přes všecko úsilí ji zalil studený pot a začala cvakat zuby, když si všimla, že je úplné nahý. "Jdi pryč," zašeptala, zalykajíc se zvědavostí. "Jdi pryč, nebo začnu křičet." Aureliano José vsak už věděl, co má dělat; nebyl to už chlapec, který se bojí tmy, ale drsný chlap z vojenských ležení. Od té chvíle znovu začaly ony němé a bezvýsledné potyčky, trvající až do samého úsvitu. "Jsem tvoje teta," šeptávala Amaranta vyčerpaně. "A málem jako bych byla tvá matka, nejenom lety, ale ve všem, jediné že jsem tě nedokojila." Na úsvitě se Aureliano José vytratil a příštího dne k ránu přicházel znovu, pokaždé vzrušenější při zjištění, že Amaranta zase nezavřela na závoru. Nepřestal po ní toužit ani na okamžik, i když byl v cizině. Nacházel ji v temných ložnicích dobytých měst, obzvlášť v těch nejubožejších, a vyvstávala mu před očima, když cítil zaschlou krev na obvazech raněných, i když pociťoval chvilkový strach ze smrti, vídal ji všude a ve všem. Utekl před ní a snažil se potlačit každou vzpomínku nejen dálkou, která je dělila, ale i bezhlavou bojechtivostí, kterou jeho spolubojovníci považovali za smělost. Čím víc však utápěl její podobu ve splaškách války, tím víc se válka podobala Amarantě. Tak protrpěl vyhnanství ve snaze najít smrt a tak sprovodit ze světa i vzpomínku na ni, až jednou uslyšel starou historku o muži, který se oženil se svou tetou, jež navíc byla jeho sestřenicí, a jeho syn se tak stal svým vlastním dědečkem.

"Copak se člověk může oženit se svou tetou?" zeptal se užasle.

"Jistěže může," odpověděl mu jeden z vojáků, "a tuhle válku proti farářům vedeme proto, aby se mohl oženit i s vlastní matkou."

Čtrnáct dní nato José Aureliano zběhl. Našel Amarantu zvadlejší, zádumčivější a stydlivější, než si ji pamatoval, a po pravdě už na samém prahu stáří; potmě v ložnici si však počínala horečnatěji než kdy dřív, a výbojnost, s jakou mu kladla odpor, byla čím dál dráždivější. "Jsi surovec," říkala mu Amaranta, když na ni dotíral jako buldok. "Takové věci se ubohé tetičce dělat nesmějí, ledaže bys měl zvláštní povolení od papeže." Aureliano José sliboval, že pojede do Říma, přejde na kolenou celou Evropu a políbí opánky Svatého otce, jen aby spustila své padací mosty.

"To není všecko," odmítala Amaranta. "Potom se rodí děti s prasečím ocáskem."

Aureliano José byl k jejím vývodům hluchý.

"I kdyby se narodili pásovci," žadonil. Jednou k ránu podlehl nesnesitelné bolesti svého potlačovaného mužství a vypravil se do Catarinovy krčmy. Našel tam jakousi ženu se zvadlými prsy, přítulnou a lacinou, která jeho chtíč na nějaký čas ukojila. Rozhodl se, že začne Amarantu přehlížet. Vídal ji na verandě, jak sedí u šicího stroje na kliku, na němž se naučila šít se záviděníhodnou obratností, a neztratil s ní jediné slovo. Amarantě odlehlo, jako kdyby se zbavila nějakého břemene, a sama nechápala, proč začala znovu myslet na plukovníka Gerinelda Márqueze, proč si tak teskně připomínala ona odpoledne nad čínskou dámou, a dokonce si ho začala představovat ve své ložnici. Aureliano José nakonec už nevydržel dál předstírat lhostejnost a jedné noci přišel znovu do jejího pokoje; netušil však, jak mnoho zatím ztratil. Amaranta ho odmítla, jednoznačné a neoblomně, a závora na jejích dveřích bývala od té doby vždycky zavřená.

Několik měsíců po návratu Aureliana Josého přišla k Buendíovým krásná žena, vonící jasmínovou voňavkou, s přibližně pětiletým chlapcem. Prohlásila, že je to syn plukovníka Aureliana Buendíi a že ho přivádí proto, aby ho Úrsula pokřtila. Nebylo pochyb, že onen bezejmenný chlapec je skutečně plukovníkovým synem; vypadal stejné jako on v dobách, kdy ho otec vzal k cikánům, aby si prohlédl led. Žena jim vyprávěla, že se narodil s otevřenýma očima a prohlížel si přítomné se soudností dospělého a zeji leká, jak upřené pozoruje věci kolem sebe, aniž pohne brvou.
"Přesné jako Aureliano," řekla Úrsula. "Chybí jen, aby pouhým pohledem převracel židle." Dali mu jméno Aureliano a příjmení po matce, poněvadž zákon dětem nedovoloval užívat otcovo příjmení, pokud je neuznali za své. Generál Moncada Šel za kmotra. Amaranta naléhala, aby jí chlapce nechali na vychování, matka se však postavila proti tomu. Úrsula tehdy ještě neznala zvyk posílat dívky do postelí válečníkům, jako se připouštějí slepice k vybraným kohoutům, brzy se však s ním seznámila: během onoho roku jí přivedli dalších devět synů plukovníka Aureliana Buendíi, aby je pokřtila. Nejstaršímu, zvláštnímu tmavovlasému chlapci se zelenýma očima, jenž v ničem nepřipomínal otcovu rodinu, bylo už deset pryč. Přiváděli jí děti nejrůznějšího věku a nejrůznější barvy pleti; bez výjimky to však byli chlapci a všichni měli onen osamělý výraz, jenž nepřipouštěl pochyb, kdo je jejich otcem. Jen dva se nějak lišili od ostatních. První, příliš velký na svůj věk, porozbíjel v domě vázy a několik talířů, poněvadž jeho ruce jako by samy od sebe tříštily na kusy všecko, čeho se dotkl. Druhý byl světlovlasý chlapec s modrýma očima po matce, kterému nechali narůst dlouhé kadeře jako děvčátku. Vešel dovnitř, jako kdyby tu vyrostl a všecko důvěrně znal, zamířil přímo k truhle v Úrsulině ložnici a požádal: "Chci tanečnici na pero." Úrsula se polekala. Otevřela truhlu a hledala mezi starodávnými a zaprášenými věcmi z Melquíadesových dob, až v jednom páru punčoch našla tanečnici na pero, kterou kdysi přinesl Pietro Crespi a na kterou si od té doby nikdo nevzpomněl. Za necelých dvacet let pokřtili jménem Aureliano spolu s příjmením po matce všecky sny, které plukovník rozesel křížem krážem po krajích, kde válčil: celkem jich bylo sedmnáct. Zpočátku jim Úrsula plnila kapsy penězi a Amaranta se pokoušela ponechat si je; nakonec už jim jen chodily za kmotry a dávaly jim dárky. "Dost na tom, když je pokřtíme," říkala Úrsula a zapisovala do sešitku jména a adresy matek spolu s místy a daty narození dětí. "Aureliano si jistě vede pořádné záznamy, ať si o tom rozhodne on, až se vrátí." Jednou při obědě, když vyprávěla generálu Moncadovi o oné zarážející plodnosti, vyslovila přání, aby se plukovník Aureliano Buendía jednou vrátil a sezval k sobě všecky své syny.
"Nestarejte se, paní kmotro," řekl generál Moncada záhadně. "Objeví se tu dřív, než si myslíte."
Generál Moncada totiž věděl, i když to při obědě nechtěl prozradit, že plukovník Aureliano Buendía je už na cestě zpátky, aby se postavil do čela nejdelšího, nejradikálnějšího a nejkrvavějšího povstání ze všech, k nimž do té doby došlo. Zakrátko byla situace stejně napjatá jako v měsících, jež předcházely první válce. Kohoutí zápasy, podporované samým starostou, byly zakázány. Moc ve městě v podstatě převzal velitel posádky, kapitán Aquiles Ricardo. Liberálové ho prohlásili za provokatéra. "Stane se něco strašného," říkala Úrsula Aurelianu Josému. "Nechoď po šesté hodině ven." Její prosby však byly marné. Aureliano José jí už dávno přestal náležet, stejně jako kdysi Arcadio. Návrat domů a možnost žít, aniž se musel starat o své každodenní potřeby, jako by u něho vzbudily sklon k chlípnosti a k zahálce, připomínající jeho strýce Josého Arcadia. Jeho touha po Amarantě vyhasla a nezanechala jizvy. Dával se prostě unášet proudem, chodil hrát kulečník, občas si svou samotu zpříjemnil nějakou ženou a plenil skrýše, do kterých si Úrsula schovávala peníze a pak na ně zapomínala. Nakonec se už domů chodil jen převléknout. "Jsou všichni stejní," stýskala si Úrsula. "Zpočátku je radost se o ně starat, jsou poslušní a zdvořilí a řekli byste, že nedokážou ublížit ani mouše, ale sotva jim narostou vousy, začnou se spouštět." Na rozdíl od Arcadia, který se nikdy nedozvěděl, kdo byli jeho rodiče, Aureliano José věděl, že je synem Pilar Ternerové, která mu ve svém domě uchystala síť a on v ní trávíval polední odpočinek. Spíš než vztah mezi matkou a synem to však bylo spojenectví dvou osamělců. Pilar Ternerová už dávno ztratila poslední zbytky naděje. Její smích teď svou hloubkou připomínal varhany, její prsy povisly únavou z chvilkových laskání a její břicho a stehna podlehla neodvolatelnému osudu ženy, o níž se dělí více mužů, její srdce však stárlo beze vší zatrpklosti. Byla tlustá a řečná a nosila nos vzhůru jako dámička v neštěstí; ke stáří se zřekla neplodného mámení karet a našla útěchu v cizích láskách. Do jejího domu, kde si Aureliano José zvykl trávit polední odpočinek, si děvčata ze sousedství vodila své náhodné milence. "Půjčíš mi pokoj, viď, Pilar," říkávaly prostě, když už byly uvnitř. "Samozřejmě," odpovídala Pilar. A když se k tomu naskytl někdo další, vysvětlila mu:
"Jsem ráda, když je lidem spolu dobře v posteli."
Nikdy od nich nebrala peníze a nikdy jim tu službu neodmítla, jako nikdy neodmítla nepočetné muže, kteří ji vyhledávali až do pokročilého věku a neodvděčovali sejí penězi ani láskou, a jenom zřídka rozkoší. Jejích pět dcer zdědilo její horkou krev a ztratilo se na stezkách života, jakmile dospěly. Ze dvou chlapců, které se jí podařilo vychovat, jeden padl v oddílech plukovníka Aureliana Buendíi a druhého poranili a chytili ve čtrnácti letech, když se v jedné vesnici na bažině pokoušel ukrást klec se slepicemi. Svým způsobem byl Aureliano José oním vysokým tmavovlasým mužem, kterého jí už půl století ohlašoval srdcový král a který nalezl cestu k jejímu srdci teprve v době, kdy už ho poznamenala smrt, jako každý, koho jí karty poslaly. Pilar Ternerová to v nich viděla.
"Nechoď dnes večer ven," řekla mu. "Zůstaň na noc tady; Carmelita Montielová mě beztak pořád prosí, abych ji k tobě pustila."
Aureliano José však nepostřehl úpěnlivou prosbu, která se za onou nabídkou skrývala.
"Pověz jí, ať na mé čeká o půlnoci," řekl.
Šel do divadla, kde jakási španělská společnost dávala Lišákovu dýku; vlastně to byla Zorrillova hra, jejíž jméno na příkaz kapitána Aquilese Ricarda pozměnili, poněvadž přezdívky Gótové užívali liberálové pro konzervativce. Teprve když u dveří odevzdával vstupenku, Aureliano José si všiml, že kapitán Aquiles Ricardo spolu se dvěma ozbrojenými vojáky prohledává příchozí. "Pozor, kapitáne," varoval ho. "Člověk, který by na mě vztáhl ruku, se ještě nenarodil." Kapitán se ho pokusil prohledat násilím a Aureliano José se dal na útěk, poněvadž neměl zbraň. Vojáci odmítli střílet. "Patří k Buendíovým," vysvětlil jeden z nich. Kapitán, slepý vztekem, mu vytrhl pušku, rozkročil se uprostřed ulice a

zamířil.
"Hajzlové!" křikl ještě. "Kéž by to byl plukovník Aureliano Buendía!"
Carmelita Montielová, dvacetiletá panna, se mezitím už vykoupala ve vodě s pomerančovými květy a právě sypala po posteli Pilar Ternerové rozmarýnové listí, když se ozval výstřel. Aurelianu Josému bylo souzeno nalézt u ní Štěstí, které mu Amaranta odepřela, zplodit s ní sedm dětí a umřít stářím v jejím náručí; kulku z pušky, která mu vnikla do zad a roztříštila mu hrudník, však vedl nesprávný výklad z karet. Ve skutečnosti měl té noci zahynout kapitán Aquiles Ricardo, jenž nakonec zemřel o čtyři hodiny dřív než on. Sotva zazněl výstřel, srazily ho současné dvě kulky - nikdy se nezjistilo, kdo je vlastně vypálil - a nocí zahřměl mnohohlasný křik:
"Ať žije liberální strana! Ať žije plukovník Aureliano Buendía!"
Do půlnoci, kdy Aureliano José vykrvácel a Carmelita Montielová zjistila, že karty, které jí měly odhalit budoucnost, její prázdnotou, přešlo už kolem divadla více než čtyři sta mužů a všichni vyprázdnili své revolvery do opuštěného těla kapitána Aquilese Ricarda. Musela přijít celá četa, aby vůbec dostali na vozík jeho mrtvolu, ztěžklou olovem, která se drobila jako chléb namočený v polévce.
Roztrpčen řáděním vojáků, generál José Raquel Moncada využil svých politických styků, oblékl si znovu uniformu a převzal civilní i vojenskou správu Maconda. Nicméně nedoufal, že by jeho smířlivý postoj mohl zabránit nevyhnutelnému. Zprávy, jež přicházely v září, si navzájem odporovaly. Vláda prohlašovala, že má moc v celé zemi ve svých rukou, liberálům však docházely tajné zprávy o ozbrojených povstáních ve vnitrozemí. Válečný stav vláda přiznala teprve ve vyhlášce oznamující, že plukovník Aureliano Buendía byl v nepřítomnosti postaven před válečný soud a odsouzen k smrti. Vyhláška přikazovala vykonat rozsudek první posádce, které by padl do rukou. "To znamená, že se vrátil," řekla rozradostněná Úrsula generálu Moncadovi. Ani ten však nevěděl nic určitého.
Plukovník Aureliano Buendía byl ve skutečnosti v zemi už déle než měsíc. Předcházely ho pověsti, které si navzájem odporovaly a podle nichž se objevoval současně v nejrůznějších končinách země; sám generál Moncada tudíž nevěřil, že se vrátil, dokud nebylo úředně oznámeno, že se zmocnil dvou pobřežních států. "Blahopřeju vám, paní kmotro," řekl Úrsule, když jí ten telegram ukazoval. "Už brzo ho tu budete mít." Úrsula se poprvé zatvářila znepokojeně. "A co uděláte vy, pane kmotře?" zeptala se ho. Generál si tu otázku kladl už dlouho.
"Totéž co on, paní kmotro," odpověděl. "Splním svou povinnost."
Prvního října za svítání plukovník Aureliano Buendía s tisícem dobře vyzbrojených mužů zaútočil na Macondo, a posádka dostala rozkaz klást odpor až do konce. V poledne, když generál Moncada seděl s Úrsulou u oběda, rozlehl se po celém městě výstřel z povstaleckého děla a rozbořil průčelí obecní pokladny. "Jsou ozbrojení stejně dobře jako my," vzdychl generál Moncada, "ale bojují s větší chutí." O druhé odpolední, když už se země třásla dělostřelbou z obou stran, rozloučil se s Úrsulou s vědomím, že jde do ztracené bitvy.
"Modlím se k Bohu, abyste Aureliana neměla dnes večer doma," řekl. "A jestli ano, obejměte ho za mé, poněvadž já už ho asi v životě neuvidím."
Zajali ho téhož dne večer, když se pokoušel uprchnout z Maconda: předtím ještě plukovníku Aurelianu Buendíovi napsal obsáhlý dopis, v němž mu připomínal jejich společné plány na zlidštění války a přál mu rozhodné vítězství nad úplatkářskými vojáky a ctižádostivými politiky z obou stran. Příštího dne s ním plukovník Aureliano Buendía poobědval v rodičovském domě, kde ho uvěznili, dokud revoluční vojenský soud nerozhodne o jeho osudu. Bylo to přátelské setkání; zatímco však oba sokové zapomínali na válku a připomínali si staré časy, Úrsula měla nepříjemný pocit, že její syn je tu vetřelcem. Měla ten dojem už od prvního okamžiku, kdy se objevil ve dveřích provázen hlučnými strážemi, jež zpřevracely všecky ložnice vzhůru nohama, až měly jistotu, že nikde nehrozí žádné nebezpečí. Plukovník Aureliano Buendía s tím nejen souhlasil, ale vydal jim nejpřísnější rozkazy a nedovolil, aby kdokoli, nevyjímaje ani Úrsulu, k němu přistoupili blíž než na tři metry, dokud vojáci z jeho doprovodu nepostavili kolem celého domu stráže.
Na sobě měl uniformu z obyčejného cvilinku bez jakýchkoli hodnostních označení a vysoké boty s ostruhami pokrytými blátem a zaschlou krví. Na opasku mu viselo rozepjaté pouzdro s pistolí, a ruka, neustále spočívající na pažbě, prozrazovala totéž bdělé a odhodlané napětí jako jeho pohled. Jeho hlavu, teď s vysokými kouty, jako by vypálili na pomalém ohni, a jeho tvář, ošlehaná solí Karibského moře, byla kovově tvrdá. Proti nadcházejícímu stáří ho chránila jeho životní energie, která měla něco společného s jeho chladným nitrem. Byl bledší, kostnatější a vyšší než tenkrát, když odcházel, a projevovaly se u něho první známky odolnosti vůči stesku. "Můj ty Bože," pomyslila si Úrsula polekané. "Teď vypadá jako člověk schopný všeho." Opravdu takový byl. Aztécký Šátek, který přinesl Amarantě, jeho vzpomínky na staré časy, když seděli u oběda, a zábavné historky, které jim vyprávěl, to všecko byly už jenom zbytky jeho někdejší dobrosrdečnosti. Sotva pohřbili mrtvé do hromadného hrobu, pověřil plukovníka Roque Carnicera, aby co nejrychleji uspořádal válečný soud, a sám na sebe vzal obtížný úkol uskutečnit pronikavé reformy, které by z prohnilého konzervativního řádu nenechaly kámen na kameni. "Musíme předejít politiky z naší strany," říkával svým rádcům. "Až otevřou oči a rozhlédnou se, zjistí, že stojí před hotovou věcí." Mimo jiné se rozhodl přezkoumat pozemkové vlastnictví za posledních sto let a přišel přitom na úředně potvrzené násilnosti svého bratra Josého Arcadia. Jediným Škrtem pera ony záznamy zrušil. Nato udělal poslední zdvořilostní gesto: přerušil na hodinu svou práci a navštívil Rebecu, aby jí oznámil své rozhodnutí.
Osamělá vdova, jež kdysi dávno bývala důvěrnicí jeho potlačovaných citů a jejíž umíněnost mu zachránila život, ve svém ponurém domě vypadala jako přízrak z minula. Černé rukávy jí sahaly až po zápěstí, srdce jí ustydlo na popel a o válce málem nic nevěděla. Plukovník Aureliano Buendía měl dojem, že jí kůží prosvítají světélkující kosti a že žije v jakémsi světě bludiček, v zahoustlém vzduchu, ve kterém dosud visel zápach střelného prachu. Nejdřív jí poradil, aby si vyvětrala, prominula už světu smrt Josého Arcadia a smutek za něho nedržela tak přísné. Rebece však už byla všechna samolibost cizí. V minulosti marně hledávala klid v hlíně, kterou polykala, v navoněných psaníčkách od Pietra Crespiho i v bouřlivém milování s manželem; teď ho konečné našla tady v domě, kde se dík jejímu úpornému vyvolávání

vzpomínek zhmotňovaly jedna za druhou a putovaly uzavřenými pokoji, podobny lidským bytostem. Seděla pohodlně ve své proutěné houpací židli, hleděla na plukovníka Aureliana Buendíu, jako kdyby snad on vypadal jako přízrak z minulosti, a nedotkla se jí dokonce ani zpráva, že pole, která si José Arcadio přivlastnil, budou zase vrácena zákonným majitelům.
"Stane se, jak rozhodneš, Aureliano," vzdychla. "Vždycky jsem si myslela, že ses odrodil, a teď se v tom jenom utvrzuji."
Prověrka pozemkového vlastnictví proběhla současně se zasedáním válečného soudu, jemuž předsedal plukovník Gerineldo Márquez a který vynesl rozsudek smrti nad všemi důstojníky vládní armády padlými do rukou povstalců. Jako poslední stanul před soudem generál José Raquel Moncada. Úrsula se pokusila zasáhnout. "Je to nejlepší správce, kterého jsme kdy v Macondu měli," řekla plukovníku Aurelianovi Buendíovi. "A o tom, že má dobré srdce, ani o jeho přátelství k nám ti přece nemusím nic povídat, poněvadž ho znáš líp než kdo jiný." Plukovník Aureliano Buendía se na ni káravě podíval.
"Nemohu si osobovat právo rozhodovat o spravedlnosti," odpověděl jí. "Pokud k tomu máte co říci, řekněte to před válečným soudem."
Úrsula to doopravdy udělala, a navíc přiměla k výpovědi i matky všech revolučních důstojníků žijící v Macondu. Staré zakladatelky obce, z nichž se celá řada zúčastnila odvážného pochodu přes hory, jedna po druhé vychvalovaly ctnosti generála Moncady. Úrsula vypovídala jako poslední. Její truchlivá důstojnost, váha jejího jména a naléhavá přesvědčivost jejích slov na chvíli rozhoupaly vážky spravedlnosti. "Berete tuhle strašlivou hru velice vážně, a to je správné, poněvadž plníte svou povinnost," řekla členům soudu. "Ale nezapomeňte, že dokud nám Bůh dopřeje života, budeme pořád vaše matky, a ať jste revolucionáři jací chcete, při první neposlušnosti máme právo stáhnout vám kalhoty a napráskat vám bičem." Její slova ještě doznívala ve Školní budově, proměněné teď v kasárna, když se porota odebrala k poradě. O půlnoci odsoudili generála Josého Raquela Moncadu k smrti. Plukovník Aureliano Buendía mu vzdor Úrsuliným hněvivým výčitkám odmítl trest zmírnit. Nedlouho před úsvitem se vydal do místnosti s kládou, aby navštívil odsouzeného.
"Uvědom si, kamaráde, že té nedávám zastřelit já," řekl mu. "Dává tě zastřelit revoluce."
Generál Moncada ani nevstal z kavalce, když ho spatřil ve dveřích.
"Jdi do prdele, kamaráde," odpověděl mu.
Od svého návratu až do té chvíle si plukovník Aureliano Buendía nedovolil podívat se na něj opravdu jako na přítele. Užasl nad tím, jak ten druhý zestárl, jak se mu třesou ruce a s jakou skoro navyklou smířlivostí očekává smrt; v tu chvíli pocítil hluboké opovržení vůči sobě samému, omylem je však považoval za první známku soucitu.
"Víš zrovna tak dobře jako já," řekl, "že všechny válečné soudy jsou jen fraška a ve skutečnosti že platíš za zločiny jiných, poněvadž tentokrát musíme válku vyhrát za každou cenu. Kdybys byl na mém místě, neudělal bys totéž?"
Generál Moncada vstal a podolkem košile si otíral tlusté brýle ze želvoviny. "Nejspíš ano," řekl. "Mně ovšem nedělá starost, že mě dáš zastřelit, poněvadž u lidí jako myje to koneckonců přirozená smrt." Odložil brýle na postel a vytáhl z kapsičky hodinky na řetízku. "Dělá mi starost to," dodal, "žes tolik nenáviděl vojáky, tak dlouho jsi proti nim bojoval a tolik na ně myslel, až jsi nakonec stejný jako oni. A žádný ideál v životě nestojí za to, aby se kvůli němu člověk tak snížil." Sundal si snubní prsten a medailon s Pannou Marií Pomocnou a přidal je k brýlím a hodinkám.
"Budeš-li takhle pokračovat," dokončil, "stane se z tebe nejen nejkrutější a nejkrvavější diktátor v našich dějinách, ale dáš zastřelit i kmotru Úrsulu, abys umlčel své svědomí."
Plukovník Aureliano Buendía to netečné vyslechl. Generál Moncada mu předal brýle, medailon, hodinky a prsten a nasadil jiný tón.
"Nechtěl jsem s tebou mluvit proto, abych ti něco vyčítal," řekl. "Chtěl jsem té poprosit, abys tyhle věci poslal mé zené."
Plukovník Aureliano Buendía si je uložil do kapes.
"Bydlí ještě pořád v Manaure?"
"Ano," potvrdil generál Moncada, "pořád v tom domě za kostelem, kam jsi tenkrát posílal ten dopis."
"Rád ti vyhovím, José Raqueli," řekl plukovník Aureliano Buendía.
Vysel do modrého, mlhavého vzduchu a naráz mu zvlhla tvář stejně jako za jiného svítání kdysi dávno; teprve v tu chvíli pochopil, proč rozhodl, aby rozsudek byl vykonán na nádvoří, a ne u hřbitovní zdi. Popravčí četa, nastoupená u dveří, mu vzdala poctu příslušející hlavě státu.
"Můžete ho přivést," poručil.

*

Plukovník Gerineldo Márquez byl první, kdo pocítil prázdnotu války. Jakožto civilní a vojenský správce Maconda dvakrát týdně hovořival po telegrafu s plukovníkem Aurelianem Buendíou. Zpočátku jejich rozhovory rozhodovaly o válce z masa a kostí, jejíž obrysy byly dokonale zřetelné a umožňovaly kdykoliv určit, v kterém bodě se právě nachází, a vytušit, jakým směrem se bude vyvíjet. I když se plukovník Aureliano Buendía nedával nikým strhnout k důvěrnostem, dokonce ani svými nejbližšími přáteli ne, podržel si v té době přátelský tón, podle něhož ho plukovník Gerineldo Márquez na opačném konci linky snadno poznal. Mnohdy pokračoval v rozhovoru, i když stanovený čas už vypršel, a sklouzávali přitom k poznámkám rodinného rázu. Jak se však válka stupňovala a rozšiřovala, začal se jeho obraz postupně rozplývat v jakémsi neskutečném vesmíru. Tečky a čárky jeho hlasu byly den za dnem vzdálenější a neurčitější a slova, v která se skládaly, postupně ztrácela jakýkoliv význam. Plukovník Gerineldo Márquez raději jenom poslouchával, stísněn pocitem, že mluví po telegrafu s kýmsi neznámým z jiného světa.

"Rozumím, Aureliano," říkával do telegrafního přístroje závěrem. "Ať žije liberální strana!"
Časem úplné ztratil jakékoliv spojení s válkou. To, co pro něho kdysi představovalo opravdovou činnost, neodolatelnou vášeň jeho mládí, proměnilo se teď v cosi vzdáleného a prázdného. Jediným útočištěm mu byl Amarantin šicí stroj. Navštěvoval ji každé odpoledne. Rád sledoval její ruce, když nabírala lemovky na šicím stroji s klikou, kterou točila Krásná Remedios. Dlouhé hodiny tak sedávali beze slova, šťastni v přítomnosti toho druhého; zatímco však Amaranta se v duchu radovala z toho, že udržuje oheň jeho oddanosti, plukovník nevěděl, jaké záměry se skrývají v jejím nepřístupném srdci. Při zprávě o jeho návratu se Amaranta samou nedočkavostí div nezalkla; když ho však uviděla na prahu, ztraceného v hlučném doprovodu plukovníka Aureliana Buendíi a zbědovaného útrapami vyhnanství, ošklivého, zestárlého lety i zapomněním, pokrytého potem a prachem, páchnoucího životem v houfu a s levou paží zavěšenou v obvazu, zklamáním divže neomdlela. "Můj ty Bože," pomyslela si, "na tohohle člověka jsem přece nečekala." Příštího dne se však u nich objevil znovu, umytý a oholený, s knírem navoněným levandulí a bez krvavého obvazu, a přinesl jí breviář v deskách vykládaných perletí.
"Muži jsou stejné zvláštní," řekla Amaranta, poněvadž jí nic jiného nenapadlo. "Celý život bojují proti kněžím a přitom rozdávají modlitební knížky."
Od té doby k ní chodil každé odpoledne, nevyjímaje ani nejtěžší dny války. Nebyla-li s nimi Krásná Remedios, točíval jí kolem šicího stroje sám. Vytrvalost, oddanost a pokora onoho muže, který byl nadán takovou pravomocí, a přesto odkládal své zbraně v salóně a do šicího pokoje přicházel bez nich, uváděly Amarantu do rozpaků. Po čtyři léta jí opětovně vyznával lásku, Amaranta vsak pokaždé našla způsob, jak ho odmítnout, aniž by ho zranila; zamilovat se do něho sice nedokázala, žít bez něho vsak už nemohla. Krásné Remedios, která se zdála lhostejná k celému světu a kterou měli za duševně zaostalou, plukovníkova oddanost neunikla a přimlouvala se za něho. Amaranta naráz objevila, že ono děvčátko, které od malička vychovávala a které teprve začíná dospívat, je už teď tou nejkrásnější ženou, jakou kdy v Macondu spatřili. Cítila, jak jí v srdci ožívá zášť, kterou kdysi pociťovala vůči Rebece, a prosíc Boha, aby ji nedohnal tak daleko, že by děvčeti přála smrt, zapověděla jí přístup do šicího pokoje. Právě v té době se plukovníku Gerineldu Márquezovi začala příčit válka. Sebral všecku svou výmluvnost i všecku nesmírnou něhu, kterou skrýval v srdci, rozhodnut vzdát se kvůli Amarantě slávy, jíž obětoval svá nejlepší léta. Nedokázal ji však přesvědčit. Jednoho srpnového odpoledne, zmožena nesnesitelným břemenem vlastní umíněnosti, zavřela se Amaranta ve své ložnici a plakala nad tím, že zůstane sama až do smrti, když předtím dala svému vytrvalému nápadníkovi konečnou odpověď: "Zapomeňme navždy jeden na druhého," řekla mu, "na tyhle věci jsme už příliš staří."
Toho odpoledne plukovník Aureliano Buendía zavolal plukovníka Gerinelda Márqueze k telegrafu. Byl to běžný rozhovor a do války, která už dávno uvázla na mrtvém bodě, nevnesl žádnou změnu. Když skončili, podíval se plukovník Gerineldo Márquez na smutnou ulici a na dešťové kapky, které se třpytily v korunách mandlovníků, a ze všech stran ho zavalila samota.
"Aureliano," řekl smutně do telegrafního přístroje, "v Macondu prší."
Hodnou chvíli bylo na lince ticho, a pak se přístroje naráz rozdrnčely nelítostnými značkami plukovníka Aureliana Buendíi.
"Nemluv hlouposti, Gerineldo," říkaly značky. "Na tom, že v srpnu prší, není přece nic zvláštního."
Neviděli se už tak dlouho, že ona útočná odpověď uvedla plukovníka Gerinelda Márqueze do rozpaků. Dva měsíce nato, když se plukovník Aureliano Buendía vrátil do Maconda, se však jeho rozpaky proměnily v ohromení. Dokonce i Úrsulu udivilo, jak velice se její syn změnil. Přijel ve vsí tichosti, bez doprovodu, vzdor vedru zahalen do ponča a s třemi milenkami, které nastěhoval všecky do téhož domu, a většinu času tam proležel v síti. Depeše, přinášející zprávy o běžných operacích, sotvaže četl. Jedenkrát ho plukovník Gerineldo Márquez požádal o pokyny k vyklizení pohraniční obce, jež hrozilo přerůst v mezinárodní spor.
"S takovými maličkostmi za mnou nechoď," nařídil mu plukovník Aureliano Buendía. "Poraď se s božskou prozřetelností."
Prožívali snad nejtěžší okamžik války. Liberální statkáři, kteří zpočátku podporovali revoluci, podepsali tajné úmluvy s konzervativními statkáři, aby zabránili zásahům do pozemkového vlastnictví. Politikové, kteří z vyhnanství řídili válku, veřejně odmítli tvrdá opatření plukovníka Aureliana Buendíi, ani to mu však zřejmé nedělalo starosti. Nevrátil se ani ke svým veršům, které už zabíraly více než pět svazků a ležely zapomenuty na dně kufru. Večer nebo za poledního odpočinku si obvykle zavolal jednu ze svých žen, našel u ní to nejzákladnější uspokojení a pak usínal tvrdým spánkem, nerušeným ani sebemenší známkou starostí. Jen on sám tehdy věděl, že jeho otupělé srdce je provždy odsouzeno k nejistotě. Zpočátku, zpit svým slavným návratem a neuvěřitelnými vítězstvími, nahlédl občas do propasti velikosti. Rád měl neustále po ruce vévodu z Marlboroughu, svého velikého učitele válečného umění, jehož oděv z tygřích kozí a drápů vzbouzel v dospělých úctu a v dětech strach. V té době také nařídil, že žádná lidská bytost, nevyjímaje ani Úrsulu, se k němu nesmí přiblížit na méně než tři metry. Kamkoli přisel, kreslili jeho pobočníci křídový kruh, do něhož směl vkročit jediné on, a z jeho středu rozhodoval stručnými a neodvolatelnými rozkazy o osudech světa. Když poprvé od zastřelení generála Moncady přijel do Manaure, pospíšil si splnit poslední přání své oběti; vdova si od něho vzala brýle, medailon, hodinky a prsten, nepustila ho však dovnitř.
"Nechoďte dál, plukovníku," řekla mu. "Možná, že poroučíte ve své válce, ale ve svém domě poroučím já."
Plukovník Aureliana Buendía na sobě nedal znát hněv, jeho mysl však nedošla klidu, dokud jeho tělesná stráž vdovin dům nevydrancovala a nevypálila do základů. "Pozor na srdce, Aureliano," řekl mu tehdy plukovník Gerineldo Márquez. "Takhle uhniješ zaživa." V té době svolal druhé shromáždění hlavních povstaleckých velitelů. Našel mezi nimi lidi nejrůznějšího zrna: nadšence, ctižádostivce, dobrodruhy, ukřivděné, a ke všemu i sprosté zločince. Nechyběl dokonce ani bývalý konzervativní předák, jenž přeběhl k povstalcům, aby se vyhnul soudnímu řízení pro zpronevěru. Řada z nich vůbec nevěděla, zač vlastně bojují. Uprostřed onoho pestrého houfu, jehož názorové rozdíly mohly každou

chvíli vyústit v otevřenou roztržku, vynikala pochmurná osobnost generála Teofila Vargase. Byl to čistokrevný Indián, divoch, který neuměl číst a psát, nadaný mlčenlivou zchytralostí a spasitelskými sklony, které v jeho vojácích vzbouzely nepříčetný fanatismus. Plukovník Aureliano Buendía svolal schůzku proto, aby sjednotil povstalecké velení proti pletichám politiků. Generál Teófilo Vargas však jeho záměry předstihl: během několika hodin zhatil plán na sdružení nejzkušenějších velitelů a zmocnil se vrchního velení. "Ten člověk je nebezpečný jako šelma," řekl plukovník Aureliano Buendía svým důstojníkům. "Pro nás znamená větší hrozbu než ministr války." Nato opatrné zvedl ukazováček mladičký kapitán, který se vždycky vyznačoval svou nesmělostí:
"To je jednoduché, plukovníku," navrhl, "je potřeba ho zabít."
Plukovníka Aureliana Buendíu nezarazila ani tak kapitánova chladnokrevná slova jako skutečnost, že o zlomek vteřiny předstihl jeho vlastní myšlenky.
"Takový rozkaz ode mne nečekejte," řekl.
Skutečné takový rozkaz nevydal; čtrnáct dní nato však generála Teofila Vargase někdo přepadl ze zálohy a mačetou ho rozsekal na kusy a plukovník Aureliano Buendía převzal vrchní velení. V noci po tom, co ho uznali všichni povstalečtí velitelé, se však vyděšeně probudil a s pokřikem se dožadoval ponča. Niterný chlad, který mu hryzl kosti a nepřestával ho trýznit ani v slunečním žáru, ho po několik měsíců připravoval o spánek, až mu nakonec uvykl. Opojení mocí začalo ustupovat návalům omrzelosti. Ve snaze zbavit se onoho chladu dal zastřelit mladého důstojníka, jenž navrhl zavraždit generála Teofila Vargase. Jeho rozkazy byly plněny dřív, než je vydal, ba dokonce dřív, než o nich začal uvažovat, a zacházely obvykle mnohem dál, než by se býval odvážil zajít on sám. Zabloudil v samotě své nesmírné moci a začal tápat. Lidé, kteří mu provolávali slávu v dobytých městech, mu byli na obtíž, a zdálo se mu, že jsou to tíž, kteří provolávali slávu jeho nepřátelům. Všude se potkával s výrostky, kteří na něho hleděli jeho vlastníma očima, mluvili jeho vlastním hlasem, zdravili ho s toutéž nedůvěřivostí, s jakou on zdravil je, a prohlašovali se za jeho syny. Měl pocit, jako kdyby ho rozptýlili a mnohonásobně zopakovali, a připadal si osamělejší než kdy dřív. Byl přesvědčen, že jeho vlastní důstojníci mu lžou. Znesvářil se s vévodou z Marlboroughu. "Nejlepší přítel," říkával v oněch dobách, "je ten, co včera umřel." Unavila ho nejistota, bludný kruh oné nekonečné války, která ho nacházela stále na stejném místě, jen stále staršího, vyčerpanějšího a nevědoucího proč, jak a jak dlouho ještě. U křídového kruhu neustále někdo stál. Jeden potřeboval peníze, druhému ležel syn s černým kašlem a třetí by byl nejraději ulehl k věčnému spánku, poněvadž už nebyl s to snášet v ústech tu zasranou pachuť války, přesto vsak sebrali poslední zbytky energie, postavili se do pozoru a hlásili mu: "Všecko probíhá normálně, plukovníku." Právě normálnost, to, že se nic nedělo, to bylo to nejhroznější na oné nekonečné válce. Sám, opuštěn svými předtuchami a prchaje před chladem, který ho už neměl opustit až do smrti, uchýlil se nakonec do Maconda, aby se ohřál v teple svých nejstarších vzpomínek, Natolik propadl zahálce, že když mu oznámili příjezd komise liberální strany, která s ním měla projednat další zaměření války, převrátil se jen v síti a ani se úplně neprobudil.
"Zaveďte je ke kurvám," řekl.
Komisi tvořilo šest advokátů v šosatých kabátech a v cylindrech, stoicky snášejících palčivé listopadové slunce. Úrsula je ubytovala v domě. Většinu dne trávili tajnými poradami za zavřenými dveřmi ve svých ložnicích, za soumraku si vyžádali doprovod a skupinu harmonikářů a zabrali pro sebe Catarinovu krčmu. "Nechtě je na pokoji," přikazoval plukovník Aureliano Buendía. "Já přece vím, co chtějí." Začátkem prosince konečné došlo k dlouho očekávané schůzce; mnozí předpokládali, že to bude nekonečná debata, netrvala však ani hodinu.
Sešli se v rozpáleném návštěvním pokoji u hrací skříně, zakryté bílým prostěradlem a připomínající přízrak. Plukovník Aureliano Buendía tentokrát neusedl do křídového kruhu, nakresleného pobočníky. Posadil se mezi své politické poradce, zahalil se do vlněného ponča a mlčky vyslechl stručné návrhy vyslanců. Žádali za prvé, aby upustil od zásahů do pozemkového vlastnictví, aby tak znovu získali podporu liberálních statkářů. Za druhé, aby upustil od boje proti církvi, aby tak získali podporu katolického obyvatelstva. Konečné žádali, aby upustil od snah o zrovnoprávnění nemanželských a manželských dětí, aby tak byla zachována nedotknutelnost rodiny.
"To znamená," usmál se plukovník Aureliano Buendía, když dočetli, "že bojujeme jediné o moc."
"Běží o taktické reformy," odpověděl jeden z vyslanců. "V tu chvíli je nejdůležitější rozšířit lidovou základnu války. Pak už se uvidí."
Jeden z politických poradců plukovníka Aureliana Buendíi spěšně zasáhl.
"V tom je ovšem rozpor," řekl. "Jsou-li ty reformy dobré, znamená to, že je dobré i konzervativní zřízení. Jestliže s jejich pomocí dokážeme rozšířit lidovou základnu války, jak tvrdíte vy, znamená to, že vláda má rozsáhlou lidovou podporu. Úhrnem to znamená, že už skoro dvacet let bojujeme proti cítění našeho národa,"
Chtěl ještě pokračovat, plukovník Aureliano Buendía ho však posunkem přerušil. "Neztrácejte čas, doktore," řekl mu. "Důležité je, že od tohoto okamžiku bojujeme jedině o moc." Nepřestávaje se usmívat, vzal listiny, které mu vyslanci předložili, a chystal se je podepsat.
"Když je to tak," dodal ještě, "můžeme klidně přijmout."
Jeho důstojníci se na sebe užasle podívali.
"Promiňte, plukovníku," řekl plukovník Gerineldo Márquez tise, "ale to je zrada."
Plukovník Aureliano Buendía zůstal sedět s namočeným perem v ruce a zdrtil ho velitelským pohledem.
"Odevzdejte mi zbraně," přikázal mu.
Plukovník Gerineldo Márquez vstal a položil zbraně na stůl.
"Hlaste se v kasárnách," nařídil mu plukovník Aureliano Buendía, "a čekejte na zasedání revolučního soudu."
Potom podepsal prohlášení a vrátil listiny vyslancům se slovy:
"Tady máte své papíry, pánové. Ať vám jsou k užitku."
Dva dny nato byl plukovník Gerineldo Márquez, obžalovaný z velezrady, odsouzen k smrti. Plukovník Aureliano

Buendía ležel ve své síti, netečný ke všem prosbám o slitování, a vydal rozkaz, aby ho nikdo nerušil. Večer před popravou však Úrsula jeho zákaz přestoupila a přišla za ním do ložnice. Vešla celá v černém a nezvykle důstojná a po celé tři minuty s ním hovořila vstoje. "Vím, že dáš Gerinelda zastřelit," řekla klidně, "a nemůžu tomu nijak zabránit. Jedno ti ale říkám: Jakmile uvidím jeho mrtvolu, přísahám ti při kostech svého otce a své matky a při památce Josého Arcadia Buendíi, přísahám ti před Bohem, že tě najdu, ať se schováš kdekoliv, a zabiju té vlastníma rukama." Nato odešla z pokoje, nečekajíc na odpověď, a ve dveřích ještě dodala:
"Jako bych tě bývala zabila, kdyby ses byl narodil s prasečím ocasem."
Oné nekonečné noci, zatímco plukovník Gerineldo Márquez vzpomínal na pominulá odpoledne v Amarantině šicím pokoji, plukovník Aureliano Buendía po dlouhé hodiny drásal tvrdou skořápku své osamělosti a snažil se ji prolomit. Od onoho vzdáleného odpoledne, kdy ho otec vzal k cikánům, aby si prohlédl led, prožil jediné šťastné chvilky ve své zlatnické dílně, když tam sedával a tepal zlaté rybky. Musel vyvolat dvaatřicet válek, porušit všecky své úmluvy se smrtí a válet se jako vepř na hnojištích slávy, než téměř se čtyřicetiletým zpožděním objevil přednosti prostoty.
Na úsvitě, unaven oním neklidným bděním, přišel hodinu před popravou do místnosti s kládou. "Fraška je u konce, bratříčku," řekl plukovníku Gerineldu Márquezovi. "Pojďme pryč, než tě tu odpraví komáři." Plukovník Gerineldo Márquez nedokázal zakrýt opovržení, které v něm takový postoj vzbouzel.
"Ne, Aureliano," odpověděl. "Radši umřu, než bych viděl, jak se z tebe stává sprostý zabiják."
"To taky neuvidíš," řekl plukovník Aureliano Buendía. "Obuj se a pojď mi pomoct, ať s tou zasranou válkou skoncujeme."
V té chvíli ještě netušil, že je snazší válku začít než skončit. Stálo ho málem rok krvavého úsilí, než přinutil vládu, aby povstalcům nabídla výhodné mírové podmínky, a další rok, než přesvědčil své stoupence, aby na ně přistoupili. Zašel až do nepředstavitelných krutostí, když potlačoval vzpoury vlastních důstojníků, odmítajících obchodovat s vítězstvím, a úplně si je podrobil teprve s podporou nepřátelských oddílů.
Nikdy nebyl lepším vojákem než tehdy. Jistota, že konečně bojuje za své vlastní osvobození, ne za pomyslné ideály a za hesla, která mohou politikové překrucovat, jak se jim zrovna hodí, v něm roznítila nové nadšení. Plukovník Gerineldo Márquez, jenž usiloval o porážku stejné přesvědčené a oddaně jako předtím o vítězství, mu vyčítal, že se zbytečné vystavuje nebezpečí. "Nestarej se," usmíval se plukovník Aureliano Buendía. "Umřít je daleko těžší, než člověk myslí." V jeho případě to byla pravda. Vědomí, že jeho hodina je určena, ho nadalo záhadnou nezranitelností, dočasnou nesmrtelností, která mu byla spolehlivou záštitou proti nebezpečím války a nakonec mu umožnila dobýt porážky, která byla mnohem obtížnější, krvavější a bolestnější než vítězství.
Během skoro dvaceti let bojů byl plukovník Aureliano Buendía mnohokrát doma, ale spěch, s jakým vždycky přijížděl, vojenský doprovod, který ho neopouštěl ani na okamžik, a konečně legenda, která se vázala k jeho osobě a jíž se dokonce ani Úrsula zcela neubránila, ho nakonec proměnily v cizího člověka. Za svého posledního pobytu v Macondu si zabral dům pro své tři souložnice a doma se ukázal jen dvakrát nebo třikrát, když měl čas přijmout pozvání na oběd. Krásná Remedios i dvojčata, narozená uprostřed války, ho málem neznaly. Amarantě zase vzpomínka na bratra, jenž strávil mladá léta tepáním zlatých rybek, nijak nešla dohromady s oním bájným válečníkem, který se oddělil od ostatních lidí třímetrovým kruhem. Když se však dozvěděli, že příměří je nablízku, začali doufat, že se vrátí přeměněn opět v lidskou bytost, schopnou přijímat lásku svých blízkých, a rodinné city, které tak dlouho dřímaly, ožily s větší silou než kdy dřív.
"Konečně zas budeme mít v domě muže," řekla Úrsula.
Amaranta první vytušila, že ho ztratily navždy. Týden před příměřím, když se objevil doma bez doprovodu, jen s dvěma bosými příkazníky, kteří složili na verandu postroj jeho muly a kufr s versi, jediné co mu zůstalo z někdejší honosné výstroje, zahlédla ho dveřmi šicího pokoje a zavolala na něj. Plukovník Aureliano Buendía se zřejmě pracně rozpomínal, kdo to vlastně je.
"Já jsem Amaranta," vysvětlila vesele, šťastna, že se vrátil, a ukázala mu ruku s černým obvazem. "Podívej."
Plukovník Aureliano Buendía se na ni usmál stejné jako tenkrát, když ji s tím obvazem uviděl poprvé, onoho vzdáleného rána, kdy se vracel do Maconda odsouzen k smrti. "To je hrůza," řekl, "jak ten čas letí!"
Vládní vojsko muselo chránit dům. Lidé ho proklínali, plivali po něm a obviňovali ho, že vyhnal válku do krajnosti jen proto, aby ji dráž prodal. Třásl se horečkou a chladem a podpaždí měl znovu plná vředů. Šest měsíců předtím, když zaslechla pověsti o příměří, Úrsula otevřela jeho manželskou ložnici, poklidila tam a pálila v koutech myrhu domnívajíc se, že její syn se vrátí domů s úmyslem zvolna zestárnout mezi Remediosinými plesnivými panenkami. Ten však v posledních dvou letech splatil životu všecky splátky, a stáří v tom nebylo výjimkou. Když míjel zlatotepeckou dílnu, kterou Úrsula připravila s obzvláštní péčí, dokonce ani nepostřehl, že v zámku vězí klíč. Nevšiml si drobných škod, kterými čas poznamenal dům a které by po tak dlouhé nepřítomnosti musely připadat jako vyslovená pohroma každému, kdo by se pamatoval, jak to tu vypadalo dřív. Nevadily mu stěny, z kterých opryskalo vápno, špinavé chomáče pavučin v koutech, uprášené begónie, chodbičky všekazů v trámech, mech na stěžejích dveří ani žádná z úskočných pastí, které mu nastrojil stesk. Sedl si na verandu, zahalil se do ponča a nesundal si ani vysoké boty, jako by čekal, jen co přestane pršet, a celé odpoledne se vydržel dívat, jak do begónií padá déšť. To už Úrsula pochopila, že jí tu dlouho nezůstane. "Nebude-li to válka," pomyslila si, "může to být jedině smrt." Ona domněnka byla tak jasná a přesvědčivá, že ji považovala za předtuchu.
Toho dne při večeři si domnělý Aureliano Segundo pravou rukou nadrobil chléb a levou snědl polévku. Jeho dvojenec, domnělý José Arcadio Segundo, si nadrobil chléb levou rukou a polévku snědl pravou. Jejich pohyby byly navzájem tak sladěné, že nevypadali jako dva bratři sedící proti sobě, ale spíš jako nějaký kousek se zrcadly. Na počest příchozího teď opakovali představení, které si vymysleli, jakmile zjistili, že vypadají stejné; plukovník Aureliano Buendía je však nepostřehl. Sedel tu tak lhostejné, že si nevšiml dokonce ani Krásné Remedios, když cestou do ložnice

prošla okolo nahá. Jediná Úrsula se nakonec odvážila vytrhnout ho ze zahloubání.
"Jestli zas musíš odejít," řekla mu uprostřed večeře, "zapamatuj si aspoň, jak jsme tu dnes večer seděli."
Plukovník Aureliano Buendía si při těch slovech uvědomil, že Úrsula jediná ze všech lidí dokázala odhalit jeho trápení; nepřekvapilo ho to, a poprvé za dlouhá léta našel odvahu pohlédnout jí do tváře. Měla rozpukanou pleť, vykotlané zuby, vlasy splihlé a vybledlé a udivené oči. Porovnával ji se svou nejstarší vzpomínkou na nijak vypadala onoho odpoledne, kdy předpověděl, že hrnec s vařící polévkou spadne ze stolu, a pochopil, jak nešetrně s ní čas zacházel. V jediném okamžiku objevil všechny škrábance, puchýře, odřeniny, vředy a jizvy, které na ní zanechalo více než půl století života, a uvědomil si, že ony stopy zkázy v něm neprobouzejí dokonce ani soucit. Pokusil se proto ještě jednou objevit ve svém srdci místo, kde zetlely jeho city, a nenašel je. V minulosti aspoň míval nejasný pocit studu, když z vlastní kůže postřehl Úrsulin pach, a najednou si uvědomil, jak se do jeho myšlenek naráz vmísily její. To všecko však odplavila válka. Dokonce i po Remedios, jeho manželce, zbýval v tu chvíli už jenom nejasný obraz dívky, která mohla být jeho dcerou, a po nesčetných ženách, s nimiž se setkal v pustinách milování a které roznesly jeho sémě po celém pobřeží, nezůstalo v jeho citech ani stopy. Většinou přicházely do jeho pokoje za tmy a před úsvitem odcházely, a příštího dne mu je připomínalo už jenom trochu malátnosti v údech. Jediný cit, který přetrval čas i válku, byla jeho chlapecká oddanost bratrovi Josému Arcadiovi, a ta se nezakládala na lásce, nýbrž na spoluspiklenectví.
"Promiňte," omluvil se při Úrsulině žádosti, "ale ta válka zničila všecko."
Příští dny vynaložil na to, aby odstranil všecky stopy svého pozemského bytí. Vyprázdnil zlatotepeckou dílnu, ponechávaje jen předměty, které k němu neměly žádný vztah, rozdal příkazníkům své šatstvo a s týmž pocitem pokání, s jakým jeho otec zakopal oštěp, jenž usmrtil Prudencia Aguilara, zahrabal na dvoře své zbraně. Ponechal si jen jedinou pistoli a jedinou kulku. Úrsula se do toho nemíchala. Zasáhla jenom jedenkrát, ve chvíli, kdy se chystal zničit Remediosin daguerrotyp, pověšený v pokoji a ozařovaný věčným světlem. "Tenhleten obraz ti už dávno nepatří," řekla mu. "Je to rodinná památka."
V předvečer příměří, když už nikde v domě nezůstalo vůbec nic, co by ho nějak připomínalo, přinesl do pekárny kufr se svými verši; Santa Sofia de la Piedad se právě chystala zatopit v peci.
"Podpalte to tímhle," řekl a podával jí první svitek zažloutlých papírů. "Líp hoří, poněvadž jsou to hodně staré věci."
Santa Sofia de la Piedad, ta mlčenlivá a ochotná žena, jež nikdy neodporovala ani vlastním dětem, však měla pocit, že jde o něco zakázaného.
"Ty papíry jsou důležité," řekla.
"Ale kdež," řekl plukovník. "To jsou věci, které člověk píše sám pro sebe."
"Tak si je spalte sám, plukovníku," řekla mu.
Nejenže to udělal, ale rozštípal i kufr a třísky naházel do ohně. Několik hodin předtím ho přišla navštívit Pilar Ternerová. Plukovník Aureliano Buendía, který ji už léta neviděl, užasl nad tím, jak zestárla a ztloustla a jak naprosto ztratila svůj nádherný smích, užasl však i nad tím, jaké jasnovidnosti dosáhla při hádání z karet. "Dávej si pozor na ústa," řekla mu, a on se ptal sám sebe, zda tenkrát, když mu to řekla poprvé, na vrcholu slávy, jen s překvapivou dálnozřivostí nevytušila jeho osud. Chvíli nato, když mu jeho osobní lékař odstranil vředy, zeptal se jakoby mimoděk, kde přesné má srdce. Lékař ho prohlédl a pak mu vatičkou namočenou v jódu nakreslil na prsa kruh.
Den, kdy melo být podepsáno příměří, začal vlahým deštěm. Plukovník Aureliano Buendía přišel před pátou do kuchyně a vypil svou obvyklou neslazenou kávu. "Takovýhle byl den, když ses narodil," řekla mu Úrsula. "A všichni se polekali, že máš otevřené oči." Syn jí však nevěnoval pozornost, poněvadž dychtivé naslouchal přípravám oddílů, zvukům trubky a hlasům velitelů, rozrážejícím úsvit. Po tolika letech války už mu to všecko mělo připadat důvěrně známé, tentokrát však pocítil tutéž slabost v kolenou a totéž chvění po celém těle jako kdysi zamlada v přítomnosti nahé ženy. Konečně mu stesk nastrojil úspěšnou past a on nejasně zauvažoval o tom, že kdyby se s ní býval oženil, nebyl by možná poznal válku ani slávu a zůstal by bezejmenným řemeslníkem, byl by šťastným tvorem. Ono pozdní zamrazení, s nímž počítal, mu ztrpčilo snídani. O sedmé pro něj přišel plukovník Gerineldo Márquez společně se skupinou povstaleckých důstojníků a našel ho zamlklejšího, zamyšlenějšího a osamělejšího než kdy dřív. Úrsula se mu pokusila přehodit přes ramena nové pončo. "Co si o tobě pomyslí vláda," řekla mu. "Řeknou si, že ses vzdal, poněvadž už jsi neměl ani na nové pončo." Plukovník je však nepřijal. Teprve ve dveřích, když zjistil, že ještě pořád prší, nechal si nasadit starý plstěný klobouk Josého Arcadia Buendíi.
"Aureliano," řekla mu v tu chvíli Úrsula, "jestli tě tam někde čekají zlé chvíle, slib mi, že budeš myslet na svou matku."
Plukovník Aureliano Buendía se na ni neurčité usmál, zdvihl ruku s roztaženými prsty a beze slova vyšel z domu vstříc výkřikům, urážkám a kletbám, které ho pronásledovaly až na okraj městečka. Úrsula zavřela dveře na závoru, odhodlána je už neotevřít, dokud bude živa. "Radši tu shnijeme," pomyslila si. "Radši se rozpadneme na popel v tomhletom domě bez mužů, ale tu radost, že by nás viděli plakat, tomuhle zatracenému městu nedopřejeme." Celé odpoledne pak hledala v nejzapadlejších koutech něco, co by jí připomínalo syna, ale nedokázala nic najít.
Jednání se konalo dvacet kilometrů od Maconda, pod obrovskou seibou, kolem níž později vzniklo městečko Neerlandia. O vyslance vlády a politických stran i o povstaleckou komisi, jež odevzdala zbraně, pečoval hlučný houf novicek v bílých hábitech, připomínajících holuby vyplašené deštěm. Plukovník Aureliano Buendía přijel na zablácené mule. Byl neoholený a vředy v podpaží mu působily větší muka než nesmírné zhroucení jeho snů; už dávno došel na konec vší naděje, daleko za pomezí slávy i stesku po slávě. Jak rozhodl on sám, příměří se obešlo bez hudby a bez raket, bez jásavého vyzvánění a provolávání slávy, bez všeho, co by mohlo nějak narušit truchlivý ráz oné chvíle. Potulného fotografa, jenž při tom pořídil jediný plukovníkův snímek, který by se býval mohl uchovat, donutili nevyvolané desky zničit.
Jednání trvalo jen tak dlouho, než se všichni stačili podepsat. Vyslanci seděli u venkovského stolu, postaveného uprostřed záplatovaného cirkusového stanu, a kolem stáli poslední důstojníci, kteří zůstali věrni plukovníku Aurelianu

Buendíovi. Osobní vyslanec prezidenta republiky chtěl dohodu o kapitulaci ještě nahlas přečíst, než ji podepíší, plukovník Aureliano Buendía se však postavil proti tomu. "Neztrácejte čas formalitami," prohlásil a chystal se listiny podepsat, aniž je četl. V tu chvíli však porušil ospalé ticho ve stanu jeden z jeho důstojníků.
"Plukovníku," řekl, "prokažte nám laskavost a nepodepisujte první."
Plukovník Aureliano Buendía jim vyhověl. Ve stanu se rozhostilo takové ticho, že by podle škrábání pera po papíře bývalo možné uhadovat jednotlivé podpisy; listina obešla celý stůl, první řádek však byl ještě prázdný. Plukovník Aureliano Buendía zvedl pero, aby ho zaplnil.
"Plukovníku," pronesl v tu chvíli jiný z jeho důstojníků, "ještě máte čas zachovat si čest."
Plukovník Aureliano Buendía nepohnul ani brvou a podepsal stejnopis. Nedostal se ještě k poslednímu, když se ve dveřích stanu objevil povstalecký plukovník a vedl za ohlávku mulu s dvěma kufry. Vzdor svému mimořádnému mládí vypadal suchopárně a ve tváři měl trpělivý výraz. Byl pokladníkem revolučních oddílů v macondském okrsku. Šest dní se štval, vláčeje za sebou mulu polomrtvou hlady, jen aby sem dorazil včas. S rozčilující rozvláčností složil kufry, otevřel je a jednu po druhé vyrovnal na stůl dvaasedmdesát zlatých cihel. Na existenci onoho pokladu si nikdo nevzpomněl. Ve zmatcích posledního roku, kdy se vrchní velení rozpadlo a revoluce se zvrhla v krvavé soupeření jednotlivých pohlavárů, nebylo možné zjistit, zač kdo odpovídá, a povstalecké zlato, odlité do bloků, které pak pokryli vypálenou hlínou, se octlo mimo všechen dohled. Plukovník Aureliano Buendía dal těch dvaasedmdesát cihel zahrnout do soupisu odevzdávaných věcí, a nepřipouštěje žádné proslovy, uzavřel jednání. Hubený mladík zůstal stát vedle něho a svými klidnými zraky barvy ovocného sirupu mu hleděl do očí.
"Ještě něco?" zeptal se plukovník Aureliano Buendía.
Mladý plukovník zaťal zuby.
"Stvrzenku," řekl.
Plukovník Aureliano Buendía mu ji vlastnoručně vystavil.
Pak vypil sklenici limonády a snědl kousek piškotu, které novicky roznášely, a odebral se do polního stanu, který mu připravili pro případ, že by si chtěl odpočinout. Tam si svlékl košili, posadil se na okraj kavalce a ve čtvrt na čtyři odpoledne si vpálil kulku z pistole doprostřed jódového kruhu, který mu jeho osobní lékař nakreslil na prsa. V Macondu v tu chvíli Úrsula zdvihla poklici z hrnce mléka, aby se podívala, proč se tak dlouho nevaří, a zjistila, že je plný červů.
"Aureliana zabili!" vykřikla.
Poslušná zvyku vypěstovaného za léta samoty vyhlédla na dvůr a spatřila Josého Arcadia Buendíu, promáčeného deštěm, smutného a mnohem staršího, než když umřel. "Zabili ho zrádně," doplnila ještě, "a nikdo se nesmiloval a nezatlačil mu oči." Za soumraku zahlédla závojem slz oranžové kotouče, jež přeletěly oblohou rychle jako blesk, a pomyslila si, že je to znamení smrti. Ještě pořád seděla pod kaštanem, vzlykajíc na kolenou svého manžela, když přinesli plukovníka Aureliana Buendíu, zabaleného do ponča zatvrdlého krví a s očima otevřenýma samým vztekem.
Byl mimo nebezpečí. Střela prolétla tělem tak čisté, že mu lékař zepředu zasunul do rány tkanici napuštěnou jódem a zády ji vytáhl ven. "To je mé mistrovské dílo," řekl mu spokojeně. "Bylo to jediné místo, kudy může projít kulka, aniž by poškodila nějaké důležité ústrojí." Plukovník Aureliano Buendía si představil soucitné novicky, jak pějí zoufalé žalmy za věčné odpočinutí jeho duše, a litoval, že si nevpálil kulku do úst, jak měl původně v úmyslu, jen proto, aby se nesplnila předpověď Pilar Ternerové.
"Kdybych měl ještě tu moc," řekl doktorovi, "dal bych vás bez soudu zastřelit. Ne proto, že jste mi zachránil život, ale že jste mě zesměšnil."
Onen nezdařený pokus o sebevraždu mu během několika hodin vrátil ztracenou vážnost. Titíž lidé, kteří pustili do světa tvrzení, že prodal válku za dům vystavěný ze zlatých cihel, hleděli na to, že si chtěl sáhnout na život, jako na čestný skutek a prohlásili ho za mučedníka. Když pak odmítl Řád za zásluhy, který mu propůjčil prezident republiky, dokonce i jeho nejzavilejší sokové jeden za druhým přicházeli za ním do pokoje a žádali ho, aby ustoupil od podmínek příměří a začal novou válku. Celý dům byl plný dárků na usmířenou. Plukovník Aureliano Buendía, příliš pozdě dojat hromadnou podporou svých bývalých spolubojovníků, nijak nevylučoval, že jim vyhoví; naopak v jistém okamžiku se zdál tak zaujat myšlenkou na novou válku, až si plukovník Gerineldo Márquez pomyslil, že čeká jen na vhodnou záminku, aby ji vyhlásil. Záminka se mu skutečně naskytla, když prezident republiky odmítl přiznat válečné důchody bývalým vojákům, liberálům i konzervativcům, dokud každou žádost neprověří zvláštní komise a kongres neschválí zákon o důchodech. "To je přece sprosťárna," zahřměl plukovník Aureliano Buendía. "To budou čekat na listonoše, dokud neumřou stářím." Poprvé od svého zranění vstal z lenošky, kterou mu Úrsula zvlášť koupila, a přecházeje po ložnici, nadiktoval rozhodné poselství prezidentovi republiky. V onom telegramu, jenž nebyl nikdy zveřejněn, poukazoval na to, že jde o první porušení neerlandských dohod, a hrozil válkou na život a na smrt, nebude-li otázka důchodů během čtrnácti dnů vyřízena. Dalo se předpokládat, že se k němu připojí dokonce i bývalí konzervativní vojáci, tak spravedlivý byl jeho postoj; jedinou odpovědí vlády však bylo zesílení vojenských stráží, které pod záminkou ochrany postavili u domovních dveří, a zákaz veškerých návštěv. Podobná opatření byla učiněna i vůči dalším nebezpečným předákům po celé zemi. Celý zásah byl proveden natolik promyšleně, nevybíravě a účinně, že dva měsíce po příměří, když lékař uznal plukovníka Aureliana Buendíu za uzdraveného, byli ti, kteří ho předtím nejvíc podněcovali, mrtvi nebo ve vyhnanství nebo je navždy do sebe vstřebala státní správa.
Plukovník Aureliano Buendía poprvé opustil svůj pokoj v prosinci; stačilo, aby se rozhlédl po verandě, a přestal uvažovat o válce. S energií, jaká se v jejím věku zdála nemožná, Úrsula opětovně omladila celý dům. "Teď teprv uvidíte, co dokážu," prohlásila, když se dozvěděla, že její syn zůstane na živu. "Po celém kraji nebude hezčí a pohostinnější místo než tenhle bláznivý dům." Dala ho umýt a vymalovat, vyměnila nábytek, dala do pořádku zahradu a nasela nové květiny a pootvírala okna i dveře dokořán, aby oslňující letní jas pronikl až do ložnic. Vyhlásila konec všech smutků,

které drželi, a sama vyměnila staré černé šaty za mladistvě pestré. Domem znovu zazněla radostná hudba hrací skříně. Když ji uslyšela Amaranta, vzpomněla si na Pietra Crespiho, na jeho podvečerní gardénie a levandulovou vůni, a na dně jejího zvadlého srdce vykvetla čirá zášť, pročištěná časem. Jednou odpoledne, když se Úrsula snažila poklidit v pokoji, požádala o pomoc vojáky střežící dům. Mladý velitel stráže jim k tomu dal svolení. Postupně jim Úrsula ukládala jednu práci za druhou. Zvala je k jídlu, dávala jim šatstvo a boty a učila je číst a psát. Když potom vláda zrušila vojenský dohled, zůstal jeden z nich u Buendíových a dlouhá léta u nich sloužil. Na Nový rok našli pod oknem Krásné Remedios mladého velitele stráže, kterého její odmítání připravilo o rozum a z lásky k ní se zabil.

*

Mnoho let nato, když ležel na smrtelném loži, vzpomněl si Aureliano Segundo na ono deštivé červnové odpoledne, kdy přišel do ložnice podívat se na svého prvního syna. Chlapec byl chabý a uplakaný a ničím nepřipomínal Buendíův rod, přesto vsak otec nemusil dlouho uvažovat, jaké mu dá jméno.
"Bude se jmenovat José Arcadio," řekl.
Fernanda del Carpio, jeho krásná žena, s níž se oženil předchozího roku, s tím souhlasila. Zato Úrsula nedokázala zakrýt nejasný neklid. Vytrvalé opakování týchž jmen v dlouhé historii jejich rodu jí umožňovalo dojít k závěrům, které jí připadaly nepochybné. Aurelianové byli samotářští, ale bystrého ducha; José Arcadiové byli vznětliví a podnikaví, byli vsak poznamenáni tragickým znamením. Jediní, které nebyla s to nikam zařadit, byli José Arcadio Segundo a Aureliano Segundo. V dětských letech bývali tak rozpustilí a podobní jeden druhému, že dokonce ani Santa Sofia de la Piedad je nedokázala rozeznat. V den křtu Amaranta každému z nich navlékla na ruku kroužek se jménem a oblékla je do Šatů odlišné barvy s našitými monogramy, když vsak chlapci začali chodit do Školy, rozhodli se, že si vymění kroužky i šatstvo a budou užívat opačných jmen. Učitel Melchor Escalona, zvyklý, že Josého Arcadia Segundu pozná podle zelené košile, úplně ztratil přehled, když zjistil, že chlapec má kroužek Aureliana Segunda, jeho bratr se vsak přesto prohlašuje za Aureliana Segunda, i když má košili bílou a kroužek se jménem Josého Arcadia Segunda. Od té doby nikdo určitě nevěděl, který je který. I později, když vyrostli a život je navzájem odlišil, kladla si Úrsula otázku, zda v některém okamžiku oné spletité hry na záměny se nedopustili omylu i oni sami a nezůstali už navždy vyměnění. Až do chvíle, kdy začínali dospívat, připomínali dvě sladěná soustrojí. Probouzeli se v tutéž hodinu, v téže chvíli pociťovali potřebu jít na stranu, trpěli týmiž nemocemi a dokonce se jim zdávaly stejné sny. Ostatní v domě se domnívali, že chlapci slaďují své počínání jen proto, aby je zmátli, a nikdo si tudíž neuvědomoval skutečný stav věcí až do dne, kdy Santa Sofia de la Piedad dala jednomu z chlapců sklenici limonády, a ten ještě ani nepřestal pít, když jeho bratr už prohlásil, že není sladká. Santa Sofia de la Piedad, která ji opravdu zapomněla osladit, to vypravovala Úrsule. "Takoví jsou všichni," řekla Úrsula nevzrušené. "Blázni od samého narození." Čas ten zmatek ještě dovršil. Chlapec, jemuž při hrách na záměny zůstalo jméno Aureliano Segundo, byl obrovité postavy jako jeho děd, a ten, kterému zůstalo jméno José Arcadio Segundo, byl kostnatý jako plukovník; jediné co jim zůstalo společného, byl osamělý výraz, vlastní celé rodině. Snad to bylo právě ono pomíšení postav, jmen a založení, co v Úrsule vyvolávalo podezření, že se už v dětství navzájem spletli. Nejpodstatnější rozdíl mezi oběma se projevil uprostřed války, když José Arcadio Segundo požádal plukovníka Gerinelda Márqueze, aby ho vzal s sebou podívat se na popravu. Vzdor Úrsuliným námitkám mu plukovník Gerineldo Márquez vyhověl. Zato Aureliano Segundo se zachvěl už při pouhém pomyšlení, že by měl být popravě přítomen. Zůstával raději doma. Když mu bylo dvanáct let, zeptal se Úrsuly, co je v uzamčeném pokoji. "Papíry," odpověděla mu. "Melquíadesovy knihy a ty podivné věci, které psal v posledních letech svého života." Namísto, aby ho její odpověď uspokojila, jenom zvětšila jeho zvědavost. Tak dlouho škemral a tak horlivé sliboval, že bude na všecko opatrný, až mu Úrsula dala klíče. Ode dne, kdy odtud vynesli Melquíadesovu mrtvolu a pověsili na dveře zámek, jehož součástky se už zatím slily rzí, nikdo do pokoje nevkročil; když však Aureliano Segundo otevřel okno, vedralo se dovnitř důvěrné známé světlo, které jako by sem svítilo každodenně, a nikde nebylo ani stopy po prachu a po pavučinách. Všecko bylo uklizené a čisté, uklizenější a čistší než v den pohřbu, inkoust v kalamáři nevyschl, kovové předměty se leskly nedotčeny rzí a dokonce ani řežavé uhlí v pícce, kde José Arcadio Buendía odpařoval rtuť, ještě nevyhaslo. Na poličkách stály nedotčené rukopisy a knihy, svázané do čehosi tuhého a bledého, co připomínalo vydělanou lidskou kůži. Dlouhá léta tu nikdo nevětral, vzduch se však přesto zdál čistší než jinde v domě. Všecko vypadalo nově, že když sem několik týdnů nato přišla Úrsula s kbelíkem vody a koštětem, aby umyla podlahu, zjistila, že tu nemá co na práci. Aureliano Segundo byl pohroužen do četby jakési knihy. Neměla desky a nikde nebylo vidět název, chlapec však zaujatě četl příběh o ženě, která sedávala u stolu a jídala jen zrnka rýže, napichujíc si je špendlíky, a příběh o rybáři, který si od souseda vypůjčil olovo na zatížení sítě, a ryba, jíž se mu pak odvděčil, měla v žaludku diamant, o lampě, která plnila lidská přání, a o létajících kobercích. Užasle se zeptal Úrsuly, zda je to všecko pravda, a ta mu odpověděla, že je, že před mnoha lety cikáni přinášeli do Maconda zázračné lampy i létající rohože.
"Potíž je v tom," vzdychla, "že se světem to pomalu jde z kopce a dnes už takové věci člověk neuvidí."
Řada povídek neměla konec, protože v knize chyběly stránky, a když ji Aureliano Segundo dočetl, pustil se do luštění rukopisů. Bylo to nemožné. Písmena vypadala jako prádlo rozvěšené na dráty, aby uschlo, a připomínalo spíš notový zápis než abecedu. Jednoho žhavého poledne, když hloubal nad rukopisy, měl naráz pocit, že není v pokoji sám. U okna ozářeného sluncem seděl Melquíades s rukama na kolenou. Nebylo mu víc než čtyřicet let. Na sobě měl touž starodávnou kazajku, na hlavě klobouk podobný havraním křídlům a po bledých skráních mu z vlasů stékal tuk rozpuštěný vedrem, stejně jako když ho v dětských letech viděli Aureliano a José Arcadio. Aureliano Segundo ho okamžité poznal, poněvadž ona dědičná vzpomínka se přenášela z pokolení na pokolení a z paměti jeho děda se dostala až k němu.
"Buďte zdráv," řekl Aureliano Segundo.

"Buď zdráv, mladíku," řekl Melquíades.
Po několik let se pak scházeli téměř každodenně. Melquíades mu vypravoval o světě a snažil se mu vštípit svou stařeckou moudrost, rukopisy mu však přeložit odmítl. "Nikdo se nesmí dozvědět, co v nich stojí, dokud nebudou staré sto let," vysvětlil mu. Aureliano Segundo uchoval ony schůzky navždy v tajnosti. Jedenkrát už měl pocit, že se jeho soukromý svět hroutí, poněvadž Úrsula vešla do pokoje ve chvíli, kdy tam Melquíades seděl. Nespatřila ho však.
"S kým mluvíš?" zeptala se.
"S nikým," řekl Aureliano Segundo.
"Zrovna jako tvůj pradědeček," řekla Úrsula. "Ten taky mluvíval sám pro sebe."
José Arcadio Segundo zatím už uspokojil svou touhu uvidět popravu. Na celý život si zapamatoval sinalý záblesk šesti výstřelů současné, jejich ozvěnu ztrácející se v horách, a především smutný pohled a zmatené oči popravence, jenž zůstal zpříma stát, zatímco mu krev zalévala košili, a nepřestal se usmívat ani potom, když ho odvázali od kůlu a hodili do rakve plné vápna. "Je živ," pomyslil si chlapec. "Pochovají ho zaživa." Natolik to na něj zapůsobilo, že se mu od té doby příčila válka i vojenské způsoby, ne kvůli popravám, ale kvůli hrůznému zvyku pohřbívat popravené zaživa.
Nikdo nevěděl, kdy vlastně začal vyzvánět na věži a pomáhat otci Antoniu Isabelovi, následníkovi Štěněte, jak při mši, tak i s cvičenými kohouty na farském dvoře. Když se o tom dozvěděl plukovník Gerineldo Márquez, příkře mu vytkl, že se učí povoláním, jež liberálové zavrhují. "Mně se totiž zdá," odpověděl mu José Arcadio Segundo, "že ze mě vyrostl konzervativec." Věřil tomu, jako kdyby to byla vůle osudu. Plukovník Gerineldo Márquez to pobouřené vypravoval Úrsule.
"Tím líp," schválila. "Kéž by se stal knězem, aby do našeho domu konečné vstoupil Bůh."
Krátce nato se doslechli, že otec Antonio Isabel připravuje Josého Arcadia Segunda k prvnímu přijímání. Holil kohoutům krky a vyučoval ho přitom katechismu. Když spolu usazovali kvočny na vejce, vysvětloval mu na jednoduchých příkladech, jak druhého dne stvoření Bohu napadlo, aby se uvnitř vajec tvořila kuřata. V té době už se u něho začaly projevovat první příznaky stařecké pomatenosti, která ho po letech dovedla k výroku, že ďáblova vzpoura proti Bohu skončila zřejmě vítězstvím a teď že sedí na nebeském trůně, zakrývá však svou opravdovou totožnost, aby zlákal neopatrné. Učitelova nebojácnost dodala Josému Arcadiu Segundovi jistoty, a v několika měsících se vyznal stejně dobře v teologických uskocích, které měly zmást ďábla, jako v žaludech při kohoutích zápasech. Amaranta mu ušila plátěný oblek s límcem a s vázankou, koupila mu pár bílých střevíců a zlatými písmeny vyryla jeho jméno na syrskou smyčku. Dva dny před prvním přijímáním se otec Antonio Isabel s ním večer zavřel v sakristii a s pomocí soupisu hříchů ho vyzpovídal. Seznam byl tak dlouhý, že starý farář, zvyklý uléhat o Šesté, usnul v křesle dřív, než s ním byli hotovi. Jeho otázky představovaly pro Josého Arcadia Segunda skutečný objev. Když se ho páter zeptal, zda se dopouštěl nemravností se ženami, nepřekvapilo ho to a po pravdě odpověděl, že ne, zarazila ho však otázka, zda se jich dopouštěl se zvířaty. Prvního květnového pátku šel k přijímání, užíraje se zvědavostí. Později se na to zeptal Petronia, nemocného kostelníka, jenž bydlel ve věži a říkalo se o něm, že se živí netopýry, a ten mu odpověděl: "Někteří zkažení křesťané to dělávají s oslicemi." Zvědavost Josého Arcadia Segunda však nebrala konce a vyptával se na tolik věcí, že Petronio ztratil trpělivost.
"Já chodím každé úterý večer," přiznal. "Když slíbíš, že to nikomu neřekneš, vezmu té příště s sebou."
Příštího úterka Petronio opravdu vylezl z věže s dřevěnou lavičkou, o které do té doby nikdo nevěděl, k čemu slouží, a zavedl Josého Arcadia Segunda do nedalekého sadu. Chlapec si ony noční výpravy natolik oblíbil, že se pak delší dobu vůbec neukázal v Catarinově krčmě. Nadchl se pro kohoutí zápasy. "Odnes si ty ptáky někam jinak," nařídila mu Úrsula, když ho poprvé spatřila ve dveřích s jeho vybranými cvičenými kohouty. "Do našeho domu už přinesli dost a dost trápení, než abys nám sem teď nosil další." José Arcadio Segundo je bez námitek odnesl a nadále je choval u Pilar Ternerové, své babičky, která mu poskytla všecko, co potřeboval, jen aby k ní chodil. Záhy prokázal na zápasišti znalosti, které mu vštípil otec Antonio Isabel, a měl dost peněz nejen na rozmnožení svého chovu, ale i na to, aby si opatřoval mužské rozkoše. Úrsula ho v té době porovnávala s jeho bratrem a nebyla s to pochopit, jak dvě dvojčata, která v dětství jako by byla jedinou osobou, mohou být naráz tak odlišná. Její rozpaky však netrvaly dlouho; záhy se totiž u Aureliana Segunda začaly objevovat známky zahalečství a rozmařilosti. Dokud vysedával v Melquíadesově pokoji, býval to zamyšlený mladík, stejně jako plukovník Aureliano Buendía v jeho věku. Nedlouho před podepsáním neerlandských dohod však ho náhodná událost vytrhla z jeho uzavřenosti a postavila tváří v tvář skutečnému světu. Jakási mladá žena, jež po ulicích rozprodávala losy na loterii o tahací harmoniku, ho pozdravila se značnou důvěrností. Aureliana Segunda to nepřekvapilo; stávalo se mu totiž často, že si ho někdo zmýlil s bratrem. Nevysvětlil jí však její omyl, ani když se ho pokoušela obměkčit slzami a nakonec ho odvedla do svého pokoje. Už od prvního setkání si ho oblíbila natolik, že podváděla v loterii, jen aby harmoniku vyhrál on. Po čtrnácti dnech Aureliano Segundo pochopil, že spává střídavě s ním i s jeho bratrem v domnění, že jde o jediného muže, a místo aby jí vysvětlil, jak se věci mají, zařídil to tak, aby ve svém omylu setrvala co nejdéle. Do Melquíadesova pokoje už nechodil. Odpoledne sedával na dvoře a po paměti se učil hrát na harmoniku,
i když mu v tom Úrsula bránila; v oné době totiž kvůli smutku zakázala v dome jakoukoliv hudbu, a harmoniku navíc považovala za nástroj vhodný jen pro potulné dědice Francisca Člověka. Vzdor tomu se na ni naučil mistrovsky hrát a zůstal v tom mistrem i později, když se oženil, mel děti a stal se jedním z nejváženějších lidí v Macondu.
Téměř dva měsíce se o onu ženu dělil s bratrem. Hlídal ho, mařil jeho plány, a když měl jistotu, že José Arcadio Segundo toho večera k jejich společné milence nepůjde, chodil s ní spát. Jednoho rána zjistil, že je nemocný. Dva dny nato nasel bratra v koupelně, jak se drží trámu, potí se a z očí mu tečou slzy, a pochopil, oč běží. Bratr mu přiznal, že ho milenka vyhnala, poněvadž ji nakazil chorobou, které říkala nemoc z nemravného života. Navíc mu pověděl, jak se ho Pilar Ternerová snaží vyléčit. Aureliano Segundo se potají podrobil palčivým výplachům hypermanganem a močopudnými odvary a po třech měsících skrývaných muk se oba vyléčili, každý z nich zvlášť. José Arcadio Segundo

už k oné ženě víckrát nevkročil; Aureliano Segundo dosáhl jejího odpuštění a chodil k ní až do smrti.
Jmenovala se Petra Cotesová. Do Maconda přijela uprostřed války společně s náhodné získaným manželem, který se živil loteriemi, a když pak zemřel, pokračovala v jeho živnosti. Byla to čistotná mladá mulatka se žlutě mandlovýma očima, jež propůjčovaly jejímu obličeji sveřepý výraz pardálí samice, měla však štědré srdce a doslova jako by byla stvořená k lásce. Když se Úrsula dozvěděla, že José Arcadio Segundo pěstuje kohouty a Aureliano Segundo vyhrává na harmoniku při hlučných večírcích u své souložnice, myslela, že samou hanbou přijde o rozum. Jako by se v obou dvou soustředily rodinné chyby a žádná z jejích ctností. Rozhodla se proto, že napříště se už nikdo nebude jmenovat Aureliano ani José Arcadio. Když se však Aurelianu Segundovi narodil první syn, neodvážila se mu odporovat.
"Budiž," řekla, "ale pod jednou podmínkou: že ho vychovám já."
Bylo jí už sto let pryč a Šedý zákal ji skoro úplně připravil o zrak, zachovala si však tělesnou pohyblivost, čistotu charakteru i duševní rovnováhu. Nikdo nebyl povolanější k tomu, aby z dítěte vychoval ctnostného člověka, který by obnovil dobré jméno rodiny, člověka, který by v životě neslyšel o válce, cvičených kohoutech, pochybných ženštinách a ztřeštěných plánech, čtyřech pohromách, jež podle Úrsulina mínění přivodily úpadek jejich rodu. "Stane se knězem," slíbila slavnostně. "A jestli mi Bůh dopřeje života, bude nakonec papežem." Všichni se při těch slovech dali do smíchu, nejenom v ložnici, ale po celém domě, kde se shromáždili hluční přítelíčkové Aureliana Segunda. Válka, která se teď už proměnila jen ve zlou vzpomínku, na okamžik znovu ožila ve výbuších šampaňského.
"Na zdraví papeže," připil Aureliano Segundo.
Hosté se sborem připojili. Potom jim pán domu zahrál na harmoniku, vystřelovali rakety a pro celé město objednali oslavné bubnování. Na úsvitě pak hosté, napojení Šampaňským, porazili šest krav a vyložili je na ulici, aby si každý vzal, kolik se mu zachce. Nikdo se nad tím nepohoršoval. Od té doby, co Aureliano Segundo převzal hospodářství, staly se podobné slavnosti něčím běžným, i když k nim neměli tak vážný důvod jako narození budoucího papeže. Bez nejmenší námahy a jen řízením štěstěny nahromadil v několika letech jedno z největších jmění na bažině; děkoval za ně nadpřirozenému množení svého zvířectva. Jeho klisny rodily trojčata, slepice mu snášely dvakrát denně a prasata přibývala tak nezřízeně, že si tu bezuzdnou plodnost nedokázali vysvětlit jinak než kouzly. "Začni Šetřit," říkala Úrsula svému hýřivému pravnukovi. "Takové štěstí celý život mít nebudeš." Aureliano Segundo si jí však nevšímal. Čím víc otvíral lahví šampaňského, aby napojil své přátele, tím ztřeštěněji rodila jeho zvířata a tím víc se utvrzoval v názoru, že jeho šťastná hvězda nezávisí na jeho počínání, ale na vlivu Petry Cotesové, jeho souložnice, jejíž láska byla s to rozněcovat přírodu. Byl natolik přesvědčen, že právě v tom je zdroj jeho bohatství, že Petra Cotesová musela být neustále nablízku jeho chlévům a kurníkům, a i potom, kdy se oženil a měl děti, s Fernandiným souhlasem s ní žil dál. Byl obrovitý a hřmotný jako jeho děd a praděd, na rozdíl od nich však dokázal užívat života a oplýval osobním kouzlem. Na svůj dobytek měl sotva čas dohlížet; stačilo mu zavést Petru Cotesovou ke svým chlévům a kurníkům a objet s ní na koních svá pole, aby všechna zvířata, jež měla vypálenu jeho značku, zachvátil nezadržitelný sklon rozmnožování.
Jako všecky dobré věci, kterých se jim během jejich dlouhého života dostalo, i ono nezřízené bohatství vzniklo vlastně náhodou. Až do konce války se Petra Cotesová živila z výnosu svých loterií a Aureliano Segundo jí občas vypomáhal pleněním Úrsuliných pokladniček. Tvořili spolu lehkovážný párek, který se nestaral o nic jiného, než jak se každý večer dostat do postele, dokonce i v zapovězených dnech, a vyvádět v ní až do svítání. "Ta ženská té přivede do záhuby," předpovídala Úrsula pravnukovi, když viděla, jak se vrací domů jako náměsíčný. "Tak ti popletla hlavu, že se tu brzo budeš kroutit v křečích a s ropuchou v břiše." Když José Arcadio Segundo konečně zjistil, že bratr zaujal jeho místo, nebyl s to pochopit jeho vášeň. V jeho vzpomínkách byla Petra Cotesová úplně obyčejná žena, v posteli spíš líná a ve způsobech milování ani trochu vynalézavá. Aureliano Segundo však zůstával hluchý k Úrsuliným nářkům a k bratrovým posměškům; myslil jen na to, jak si opatřit zaměstnání, které by mu umožnilo udržovat Petře Cotesové dům a umřít s ní, na ní a pod ní v jediné horečnaté a nestoudné noci. Když se plukovník Aureliano Buendía nechal konečně zlákat půvaby klidného stáří a otevřel znovu svou dílnu, Aureliana Segunda napadlo, že by bylo výhodné věnovat se výrobě zlatých rybek. Řadu hodin proseděl v rozpáleném pokojíku a díval se, jak plukovník s nepředstavitelnou trpělivostí člověka, který už od života nic nečeká, tepe tvrdé kovové plíšky a ty se pomalu mění ve zlaté šupiny. Ono řemeslo mu však připadalo příliš pracné a vzpomínky na Petru Cotesovou byly tak vytrvalé a neodbytné, že po třech týdnech zmizel z dílny. V té době Petru Cotesovou napadlo pořádat loterie o králíky. Množili se a dospívali s takovou rychlostí, že sotva stačila prodávat losy. Aureliano Segundo zpočátku nepostřehl, jak znepokojivě se rozmnožují. Když už však po celém Macondu nechtěli o králičí loterii ani slyšet, zaslechl jedné noci ze dvora Šramot. "Neboj se," řekla Petra Cotesová, "to jsou králíci." Králičí hemžení jim natolik vadilo, že až do rána nezamhouřili oka. Za svítání Aureliano Segundo otevřel dveře a spatřil dvůr posetý králíky. V jasném ranním světle se zdáli být modří. Petra Cotesová, polomrtvá smíchy, neodolala a vystřelila si z něho.
"Tihle se narodili včera večer," řekla.
"To je hrůza," řekl Aureliano Segundo. "Proč to nezkusíš s kravami?"
Aby uvolnila dvůr, několik dní nato Petra Cotesová vyměnila králíky za krávu, a ta za dva měsíce porodila trojčata. Tím to všecko začalo. Aureliano Segundo se přes noc stal majitelem polností a stád a sotva stačil rozšiřovat přeplněné stáje a chlévy. Byl to ztřeštěný blahobyt, který mu samému byl k smíchu, a musel si tudíž aspoň počínat výstředně, aby dal průchod svému veselí. "Jděte z cesty, krávy, vždyť život je krátký," vykřikoval. Úrsula si kladla otázku, do čeho se to zapletl, jestli snad nekrade nebo se nakonec nestal zlodějem dobytka, a pokaždé, když viděla, jak otvírá láhev šampaňského jen proto, aby si požitkářsky vylil pěnu do vlasů, vyčítala mu hlasité jeho rozmařilost. Aurelianu Segundovi to natolik vadilo, že jednoho rána v nejlepší náladě vstal, přinesl si truhlici s penězi, plechovku lepidla a Štětku a prozpěvuje si hrdelním hlasem staré písně Francisca Člověka, polepil celý dům zevnitř i zvenčí a odshora až dolů jednopesovými bankovkami. Stará budova, natřená bílou barvou ještě z dob, kdy sem přivezli hrací skříň, naráz

budila pochybný dojem mešity. Uprostřed rodinného pozdvižení, Úrsuliných pobouřených námitek a jásání zástupu, jenž zaplnil ulici do posledního místečka, aby zahlédl tu oslavu marnotratnosti, Aureliano Segundo polepil všecky zdi od průčelí až ke kuchyni, nevyjímaje koupelny a ložnice, a přebytečné bankovky rozhodil po dvoře. "A teď doufám," prohlásil nakonec, "že už mi tu žádný nebude vykládat nic o penězích."
Skutečné to tak dopadlo. Úrsula dala strhat bankovky, které přilnuly k velkým koláčům vápna, a dala dům znovu natřít na bílo. "Můj Bože," modlila se, "učiň nás tak chudými, jako jsme bývali, když jsme tohle město založili, abys nás pak na onom světě nemusil trestat za takové mrhání." Její prosby byly vyslyšeny v opačném smyslu. Jeden z dělníků, kteří odlepovali bankovky, z nepozornosti vrazil do svatého Josefa ze sádry, kterého tu někdo nechal v posledních letech války, a velká dutá socha spadla na zem a rozbila se. Byla napěchovaná zlatými mincemi. Nikdo si už nepamatoval, kdo onoho světce v životní velikosti vlastně přinesl. "Byli to tři muži," vysvětlila Amaranta. "Požádali mě, abych jim ho tu schovala, než přestane pršet, a já jsem jim řekla, ať ho nechají v koutě, aby do něho nikdo nevrazil; opatrné ho tam postavili a od té doby tam stojí, protože si pro něj už nepřišli." V posledních letech k němu Úrsula postavila svíce a klekávala před ním na modlitbách, netuše, že namísto světce uctívá málem dvě sté kilogramů zlata. Ono pozdní zjištění jejího nechtěného pohanství jen prohloubilo její trudnomyslnost. Plivla na onu úžasnou hromadu mincí, nasypala je do tří pytlů a potají je zakopala, očekávajíc, že oni tři neznámí se o ne dříve nebo později přihlásí. Ještě po letech, když už scházela samým stářím, pletla se často do řeči četným pocestným, kteří se v oněch dobách u Buendíových zastavovali, a vyptávala se jich, zda si u nich za války neschovali sádrovou sochu svatého Josefa, dokud nepřestane pršet.
Tyto věci, jež Úrsulu tak ohromovaly, byly v té době běžné. Macondo tonulo v zázračném rozkvětu. Původní domy z hlíny a divokého rákosu nahradily teď cihlové stavby s dřevěnými žaluziemi a betonovými podlahami, ve kterých bylo dusné odpolední vedro snesitelnější. Z někdejší vesnice Josého Arcadia Buendíi zůstaly jenom uprášené mandlovníky, které měly snášet i nejtěžší podmínky, a průzračná řeka, jejíž předvěké kameny dal José Arcadio Segundo rozdrtit kamenickými palicemi, když si usmyslel vyčistit řečiště a zavést tu lodní dopravu. Byl to ztřeštěný sen, srovnatelný leda s nápady jeho praděda, poněvadž kamenité řečiště a množství zákrutů znemožňovaly proplout z Maconda až k moři. José Arcadio Segundo však s neočekávanou smělostí tvrdošíjně lpěl na svém záměru. Až do té doby se u něho neprojevily sebemenší známky představivosti. Až na choulostivé dobrodružství s Petrou Cotesovou nebylo známo, že by byl spal s nějakou ženou. Úrsula ho považovala za nejnanicovatější stvoření, jaké se v rodině za celou její historii objevilo, neschopné vyniknout dokonce ani výtržnostmi na kohoutích zápasech. Jedenkrát mu však plukovník Aureliano Buendía vyprávěl o španělském korábu, ztroskotaném dvanáct kilometrů od moře, jehož zuhelnatělé žebroví za války sám spatřil. Onen příběh, jenž tolika lidem tak dlouho připadal vybájený, znamenal pro Josého Arcadia Segunda objev. V dražbě prodal své kohouty tomu, jenž nabídl nejvíc, nakoupil nástroje, najal dělníky a pustil se do obrovského díla: drtili kamení, kopali průplavy, lámali skály a dokonce vyrovnávali vodopády. "Tohleto už znám zpaměti," křičela Úrsula. "Jako kdyby se čas otáčel kolem dokola a my jsme se octli zase na začátku." Když José Arcadio Segundo usoudil, že řeka je splavná, vysvětlil bratrovi dopodrobna své plány a dostal od něho peníze, které potřeboval k uskutečnění svého záměru. Dlouho pak o něm nebylo slyšet a mezi lidmi se už začalo říkat, že jeho plán na zakoupení lodi byl jen uskok, kterým si pomohl k bratrovým penězům, když tu se naráz rozlétla zpráva, že se k městečku blíží podivné plavidlo. Obyvatelé Maconda, kteří se už nepamatovali na velkolepé záměry Josého Arcadia Buendíi, se shlukli na břehu a nevěřícíma očima hleděli na příjezd první a poslední lodi, která kdy v městečku přistála. Byla to pouhá pramice z kmenů, pomocí tlustých lan vlečená dvaceti muži, kteří Šli po břehu. Na přídi stál José Arcadio Segundo se spokojenou pýchou v očích a řídil tu nákladnou dopravu. Spolu s ním přijela skupina půvabných dámiček, které se okázalými slunečníky chránily proti žhnoucímu slunci, přes ramena měly drahé hedvábné přehozy, po tvářích barevné mastičky, ve vlasech opravdové květiny, na rukou zlaté hádky a v zubech diamanty. Pramice z kmenů byla jediným plavidlem, s kterým José Arcadio Segundo dokázal připlout až do Maconda, a jenom jedenkrát, nikdy však nepřipustil, že by jeho plán skončil neúspěchem, a prohlašoval svůj čin za vítězství vůle. Pečlivě složil bratrovi účty a zanedlouho zase zapadl do každodenního života na zápasišti. Jediné, co zbylo z onoho neblahého pokusu, byl nový duch, který s sebou přivezly francouzské dámičky, jejichž mistrovské umění změnilo ustálené způsoby milování a jejichž představy o společenském blahu naplnily starosvětskou Catarinovu krčmu a proměnily celou ulici v tržiště s japonskými lampióny a tesklivými kolovrátky. Od nich vzešla i myšlenka na krvavý karneval, při kterém Macondo na tři dny propadlo Šílenství a jehož jediným trvalým následkem bylo, že Aureliano Segundo poznal Fernandu del Carpio. Krásná Remedios byla prohlášena královnou. Úrsula, jíž znepokojivá krása její pravnučky nahánělа strach, nedokázala volbě zabránit. Až do té doby dbala na to, aby děvče nevycházelo na ulici; jenom v neděli chodila s Amarantou na mši, na to si však musela zakrývat tvář černým závojem. Nepříliš zbožní muži, kteří se převlékali za kněze a sloužili svatokrádežné mše v Catarinově krčmě, teď chodili do kostela jen proto, aby třeba jen na okamžik spatřili obličej Krásné Remedios, o jejíž bájeslovné kráse si už uchvácené vyprávěli po celé bažině. Trvalo dlouho, než se jim to zdařilo, a bývalo by lépe, kdyby se jim ta příležitost nikdy nenaskytla, poněvadž většina z nich nemohla od té doby klidné spát. Cizinec, který to umožnil, navždycky pozbyl duševní rovnováhy, zabředl do bažin ponížení a bídy a několik let nato ho rozdrtil noční vlak, když usnul na kolejích. Od chvíle, kdy ho spatřili v kostele, v obleku ze zeleného sukna a vyšívané vestě, nikdo nepochyboval, že přichází zdaleka, snad z nějakého vzdáleného města v cizině, přiváben čarovným půvabem Krásné Remedios. Byl tak krásný, urostlý a klidný a počínal si tak vybraně, že Pietro Crespi by vedle něho vypadal jako chvástavý hejsek, a mnoho žen si se zlobným úsměvem šeptalo, že závoj by měl nosit vlastně on. S nikým Macondu se nestýkal. Přijížděl v neděli ráno, jako princ z pohádky, na koni se stříbrnými ostruhami a sametovou čabrakou, a po mši zase odjížděl z města.
Jeho přítomnost zapůsobila tak hluboce, že od chvíle, kdy se poprvé objevil v kostele, nikdo nepochyboval o tom, že mezi ním a Krásnou Remedios zavládl mlčenlivý a napjatý souboj, tajná dohoda, neodvolatelné střetnutí, jehož naplněním nebude jenom láska, ale i smrt. Šesté neděle přišel cizinec do kostela se žlutou růží v ruce. Jako pokaždé

vyslechl mši vstoje a po ní vkročil Krásné Remedios do cesty, podávaje jí onen jediný květ. Přijala ho naprosto přirozené, jako kdyby s onou poctou předem počítala, a na okamžik si odhalila tvář a odvděčila se mu úsměvem. To bylo všecko; nejenom jemu, ale všem, jimž se dostalo neblahé výsady ji spatřit, však ten okamžik utkvěl v paměti navždy.

Od té doby cizinec denně přiváděl pod okno Krásné Remedios kapelu a leckdy hrávali až do svítání. Aureliano Segundo s ním jako jediný cítil upřímnou účast a snažil se mu rozmluvit jeho vytrvalost. "Přestaňte ztrácet čas," řekl mu jednoho večera. "Ženské u nás v domě jsou paličatější než muly." Nabídl mu své přátelství, přizval ho ke koupelím v Šampaňském a snažil se mu vysvětlit, že ženy z jejich rodiny mají srdce z křemene, nedokázal však oblomit jeho zatvrzelost. Plukovník Aureliano Buendía, podrážděný oněmi nekonečnými nočními koncerty, mu pohrozil, že ho ze zármutku vyléčí pistolí. Nic však cizince nepřimělo, aby se vzdal svého úmyslu, až teprv jeho vlastní žalostný úpadek. Říkávalo se, že ve své vzdálené vlasti opustil moc a bohatství, po pravdě se však nikdy nedozvěděli, odkud přišel. Začal vyhledávat spory a hospodské hádky a probouzel se ve vlastních výkalech na podlaze Catarinovy krčmy. Nejsmutnější na jeho osudu bylo však to, že Krásná Remedios si ho nevšimla ani tehdy, když přicházel do kostela oděn jako princ. Přijala onu žlutou růži bez jakýchkoli vedlejších úmyslů, spíš pobavena oním výstředním gestem, a závoj zdvihla ne proto, aby mu ukázala tvář, ale aby si ho lépe prohlédla.

Krásná Remedios totiž nebyla stvořena pro tento svět. Byla už málem dospělá, a Santa Sofia de la Piedad ji ještě pořád musela koupat a oblékat; pak už to sice dovedla sama, museli ji však hlídat, aby prutem namočeným ve vlastním hovínku nemalovala po stěnách zvířátka. Ve dvaceti letech neuměla číst a psát ani jíst příborem a chodila po domě nahá, poněvadž její povaha se zpěčovala všem společenským zvyklostem. Mladého velitele stráže, který ji vyznal lásku, odmítla prosté proto, že ji udivila jeho lehkovážnost. "Představ si, jak je hloupý," řekla pak Amarantě. "Tvrdí, že ho přivedu do hrobu, jako kdybych byla nějaká střevní chřipka." Když ho pak opravdu našli mrtvého pod jejím oknem, Krásná Remedios se jen utvrdila ve svém původním názoru.

"Tak vidíte," řekla k tomu. "Byl úplně hloupý." Zdálo se, že jí jakýsi bystrozrak umožňuje pominout všecky vnějšnosti a spatřit skutečnou tvář věcí. To byl aspoň názor plukovníka Aureliana Buendíi, jenž Krásnou Remedios v žádném ohledu neměl za duševně zaostalou, jak se tvrdilo, ale právě naopak. Jako kdyby se vrátila z dvacetileté války," říkal o ní. Pokud jde o Úrsulu, děkovala Bohu za to, že obdařil jejich rodinu stvořením tak vzácně čistým, matlají však její krása, poněvadž se jí zdálo, že je s tím neslučitelná, že je to ďáblova léčka, skrytá pod nevinností. Proto se rozhodla vzdálit ji od ostatních lidí a uchránit ji všech světských pokušení, netuše, že Krásná Remedios je už z matčina lůna zabezpečena proti vší nákaze. Nikdy ji nenapadlo, že by ji mohli zvolit královnou krásy uprostřed karnevalového třeštění; Aureliano Segundo, který se už nemohl dočkat, až se přestrojí za jaguára, svak přivedl domů otce Antonia Isabela, aby Úrsulu přesvědčil, že karneval není pohanská slavnost, jak prohlašovala ona, nýbrž katolický zvyk. Nakonec se dala přesvědčit, i když nerada, a přivolila ke korunovaci.

Zpráva, že Remedios Buendíová bude královnou karnevalu, v několika hodinách překročila hranice bažiny, dostala se až do vzdálených krajů, kde netušili, jak úžasnému věhlasu se těší její krása, a znepokojila všechny, kteří její příjmení stále ještě považovali za symbol vzpoury. Jejich starosti byly naprosto neopodstatněné; byl-li v té době někdo opravdu neškodný, byl to zestárlý a zklamaný plukovník Aureliano Buendía, jenž pozvolna ztrácel jakékoli spojení se životem národa. Vysedával ve své dílně a s ostatním světem ho spojoval jediné obchod se zlatými rybkami. Jeden z bývalých vojáků, kteří v prvních dnech míru střežili jeho dům, je rozprodával v osadách na bažině a vracíval se s penězi a s novinkami. Oznamoval mu, že konzervativní vláda za podpory liberálů upravuje kalendář tak, aby každý prezident byl v úřadě sto let; že byl konečné podepsán konkordát se Svatou stolicí, z Říma že přijel kardinál s diamantovou korunou a trůnem z ryzího zlata a liberální ministři že se dali fotografovat, jak před ním klečí a líbají mu prsten, že první sboristka španělské společnosti, hostující v hlavním městě, byla tlupou zakuklenců unesena ze své šatny a příští neděli tančila nahá v letním sídle prezidenta republiky. "Nevykládej mi tu o politice," říkal mu plukovník. "My se starejme o zlaté rybky." Mezi lidmi se tvrdilo, že se nezajímá o poměry v zemi, poněvadž svým řemeslem bohatne; když se to doneslo k Úrsule, srdečně se tomu zasmála. Se svým vyvinutým smyslem pro praktičnost nebyla s to pochopit obchody svého syna, jenž směňoval rybky za zlaté mince, z těch zase dělal další rybky a tak pořád dál, takže čím víc prodával, tím víc musel pracovat, aby onen rozčilující bludný kruh uspokojil. Po pravdě ho totiž nezajímaly obchody, ale práce sama. Když vytepával šupiny, zasazoval do očí maličké rubíny, uhlazoval žábry a připevňoval ploutve, musel se natolik soustředit, že mu nezůstala jediná volná chvilka, kam by proniklo zklamání z války. Jeho mistrovské řemeslo si žádalo takového vypětí, že v krátkém čase zestárl víc než za všecka válečná léta, sedává práce mu zkřivila páteř a zrak mu zeslábl neustálým namáháním, odměnou za ono neúprosné soustředění však mu byl duševní klid. Naposled přišel do styku s něčím, co souviselo s válkou, když ho skupina vysloužilců z obou stran přišla požádat, aby se zasadil o schválení doživotních důchodů, věčně slibovaných a nikdy neprojednaných. "Zapomeňte na to," řekl jim. "Víte přece, že já jsem důchod odmítl, abych se nemusel až do smrti trápit samým čekáním." Zpočátku ho za soumraku navštěvoval plukovník Gerineldo Márquez, sedávali spolu přede dveřmi a vzpomínali na staré časy. Amaranta však nedokázala snést vzpomínky, jež v ní probouzel onen unavený muž, z kterého jeho olysalost předčasné dělala starce, a zahrnovala ho nespravedlivými ústrky, až začal přicházet jen o mimořádných příležitostech a nakonec jim úplné sešel z očí, upoután na lůžko svými ochrnutými údy. Plukovník Aureliano Buendía byl zasmušilý a zamkly a nevnímal už onen závan života, rozechvívající celý dům; v té době konečně pochopil, že tajemství spokojeného stáří nespočívá v ničem jiném než v čestné dohodě se samotou. O páté ráno vstával, posílen lehkým spánkem, v kuchyni vypil svůj Šálek hořké kávy a pak na celý den zmizel v dílně; ve čtyři hodiny odpoledne přešel po balkóně se stoličkou v ruce, nevšímaje si záplavy růžových keřů, zářivého odpoledního slunce ani nebojácné Amaranty, jejíž trudnomyslnost bublala jako vroucí kotlík, jak přibývalo soumraku, a seděl venku přede dveřmi, dokud ho nevypudili komáři. Jedenkrát se někdo odvážil vyrušit ho z jeho osamělosti.

"Co pořád děláte, plukovníku?" zeptal se ho cestou kolem.
"Sedím tu," odpověděl mu plukovník. "Čekám, až půjde kolem můj pohřeb."
Znepokojení, vyvolané tím, že v souvislosti se zvolením Krásné Remedios královnou karnevalu se jeho příjmení znovu objevilo na veřejnosti, postrádalo tudíž jakéhokoli opodstatnění. Mnozí se na to ovšem dívali jinak. Obyvatelé městečka zaplavili náměstí a oddali se bouřlivým radovánkám, netušíce pohromu, která je čekala. Karneval už dostoupil nejzazších mezí bláznovství, Aureliano Segundo konečně ukojil svou touhu a převlečen za jaguára se šťastné potuloval rozdivočelým zástupem, ochraptělý od samého řevu, když se na cestě od bažiny objevil početný průvod nesoucí na zlatých nosítkách ženu tak úchvatnou, že by si ji lidská představivost ani vysnít nedokázala. Mírumilovní obyvatelé Maconda odložili na okamžik Škrabošky, aby si mohli lépe prohlédnout onu oslňující bytost se smaragdovou korunou a v hermelínovém plášti, která jako by byla nadána opravdovou mocí, ne pouhým majestátem z lesklých plíšků a krepového papíru. Několik lidí bylo dost jasnozřivých, aby vytušili, že jde o provokaci: Aureliano Segundo však okamžitě překonal rozpaky, prohlásil nové příchozí za čestné hosty a šalamounsky posadil Krásnou Remedios i vetřeleckou královnu na tentýž piedestal. Cizinci, přestrojení za beduíny, se až do půlnoci účastnili všeobecného třeštění a dokonce k němu přispěli okázalým ohňostrojem a akrobatickými kousky, jež obyvatelům Maconda připomněly umění cikánů. Třeštění dosahovalo vrcholu, když onu křehkou rovnováhu naráz někdo porušil. "Ať žije liberální strana!" vykřikl. "Ať žije plukovník Aureliano Buendía!"
V tu chvíli pohltily nádherný ohňostroj výstřely z pušek, hudbu přehlušily zděšené výkřiky a veselí vystřídala hrůza. Po léta se pak tvrdilo, že královskou stráž vetřelecké panovnice tvořila ve skutečnosti škadrona vládních vojáků, kteří pod svými širokými burnusy skrývali vojenské pušky. Vláda vydala mimořádnou vyhlášku, v níž takové obvinění odmítla a slíbila důsledné prošetření krvavé události. Pravdu se však nikdy nepodařilo zjistit, a tak převládl názor, že královská stráž na znamení svého velitele bez nejmenšího důvodu zaujala bojová postavení a začala nemilosrdně pálit do zástupu. Když konečně zavládl klid, nezůstal v městečku ani jediný z nepravých beduínů a na náměstí leželi mrtví nebo ranění tři hudebníci, devět šašků, čtyři kolombíny, sedmnáct karetních králů, jeden ďábel, dva francouzští pairové a tři japonské císařovny. V nastalém zmatku se Josému Arcadiovi Segundovi podařilo dopravit do bezpečí Krásnou Remedios a Aureliano Segundo přinesl v náručí domů vetřeleckou panovnici v potrhaných šatech a s hermelínovým pláštěm zbroceným krví. Jmenovala se Fernanda del Carpio. Vybrali ji jakožto nejkrásnější z pěti tisíc nejkrásnějších žen v zemi a přivedli ji do Maconda pod slibem, že ji prohlásí královnou madagaskarskou. Úrsula se o ni starala jako o vlastní dceru. Obyvatelé městečka, místo aby pochybovali o její nevinnosti, ji litovali pro její prostomyslnost. Šest měsíců po krveprolití, když se ranění uzdravili a na společném hrobě uvadly poslední květy, Aureliano Segundo si pro ni zajel do vzdáleného města, kde žila se svým otcem, přivezl ji do Maconda a oslavil svou svatbu dvacetidenním hýřením.

*

Po dvou měsících se jejich manželství málem rozpadlo, poněvadž Aureliano Segundo dal vyfotografovat Petru Cotesovou v oděvu královny madagaskarské, aby si ji usmířil. Když se o tom Fernanda dozvěděla, poskládala svou výbavu zpátky do kufrů a bez rozloučení opustila Macondo. Aureliano Segundo ji dohonil na cestě k bažině. Po mnoha prosbách a slibech, že se polepší, ji přivezl zpět domů a své souložnice se zřekl.
Petra Cotesová, vědoma si své síly, nedala najevo nejmenší znepokojení. Ona z něho udělala muže. Dostala ho z Melquíadesova pokoje, tenkrát ještě chlapce s hlavou plnou blouznivých představ a bez nejmenšího styku se skutečností, a postavila ho na vlastní nohy. Od přírody byl uzavřený a plachý a měl sklon k samotářskému hloubání, ona mu však vštípila povahu zcela opačnou, živou, otevřenou a sdílnou, naučila ho radovat se ze života a užívat pitek a hýření, až z něho po všech stránkách udělala muže, o jakém snila už od samého mládí. Teď se tedy oženil, stejné jako se dřív nebo později ožení synové. On sám se jí to neodvážil předem sdělit. Ve snaze najít nějaké východisko se začal chovat úplné dětinsky, předstíral hněv a zahrnoval ji vymyšlenými výčitkami, aby tak ona sama vyvolala roztržku. Když jí však jednou cosi neprávem vytkl, Petra Cotesová mu nesedla na lep a uvedla věci na pravou míru.
"Celá potíž je v tom," řekla, "že se chceš oženit s tou královnou."
Zahanbený Aureliano Segundo předstíral záchvat hněvu, prohlásil, že ho Petra Cotesová nechápe a uráží ho, a od té doby se u ní neukázal. Jeho souložnice, neztrácejíc ani na okamžik své dokonalé sebeovládání odpočívající šelmy, klidně poslouchala svatební hudbu, rakety a divokou vřavu všeobecného hýření, jako kdyby to všecko bylo jen nějaké nové uličnictví Aureliana Segunda. Ty, kteří ji chtěli litovat, s úsměvem uklidňovala. "Nestarejte se," řekla jim, "Mně královny obstarávají posílky." Sousedce, která jí přinesla ozdobné svíce, aby je postavila k obrazu ztraceného milence, řekla se záhadnou jistotou:
"Jediná svíce, která ho přivede zpátky, hoří ve dne v noci."
Jak správně předvídala, Aureliano Segundo se k ní vrátil, jakmile skončily líbánky. Přivedl s sebou své obvyklé přítelíčky a potulného fotografa a přinesl královský šat a zakrvácený hermelínový plášť, který Fernanda měla na sobě při karnevalu. Během bouřlivé pitky, která se toho odpoledne strhla, přimel Petru Cotesovou, aby se oblékla jako královna, korunoval ji za samovládnou a doživotní panovnici Madagaskaru a její snímky rozdal přátelům. Petra Cotesová se propůjčila k oné hře a navíc ho v duchu litovala; uvědomovala si, jak musí být vystrašený, když zvolil tak výstřední způsob usmíření. V sedm hodin večer s ním šla spát, ještě pořád v královském hávu. Byl ženat sotva dva měsíce, Petra Cotesová však okamžitě postřehla, že mezi manžely něco není v pořádku, a pocítila slastnou rozkoš z dokonalé pomsty. Když se však neodvážil přijít znova a dva dny nato k ní poslal prostředníka, aby dojednal podmínky rozchodu, pochopila, že se musí vyzbrojit větší trpělivostí, než původně počítala, jelikož Aureliano Segundo byl zřejmě ochoten se obětovat, aby zachoval zdání. Ani to se jí však nedotklo. Opět mu všecko usnadnila s pokorou, jež

potvrdila rozšířené mínění, že je jen ubohá žena, a jediná vzpomínka, kterou si na svého milence ponechala, byl pár vysokých lakových bot, jež mu dle jeho vlastních slov měli obout do rakve. Obalila je hadry, schovala je na dno kufru a připravovala se na dlouhé čekání, nijak nepodléhajíc beznaději.
"Dřív nebo později přijít musí," pomyslila si, "i kdyby si přišel jen pro ty boty."
Nemusila však čekat tak dlouho, jak se obávala. Už o svatební noci Aureliano Segundo totiž pochopil, že se k Petře Cotesové vrátí daleko dřív, než ty lakové boty bude potřebovat. Fernanda nebyla stvořená pro světský život. Narodila se a vyrostla tisíc kilometrů od pobřeží, v ponurém městě, jehož kamennými uličkami za strašidelných nocí doposud rachotily kočáry místokrálů. O šesté večerní tam vyzváněli umíráčkem na dvaatřiceti zvonicích. Do panského domu, vydlážděného náhrobními kameny, nikdy nevstoupilo slunce a vzduch nehybně ustrnul v cypřiších na nádvoří, v bledých závěsech ložnic a ve vlhkých podloubích nardové zahrady. Jediné, co Fernanda za celé své dětství poznala z okolního světa, byla zádumčivá cvičení na klavír, doléhající sem odněkud ze sousedství, kde někdo po dlouhá léta hověl svému rozmaru a o polednách neodpočíval. Sedávala v pokoji své nemocné matky, jejíž tvář v kalném světle, které sem vnikalo barevnými okny, vypadala žlutá a zelená, naslouchala oněm promyšleným, vytrvalým a trudnomyslným stupnicím a uvažovala o tom, že hudba je součástí světa tam venku, zatímco ona tu usychá nad věnci z listí smutečních palem. Matka, zalitá souchotinářským potem, jí vyprávěla o slavné minulosti. Ještě jako malé děvčátko jedné měsíčné noci Fernanda spatřila překrásnou, bíle oděnou ženu, jak kráčí zahradou směrem k modlitebně. Při pohledu na ono prchavé zjevení ji nejvíc zneklidnil pocit, že ta druhá vypadá úplně stejně jako ona, jako kdyby uviděla sebe samu za dvacet let. "To je tvá prababička, královna," vysvětlila jí matka mezi dvěma záchvaty kašle. "Když jednou uřezávala nardovou větvičku, ovanulo jí špatné povětří a umřela." O mnoho let později, když si začala připadat stejná jako její prababička, začala Fernanda o onom dětském přeludu pochybovat, matka ji však za tu nevěřícnost pokárala. "Jsme nevýslovně bohatí a mocní," ujistila ji. "Jednoho dne se staneš královnou."
Fernanda tomu uvěřila, i když na velkém stole pokrytém lněnými ubrusy a stříbrným nádobím je čekával jen šálek čokolády s vodou a krajíc chleba se zavařeninou. Až do své svatby nepřestávala snít o oné smyšlené koruně vzdor tomu, že její otec don Fernando, musel zadlužit dům, aby jí koupil výbavu. Příčinou nebyla její prostoduchost ani opojení velikostí; prostě ji tak vychovali. Kam až její paměť sahala, vykonávala své potřeby do zlatého nočníku s rodinným erbem. Poprvé opustila dům ve dvanácti letech ve voze taženém koňmi, jenž přejel jen dva bloky domů a dopravil ji do kláštera. Spolužačky se podivovaly tomu, že ji jeptišky posadily stranou, na židli s vysokým opěradlem, a že se k nim nepřidruží ani o přestávkách. "Je jiná než vy," vysvětlovaly jeptišky. "Bude královnou." Děvčata tomu uvěřila, poněvadž Fernanda byla už tehdy nejkrásnější dívkou, jakou kdy v životě viděly, nejdůvtipnější a nejvybranějších mravů. Naučila se skládat latinské verše, hrát na spinet, rozmlouvat se Šlechtici o sokolnictví a s arcibiskupy o apologetice, projednávat státní záležitosti s cizími vladaři a boží záležitosti s papežem, a po osmi letech se zase vrátila domů vít věnce ze smutečních palem. Rodinný dům našla vypleněný. Zůstal tu sotva nejpotřebnější nábytek, svícny a stříbrné nádobí, poněvadž domácí náčiní kus po kuse rozprodali, aby uhradili náklady na její výchovu. Její matka mezitím umřela na souchotě. Otec, don Fernando, oděný v černém, s tvrdým límcem a se zlatým řetězem na prsou, jí každé pondělí dával stříbrnou minci na domácí výdaje a odnášel smuteční věnce, které předchozího týdne uvila. Většinu dne trávil ve své pracovně; ven z domu chodíval jen zřídka a vždycky se vracel před šestou, aby se společně pomodlili růženec. Nikdy se s nikým důvěrně nesblížila. Nikdy neslyšela o válkách, které vysilovaly zemi. Denně ve tři hodiny odpoledne slýchala cvičení na klavír. Málem už pozbývala naděje, že se kdy stane královnou, když někdo dvakrát rázně zabušil na vrata a na prahu stanul urostlý důstojník uhlazených způsobů s jizvou na tváři a se zlatou medailí na prsou. Společně s otcem se odebrali do jeho pracovny a dvě hodiny nato otec přišel do šicího pokoje za Fernandou. "Připravte si zavazadla," řekl jí. "Čeká vás dlouhá cesta." Tak ji odvezli do Maconda. V jediném dnu jí život dal pocítit veškerou tíhu drsné skutečnosti, kterou před ní rodiče léta ukrývali. Po návratu domů se zavřela ve svém pokoji a plakala, nevšímajíc si proseb a vysvětlování dona Fernanda, a snažila se zapomenout na ránu, kterou jí zasadil onen neslýchaný žert. Zařekla se, že až do smrti nepřekročí práh své ložnice, tu si však pro ni přišel Aureliano Segundo. Těžko pochopit, jaká šťastná náhoda ho dovedla až k ní, poněvadž Fernanda mu v návalu rozhořčení, zahanbení a vzteku namluvila hromadu lží, aby před ním utajila svou skutečnou totožnost. Jediné opravdové stopy, které Aureliano Segundo měl, když se ji vydal hledat, byl její způsob řeči, vlastní lidem z náhorních rovin, a skutečnost, že si vydělává na živobytí vitím věnců ze smutečních palem. Nelítostně po ní pátral. S nezměrnou smělostí, s jakou José Aureliano Buendía překročil pohoří a založil Macondo, se slepou pýchou, s jakou se plukovník Aureliano Buendía vrhal do svých zbytečných válek, a s pošetilou umíněností, s jakou Úrsula zajistila pokračování rodu, tak hledal Aureliano Segundo Fernandu, ani na okamžik neklesaje na duchu. Když se vyptával, kde prodávají smuteční palmy, vodili ho od domu k domu, aby si vybral ty nejlepší. Když se vyptával, kde najde nejkrásnější ženu, jaká se kdy zrodila, všecky matky mu přiváděly svoje dcery. Putoval soutěskami mlh, časem vydaným zapomnění a bludišti zklamání. Překročil žlutou pustinu, kde ozvěna opakovala lidské myšlenky a úzkost vyvolávala varovné přeludy. Po týdnech bezvýsledného hledání dorazil do neznámého města, kde na všech zvonicích vyzváněli umíráčkem. I když je nikdy nespatřil a nikdo mu je nikdy nepopsal, okamžitě poznal ty zdi rozleptané ledkem, vetché dřevěné balkóny rozežrané houbou a ten nejsmutnější štítek na světě, přibitý na vratech a skoro už smytý deštěm: Prodej věnců ze smutečních palem. Od té chvíle až do onoho chladného jitra, kdy Fernanda v doprovodu matky představené opustila dům, jeptišky sotva stačily ušít nevěstě výbavu a složit do šesti kufrů svícny, stříbrné nádobí a zlatý nočník spolu s množstvím dalších nepotřebných pozůstatků rodu, jehož úpadek se po dvou stoletích konečně naplnil. Zvali dona Fernanda, aby jel s nimi, ten však odmítl. Slíbil, že přijede později, až ho tu nebudou poutat žádné závazky, a od chvíle, kdy požehnal své dceři, uchýlil se znovu do své pracovny a psal jí dopisy s truchlivými ozdobkami a rodinným erbem; za všecka ta léta to byl první lidský vztah, který je spojoval. Fernanda jako by se toho dne opravdu narodila; pro Aureliana Segunda onen den znamenal téměř současně počátek i konec jeho štěstí. Fernanda si přivezla krásný kalendářiček se

zlatými klíčky, ve kterém jí její duchovní pastýřka fialovým inkoustem označila dny pohlavní zdrženlivosti. Po odečtení velikonočního týdne, nedělí, církevních svátků, prvních pátků v měsíci, dnů v ústraní, půstů a každoměsíčních zábran scvrkl se její rok na dvaačtyřicet dní, roztroušených ve změti fialových křížků. Aureliano Segundo, přesvědčen, že onen nepřátelský zátaras se časem sám zhroutí, oslavoval svatbu déle než původně zamýšlel. Úrsulu omrzelo pořád posílat na smetiště prázdné láhve od koňaku a od šampaňského, aby nezaplnily celý dům, a současné ji znepokojovalo, že novomanželé spí každý jindy a v oddělených pokojích, zatímco venku pokračují ohňostroje, vyhrává hudba a porážejí jeden kus dobytka za druhým; vzpomněla si na vlastní manželství a napadlo ji, zda také Fernanda nemá nějaký pás cudnosti, který by dřív nebo později vzbudil v městečku posměšky a stal se příčinou tragédie. Fernanda jí však přiznala, že prosté nechává uběhnout dva týdny, než svolí k prvnímu styku s manželem. Po uplynutí oné lhůty mu skutečně otevřela dveře své ložnice se stejnou odevzdaností, s jakou by nějaká oběť šla vstříc smrti, a Aureliano Segundo spatřil nejkrásnější ženu světa s nádhernýma očima vylekaného zvířátka a s dlouhými vlasy barvy médi, rozhozenými po polštáři. Ta podívaná ho uchvátila, a tak až za okamžik postřehl, že Fernanda si oblékla bílou noční košili, dlouhou až po kotníky, s rukávy až po zápěstí a s umně obroubeným velkým kulatým otvorem ve výši břicha. Aureliano Segundo se neudržel a propukl v hlasitý smích.
"Něco tak necudného jsem ještě v životě neviděl," vykřikoval a chechtal se na celý dům. "Oženil jsem se s milosrdnou sestrou."
Měsíc nato, když se mu manželku nepodařilo přimět, aby si košili svlékla, navštívil Petru Cotesovou a dal ji vyfotografovat v královském šatě. Když pak přesvědčil Fernandu, aby se vrátila, v zápalu smiřovaček konečně ustoupila jeho naléhání, nedokázala mu však poskytnout klid, o jakém snil, když si pro ni přišel do města s dvaatřiceti zvonicemi; Aureliano Segundo u ní našel jen hluboký pocit bezútěšnosti. Nedlouho předtím, než se jim narodilo první dítě, si Fernanda jednoho večera uvědomila, že její manžel se potají vrátil do lůžka Petry Cotesové.
"Je to pravda," přiznal Aureliano Segundo. A vysvětlil jí sklesle a odevzdané: "Musel jsem to udělat, aby zvířata nepřestala rodit."
Nějaký čas trvalo, než Fernanda uznala důvod tak podivný, když ji však o něm konečně přesvědčil pomocí důkazů, které se zdály být nevývratné, vynutila si na něm jediný slib: že nedopustí, aby ho v posteli jeho souložnice zastihla smrt. Žili tedy dál ve třech, nepřekážejíce si navzájem; Aureliano Segundo se choval ochotné a laskavé vůči oběma, Petra Cotesová se nadouvala pýchou nad usmířením s milencem a Fernanda předstírala, že o ničem neví.
Vzdor oné dohodě se však Fernanda nedokázala sžít s manželovou rodinou. Nadarmo jí Úrsula domlouvala, aby odložila vlněný límec, který nosívala ráno po milování a který vzbuzoval šuškání mezi sousedy. Nedokázala ji přimět, aby chodila na záchod nebo užívala noční vázu a aby zlatý nočník prodala plukovníku Aurelianu Buendíovi, který by z něho nadělal rybky. Amarantě se natolik příčil její zvláštní způsob řeči a její zvyk užívat pro všecko co nejjemnějších výrazů, že v její přítomnosti hovořila jedině hatmatilkou.
"Tatahlete," prohlašovala, "jete z litidítí, ktetéřítí sete štítítítí svétéhoto vlastanítéhoto hovtonata."
Podrážděna jejími posměšky, se jí Fernanda jed noho dne zeptala, co to vlastně říká, a Amaranta nehledala jemné výrazy, aby jí odpověděla.
"Říkám," vysvětlila, "že patříš k lidem, kteří si pletou prdel s třídenním půstem."
Od té chvíle už spolu nepromluvily ani slovo. Když je k tomu donutily okolnosti, posílaly si vzkazy nebo si různé věci sdělovaly nepřímo. Vzdor zjevnému nepřátelství celé rodiny se Fernanda nevzdala úmyslu zavést tu zvyky svých předků. Skoncovala se zvykem jíst v kuchyni a podle toho, kdy měl kdo zrovna hlad, a donutila je jídat v pravidelnou hodinu u velkého stolu v jídelně, prostřeného lněnými ubrusy, na stříbrném nádobí a se svícny. Obřadnost ve věci, na kterou Úrsula vždycky hleděla jako na nejprostší součást každodenního života, vytvořila v jídelně povýšené ovzduší, proti němuž se jako první vzbouřil mlčenlivý José Arcadio Segundo. Fernanda to vsak prosadila, stejné jako prosadila obyčej modlit se před večeří růženec; brzo si toho povšimli sousedé a začalo se říkat, že u Buendíových už nesedají u stolu jako jiní smrtelníci, ale že si z jídla udělali velkou mši. Dokonce i Úrsuliny pověry, vzešlé spíš z okamžitých podnětů, než zděděné po předcích, se dostaly do rozporu s pověrami, které Fernanda převzala od svých rodičů a které byly naprosto jasné vymezené a utříděné pro každou příležitost. Dokud se Úrsula těšila dobrému zdraví, udržely se některé dřívější zvyklosti, a její předtuchy i nadále do jisté míry ovlivňovaly život rodiny, když však pozbyla zraku a tíha let ji odsunula do ústraní, upjaté mravy, které se Fernanda pokoušela nastolit hned od svého příjezdu, převládly úplné a osud rodiny se octl především v jejích rukou. Obchod s pečivem a karamelovými zvířátky, který Santa Sofia de la Piedad z Úrsulina rozhodnutí vedla dál, považovala Fernanda za něco nedůstojného a zakrátko ho zakázala. Domovní dveře, které až dosud za svítání otvírali dokořán a zavírali je teprve, když šli spát, začali teď zavírat i během poledního odpočinku pod záminkou, že slunce rozpaluje ložnice, a nakonec je zavřeli natrvalo. Větvičku aloe a chléb, které visely nade dveřmi od časů založení obce, nahradil teď výklenek se Srdcem Ježíšovým. Plukovníku Aurelianu Buendíovi ty změny neušly a předpověděl jejich důsledky: "Stávají se z nás lepší lidé," reptal. "Takhle nakonec půjdeme znovu do boje proti konzervativní vládě, tentokrát však proto, abychom místo ní dosadili krále." Fernanda velmi pečlivě dbala, aby se s ním nestřetla. V duchu jí vadila jeho nezávislá povaha a jeho odpor vůči všem projevům společenské upjatosti. Dráždily ji jeho šálky kávy v pět hodin ráno, nepořádek v jeho dílně, roztřepené pončo a jeho zvyk vysedávat navečer přede dveřmi. Nezbývalo jí však nic jiného, než onu neposlušnou součástku v rodinném soustrojí strpět; chápala totiž, že starý plukovník už sice lety a zklamáním zkrotí, v záchvatu stařeckého buřičství by však byl schopen vyvrátit dům v základech. Když její manžel rozhodl, že prvního syna pojmenuje po pradědovi, neodvážila se nic namítnout, poněvadž tu byla teprve rok. Když se jí však potom narodila dcera, jednoznačně ohlásila, že ji pokřtí Renata, jako se jmenovala její matka. Úrsula rozhodla, že děvčátko dostane jméno Remedios. Po prudké rozepři, v níž Aureliano Segundo vystupoval jako pobavený prostředník, jí při křtu dali jméno Renata Remedios, Fernanda jí však dál říkala prosté Renata, zatímco manželova rodina i celé městečko jí říkali Meme, zdrobnělinou z Remedios.

O své rodině Fernanda zpočátku nemluvila, časem však začala idealizovat svého otce. U stolu o něm mluvívala jako o výjimečném člověku, který se zřekl všech světských marností a postupné se stává světcem. Aureliano Segundo, udiven nečekaným velebením svého tchána, neodolal a za manželčinými zády si z toho dělával šašky. Ostatní členové rodiny následovali jeho příkladu a dokonce i Úrsula, která mimořádně dbala na rodinný soulad a potají se trápila nad každou domácí třenicí, si občas dovolila poznamenat, že její pravnouček má cestu k papežskému stolci otevřenu, poněvadž je "vnukem světce a synem královny a zloděje dobytka". Vzdor onomu posměvačnému spiknutí si však děti zvykly myslet na dědečka jako na jakousi vybájenou bytost, která jim ve svých dopisech psává zbožné veršíky a ke každým vánocům jim posílá bednu s dárky tak velkou, že sotva projde domovními dveřmi. Ve skutečnosti to byly poslední pozůstatky rodinného jmění. V dětské ložnici z nich zbudovali oltář se světci v životní velikosti; skleněné oči jim propůjčovaly zneklidňující zdání životnosti a jejich umně vyšívané hávy byly z lepšího sukna, než jaké kdy nosil kdokoliv v Macondu. Do světlého domu Buendíových se pomalu stěhoval smuteční přepych starého a studeného sídla del Carpiů. "Už nám poslali celý rodinný hřbitov," poznamenal jedenkrát Aureliano Segundo. "Chybí jenom vrby a náhrobní kameny." V bednách se nikdy neobjevilo nic, s čím by si děti mohly hrát, přesto vsak se po celý rok těšily na prosinec, poněvadž ony starobylé a zcela nepředvídatelné dárky představovaly v domě něco nového. O desátých vánocích, když už se malý José Arcadio připravoval na cestu do semináře, přišla obrovská bedna od dědečka o něco dřív než v jiných letech, pečlivé zatlučená a zalitá dehtem, a obvyklou frakturou na ní stálo jméno velevážené paní doni Fernandy del Carpio Buendíové. Fernanda si v ložnici četla otcův dopis a děti zatím nedočkavé otvíraly bednu: jako obvykle jim při tom pomáhal Aureliano Segundo. Seškrábali dehtové těsnění, zvedli víko, vybrali ochrannou vrstvu pilin a uvnitř našli velikou olověnou truhlu, staženou měděnými svorníky. Aureliano Segundo, sledován netrpělivými zraky Josého Arcadia a Meme, všech osm svorníků sundal, a sotva stačil vykřiknout a odstrčit děti stranou, když zvedl ploché olověné víko a spatřil dona Fernanda, oděného v černém, s krucifixem v rukou a s kůží popraskanou páchnoucími pupínky, jak se pomalu vaří v pěnivé, bublající polévce ze živých perel.

Nedlouho po narození Meme bylo neočekávané ohlášeno jubileum plukovníka Aureliana Buendíi, nařízené vládou na oslavu dalšího výročí podepsání neerlandských dohod. Ono rozhodnutí bylo natolik v rozporu s vládní politikou, že se plukovník proti němu rozhořčeně ohradil a poctu odmítl. "Slovo jubileum slyším poprvé v životě." řekl. "Ale ať už je to co chce, nic jiného než posměch v tom být nemůže." Do jeho úzké zlatnické dílny přicházel jeden posel za druhým. Znovu se objevili advokáti v černých šatech, kteří kdysi plukovníka obletovali jako havrani, daleko starší a důstojnější než dřív. Plukovník Aureliano Buendía si připomněl, jak tenkrát přicházeli brzdit válku, a když je teď zase uviděl, nebyl s to snášet nestoudnost jejich chvalozpěvů. Poručil jim, aby ho nechali na pokoji, a prohlásil, že není žádným národním hrdinou, jak tvrdili oni, nýbrž řemeslníkem, který se na nic nepamatuje a netouží po ničem jiném, než aby umřel únavou v zapomnění a bídě nad svými zlatými rybkami. Nejvíc ho rozhořčila zpráva, že oslav v Macondu se hodlá zúčastnit sám prezident republiky a chce mu přitom udělit Řád za zásluhy. Plukovník Aureliano Buendía mu doslova vzkázal, že s opravdovou dychtivostí očekává onu pozdní, ale zaslouženou příležitost vpálit mu kulku do hlavy, ne proto, aby mu splatil zvůli a přežitky jeho vlády, ale za neúctu k starci, který nikomu neubližuje. Pronesl tu hrozbu s takovou prudkostí, že prezident na poslední chvíli cestu odvolal a vyznamenání mu poslal po svém osobním zmocněnci. Na plukovníka Gerinelda Márqueze naléhali nejrůznějšími způsoby, až nakonec opustil lůžko, kde ležel s ochrnutými údy, a šel svého někdejšího spolubojovníka přesvědčovat. Když plukovník Aureliano Buendía spatřil ve dveřích křeslo, nesené čtyřmi muži, a v něm na bachratých polštářích přítele, jenž s ním od mládí sdílel všecko, i vítězství i nepřízné osudu, nepochyboval ani na okamžik, že vynaložil takové úsilí proto, aby ho ujistil svou podporou. Když však seznal skutečný účel jeho návštěvy, nařídil, aby ho vynesli z dílny.

"Až moc pozdě vidím," řekl mu, "že bych ti býval prokázal velkou službu, kdybych tě tehdy dal zastřelit."

Oslav jubilea se tudíž nezúčastnil nikdo z Buendíovy rodiny. Shodou okolností se konaly právě v karnevalovém týdnu, plukovníku Aurelianu Buendíovi však nikdo nedokázal vymluvit, že i to vláda udělala vědomé, aby tak ještě víc podtrhla krutost onoho žertu. Do jeho osamělé dílny zaléhaly vojenské pochody, slavnostní dělostřelba, zvony při Tedeum a věty z projevů, jež pronášeli venku před domem, když dávali ulici jeho jméno. Samým rozhořčením a bezmocným vztekem mu vhrkly slzy do očí a poprvé od porážky ho zamrzelo, že už ztratil mladickou ráznost, s níž by se vrhl do krvavé války a beze zbytku skoncoval s konzervativním zřízením. Ozvěna oné slavnosti ještě docela neutichla, když Úrsula zaklepala na dveře jeho dílny. "Dejte mi pokoj," řekl. "Nemám čas."

"Otevři," naléhala Úrsula svým obvyklým hlasem. "Tohleto nemá s oslavami co dělat."

Plukovník Aureliano Buendía otevřel závoru a ve dveřích spatřil sedmnáct mužů nejrůznějších postav, vzhledu a barvy pleti; všichni však měli ve tváři osamělý výraz, podle něhož by je dokázali poznat kdekoliv na světě. Byli to jeho synové. Neznali se mezi sebou a nijak se navzájem nedomlouvali; vzdor tomu se tu však sešli i z nejvzdálenějších končin pobřeží, přilákáni rozruchem kolem jubilea. Všichni se honosili jménem Aureliano a příjmením po své matce. Během tří dnů, které tu strávili - k potěšení Úrsuly a k Fernandinu pohoršení -, vypadalo to v domě jako na bojišti. Amaranta vyhledala mezi starými papíry sešitek, kam Úrsula zapisovala jméno, den narození a den křtu jich všech, a u každého si poznamenala, kde teď bydlí. S pomocí onoho seznamu by bývalo možné shrnout těch dvacet let války, sestavit přehled plukovníkových nočních putování, počínaje oním ránem, kdy v čele jedenadvaceti mužů vyrazil z Maconda vstříc předludnému povstání, až do okamžiku, kdy se vrátil naposled, zabalen do ponča ztvrdlého uschlou krví. Aureliano Segundo si nedal ujít příležitost a uspořádal pro své bratrance hlučnou pitku s harmonikou a šampaňským; chápal ji jako opožděnou náhradu za karneval, pokažený jubileem. Rozbili polovinu nádobí, honili po zahradě býka, týrali ho a zničili přitom růžové keře, postříleli slepice, donutili Amarantu, aby tančila smutné valčíky Pietra Crespiho, přiměli Krásnou Remedios, aby si oblékla mužské kalhoty a vylezla na tyč natřenou olejem, a do jídelny pustili prase namazané lojem, jež vběhlo Fernandě pod nohy a porazilo ji; nikdo však nelitoval vzniklých škod, poněvadž celý dům se otřásal pod náporem zdraví. Plukovník Aureliano Buendía, který je nejdřív přijal s nedůvěrou a u

některých dokonce vyslovil pochybnosti o svém otcovství, se jejich pošetilostmi upřímně bavil a před odchodem každému daroval zlatou rybku. Dokonce i uzavřený José Arcadio Segundo pro ně uspořádal kohoutí zápasy, které však málem skončily tragicky, poněvadž celá řada Aurelianů se natolik vyznala ve fintách kohoutích zápasišť, že na první pohled prohlédli triky otce Antonia Isabela. Aureliano Segundo si uvědomil, kolik příležitostí k hýření by mu skýtalo tak nevázané příbuzenstvo, a navrhl jim, aby všichni zůstali v Macondu a pracovali spolu s ním. Přijal vsak jedině Aureliano Triste, mulat vysoké postavy, jenž zdědil vznětlivou povahu svého děda a jeho badatelského ducha; zkoušel už štěstí málem po celém světě a nezáleželo mu na tom, kde zůstane. Ostatní, ač ještě svobodní, už na svém osudu nemínili nic měnit. Všichni byli zruční řemeslníci, pracovití a mírumilovní. Na Popeleční středu je Amaranta přiměla, aby si oblékli nedělní šaty a Šli s ní do kostela, než se zas rozjedou po celém pobřeží. Spíš pobaveně než zbožně se nechali dovést až k oltářní mřížce, kde otec Antonio Isabel každému z nich namaloval popelem na čelo kříž. Po návratu z kostela si nejmladší chtěl čelo umýt, zjistil však, že skvrna je nesmazatelná a skvrny jeho bratří také. Zkoušeli to vodou a mýdlem, potom hadrem a hlínou a nakonec pemzou a louhem, nepodařilo se jim však ony kříže odstranit. Naproti tomu Amaranta i ostatní, kteří se zúčastnili mše, si je snadno setřeli. "Takhle to je lepší," rozloučila se s nimi Úrsula. "Teď už si vás nebudou moci splést." Odešli všichni najednou, před sebou kapelu a vystřelujíce rakety, a zanechali v městečku dojem, že Buendíův rod zapustil kořeny na dlouhá staletí. Aureliano Triste s popelavým křížem na čele si na okraji městečka zařídil továrnu na led, o jaké sníval José Arcadio Buendía při svých blouznivých výzkumech.

Několik měsíců po svém příchodu, když už ho v městečku znali a vážili si ho, začal si Aureliano Triste hledat dům, kam by mohl přivést svou matku a svobodnou sestru (která nebyla plukovníkovou dcerou). Zaujala ho sešlá budova v rohu náměstí, která vypadala opuštěná. Zeptal se, komu patří, a někdo mu řekl, že je to dům bez pána, kde kdysi dávno bydlila osamělá vdova, která se živila hlínou a vápnem ze zdí; v posledních létech života se prý na ulici objevila jen dvakrát, v klobouku s drobnými umělými kvítky a ve střevících barvy starého stříbra, když přešla náměstí k poštovnímu úřadu, aby poslala dopis biskupovi. Její jedinou společnicí prý bývala zlá služebná, která zabíjela psy, kočky i všechna ostatní zvířata, jež k nim zaběhla a mrtvoly házela doprostřed ulice, kde svým hnilobným pachem obtěžovaly celé městečko. Od chvíle, kdy slunce vysušilo prázdnou kožku posledního psa, uplynula už řada let, a všichni byli přesvědčeni, že paní i služebná zemřely dávno předtím, než skončila válka, a dům ještě nespadl jedině proto, že v posledních letech nepřišla žádná krutá zima ani pustošivá vichřice. Rzí rozdrobené stěžeje, dveře, které už přidržovaly jenom chuchvalce pavučin, okna slitá vlhkem a schodiště prorostlé trávou a polními květinami, v jehož štěrbinách se usadily ještěrky a všelijaká havěť, to všecko se zdálo potvrzovat názor, že sem lidská noha nevkročila už aspoň půl století. Vznětlivý Aureliano Triste by se býval spokojil i s menšími důkazy, aby šel dál. Opřel se ramenem do hlavních dveří, červotočivé dřevo neslyšně povolilo a kolem se zvedl mlčenlivý oblak prachu a hlíny ze všekazích hnízd. Aureliano Triste zůstal stát na prahu a čekal, až se mlha rozplyne; potom však spatřil uprostřed pokoje vyhublou ženu, oblečenou ještě v šatech z minulého století, s několika žlutými vlákny na holé lebce, velkýma, ještě pořád krásnýma očima, ve kterých už dávno uhasly poslední jiskérky naděje, a s obličejem plným vrásek, jimiž ji poznamenala pustošivá samota. Aureliano Triste, udiven oním přeludem z jiného světa, sotva postřehl, že žena na něj míří starodávnou vojenskou pistolí.

"Promiňte," zamumlal.

Žena zůstala nehybně sedět uprostřed pokoje, přeplněného haraburdím, píď po pídi si prohlížela onoho ramenatého obra s popelavým znamením na čele, a skrze mlhu prachu ho spatřila v mlhách jiných dob, s dvojhlavňovou puškou přes rameno a s věncem králíků v ruce.

"Pro lásku boží," pronesla tiše, "tohle už mi nepřipomínejte, to není spravedlivé!"

"Chtěl bych si najmout váš dům," řekl Aureliano Triste.

Žena zvedla pistoli, pevnou rukou mu zamířila právě na popelový kříž a s neodvolatelnou rozhodností natáhla kohoutek.

"Jděte pryč," poručila mu.

Toho dne při večeři Aureliano Triste vypravoval o té události celé rodině a Úrsula se užasle rozplakala. "Pro Boha svatého," řekla a držela si hlavu v dlaních. "Ona je ještě naživu!" Čas, války a bezpočtu každodenních pohrom jí zapudily v mysli každou vzpomínku na Rebecu. Jediný, kdo ani na okamžik nezapomínal, že Rebeca je ještě na živu a pomalu skomírá ve své polévce z červů, byla neúprosná Amaranta. Myslívala na ni za svítání, když ji vychladlé srdce probudilo v osamělé posteli, a myslívala na ni, když si mydlila zvadlé prsy a hubené břicho, když si oblékala lemované bílé spodničky a živůtky, jaké nosily staré ženy, a když si vyměňovala černý obvaz na ruce, památku na ono hrůzné pokání. Po celé dny, ať spala nebo byla vzhůru, v těch nejkrásnějších i v nejnešťastnějších okamžicích Amaranta myslela na Rebecu, poněvadž samota prosála její vzpomínky, sežehla na popel obtížné návěje tesklivého smetí, které jí život nahromadil v srdci, a ty ostatní, ty nejtrpčí, pročistila, zvětšila a zvěčnila. Díky tomu věděla o Rebece i Krásná Remedios. Pokaždé když spolu míjely onen vetchý dům, vyprávěla jí Amaranta o nějaké nemilé události, o nějaké pohaně, kterou jí Rebeca způsobila, snažíc se, aby její skomírající zášť přešla na její neteř a pokračovala tak i po její smrti; nedosáhla však svého, poněvadž Remedios byla od přírody odolná vůči všem vášnivým hnutím ducha, tím spíše pak vůči cizím. Naproti tomu Úrsula prošla opačným vývojem než Amaranta a její vzpomínky na Rebecu byly prosty všech rušivých příměsí, poněvadž obraz ubohého děvčátka, které k nim kdysi přišlo a přineslo si v pytli kosti svých rodičů, převládl nad proviněním, jímž pozbyla práva náležet k rodinnému kmeni. Aureliano Segundo navrhl, aby ji vzali k sobě a postarali se o ni, jeho dobře míněný záměr však ztroskotal na Rebečině neoblomnosti; po dlouhá léta musela žít v utrpení a bídě, než dosáhla výsad samoty, a nehodlala se jich teď vzdát a vyměnit je za stáří rušené lživými půvaby soucitu.

V únoru znovu přišlo do Maconda šestnáct synů plukovníka Aureliana Buendíi, pořád ještě poznamenaných kříži z

popela; během bouřlivé pitky jim Aureliano Triste vyprávěl o Rebece a oni za půl dne dali dům do pořádku, vyměnili okna a dveře, natřeli průčelí jásavými barvami, podepřeli zdi a znovu vybetonovali schodiště, nedostali však svolení pokračovat v opravách i uvnitř. Rebeca ani nevyhlédla ze dveří. Počkala, až tu kvapnou opravu dokončí, potom spočítala, kolik stála, a po Argénidé, staré služce, která u ní ještě pořád byla, jim poslala hrst mincí, už od poslední války stažených z oběhu; Rebeca se však domnívala, že ještě pořád platí. Z toho pochopili, jak velice se už vzdálila ostatnímu světu, a uvědomili si, že ji z její zatvrzelé samoty nemůže nikdo vysvobodit, dokud v ní zůstane jiskřička života.

Při druhé návštěvě zůstal v Macondu další ze synů plukovníka Aureliana Buendíi, Aureliano Centeno, a přidružil se k Aurelianu Tristovi. Jeho matka ho kdysi přivedla ke křtu jako jednoho z prvních a Úrsula i Amaranta se na něj velmi dobře pamatovaly, poněvadž v několika hodinách stačil rozbít všecky křehké věci, které se mu dostaly do rukou. Čas přibrzdil jeho počáteční růst a stal se z něho muž střední postavy, poznamenaný jizvami od neštovic, ona úžasná ničivá síla v rukou mu však zůstala. Rozbil několik talířů - leckdy aniž se jich dotkl -, takže mu Fernanda raději koupila cínovou soupravu, než jí rozbije poslední kusy z jejího drahého nádobí, a dokonce i bytelné kovové talíře byly zanedlouho celé opryskané a pokroucené. Ona nezadržitelná síla rozčilovala dokonce i jeho; na druhé straně se však vyznačoval srdečností, která vzbouzela okamžitou důvěru, a úžasnou pracovitostí. Zanedlouho zvýšil výrobu ledu natolik, že přesáhla potřeby místního trhu, a Aureliano Triste byl nucen uvažovat, jak rozšířit své obchody do dalších osad na bažině; to ho dovedlo k rozhodujícímu kroku, jenž měl nejenom zmodernizovat jeho továrnu, ale spojit městečko s ostatním světem.

"Potřebujeme železnici," prohlásil.

Bylo to poprvé, kdy v Macondu ono slovo uslyšeli. Při pohledu na náčrt, který Aureliano Triste nakreslil na stůl a který byl přímým potomkem výkresů, jimiž José Arcadio Buendía doprovodil svůj plán sluneční války, utvrdila se Úrsula v názoru, že čas se opravdu otáčí kolem dokola. Na rozdíl od svého děda však Aureliano Triste neztratil chuť k jídlu, nepřestal spát ani nesužoval své okolí výlevy trudnomyslnosti. I nejdivočejší plány považoval za něco okamžité proveditelného, poustel se do střízlivých propočtů výdajů a lhůt a dováděl je do konce bez podrážděných přestávek. Zdědil-li Aureliano Segundo něco po svém pradědovi a chybělo-li mu něco do plukovníka Aureliana Buendíi, byla to jeho naprostá neschopnost poučit se ze špatných zkušeností; poskytl Aurelianu Tristovi peníze na stavbu železnice se stejnou lehkověrností jako předtím svému bratrovi na jeho nesmyslnou plavební společnost. Aureliano Triste si prohlédl kalendář a příští středu se vydal na cestu s tím, že se vrátí až skončí deště. Od té doby o něm neslyšeli.

Aureliano Centeno tonul v hromadách ledu, a začal ho už vyrábět z ovocných šťáv místo z vody - nevědomky a nechtěné tím vytvořil základy k vynálezu zmrzliny -, aby nějak rozrůznil výrobu podniku, na který se už díval jako na svůj, poněvadž deště už dávno skončily a po nich uplynulo celé léto, bratr se vsak stále neobjevoval a nedostali od něho jedinou zprávu. Počátkem další zimy však jakási žena, která v největším vedru prala u řeky prádlo, naráz proběhla hlavní ulicí, rozrušena na nejvyšší míru, a poděšeně ječela.

"Jede sem nějaká nestvůra," vypravila ze sebe nakonec, "kouří jako kuchyně a táhne za sebou celé město."

V té chvíli otřásl městečkem děsivý hvizd, který se rozlehl široko daleko, a po něm hlučné, supivé oddechování. V předchozích týdnech sice viděli skupiny dělníků, jak pokládají pražce a kolejnice, nikdo jim vsak nevěnoval pozornost; domnívali se, že je to nějaký nový kejkl cikánů, kteří se vracejí se svým staletým a zevšednělým rámusem píšťal a rolniček, vyhlašujíce přednosti kdovíjaké zatracené břečky užvaněných mudrců jeruzalémských. Když se vsak probrali z úžasu nad vším tím hvízdáním a supěním, vyhrnuli se na ulici a spatřili Aureliana Trista, jak jim kyne z lokomotivy, a uneseně hleděli na květy ozdobený vlak, jenž napoprvé přijel s osmiměsíčním zpožděním; nevinný žlutý vláček, který měl do Maconda přinést tolik pochyb i jistot, tolik radosti i neštěstí, tolik změn, pohrom a stesku.

*

Obyvatelé Maconda naráz obklopilo takové množství zázračných vynálezů, že brzo nevěděli, čemu se divit dřív. Celé noci probděli a pozorovali bledé žárovky, zásobované z elektrárny, kterou přivezl Aureliano Triste při druhé cestě vlakem, a na jejíž dotěrný klapot si dlouho a pracně zvykali. Dívali se na pohyblivé obrazy, které zámožný obchodník don Bruno Crespi promítal v divadle s pokladnami ve tvaru lvích tlam, a rozhořčilo je, když hrdina, který v jednom filmu zemřel a byl pochován a nad jehož nešťastným osudem hořce plakali, se v příštím filmu naráz objevil znovu, živ a proměněn v Araba. Diváci, kteří zaplatili po dvou centavech, aby mohli přihlížet vrtkavému štěstí hrdinů, nebyli ochotni se smířit s výsměchem tak neslýchaným a porozbíjeli sedadla. Na žádost dona Bruna Crespiho vydal starosta zvláštní vyhlášku, vysvětlující, že kino nezobrazuje skutečné události, a tudíž nestojí za to, aby se obecenstvo kvůli němu rozvášňovalo. Po onom odrazujícím vysvětlení mnozí usoudili, že se stali obětí nového a okázalého cikánského kejklu, a rozhodli se víckrát do kina nevkročit s tím, že mají dost svých vlastních trápení, než aby plakali nad vylhanými útrapami pomyslných stvoření. Podobně to dopadlo i s válečkovými gramofony, které si veselé francouzské dámičky přivezly namísto starodávných kolovrátků a které na určitý čas zle poškodily místní kapelu. Zpočátku zvědavost přiváděla do zakázané uličky mnohem víc zákazníků než dřív, dokonce se vědělo i o vážených dámách, které se přestrojily za venkovany, aby si tu novotu prohlédly zblízka; prohlížely si ji však dostatečné dlouho a tak zblízka, aby pochopily, že to není žádný kouzelný mlýnek, jak se všichni domnívali a jak prohlašovaly Francouzky, nýbrž mechanická hračka, kterou nelze srovnávat s něčím tak dojemným, lidským a plným každodenní pravdy, jako je kapela. Rozčarování bylo tak hluboké, že i později, když se gramofony rozmohly natolik, že je měli v každém domě, nepovažovali je stále za prostředek k pobavení dospělých, nýbrž za hračku, vhodnou leda k tomu, aby ji děti rozebíraly na součástky. Zato když se někomu z městečka naskytla příležitost seznámit se s drsnou skutečností telefonu, umístěného na nádraží, na který díky klice hleděli jako na jakýsi primitivní gramofon, dokonce i ti největší pochybovači

užasli. Jako kdyby se Bůh rozhodl vyzkoušet, jak dlouho se vydrží divit, a neustále je zahrnoval nadšením a zklamáním, pochybnostmi a jistotami současné, až nakonec nebyl už nikdo s to bezpečně říci, kde jsou hranice skutečnosti. Byla to spletitá směsice pravdy a zdání, jež znepokojila nakonec i přízrak Josého Arcadia Buendíi venku pod kaštanem a přiměla ho chodit sem a tam po celém domě dokonce i za bílého dne. Od chvíle kdy železnice slavnostně zahájila provoz, postavili v Macondu jednoduché dřevěné nádraží s kanceláří, telefonem a okénkem, kde se prodávaly jízdenky, a vlaky začaly přijíždět pravidelné každou středu o jedenácté, v ulicích městečka se začali objevovat muži a ženy, kteří se snažili chovat jako obyčejní lidé, po pravdě však připomínali cirkusáky. V městečku, poučeném špatnými zkušenostmi s cikány, nekynula oněm podomním kejklířům, kteří stejné drze nabízeli konvici s píšťalou i návody zaručující spásu duše dne sedmého, žádná zvláštní budoucnost; u těch, kteří se nechali umluvit dlouhými řečmi, a neopatrníků, jací se najdou všude, dosahovali však výtečných zisků. Spolu s oněmi potulnými stvořeními jedné středy přijel do Maconda a poobědval u Buendíových i kulaťoučký a usměvavý Mr. Herbert v jezdeckých kalhotách a kamaších, s korkovou přilbou, brýlemi s ocelovou obroučkou, topasovýma očima a kůží vybraného kohouta.
Nikdo u stolu si ho nevšiml, dokud nesnědl první trs banánů. Aureliano Segundo ho náhodou našel, jak se rozčiluje lámavou španělštinou, poněvadž v Jacobově hotelu neměli volný pokoj, a přivedl ho domů, jako to už udělal s mnoha cizinci. Mr. Herbert cestoval s upoutanými balóny. Přinášelo mu to výtečné zisky a sjezdil s nimi už půl světa, tady však nenašel nikoho, kdo by se s ním chtěl vznést; obyvatelé Maconda, kteří znali létající koberce od cikánů, hleděli na onen vynález jako na něco překonaného. Zamýšlel proto odjet nejbližším vlakem. Když přinesli na stůl žíhaný trs banánů, jenž při obědě obvykle visel v jídelně, utrhl první plod bez zvláštního nadšení. Během dalšího rozhovoru však nepřestával jíst, žvýkat a vychutnávat, spíš s roztržitostí učence než s požitkářstvím milovníka dobrého jídla, a když byl hotov s prvním trsem, požádal o další. Nato otevřel krabici s nářadím, kterou nosil neustále s sebou, a vyňal z ní malé pouzdro s optickými přístroji. S nedůvěřivou soustředěností nákupčího diamantů pečlivé zkoumal jeden z banánů, zvláštním nožíkem ho rozřezal na jednotlivé díly, zvážil je na lékárnických vážkách a zbrojířskou měrkou zjistil jejich tloušťku. Potom vytáhl z krabice několik přístrojů a změřil jimi teplotu, vlhkost ovzduší a intenzitu světla. Celý ten obřad vzbudil tolik zvědavosti, že nikdo nedokázal klidně jíst a všichni čekali, že nakonec pronese něco objevného; Mr. Herbert však neřekl nic, z čeho by mohli usuzovat na jeho záměry.
V příštích dnech ho vídali v okolí městečka, jak se síťkou a košíkem loví motýly. Ve středu přijela skupina inženýrů, agronomů, hydrologů, topografů a zeměměřičů a po několik týdnů zkoumala tatáž místa, kde Mr. Herbert lovil motýly. Později přijel i pan Jack Brown ve zvláštním vagónu, který připojili na konec žlutého vlaku a který byl celý obložen stříbrem, sedadla byla potažena biskupským sametem a střecha byla z modrého skla. V tomtéž zvláštním vagónu, obletujíce pana Browna, přijeli i důstojní, černě odění advokáti, kteří kdysi chodívali v patách plukovníku Aurelianu Buendíovi, a to vzbuzovalo v lidech domnění, že všichni ti agronomové, hydrologové, topografové a zeměměřiči, právě tak jako Mr. Herbert se svými spoutanými balóny a svými pestrými motýly a pan Brown se svou pojízdnou hrobkou a svými zuřivými německými ovčáky, mají něco společného s válkou. Na podobné úvahy však podezíravým obyvatelům Maconda nezbývalo mnoho času; sotva se začali ptát, co se to vlastně šije za čertovinu, městečko se už zatím proměnilo v tábor z dřevěných domků se zinkovými střechami, osídlený cizinci, které sem vlak přivážel málem z celého světa, nejenom na sedadlech a na plošinách, ale dokonce i na střechách vagónů. Američané si zřídili své vlastní městečko na opačné straně trati, s alejemi palem v ulicích, domy s kovovými sítěmi v oknech, bílými stolky na verandách a lopatkovými větráky nahoře u stropu a s rozsáhlými modrými lučinami, po nichž se procházeli pávi a křepelky, a pak si přivezli i své unylé ženy v mušelínových šatech a velkých kloboucích se závojem. Celá osada byla obklopena kovovou sítí jako nějaký obrovský elektrický kurník a v chladných letních měsících bývala síť za svítání plná uškvařených vlaštovek. Nikdo ještě nevěděl, co tu vlastně hledají, nebo zda jsou to opravdu jen lidumilové, a už stačili způsobit nesmírný převrat, daleko znepokojivější než všecko, co kdysi dokázali cikáni, a navíc záhadnější a trvalejšího rázu. Nadáni prostředky, jež v minulosti bývaly výsadou božské prozřetelnosti, posunuli příchod dešťů, urychlili dozrávám úrody a řeku i s jejími bílými kameny a ledovou vodou přeložili z míst, kudy tekla odedávna až na opačný konec městečka, dozadu za hřbitov. V té době postavili i betonový kryt na zašlém hrobě Josého Arcadia, aby řeka nenasákla pachem střelného prachu, vycházejícím z mrtvoly. Pro cizince, kteří přijížděli bez žen, proměnili ulici přítulných francouzských dámiček v celé město, rozsáhlejší než to druhé, a jednoho slavného dne přivezli celý vlak plný nejneuvěřitelnějších běhen, babylónských ženštin znalých nejstarších způsobů milování a vybavených nejrůznějšími mastičkami a prostředky na roznícení netečných, povzbuzení bojácných, ukojení nenasytných, vydláždění skromných, potrestání těch, kteří si libovali v množství, a napravení samotářů. Tureckou ulicí, obohacenou o zářivé obchody s koloniálním zbožím, jež vytlačily někdejší pestré bazary, se každou sobotu večer potulovaly zástupy dobrodruhů. Tlačili se u stolků s losy, u pultů střelnic, v uličce, kde hádali budoucnost a vykládali sny, i u stolů se smaženými rybami a s nápoji, které pak v neděli ráno bývaly rozlité po zemi uprostřed lidských těl, jež občas patřila šťastným opilcům, a mnohem častěji zvědavcům, kteří v hádce stržili kulku, ránu lahví, bodnutí nebo ránu pěstí. Jejich vpád byl tak bouřlivý a nenadálý, že v prvních dobách nebylo možné ani projít po ulici, kolik všude bylo nábytku a kufrů, kolik lidí usilovné tesařilo a stavělo si domy na kterémkoli prázdném místě, aniž se ptali na něčí souhlas, a kolik dvojic si natahovalo sítě mezi mandloněmi a nestoudné se milovalo pod plachtou, za bílého dne a všem na očích. Jediný klidný kout vytvořili pokojní antilští černoši, kteří se usadili v uličce na okraji města, postavili si dřevěné domy na kůlech a navečer sedávali venku a svým zmoženým nářečím zpívali smutné duchovní písně. V krátkém čase došlo k tolika změnám, že osm měsíců po návštěvě Mr. Herberta macondští starousedlíci vstávali časné zrána a chodili si prohlédnout své vlastní město.
"Podívejte se, co jsme si nadrobili," říkával v té době plukovník Aureliano Buendía, "jen proto, že jsme jednomu Amerikánovi nabídli banán."
Zato Aureliano Segundo nad tou záplavou cizinců nevycházel z nadšení. Dům se záhy zaplnil neznámými hosty,

nezdolnými hýřily prošlými celým světem, a bylo nutné přistavět na dvoře ložnice, rozšířit jídelnu a starý stůl nahradit novým se šestnácti židlemi, s novým nádobím a příbory, i tak se však oběd musel podávat na několikrát. Fernanda byla nucena potlačit své předsudky a po královsku pečovat o návštěvníky nejhrubšího zrna, kteří jí botami zablátili jídelnu, močili v zahradě, rozkládali si rohože k polednímu odpočinku, kde je právě napadlo, a při řeči se neohlíželi na citlivost dam ani na upjaté mravy pánů. Amaranty se onen vpád chátry tak dotkl, že zase začala jídat v kuchyni jako kdysi. Plukovník Aureliano Buendía došel k názoru, že většina lidí přicházejících do dílny, aby ho pozdravili, to nedělá ze sympatie ani z úcty, ale chce si ho prostě prohlédnout jako historickou pamětihodnost, jako muzeální zkamenělinu; zavřel si proto dveře na závoru, a také venku přede dveřmi se objevoval jen velice zřídka. Zato Úrsulu zachvacovala dětinská radost, kdykoliv měl přijet vlak, dokonce i v dobách, kdy už jen ztěžka vláčela nohy a při chůzi tápala rukama po zdech. "Musíme připravit maso a ryby," nařizovala čtyřem kuchařkám, které pod rozvážným vedením Santy Sofie de la Piedad usilovaly stihnout všecko včas. "Musím připravit všecko," zdůrazňovala, "poněvadž člověk nikdy neví, co budou cizinci chtít." Vlak přijížděl za největšího vedra. Při obědě bývalo v domě povyku jako na tržišti a upocení stolovníci, kteří ani nevěděli, kdo je to vlastně hostí, se jeden přes druhého hnali do jídelny, aby si zabrali nejlepší místo u stolu, zatímco kuchařky si navzájem překážely s obrovskými hrnci polévky, kotlíky masa, podnosy se zeleninou a mísami rýže, a naběračkami nalévaly limonádu z bezedných sudů. Všude vládl takový zmatek, že Fernandu trápila myšlenka, zda mnozí neobědvají dvakrát, a nejednou divže si neulevila a nespustila jako nějaká trhovkyně, když ji některý popletený stolovník požádal o účet. Od návštěvy Mr. Herberta uplynulo už více než rok, a lidé v městečku věděli jen to, že Američané zamýšlejí pěstovat banány v začarovaném kraji, jímž kdysi prošli José Arcadio Buendía a jeho družina, hledajíce cestu ke světu velkých vynálezů. Strženi oním sopečným výbuchem, přišli do Maconda další dva synové plukovníka Aureliana Buendíi s popelovými kříži na čele a své rozhodnutí zdůvodnili větou, která možná platila pro všecky příchozí.

"Přišli jsme proto," řekli, "poněvadž sem jdou všichni."

Krásná Remedios byla jediná, koho banánová horečka nezasáhla. Zůstávala mladistvá a nádherná a byla čím dál nevšímavější ke všem ustáleným obyčejům, čím dál netečnější k lidské zlobě a podezíravosti, Šťastná ve svém vlastním prostém světě. Nechápala, proč se ženy zatěžují živůtky a spodničkami, a ušila si jakousi tuniku z kanafasu, kterou si navlékla přes hlavu, a tím byla s celým oblékáním hotova; zůstával jí přitom pocit, že je nahá, což byl podle jejích představ jediný vhodný způsob, jak chodit doma. Tak dlouho na ni naléhali, aby si ostříhala husté vlasy, které už jí spadaly až po lýtka, a upletla si drdol s ozdobnými hřebínky a copy s barevnými stužkami, až si jednoduše ostříhala hlavu dohola a z vlasů udělala světcům paruky. Mela pudovou snahu všecko zjednodušovat; čím víc však odmítala jakoukoliv módu a dělala si pohodlí a čím víc pomíjela ustálené zvyky, poslušná jen vlastní přirozenosti, tím oslnivější byla její neuvěřitelná krása a tím dráždivěji působila na muže. Když synové plukovníka Aureliana Buendíi poprvé navštívili Macondo, uvědomila si Úrsula, že v jejich žilách koluje stejná krev jako v žilách její pravnučky, a zachvěla se zapomenutou hrůzou. "Dávej pozor," varovali ji. "S kýmkoliv z nich bys přivedla na svět děti s prasečím ocasem."

Krásná Remedios si její výstrahu vzala tak málo k srdci, že se převlékla do mužských šatů a válela se v písku ve snaze vylézt na tyč natřenou olejem, a divže přitom mezi sedmnácti bratranci, vydrážděnými onou nesnesitelnou podívanou, nezpůsobila nějakou tragédii. To byl také důvod, proč při návštěvě v Macondu žádný z nich nespal v domě, a čtyři, kteří tu zůstali, z Úrsulina rozhodnutí bydlili v pronajatých pokojích. Krásná Remedios by ovšem bývala pukla smíchy, kdyby se o těch opatřeních dozvěděla. Až do posledního okamžiku, který prožila tady na zemi, netušila, že její neodvolatelný osud dráždivě krásné ženy vyvolává denně nové a nové pohromy. Pokaždé když se přes Úrsulin zákaz ukázala v jídelně, způsobila mezi cizinci hotové pozdvižení. Bylo příliš zřejmé, že pod hrubou košilí je úplně nahá, a nikdo nebyl s to pochopit, že její ostříhaná, dokonalá lebka není míněna vyzývavě a že nestoudnost, s níž si odhaluje stehna, aby jí nebylo vedro, a potěšení, s jakým jí rukama a pak si olizuje prsty, neznamenají zločinnou provokaci. Nikdo z rodiny se totiž nikdy nedozvěděl to, co cizinci postřehli na první pohled: že z Krásné Remedios vychází dráždivá vůně, poryv bouře, patrný ještě několik hodin potom, co prošla kolem. Muži zkušení ve zmatcích lásky a prošlí celým světem zjišťovali, že ještě nikdy v životě nepocítili takovou žádost, jakou v nich vyvolal přirozený pach Krásné Remedios. Na verandě s begóniemi, v návštěvním pokoji nebo kdekoli jinde v domě, všude bylo možné přesně ukázat, kde byla, a určit, jak dlouho uplynulo od jejího odchodu. Bylo to jasné, nesmazatelné znamení, které nikdo z domácích lidí nebyl s to rozeznat, poněvadž jim už dávno splynulo s ostatními pachy, cizinci je však postřehli okamžité. Jediné oni proto dokázali pochopit, proč mladý velitel stráže z lásky k ní zemřel a urozený pán z cizí země propadl zoufalství. Krásná Remedios si však neuvědomovala vzrušení, které kolem sebe Šíří, ani nesnesitelná muka, jež vyvolává na každém kroku; hovořila s muži bez jakýchkoli vedlejších úmyslů a svou nevinnou vlídností je připravovala o poslední zbytky rozumu. Když Úrsula prosadila, že bude jídat v kuchyni společně s Amarantou, aby ji cizinci neviděli, Krásnou Remedios to potěšilo, poněvadž se tím vymkla veškeré kázni. V jádru jí nijak nesešlo na tom, kde bude jíst, a nejídala v určité hodiny, nýbrž tenkrát, když dostala chuť k jídlu. Občas vstávala ve tři hodiny ráno, naobědvala se a pak celý den prospala, a po několik měsíců měla převrácený den a noc, až ji nějaká náhodná událost zase vrátila do obvyklých kolejí. V takových případech vstávala o jedenácté, v koupelně se svlékla do naha a pobývala tam někdy až dvě hodiny, pobíjejíc štíry a postupně procitajíc z dlouhého a hlubokého spánku. Potom si tykví nabrala z nádržky vodu a polévala se. Věnovala se tomu tak dlouho, tak pečlivě a s takovou dávkou obřadnosti, že ten, kdo by ji dobře neznal, býval by si mohl myslet, že se oddává zaslouženému uctívání vlastního těla. Z jejího hlediska však byl onen osamělý obřad prost jakékoli smyslnosti: byl to prostě způsob, jak mařit čas, než dostane hlad. Když se jednou začínala koupat, zdvihl jakýsi cizinec ze střechy tašku a při pohledu na její nádherné tělo se mu zatajil dech. Krásná Remedios zahlédla rozbitými taškami jeho zoufalé oči, a místo aby se zastyděla, polekala se.

"Pozor," vykřikla, "vždyť spadnete."

"Chci si vás jenom prohlédnout," zamumlal cizinec.

"Ach tak," řekla. "Ale dávejte pozor, ty tašky jsou zteřelé."
Cizincova tvář se stáhla bolestivým úžasem a zdálo se, že němé zápolí se svými nejzákladnějšími pudy, jen aby tu vidinu nezaplašil. Krásná Remedios usoudila, že má strach, aby se tašky neprobořily, a umývala se rychleji než obvykle, aby tam nezůstával zbytečné dlouho. Polévala se vodou z nádržky a vysvětlovala mu, jaké jí dělá starosti, že střecha je v takovém stavu, poněvadž myslí, že štíři padají do koupelny pravé z té vrstvy listí, zetlelé deštěm. Cizinec její tlachání mylné považoval za zakrytou vlídnost, a když se začala mydlit, podlehl pokušení a chtěl se dostat o kus dál.
"Mohl bych vás namydlit?" zamumlal.
"Děkuji vám za ochotu," řekla, "ale dokážu to sama."
"Tak aspoň záda," zaprosil cizinec.
"To by byla zbytečnost," řekla Krásná Remedios. "Kdo to kdy viděl, aby si lidé mydlili záda."
Když se pak utírala, cizinec ji se slzami v očích požádal, aby se za něho provdala. Krásná Remedios mu se vší upřímností odpověděla, že by se nikdy nevdala za takového prosťáčka, který dokáže promarnit málem hodinu a ještě ke všemu zůstat bez oběda, jen aby se mohl dívat, jak se nějaká žena koupe. Když si pak navlékala tuniku, cizinec nebyl s to se smířit se skutečností, že pod ní doopravdy nic nenosí, jak se všichni domnívali, a cítil, že ho ono tajemství navždycky poznamenalo jako žhavé železo. Odsunul ještě dvě tašky a začal se spouštět dolů do koupelny.
"Je to strašné vysoko," varovala ho Krásná Remedios vylekané. "Vždyť se zabijete!"
Zteřelé tašky se s ponurým rachotem probořily a muž sotva ještě stačil vyrazit zděšený výkřik, rozrazil si lebku o betonovou podlahu a v tu chvíli byl mrtev. Hluk zaslechli návštěvníci v jídelně a přispěchali sem; když pak nebožtíka odnášeli, ucítili z jeho kůže omamný pach Krásné Remedios. Natolik už prostoupil celé tělo, že z prasklin v lebce neprýštila krev, ale ambrový olej nasáklý onou tajuplnou vůní, a oni pochopili, že pach Krásné Remedios sužuje muže až za hrob, dokud se neobrátí v prach. Přesto však onu hrůznou událost nespojovali s dalšími dvěma muži, kteří kvůli ní zemřeli; bylo zapotřebí ještě jedné oběti, aby cizinci a s nimi i mnozí macondští starousedlíci uvěřili pověstem, že z Remedios Buendíové nevyzařuje láska, ale smrt. O několik měsíců později, když se Krásná Remedios s hloučkem přítelkyň šla podívat na nové plantáže, došlo k události, která to potvrdila. Obyvatelé Maconda si totiž našli novou zábavu: procházeli se po vlhkých, nekonečných chodníčcích vroubených banánovníky, kde vládlo ticho, jakoby přinesené odjinud a dosud nezvyklé na lidské hlasy, které se proto nesly naprosto nečekané. Stávalo se, že lidé na půl metru od sebe málem nerozuměli jeden druhému, na opačném konci plantáže bylo však jejich slova slyšet zřetelně. Macondská děvčata ona nová hra rozesmávala, lekala je, nahánělajim strach a sloužila jim k různým žertíkům, a večer si o těch procházkách vyprávěla jako o něčem přeludném. Zakrátko se o tichu na plantážích mluvilo tolik, že Úrsula neměla srdce Krásnou Remedios připravit o takové povyražení, a jednou odpoledne jí dovolila jít s ostatními; musela si ovsem vzít klobouk a patřičné se obléci. Od chvíle, kdy hlouček dívek přišel na plantáž, rozhostila se ve vzduchu jakási zhoubná vůně. Muži, kteří kopali příkopy, cítili, jak je zachvátilo podivné okouzlení, cítili neviditelné nebezpečí, které jim naráz hrozilo, a mnozí podlehli nutkání a rozplakali se. Krásné Remedios a jejím vyděšeným přítelkyním se v posledním okamžiku podařilo nalézt útočiště v nedalekém domě a uniknout tak houfu rozdivočelých samců. Krátce nato je vysvobodili čtyři Aurelianové, jejichž popelavé kříže vyvolávaly posvátnou úctu, jako kdyby to bylo znamení nějaké kasty, pečeť nezranitelnosti. Krásná Remedios se nikomu nezmínila o tom, že jeden z mužů využil vřavy a hmátl jí na břicho rukou připomínající spíš pařát orla, který se chce zachytit na okraji propasti. Na okamžik ji zachvátil zmatek, pohlédla na útočníka a spatřila jeho zoufalé oči, které se jí vryly do paměti jako dva smutné uhlíky. Téhož večera se onen muž v Turecké ulici chvástal svou odvahou a vychloubal svým štěstím; několik minut nato ho kopl kůň a rozdrtil mu hruď a houf cizinců přihlížel, jak umírá uprostřed ulice, zalykaje se svou vlastní krví.
Domněnka, že Krásná Remedios přináší mužům smrt, se od té doby opírala o čtyři nevývratné události. Někteří mluvkové sice s oblibou prohlašovali, že by rádi obětovali život za jedinou noc lásky s ženou tak dráždivé krásnou, po pravdě se však o to žádný z nich nepokusil. Býval by možná stačil cit tak jednoduchý a prostý jako láska, aby ji podmanil a spolu s tím zažehnal i hrozbu, která se v ní skrývala, to jediné však nikoho nenapadlo. Úrsula se o ni už nestarala. V minulosti, když se ještě snažila zachovat ji pro světský život, dbala na to, aby se zajímala aspoň o nejzákladnější otázky domácnosti. "Muži toho chtějí daleko víc, než si myslíš," říkávala jí záhadně. "K tomu, co ty si představuješ, patří ještě spousta vaření a uklízení a spousta trápení kvůli maličkostem." Snažila se ji vychovat k rodinnému štěstí, v jádře však přitom klamala sama sebe, poněvadž byla přesvědčena, že se na celé zemi nenajde muž, který - jakmile by ukojil svou vášeň - by třeba jen na jediný den dokázal snášet dívčinu nedbalost, přesahující všecky meze chápání. Když se pak narodil nejmladší José Arcadio a Úrsula se pevné rozhodla vychovat z něho papeže, přestala se o pravnučku zajímat úplně. Ponechala ji svému osudu, utěšujíc se nadějí, že se dříve či později stane zázrak a na tomto světě, kde se dá najít všecko, najde se i muž dostatečné klidný, aby s ní vydržel. Amaranta se už dávno předtím vzdala všech pokusů naučit ji něčemu užitečnému. Už za oněch dávných odpolední v šicím pokoji, když neteř stěží přiměla třeba jen otáčet klikou Šicího stroje, došla k prostému závěru, že je hloupá. "Budeme tě muset dát do loterie," říkávala jí, zmatena její netečností k mužským řečem. Když pak Úrsula prosadila, že Krásná Remedios musí chodit na mši s tváří zahalenou závojem, Amaranta si pomyslela, že ono tajuplné opatření muže jen vydráždí a brzo že se najde někdo dost zvědavý, aby začal trpělivě hledat slabé místo jejího srdce. Když však viděla, jak pošetile opovrhla nápadníkem, který byl v řadě ohledů žádoucnější než nějaký princ, vzdala se vší naděje. Fernanda se ani nepokusila Krásné Remedios porozumět. Když ji spatřila v královském hávu při onom krvavém karnevalu, domnívala se, že je to výjimečná žena. Když však potom viděla, jak jí rukama, a ať se jí zeptají na cokoliv, její odpovědi jsou prostota sama, litovala jen, že rodinní hlupáčkové mají tak dlouhý život. Vzdor tomu, že plukovník Aureliano Buendía i nadále věřil a zdůrazňoval, že Krásná Remedios je nejbystřejší bytost, jakou kdy poznal, a že to denně znovu dokazuje svou úžasnou schopností všem se vysmívat, nechali ji žít jako strom v lese. Krásná Remedios bloudila pouští samoty a bezstarostné trávila své dny poklidným spánkem, nekonečnými koupelemi, jídlem v nejrůznějších hodinách a hlubokým, dlouhým

mlčením, nepoznamenaným žádnými vzpomínkami, až do onoho březnového odpoledne, kdy Fernanda chtěla složit na zahradě svá prostěradla z holandského plátna a pozvala si na pomoc ostatní ženy. Sotva začaly, všimla si Amaranta, že Krásná Remedios je bílá jako stěna.
"Není ti špatně?" zeptala se jí.
Krásná Remedios, která držela prostěradlo za opačný konec, se žalostně usmála.
"Naopak," řekla. "Nikdy mi nebylo tak dobře jako teď"
Jen to dořekla a už Fernanda ucítila, jak jí jakýsi jemný, zářivý vítr vytrhl prostěradla z rukou a rozprostřel je v celé Šíři. Amaranta ucítila ve svých krajkových spodničkách podivné zachvění a chtěla se zachytit prostěradla, aby neupadla; to však už se Krásná Remedios začala vznášet vzhůru. Poloslepá Úrsula jediná zachovala dost rozvahy, aby pochopila, jaký to vítr zavál, a ponechala mu prostěradla napospas, hledíc za Krásnou Remedios, jak jí mává na rozloučenou ze změti bělostných prostěradel, která nezadržitelně stoupala společně s ní, spolu s ní opustila svět chrobáků a jiřin, prolétla vzduchem, kde právě dobíhala čtvrtá hodina odpolední, a navždy zmizela v nezměrných výškách, kde ji nemohli dostihnout ani nejsmělejší ptáci paměti.
Cizinci se samozřejmě domnívali, že Krásná Remedios konečně podlehla svému nevyhnutelnému údělu včelí královny a její příbuzní se řečmi o nanebevzetí pokoušejí zachránit rodinnou čest. Fernanda, zelená závistí, se s tím divem nakonec smířila, a dlouho pak prosila Boha, aby jí vrátil její prostěradla. Většina lidí uvěřila, že se stal zázrak a dokonce zapalovala svíce a modlila se novény. Lidé v městečku by asi dlouho nemluvili o ničem jiném, kdyby jejich úžas nevystřídalo zděšení nad surovým vyvražděním Aurelianů. Plukovník Aureliano Buendía svým způsobem předvídal žalostný konec svých synů, i když si nikdy neuvědomil, že je to předtucha; když Aureliano Serrador a Aureliano Arcaya, dva z bratří, které do Maconda přivedla banánová horečka, oznámili, že tu hodlají zůstat, snažil se jim to rozmluvit. Nechápal, co chtějí dělat v městečku, které přes noc začalo být nebezpečné. Aureliano Centeno a Aureliano Triste jim však se souhlasem Aureliana Segunda dali práci ve svých podnicích. Plukovník Aureliano Buendía sám ještě dost dobře nechápal, proč jejich rozhodnutí neschvaluje. Od chvíle, kdy spatřil pana Browna v prvním automobilu, který se v Macondu objevil, oranžovém otevřeném voze s houkačkou, která svým štěkáním děsila psy, starý válečník se pohoršoval nad poníženým obdivem lidí z městečka a uvědomil si, že od časů, kdy muži dokázali opustit ženy a děti, hodit si přes rameno pušku a jít do války, se v jejich povaze něco změnilo. Od neerlandského příměří stáli v čele obce nepodnikaví starostové, soudci jen pro okrasu, vybraní z mírumilovných a unavených macondských konzervativců.
"Co je tohle za ubohou vládu," říkával plukovník Aureliano Buendía, když vídal bosé policisty, ozbrojené dřevěnými holemi. "Tolik válek jsme vedli, a jenom proto, aby nám nenatřeli domy modrou barvou." Když se však v Macondu usadila banánová společnost, nahradili místní hodnostáře rázní cizinci, které pan Brown ubytoval ve svém elektrickém kurníku, aby - jak vysvětlil - požívali důstojnosti příslušející jejich úřadům a netrpěli vedrem, komáry a nespočetnými útrapami a nepohodlím v městečku. Dřívější policisty nahradili zabijáci s mačetami. Plukovník Aureliano Buendía sedával ve své dílně, uvažoval o těch změnách a poprvé za zamlklá léta samoty ho naplnila naprostá jistota, že se dopustil chyby, když nepokračoval ve válce až do konce. V té době jeden z bratří zapomenutého plukovníka Magnífica Visbala zavedl svého sedmiletého vnuka na náměstí k vozíkům s limonádou a chlapec nešťastnou náhodou vrazil do policejního kaprála a polil mu uniformu. Neurvalý policista ho mačetou rozsekal na kusy a jediným máchnutím srazil hlavu i dědovi, který se ho snažil zadržet. Celé městečko vidělo starcovo bezhlavé tělo, když je hlouček mužů odnášel domů, uťatou hlavu, kterou jakási žena nesla za vlasy, a zakrvácený pytel, do něhož posbírali chlapcovy pozůstatky. Pro plukovníka Aureliana Buendíu znamenala ta událost nejzazší mez pokání. Naráz ho zaplavilo totéž rozhořčení jako kdysi v mládí nad mrtvolou ženy, kterou utloukli holemi, poněvadž ji pokousal vzteklý pes. Pohlédl na hloučky zvědavců, postávající před domem, a svým dřívějším hromovým hlasem, vytrysklým z hlubokého opovržení vůči sobě samému, na ně vychrlil všecku tu nenávist, kterou už nedokázal snášet v srdci.
"Jednou ozbrojím své chlapce," rozkřikl se, "aby těm zasraným Amerikánům dali co proto!"
Během onoho týdne neviditelní zločinci na nejrůznějších místech pobřeží honili jeho syny jako králíky, míříce do středu jejich popelavých křížů. Aureliano Triste o sedmé večerní vycházel z domu své matky, když ze tmy přilétla kulka z pušky a prorazila mu čelo. Aureliana Centena našli v síti, kterou věšíval v továrně, se sekáčkem na led zaťatým mezi obočí až po rukojeť. Aureliano Serrador byl se svou snoubenkou v kině, potom ji odvedl domů, a když se vracel osvětlenou Tureckou ulicí, vypálil na něj někdo ránu z revolveru, která ho srazila do pánve s rozpáleným tukem, a zmizel v zástupu. Několik minut nato někdo zaklepal na dveře pokoje, kde Aureliano Arcaya ležel s jakousi ženou, a křikl na něj: "Pospěš si, tvé bratry zabíjejí!" Žena, která s ním byla, pak vypravovala, že Aureliano Arcaya vyskočil z postele a otevřel dveře, načež mu rána z mauzerovky roztříštila lebku. Oné smrtonosné noci, zatímco doma se chystali bdít u čtyř nebožtíků, běhala Fernanda po městečku jako šílená, hledajíc Aureliana Segunda; Petra Cotesová ho totiž zamkla do skříně v domnění, že příkaz k vyhlazení se vztahuje na všecky, kteří nesou plukovníkovo jméno. Pustila ho ven teprve za čtyři dny, když z telegramů došlých z nejrůznějších míst na pobřeží pochopili, že řádění neviditelných nepřátel směřuje pouze proti bratřím poznamenaným popelavým křížem. Amaranta našla sešitek, kde měla zapsány údaje o svých synovcích, a jak přicházely telegramy, Škrtala jedno jméno po druhém, až zůstal jenom nejstarší. Pamatovali se na něho velmi dobře dík jeho velkým zeleným očím, jež kontrastovaly s jeho tmavou pletí. Jmenoval se Aureliano Amandor, byl tesařem a žil v zapadlé osadě kdesi na předhůří. Aureliano Segundo čtrnáct dní čekal na telegram o jeho smrti a potom vyslal posla, aby ho varoval, v domnění, že netuší, jaké nebezpečí mu hrozí. Posel se vrátil se zprávou, že Aureliano Amador je v bezpečí. Oné vražedné noci za ním přišli dva muži a vystříleli na něj své revolvery, jeho popelový kříž však nezasáhli. Aurelianu Amadorovi se podařilo přeskočit plot kolem dvora a zmizet v horských bludištích, která důvěrně znal dík svému přátelství s Indiány, od nichž kupoval dřevo. Od té doby o něm neslyšeli.
Pro plukovníka Aureliana Buendíu to byly černé dny. Prezident republiky mu zaslal soustrastný telegram, ve kterém

slíbil podrobné vyšetření celé události a vzdal úctu památce mrtvých. Z jeho příkazu se na pohřeb dostavil starosta se čtyřmi pohřebními věnci a chtěl je položit na rakve, plukovník ho však vykázal z domu. Po pohřbu napsal prezidentovi hrubý telegram a osobně ho odnesl na poštu, telegrafista ho však odmítl odeslat. Doplnil ho tedy o několik zvlášť šťavnatých nadávek, vložil ho do obálky a poslal ho poštou. Stejné jako kdysi při smrti své ženy a jako tolikrát za války, při smrti svých nejlepších přátel, necítil ani teď smutek, ale slepý, bezcílný hněv a vysilující nemohoucnost. Obvinil dokonce otce Antonia Isabela, že je spoluviníkem vrahů, poněvadž jeho syny poznamenal nesmazatelným popelem, aby je nepřátelé poznali. Stařičký kněz, který už začínal plést páté přes deváté a z kazatelny děsil své farníky různými potřeštěnými výklady, přisel jednou odpoledne k Buendíovým se šálkem, v kterém si na Popeleční středu připravoval popel, a pokoušel se potřít celou rodinu, aby jim dokázal, že se vodou dá smýt. Ona pohroma jim však nahnala tolik strachu, že se k takovému pokusu nepropůjčila dokonce ani Fernanda, a nikoho z Buendíů už víckrát neviděli na Popeleční středu klečet u oltářní mřížky.
Plukovník Aureliano Buendía se z té rány dlouho nemohl vzpamatovat. Zlatých rybek se ani nedotkl, skoro nic nejedl a bloudil po celém domě jako náměsíčný, vláčeje s sebou své ponču a drtě v zubech němý hněv. Během tří měsíců mu zešedivěly vlasy a někdejší knírek s napomádovanými špičkami mu zplihle visel přes beztvaré rty, zato jeho oči se znovu proměnily ve dva rezavé uhlíky, jež kdysi poděsily všecky, kdo byli přítomni jeho narození, a pouhým pohledem dokázaly převracet židle. Ve svém trápení a vzteku se marné snažil přivolat předtuchy, které ho zamlada provedly vším nebezpečím až k bezútěšným pustinám slávy. Ztratil se, zbloudil v cizím domě, kde už ho vůbec nic ani trochu nedojímalo. Jedenkrát otevřel Melquíadesův pokoj, pátraje po něčem, co by mu připomnělo předválečná léta, a našel jenom sutiny, smetí a hromady špíny, nakupené za všecky ty roky, kdy tu nikdo neuklízel. Na deskách knih, které už dávno nikdo nečetl, a po starých pergamenech rozmáčených vlhkem vybujely sinalé kvítky, a vzduch v místnosti, kdysi nejčistší v celém domě, teď nesnesitelné páchl zetlelými vzpomínkami. Jednoho rána našel Úrsulu pod kaštanem, jak pláče na kolenou svého mrtvého manžela. Plukovník Aureliano Buendía byl jediný z rodiny, kdo neviděl obrovitého starce, zbědovaného půlstoletým pobytem pod Širým nebem. "Pozdrav svého otce," vyzvala ho Úrsula. Plukovník Aureliano Buendía na okamžik zůstal stát pod kaštanem a znovu si ověřil, že ani ona prázdná prostora ho nijak nedojímá.
"Co říká?" zeptal se.
"Je velice smutný," odpověděla Úrsula, "Myslí si, že umřeš."
"Pověz mu," usmál se plukovník, "že člověk neumírá, kdy by měl, ale tenkrát, kdy může."
Předtucha jeho mrtvého otce prohrábla poslední uhlíky pýchy, které mu doutnaly v srdci, on si to však vzložil jako nenadálý nával síly. Začal proto naléhat na Úrsulu, aby mu prozradila, v které části dvora zakopala zlaté mince, jež našli v sádrové soše svatého Josefa. "To se nikdy nedozvíš," řekla mu pevně, poučena Špatnými zkušenostmi z dřívějška. "Jednou se tu určité objeví jejich majitel," dodala, "a jenom ten je dokáže najít." Nikdo nechápal, proč plukovník, vždycky tak nezištný, začal najednou bažit po penězích, a ne po nevelkých částkách, jimiž by mohl uspokojit nějakou naléhavou potřebu, nýbrž po bohatství tak nesmírném, že Aureliano Segundo při pouhé zmínce o něm oněměl úžasem. Jeho někdejší přívrženci, na které se obrátil o pomoc, se zapírali, aby se s ním nemuseli setkat. V té době prohlásil: "Jediný opravdový rozdíl mezi liberály a konzervativci je v tom, že jedni chodí na odpolední mši a druzí na večerní." Naléhal však tak vytrvale, doprošoval se tak usilovné a do té míry porušil všecky své zásady, sháněje něco tady a něco tamhle, proplétaje se všude s mlčenlivou pílí a s úpornou vytrvalostí, že během osmi měsíců dokázal shromáždit víc peněz než Úrsula kdysi zakopala. Potom se vypravil za nemocným plukovníkem Gerineldem Márquezem, aby mu pomohl rozpoutat celonárodní válku.
V určité době byl plukovník Gerineldo Márquez, i když s ochrnutými údy ležel v houpací židli, opravdu jediný, kdo by býval dokázal uvést do pohybu zřetelné nitky vzpoury. Po neerlandském příměří, kdy se plukovník Aureliano Buendía stáhl do své dílny, zůstal ve styku s povstaleckými důstojníky, kteří mu zůstali věrni až do chvíle porážky. Společně s nimi vedl smutnou válku každodenního ponižování, žádostí a prosebných dopisů, válku, která se jmenovala "přijďte zítra, už brzo, zabýváme se vaším případem s náležitou pozorností", beznadějné prohranou válkou proti "vašim oddaným a poníženým služebníkům", kteří jim měli přiznat doživotní důchody a nikdy jim je nepřiznali. Ona předchozí válka, dvacetiletá a krvavá, jim nezpůsobila takové ztráty jako ona sžíravá válka věčných odkladů. Sám plukovník Gerineldo Márquez, jenž unikl třem atentátům, přežil pět zranění a se zdravou kůží prošel nesčetnými bitvami, nakonec podlehl únavě z věčného čekání a dal se bídně přemoci stářím, vzpomínaje na Amarantu mezi kosočtverci světla v pronajatém domě. Naposledy bylo o vysloužilcích slyšet, když noviny přinesly snímek několika z nich s tváří pokřivenou studem, ve společnosti kteréhosi bezejmenného prezidenta republiky, který jim rozdal knoflíky se svou podobiznou, aby je nosili v klopě, a vrátil jim vlajku, ušpiněnou krví a střelným prachem, aby s ní jednou mohli přikrýt jejich rakve. Ti ostatní, hrdější než oni, ještě pořád v ústraní veřejné dobročinnosti čekali na nějaký dopis, umírajíce zvolna hlady, udržujíce se při životě vlastně už jenom vztekem a uhnívajíce stářím ve vybraných sračkách slávy. Když mu proto plukovník Aureliano Buendía navrhl, aby rozpoutali válku na život a na smrt a vyvrátili až do kořene prohnilý a nestoudný řád udržovaný cizími vetřelci, plukovník Gerineldo Márquez nedokázal potlačit záchvěv soucitu.
"Ach, Aureliano," vzdychl, "že jsi starý, to jsem věděl, ale teprve teď vidím, že jsi daleko starší, než vypadáš."

*

V otupělosti, která ji v posledních letech zmáhala, zbyla Úrsule jen zřídkakdy volná chvíle, aby vychovávala Josého Arcadia pro papežský stolec, a pak už naráz byl čas, aby ho spěšně vypravila do semináře. Jeho sestra Meme, vychovávaná napůl přísnou Fernandou a napůl zatrpklou Amarantou, dosáhla téměř současné věku, kdy měla jít do klášterní školy, aby se naučila mistrovsky hrát na spinet. Úrsulu trápily značné pochybnosti o účinnosti metod, jimiž

zakalovala ducha liknavého učedníka Svatého otce, nedávala však vinu ani svému stáří, ani černým mračnům, kterými zahlédla jen pouhé obrysy věcí, nýbrž něčemu, co sama nedovedla dost dobře pojmenovat, nejasné to však vnímala jako postupné mizérií času. "Léta už nejdou tak, jako šla dřív," tvrdívala a cítila, jak jí každodenní skutečnost uniká pod rukama. Dřív trvalo dlouho - zdálo se jí -, než děti vyrostly. Stačilo si vzpomenout, jak dlouho trvalo, než José Arcadio, její nejstarší, odešel s cikány, a co všecko se stalo, než se vrátil pomalovaný jako had a hovoře jako hvězdář, a kolik se toho v domě udalo, než Amaranta a Arcadio zapomněli jazyk Indiánů a naučili se španělsky. Stačilo si představit, kolik dní a nocí prožil ubohý José Arcadio Buendía venku pod kaštanem a jak dlouho plakala nad jeho smrtí, než jí přinesli polomrtvého jistého plukovníka Aureliana Buendíu, jemuž po tolika letech války a po všem trápení, které kvůli němu zakusila, nebylo ještě ani padesát let. V minulosti celé dny dělávala karamelová zvířátka a ještě jí zbyl čas, aby se postarala o děti, prohlédla jim bělma a zjistila, že potřebují napít ricinového oleje. Zato teď, když neměla nic na práci a José Arcadio jí sedával na koleně od rána do večera, nutil ji onen podivný čas dělat všecko jen polovičatě. Ve skutečnosti totiž Úrsula odmítla zestárnout, i když už dávno nevěděla, kolik jí vlastně je let, všude totiž byla na obtíž, do všeho se chtěla plést a cizí návštěvníky obtěžovala vyptáváním, jestli tu za války nenechali sádrovou sochu svatého Josefa, aby jim ji schovali, než přestane pršet. Nikdo dost dobře nevěděl, kdy začala ztrácet zrak. Dokonce v posledních letech života, kdy už nedokázala vstát z postele, zdálo se prostě, že ji přemohlo stáří, nikdo však nepřišel na to, že je slepá. Ona sama to postřehla ještě před narozením Josého Arcadia. Zpočátku si myslela, že je to jenom přechodná slabost, pila potají dýňový sirup a kapala si do očí včelí med, brzo vsak shledala, že se neodvolatelné propadá do tmy tak hluboké, že nikdy nenabyla jasnějších představ o vynálezu elektrického světla; když zaváděli první žárovky, dokázala už vnímat jen jejich záři. Neřekla to však nikomu, poněvadž by tím veřejné přiznala, že už není k ničemu. Mlčky a úporné se učila znát vzdálenosti a lidské hlasy, aby s pomocí paměti dokázala dál vidět, až jí to šedý zákal znemožní úplně. Později objevila nečekanou užitečnost pachů, jež potmě byly daleko zřetelnější než tvary a barvy a s konečnou platností ji zachránily, takže se nemusela potupně vzdát. Dovedla v tmavém pokoji navléci do jehly nit a ušít poutko a poznala, kdy se začíná vařit mléko. Věděla bezpečně, kde co leží, a občas zapomínala, že je slepá. Jedenkrát Fernanda vzbouřila celý dům, protože ztratila svůj snubní prsten, a Úrsula ho našla na poličce v dětské ložnici. Zatímco totiž ostatní bezstarostné chodili po celém domě, Úrsula je střehla svými čtyřmi smysly, aby ji nikde nezaskočili, a po nějakém čase shledala, že všichni členové rodiny nevědomky každodenně chodí na táž místa a dělají totéž, a divže neopakují táž slova v tutéž hodinu. Jediné tehdy, kdy z oněch navyklých kolejí vybočili, hrozilo nebezpečí, že něco ztratí. Když proto slyšela, jak Fernanda běduje nad ztraceným prstenem, Úrsula si vzpomněla, že toho dne dělala jen jednu nezvyklou věc: vynesla na slunce dětské žíněnky, poněvadž předchozí noci Meme našla Štěnici. Děti s úklidem pomáhaly, a Úrsula si proto domyslila, že Fernanda položila prsten na jediné místo, kam nedosáhly: na poličku. Fernanda ho však hledala pouze tam, kam chodívala každodenně, nevědouc, že při hledání ztracených věcí jsou ustálené návyky jen na obtíž, a proto bývá tak těžké je najít.

Výchova Josého Arcadia Úrsule pomohla v jejím namáhavém úsilí, aby jí neunikla ani sebemenší změna v domě. Když zjistila, že Amaranta obléká v ložnici světce, předstírala, že chlapce učí rozeznávat barvy.

"Pojď," řekla mu, "pověz mi, jaké má šaty archanděl Rafael."

Tak ji chlapec zpravoval o věcech, které jí oči povědět nemohly, a dávno předtím, než odjel do semináře, Úrsula už dokázala podle způsobu tkaní rozlišovat jednotlivé barvy oděvu světců. Občas přitom docházelo k nečekaným příhodám; jednou odpoledne Amaranta seděla na verandě s begóniemi a vyšívala a Úrsula do ní vrazila.

"Pro lásku boží," ohradila se Amaranta, "dívejte se na cestu."

"Já ne," řekla Úrsula, "to ty sedíš na nesprávném místě."

Z jejího hlediska to byla pravda. Onoho dne si však začala uvědomovat něco, nač ještě nikdo nepřišel: že totiž během roku slunce neznatelné mění svou polohu a ti, kdo sedají na verandě, že nevědomky pozvolna mění místo. Od té doby stačilo, aby si vzpomněla, co je za den, a přesné věděla, kde Amaranta sedí. I když se jí ruce třásly čím dál zřetelněji a jen ztěžka už vláčela nohy, nikdy předtím její drobnou postavičku neviděli na tolika místech současně. Byla málem tak přičinlivá jako kdysi, kdy na jejích bedrech spočívala celá domácnost. Nepřístupná samota stáří ji však nadala bystrozrakem, který jí umožňoval přemítat i o těch nejnepatrnějších událostech v rodině, a poprvé jasné pochopila řadu věcí, které pro samé zaneprázdnění dřív neviděla. V době, kdy Josého Arcadia vypravovali do semináře, stačila už v duchu probrat až do nejmenších podrobností celý život v domě od založení Maconda, a úplné přitom změnila mínění, která po léta měla o svých potomcích. Uvědomila si, že plukovník Aureliano Buendía nepřestal mít rád své blízké, poněvadž mu válka zatvrdila srdce, jak se domnívala dřív, nýbrž proto, že nikdy nikoho nemiloval, dokonce ani svou manželku Remedios, ani všecky ty ženy na jednu noc, jež prošly jeho životem, a tím míň jejich syny. Vytušila, že všecky své války nevedl ze zanícení pro ideál a vítězství, které měl na dosah ruky, že se nevzdal jen z únavy, jak se všichni domnívali, nýbrž že vítězil i prohrával z téhož důvodu, z čiré a hříšné pýchy. Došla k závěru, že její syn, za kterého by bývala dala život, je prostě člověk nezpůsobilý lásky. Ještě když ho nosila v břiše, slyšela ho jednou v noci plakat. Nářek byl tak zřetelný, že José Arcadio Buendía vedle ní se probudil a zaradoval se při představě, že chlapec bude břichomluvcem. Jiní předvídali, že bude jasnovidcem. Úrsula si však byla jista, že onen řev v jejím nitru je první zmínkou obávaného prasečího ocasu, a prosila Boha, aby jí dal zemřít s dítětem v břiše. Stařecký bystrozrak jí vsak ukázal - a opakovalo se to mnohokrát -, že když dítě v matčině břiše pláče, není to předzvěst břichomluvectví ani věšteckých schopností, nýbrž neomylné znamení nezpůsobilosti k lásce. Ono vystřízlivění z klamných představ o vlastním synovi v ní naráz probudilo všechen soucit, který mu dlužila. Naopak Amaranta, jejíž tvrdé srdce ji po léta děsilo a jejíž nekonečná zatrpklost jí ztrpčovala život, se jí teď naráz ukázala jako nejněžnější žena, jaká kdy žila, a Úrsula s bolestnou jasnozřivostí pochopila, že nespravedlivá muka, jimž kdysi podrobila Pietra Crespiho, nevycházela z touhy po pomstě, jak se všichni domnívali, a pomalé trýznění, kterým zničila život plukovníku Gerineldu Márquezovi, že nepramenilo z její žlučovité zatrpklosti, ale že obojí bylo bojem na život a na smrt mezi nezměrnou láskou a

nepřekonatelnou zbabělostí, a nakonec že zvítězil nesmyslný strach, který Amaranta ze svého vlastního ztrápeného srdce měla po celý život. V té době Úrsula začala hovořit o Rebece a vzpomínat na ni s dřívější láskou, teď ještě zdůrazněnou pozdním pokáním a nenadálým obdivem, poněvadž pochopila, že jedině Rebeca, která se nikdy nesytila jejím mlékem, ale jen hlínou a vápnem ze zdí, Rebeca, v jejíchž žilách nekolovala její krev, nýbrž neznámá krev dvou neznámých, jejichž kosti ještě pořád chrastily v hrobě, Rebeca netrpělivého srdce a s horoucím klínem jako jediná měla onu bezuzdnou odvahu, kterou Úrsula toužila spatřit u svých potomků.
"Rebeco," říkávala, tápajíc po zdech, "jak jsme k tobě byli nespravedliví!"
Ostatní se prostě domnívali, že se jí začíná mást rozum, zvlášť od té doby, kdy si zvykla chodit s pravou paží zdviženou jako archanděl Gabriel. Fernanda si však záhy uvědomila, že ve tmách oné pomatenosti svítí jasnozřivé slunce, poněvadž Úrsula byla s to bez váhání říct, kolik se v domě utratilo za poslední rok. Amarantu napadlo něco podobného, když matka jedenkrát v kuchyni míchala polévku a naráz, netuše, že ji někdo slyší, prohlásila, že mlýnek na kukuřici, který koupili od prvních cikánů a který se ztratil dávno předtím, než José Arcadio pětašedesátkrát obeplul svět, má ještě pořád Pilar Ternerová. Ani tu, málem už stoletou, dosud však zdravou a čilou i přes nepředstavitelnou tloušťku, která lekala děti stejně, jako její smích kdysi plašíval holuby, nijak nepřekvapilo, že to Úrsula uhádla; její vlastní zkušenost jí začínala ukazovat, že bdělé stáří se pravdě může přiblížit daleko víc než hádání z karet.
Když si však Úrsula uvědomila, že už nestačí Josého Arcadia utvrdit v poslání, které mu určila, propadla zděšení. Ve snaze rozeznat očima věci, které jí její niterné chápání ukazovalo mnohem jasněji, začala se dopouštět omylů. Jedenkrát ráno vylila chlapci na hlavu kalamář v domnění, že je to kolínská voda. Ve své tvrdohlavé snaze do všeho zasahovat tropila takové zmatky, že ji přepadly záchvaty trudnomyslnosti a ona se snažila vymanit se z temnot, do nichž se teď konečně zaplétala jako do košile z pavučin. V té době se jí v hlavě zrodila myšlenka, že její neobratnost neznamená první vítězství stáří a tmy, nýbrž je zaviněna jakousi vadou času. Zdálo se jí, že dřív, dokud ještě Bůh neprováděl s měsíci a léty takové kejkle jako Turci, když měří yard perkálu, vypadalo všecko jinak. Nejenomže teď děti dorůstaly rychleji, ale i city se vyvíjely jinak. Krásná Remedios sotvaže vstoupila zaživa na nebesa, bezohledná Fernanda už potají brblala, že ji s sebou odnesla prostěradla. Těla všech Aurelianů sotva vychladla v hrobech, a Aureliano Segundo už zase vyzdobil celý dům a naplnil ho opilci, kteří vyhrávali na harmoniku a napájeli se šampaňským, jako kdyby to neumřeli křesťané, ale psi, a jako by se onen bláznivý dům, který ji stál tolik bolení hlavy a tolik karamelových zvířátek, měl stát smetištěm neřesti. Přemýšlela o tom, když chystali Josému Arcadiovi kufr, kladla si otázku, zda by jí nebylo lépe, kdyby si rovnou lehla do hrobu a dala se zaházet hlínou, a bez bázně se ptala Boha, zad si opravdu myslí, že lidé jsou ze železa, aby vydrželi tolik zármutku a trýzně; ptala se znovu a znovu, prohlubujíc tak své vlastní zmatky, a cítila nezadržitelnou touhu pořádně si zanadávat jako některý z cizinců, dopřát si konečně aspoň kratičkou vzpouru, po které toužila a tolikrát ji odložila, vzdát se všeho snažení a jedenkrát se už na všecko vykašlat, a ještě ulevit svému srdci od nezměrného množství kleteb, které musela spolknout za celé století přizpůsobování.
"Zatracená práce!" vykřikla.
Amaranta, která začínala skládat do kufru prádlo, se domnívala, že ji kousl štír.
"Kde je?" zeptala se polekaně.
"Co?"
"Ten štír přece!" vysvětlila Amaranta.
Úrsula si ukázala prstem na srdce.
"Tady," řekla.
Jednoho dne o druhé odpolední odjel José Arcadio do semináře. Úrsule navždycky utkvěl v paměti tak, jak si ho představovala při odjezdu: nesmělý, vážný a bez jediné slzy v oku, jak ho tomu naučila, zalykaje se horkem v obleku ze zeleného sukna s měděnými knoflíky a s naškrobenou stužkou kolem krku. V jídelně po něm zůstala pronikavá vůně kolínské vody, kterou mu stříkala do vlasů, aby ho byla s to sledovat po domě. Během oběda na rozloučenou všichni z rodiny zakrývali svůj neklid hlučným veselím a s přehnaným nadšením se obdivovali myšlenkám otce Antonia Isabela. Když však odnesli sametem potažený kufr se stříbrným kováním, bylo to, jako kdyby z domu vynesli rakev. Jediný, kdo se rozloučení odmítl zúčastnit, byl plukovník Aureliano Buendía.
"Tohle je jediné, co nám tu ještě chybělo," brblal, "mít tu papeže!"
Tři měsíce nato Aureliano Segundo a Fernanda odvezli Meme do klášterní školy a vrátili se se spinetem, který postavili místo hrací skříně. V té době si Amaranta začala tkát svůj rubáš. Banánová horečka polevila. Přivandrovalci zatlačili původní obyvatele Maconda do ústraní a ti si jen s námahou udržovali svá nejistá jmění, utěšovali se však pocitem, že přežili ztroskotání. U Buendíových mívali při obědě i nadále hosty a po pravdě se nevrátili k někdejším zvyklostem, dokud banánová společnost několik let nato Macondo neopustila. Došlo však k zásadním změnám v ustáleném chápání pohostinnosti, poněvadž teď tu bylo zákonem Fernandino slovo. Úrsula se potácela v tmách, Amaranta se soustředila na svůj rubáš a ona, která se kdysi učila být královnou, si mohla vybírat stolovníky podle svého a vnucovat jim přísné mravy, které jí vštípili rodiče. Zatímco se městečko zmítalo v křečích sprostoty, s níž cizinci utráceli svá snadno nabytá jmění, Fernandina přísnost proměnila dům v baštu dřívějších zvyklostí. Slušní lidé byli v jejích očích jednoduše ti, kteří neměli nic společného s banánovou společností. Obětí její zaujatosti se stal dokonce i její švagr José Arcadio Segundo, jenž v prvním návalu nadšení prodával cvičené kohouty a stal se předákem u banánové společnosti.
"Ať se neodvažuje překročit nás práh," prohlásila Fernanda, "dokud ho drží ta cizácká prašivina."
Zavedla v domě tak přísné mravy, že Aureliano Segundo se v každém ohledu cítil líp u Petry Cotesové. Nejdřív tam začal pořádat své pitky pod záminkou, že chce manželce ulehčit. Potom pod záminkou, že zvířata přestávají rodit, přestěhoval chlévy a konírny, a nakonec pod záminkou, že v domě jeho souložnice není takové vedro, tam přemístil i malou kancelář, kde vyřizoval své obchody. Když si Fernanda uvědomila, že je vdovou, které ještě neumřel manžel,

bylo už příliš pozdě chtít věci vrátit do původního stavu. Aureliano Segundo se domů chodil nanejvýš najíst, a to, co ještě dělal, aby zachoval zdání - například to, že s manželkou spával -, nedokázalo nikoho přesvědčit. Jedenkrát si nedal pozor, a ráno ho zastihlo v posteli Petry Cotesové. Vzdor jeho očekávání mu Fernanda nic nevyčítala a nedala na sobě znát sebemenší nelibost; ještě téhož dne mu však poslala k jeho souložnici oba kufry, ve kterých měl šatstvo. Poslala je za bílého dne a nařídila, ať je nesou středem ulice, aby to vidělo celé městečko, v domnění, že zbloudilý manžel nesnese takovou hanbu a se svěšenou hlavou se vrátí do ovčince. Ono hrdinské gesto bylo však jen dalším důkazem, jak špatně Fernanda zná nejen povahu svého muže, ale i ráz celého společenství, které se v ničem nepodobalo světu jejích rodičů; každý, kdo ony kufry viděl, si totiž pomyslil, že je to koneckonců přirozené vyústění příběhu, který všichni znali až do nejdůvěrnějších podrobností, a Aureliano Segundo oslavil darovanou svobodu třídenní pitkou. V manželčin neprospěch svědčilo i to, že ve svých ponurých dlouhých šatech, se svými starodávnými medailony a svou nemístnou pýchou začínala být stará a nehezká, zatímco souložnice, naditá v křiklavých šatech z přírodního hedvábí a s očima, ve kterých divoce žhnuly majetnické plamínky, jako by rozkvetla druhým mládím. Aureliano Segundo se jí znovu oddal s mladistvým zápalem jako kdysi, kdy ho Petra Cotesová ještě nemilovala proto, že to byl on, ale pletla si ho s jeho dvojencem, spávala s oběma a domnívala se, že jí Bůh dopřál štěstí a poslal jí muže, který dokáže milovat za dva. Ona obživlá vášeň byla tak prudká, že nejednou, když se chystali k jídlu, pohlédli jeden druhému do očí, beze slova přikryli talíře a šli do ložnice zmírat hlady a láskou. Aureliano Segundo si vzal vzor z toho, co spatřil za svých kradmých návštěv u francouzských dámiček, a koupil Petře Cotesové postel s arcibiskupskými nebesy, na okna pověsil sametové závěsy a strop i zdi ložnice obložil velkými křišťálovými zrcadly. Rozhazoval a hýřil víc než kdykoliv dřív. Vlaky, které teď jezdily každý den o jedenácté, mu přivážely jednu bednu šampaňského a koňaku za druhou. Cestou z nádraží sbíral každého, koho potkal, ať byl z Maconda nebo ne, ať ho znal nebo se s ním teprv musel seznámit, nevybíraje si ani v nejmenším, a vodil je na ony nepřipravené zábavy. Dokonce i vyhýbavý pan Brown, jenž hovořil jen cizím jazykem, se dal zlákat jeho vášnivými posunky a několikrát se u Petry Cotesové zpil málem k smrti, a dokonce přiměl své zuřivé německé ovčáky, kteří ho všude doprovázeli, aby tančili při texaských písních, které sám za zvuků harmoniky huhlal, jak dovedl.

"Jděte z cesty, krávy," vykřikoval Aureliano Segundo, rozohněn zábavou. "Jděte z cesty, vždyť život je krátký."

Ještě nikdy nevypadal tak blahobytně, nikdy ho neměli tak rádi a jeho zvířata nikdy nerodila tak horlivé jako teď. Během oněch nekonečných pitek poráželi tolik kusů hovězího a prasat a podřezávali tolik slepic, že hlína na dvoře zčernala a zbahněla samou krví. Bylo to hotové smetiště zbytků, na kterém se věčně povalovaly kosti a vnitřnosti, a každou chvíli se tu museli odpalovat dynamitové patrony, aby luňáci nevyklovali návštěvníkům oči. Aureliano Segundo jedl s chutí, s jakou jídal leda snad José Arcadio, když se vrátil z cesty kolem světa, ztloustl, zbrunátněl a v obličeji se podobal želvě. Pověsti o jeho nevázané hltavosti, nezměrné marnotratnosti a neslýchané pohostinnosti překročily hranice bažiny a přivábily největší žrouty z celého pobřeží. Ze všech stran sem přicházeli proslulí hltouni, aby se zúčastnili oněch nesmyslných soutěží v nenasytnosti a vytrvalosti, pořádaných u Petry Cotesové. Aureliano Segundo z nich vycházel vítězně až do oné nešťastné soboty, kdy se tu objevila Camila Sagastumová, žena podobná totemu, známá po celé zemi pod příhodným jménem Slonice. Souboj se protáhl až do úterního rána. V prvních čtyřiadvaceti hodinách Aureliano Segundo spořádal tele s bataty, maniokem a pečenými banány a navíc půldruhé bedny Šampaňského a byl si jist vítězstvím. Počínal si přitom živěji a nadšeněji než jeho klidná sokyně, jejíž přístup k jídlu byl zřejmě odbornější, právě proto však méně strhoval různorodé obecenstvo, jež zaplavilo dům. Zatímco Aureliano Segundo ukusoval jedno sousto za druhým, poháněn touhou po vítězství, Slonice krájela maso se zručností chirurga, pojídajíc je beze spěchu a dokonce s určitým potěšením. Byla mohutná, obrovité postavy, nad její nesmírnou tělnatostí však převládla ženská něha, a měla tak krásný obličej, tak jemné a pěstěné ruce a tak neodolatelné osobní kouzlo, že když ji Aureliano Segundo uviděl ve dveřích, poznamenal šeptem, že by se s ní utkal raději v posteli než za stolem. Když pak viděl, jak snědla celou telecí kýtu, aniž přitom porušila jediné pravidlo slušného chování, prohlásil vážně, že onen něžný, okouzlující a nenasytný chobotnatec svým způsobem představuje ideální ženu. Nemýlil se. Pověst orlosupa, která Slonici předcházela, postrádala opodstatnění. Nečtvrtila voly, ani nebyla vousatou ženou z řeckého cirkusu, jak se o ní tvrdilo. Ve skutečnosti byla ředitelkou pěvecké akademie a jíst se naučila teprve jako ctihodná matka rodiny, když se snažila přimět své děti, aby lépe jedly, ne však umělým vyvoláváním chuti k jídlu, nýbrž naprostým klidem ducha. Její teorie, vyzkoušená v praxi, vycházela ze zásady, že má-li někdo v naprostém pořádku své svědomí, může jíst bez přestávky, dokud ho nepřemůže únava. K tomu, aby opustila domov i akademii a jela se utkat s mužem, jehož pověst velkého jedlíka bez jakýchkoli zásad už obletěla celou zemi, ji tudíž nepřiměl sportovní zájem, ale mravní důvody. Od chvíle, kdy ho spatřila, věděla, že Aureliana Segunda nezradí jeho žaludek, nýbrž jeho povaha. Koncem prvního večera, zatímco Slonice dál nevzrušeně jedla, Aureliano Segundo už začínal být unaven ze všech těch řečí a smíchu. Spali čtyři hodiny. Po procitnutí každý z nich vypil šťávu z padesáti pomerančů, osm litrů kávy a třicet syrových vajec. Dalšího rána, po mnoha probdělých hodinách, během nichž spořádali dvě prasata, trs banánů a čtyři bedny Šampaňského, Slonici napadlo, že Aureliano Segundo nevědomky objevil stejnou metodu jako ona, ovšem zvrácenou cestou naprosté nezodpovědnosti. Byl tedy nebezpečnější, než si myslela. Když však Petra Cotesová přinesla na stůl dva pečené krocany, Aureliano Segundo neměl daleko k mrtvici.

"Nechtě toho, jestli už nemůžete," řekla Slonice. "Bude to nerozhodně."

Mínila to upřímně, uvědomujíc si, že už také nedokáže požít ani jediné sousto z obavy, aby se nestala příčinou smrti svého soka. Aureliano Segundo si to však vyložil jako novou výzvu a cpal se krocanem, až překročil meze své neuvěřitelné hltavosti. Naráz ztratil vědomí. Padl obličejem do talíře s kostmi, na rtech mu vyvstala pěna jako psovi, dusil se a chroptěl v smrtelném zápase. Před očima měl tmu a cítil, jak ho shazují z vrcholu jakési věže do bezedné propasti, a v posledním záblesku vědomí pochopil, že na konci onoho nekonečného pádu ho čeká smrt.

"Odneste mé k Fernandě," dokázal ze sebe vypravit.

Přátelé, kteří ho dopravili domů, se domnívali, že splnil slib, který dal manželce, a neumře v posteli své souložnice. Petra Cotesová už vyleštila vysoké lakové boty, které si chtěl vzít do rakve, a sháněla někoho, kdo by mu je zanesl, když jí oznámili, že Aureliano Segundo je mimo nebezpečí. Za necelý týden byl opravdu zase zdráv a o čtrnáct dní později uspořádal nevídanou pitku na oslavu toho, že zůstal naživu. Bydlel i nadále u Petry Cotesové, Fernandu však denně navštěvoval a občas zůstal doma na oběd, jako by osud převrátil všecko naruby a on teď byl manželem své souložnice a milencem své manželky.

Fernandě se tím ulevilo. V nudě a opuštěnosti jejího života jí přinášela rozptýlení jenom hra na spinet během poledního odpočinku a dopisy od dětí. V obsáhlých listech, které jim posílala každých čtrnáct dní, nebyla pravdivá ani jediná řádka. Skrývala před nimi svá trápení. Zatajovala jim, jak smutno je teď v domě, který se vzdor sluneční záři zaplavující begónie, dusnému vedru o druhé odpolední a hlučným zábavám, které sem často zaléhaly zvenčí, čím dál víc podobal koloniálnímu sídlu jejích rodičů. Bloudila tu osaměle mezi třemi živoucími přízraky a mrtvým přízrakem Josého Arcadia Buendíi, který si přicházel sednout do zešeřelého pokoje a zvědavé sledoval, jak hraje na spinet. Plukovník Aureliano Buendía chodil jako stín. Naposledy vyšel z domu, když chtěl plukovníka Gerinelda Márqueze vyzvat k bezvýhledné válce; od té doby opouštěl dílnu jen tehdy, když se šel pod kaštan vymočit. Každé tři týdny k němu chodil holič; jiné návštěvy k sobě nepouštěl. Jedl to, co mu Úrsula jedenkrát za den přinesla, ať to bylo, co to bylo, a zlaté rybky sice dělal se stejným zaujetím jako dřív, přestal je však prodávat, poněvadž se dozvěděl, že je lidé nekupují jako šperky, nýbrž jako historické památky. Vynesl na dvůr panenky, kterými Remedios po svatbě vyzdobila jejich ložnici, a spálil je. Bdělá Úrsula si všimla, co dělá její syn, nedokázala mu v tom však zabránit.

"Máš srdce z kamene," řekla mu.

"To nemá se srdcem co dělat," odpověděl plukovník. "V pokoji je spousta molů."

Amaranta tkala svůj rubáš. Fernanda nechápala, proč občas psává Meme dopisy a dokonce jí posílá dárky, zato o Josém Arcadiovi ani slyšet nechce. "Umřete a nedozvíte se to," odtušila Amaranta, když jí tu otázku Úrsuliným prostřednictvím položila, a ona odpověď zasela do Fernandina srdce hádanku, kterou nedokázala nikdy rozluštit. Amaranta, vysoká, hubená a pyšná, oblečená vždycky v množství krajkových spodniček a s vybranými způsoby, které odolávaly času a Špatným vzpomínkám, jako by nosila na čele popelové znamení panenství. Ve skutečnosti je měla na ruce v podobě černého obvazu, který si nesundávala ani na noc a který si sama prala a žehlila. Všechen svůj čas teď věnovala šití rubáše. Dalo by se říci, že ve dne Šije a v noci páře, ne však s nadějí, že oním způsobem přemůže samotu, ale právě naopak: že si ji uchová.

V letech, kdy Fernanda žila bez manžela, ji nejvíc ze všeho trápila představa, že Meme nenajde Aureliana Segunda doma, až poprvé přijede na prázdniny. Mrtvice však učinila oněm obavám přítrž. Než se Meme vrátila, rodiče se už dohodli, jak si budou počínat, aby věřila, že Aureliano Segundo zůstává poslušným manželem, a nevšimla si ani toho, jak je v domě smutno. Každoročně po dva měsíce Aureliano Segundo hrával úlohu vzorného manžela a pořádal slavnosti se zmrzlinou a sušenkami, jež čiperná, veselá studentka doplňovala hrou na spinet. Už tehdy bylo zřejmé, že z matčiny povahy zdědila jen málo. Připomínala spíš Amarantu v jejích dvanácti, čtrnácti letech, když ještě neznala zatrpklost a chodila tanečním krokem, který se rozléhal po celém domě, dříve než utajovaná touha po Pietru Crespim navždycky pokřivila cesty jejího srdce. Na rozdíl od Amaranty a od všech ostatních však Meme dosud nejevila známky rodinného samotářství a žila s ostatním světem v nejlepší shodě, dokonce i od druhé odpolední, kdy se zavírala v pokoji a s neochvějnou ukázněností cvičila na spinetu. Bylo zřejmé, že se jí doma líbí, že po celý rok sní o pozdvižení, které její příjezd vyvolá mezi mládeží, a že jí není nijak cizí otcův sklon k oslavám a jeho přemrštěná pohostinnost. První známky onoho neblahého dědictví se projevily o třetích prázdninách, když se objevila doma se čtyřmi jeptiškami a osmašedesáti spolužačkami, které z vlastního podnětu a bez ohlášení pozvala na týden domů k rodičům.

"To je hrůza," stýskala si Fernanda. "To děvče je zrovna tak bezohledné jako její otec!"

Museli si od sousedů vyprosit postele a sítě, podávat každé jídlo nadevětkrát, zavést v koupelně rozvrh a vypůjčit čtyřicet stoliček, aby děvčata v modrých stejnokrojích a mužských botkách celý den jenom nepobíhala sem tam. Návštěva se nevydařila, poněvadž hlučné studentky byly sotva po snídani, a už zas první musely jít k obědu a potom k večeři, a za celý týden se jenom jednou dostaly na procházku k plantážím. Navečer bývaly jeptišky úplně vyčerpané, neschopné se pohnout a vydat třeba už jen jediný příkaz, shluk neúnavných děvčat však ještě pořád seděl na dvoře a zpíval drsné školské písně. Jednou málem porazily Úrsulu, která se pokoušela být užitečná právě tam, kde překážela nejvíc. Jindy zas strhly povyk jeptišky, poněvadž plukovník Aureliano Buendía se šel pod kaštan vymočit, neohlížeje se na to, že studentky jsou na dvoře. Amaranta divže nevyvolala všeobecné zděšení, poněvadž jedna jeptiška přišla do kuchyně právě ve chvíli, kdy solila polévku, a nenapadlo ji nic lepšího, než se zeptat, co jsou ty hrsti bílého prášku.

"Otrušík," vysvětlila Amaranta.

V den jejich příjezdu, když si před ulehnutím chtěly zajít na záchod, vznikl takový zmatek, že na ty poslední se dostalo až kolem jedné hodiny v noci. Fernanda tedy koupila dvaasedmdesát nočníků, tím však jen proměnila večerní obtíže na ranní, poněvadž už od svítání čekala před záchodem dlouhá řada dívek s nočníky v rukou, aby si je mohly vypláchnout. Některé dostaly horečku a dalším se zanítila komáří štípnutí, většina však i v nejtěžších podmínkách prokázala železné zdraví a dokonce v největším vedru pobíhala po zahradě. Když pak konečně odjely, byly květiny zničené, nábytek rozbitý a zdi plné obrázků a nápisů. Fernanda jim však ty škody prominula ze samé radosti, že jsou pryč. Vrátila vypůjčené postele a stoličky, a nočníky uložila do Melquíadesova pokoje. Uzamčená místnost, jež kdysi bývala středem duchovního života v domě, byla od té doby známá jakožto nočníkový pokoj. V očích plukovníka Aureliana Buendíi to bylo nejpříhodnější pojmenování; ostatní členové rodiny i nadále žasli nad tím, že Melquíadesův pokoj odolává prachu i zkáze, on vsak tam viděl smetiště. Ostatně mu zřejmé nesešlo na tom, kdo má vlastně pravdu, a o nové úloze pokoje se dozvěděl jen proto, že Fernanda celé odpoledne chodila kolem a rušila ho v práci, když nočníky odnášela.

V té době se v domě znovu objevil José Arcadio Segundo. Obvykle prošel po verandě, aniž někoho pozdravil, a šel si do dílny pohovořit s plukovníkem. Úrsula ho sice neviděla, sledovala však dupot jeho předáckých vysokých bot a podivovala se, jak nepřekonatelná vzdálenost ho dělí od ostatních členů rodiny, nevyjímajíc ani jeho dvojence, se kterým v dětství hrávali důmyslné hry na záměny a s nímž ho teď nepojil ani jediný společný rys. Chodil zpříma a v obličeji podzimkové barvy se mu zračilo zamyšlení, saracénský smutek a jakási ponurá záře. Byl ze všech nejpodobnější své matce, Santě Sofii de la Piedad. Úrsula si vyčítala, že na něj zapomíná, hovoří-li o rodině; když však postřehla, že k nim znovu chodí a plukovník že ho pouští k sobě do dílny v době, kdy pracuje, znovu si v duchu prošla staré vzpomínky a utvrdila se v názoru, že se s bratrem někdy v dětství musili zaměnit, poněvadž Aureliano se měl jmenovat on, a ne ten druhý. O jeho životě nevěděl nikdo nic bližšího. Jeden čas se doslechli, že nemá stálé bydliště, chová kohouty u Pilar Ternerové a občas tam i přespává, téměř každou noc že však tráví v pokojích francouzských dámiček. Dával se unášet proudem, nezatížen city ani ctižádostí, jako bludná hvězda v Úrsulině planetární soustavě.
Ve skutečnosti totiž José Arcadio Segundo do rodiny nepatřil a nikdy do žádné patřit nemohl už od onoho dávného rána, kdy ho plukovník Gerineldo Márquez vzal s sebou do kasáren ne proto, aby se podíval na popravu, nýbrž proto, aby až do smrti nezapomněl na smutný a trochu posměvačný úsměv popravence. Byla to nejen jeho nejstarší vzpomínka z dětství, ale vlastně jediná. Tu druhou, v níž jakýsi stařec ve starodávné kazajce a v klobouku podobném havraním křídlům seděl u ozářeného okna a vyprávěl o zázracích, nebyl s to nikam zařadit. Byla to nejasná vzpomínka, nezabarvená žádným ponaučením ani steskem, na rozdíl od vzpomínky na popravence, která po pravdě vymezila směr jeho života, a jak stárnul, vynořovala se mu v paměti čím dál zřetelněji, jako kdyby se s uplývajícími lety přibližovala.
Úrsula se Josého Arcadia Segunda snažila využít k tomu, aby dostala plukovníka Aureliana Buendíu ven z dílny. "Domluv mu, ať jde do kina," říkala mu. "I když se mu filmy nelíbí, bude se moci aspoň jedenkrát nadýchat čerstvého vzduchu." Záhy však zjistila, že je k jejím prosbám stejně hluchý, jako by byl plukovník, a že jsou oba obrněni stejnou lhostejností vůči všem citovým hnutím. Nikdy se nedozvěděla - a nedozvěděl se to nikdo -, o čem spolu mluvili za oněch dlouhých hodin v dílně, pochopila vsak, že jsou jediní dva z celé rodiny, které zřejmě spojuje vzájemná podobnost.
Po pravdě by plukovníka z jeho dílny nedokázal dostat ani José Arcadio Segundo. Vpád studentek přesáhl meze jeho trpělivosti. Pod záminkou, že i po odstranění Remediosiných půvabných panenek se to v manželské ložnici hemží moly, si v dílně pověsil síť a od té doby vycházel jen tehdy, když šel na dvůr vykonat potřebu. Úrsula s ním nedokázala navázat ani nejvšednější rozhovor. Věděla, že se na talíř s jídlem ani nepodívá a nechává jej na okraji stolu, dokud nedokončí rybku. A nesejde mu na tom, jestli se na polévce udělá škraloup a maso vystydne. Od chvíle, kdy ho plukovník Gerineldo Márquez odmítl podpořit ve stařecké válce, byl den ze dne nepřístupnější. Uzavřel se sám v sobě na závoru, a ostatní na něj nakonec mysleli jako na nebožtíka. V ničem se nechoval jako ostatní lidé, až do jedenáctého října kteréhosi roku, kdy vyšel před dům, aby se podíval na cirkusový průvod. Onen den mu začal stejně jako všecky ostatní v posledních letech. O páté ranní ho probudilo kvákání ropuch a vrzání cvrčků na domovní zdi. Mžilo už od soboty, a on by ani nemusel slyšet tiché šelestění deště v listí na zahradě, poněvadž ho stejně cítil ve svých vystydlých kostech. Na sobe měl jako obvykle vlněné pončo a dlouhé spodky ze surové bavlny, které z pohodlnosti stále ještě nosil, i když dík jejich zaprášené přežitosti jim sám říkal "španělské spodky". Natáhl si úzké kalhoty, nezapjal si však přezky, ani si do límce košile nezastrčil zlatý knoflík, který jindy nosíval, poněvadž se hodlal vykoupat. Potom si přetáhl pončo přes hlavu jako kapuci, prsty si urovnal splihlý knír a šel se na dvůr vymočit. Do východu slunce bylo ještě daleko a José Arcadio Buendía dosud klímal pod přístřeškem z palmových listů, zetlelých deštěm. Plukovník ho neviděl, jako ho neviděl nikdy, a nezaslechl ani nesrozumitelnou větu, kterou pronesl otcův přízrak, když ho naráz probudil proud teplé moči, stříkající mu na boty. Odložil koupel na později, ne snad kvůli vlhku a zimě, ale kvůli nepříjemné říjnové mlze. Cestou zpátky do dílny ucítil pach loučí, kterými Santa Sofia de la Piedad právě zatápěla v kamnech, počkal v kuchyni, až káva začne vřít, a pak si odnesl svůj šálek bez cukru. Stejné jako jindy se ho Santa Sofia de la Piedad zeptala, co je za den, a on jí odpověděl, že je úterý jedenáctého října. Hleděl na tu nebojácnou ženu, zalitou nazlátlou září ohně, která jako by ani teď, ani kdykoli jindy nebyla zcela přítomna, a naráz si vzpomněl, jak kteréhosi jedenáctého října uprostřed války procitl s drsnou jistotou, že žena, s kterou té noci spal, je mrtvá. Skutečné mrtvá byla, a ono datum mu utkvělo v paměti, protože i ona se ho hodinu předtím zeptala, kolikátého je. Vzdor oné vzpomínce si však ani tentokrát neuvědomil, jak naprosto už ho opustily jeho předtuchy, a dokud káva nezačala vřít, čistě jen ze zvědavosti, aniž se však sebemíň vystavoval stesku, myslel na onu ženu, jejíž jméno se nikdy nedozvěděl a jejíž tvář zaživa nespatřil, poněvadž k jeho síti doklopýtala potmě. Už si však nevzpomněl, že ze všech žen, jež stejně jalově prošly jeho životem, to byla právě ona, jež v rozkoši nad jejich prvním spojením div neutonula ve vlastních slzách a necelou hodinu před smrtí přísahala, že ho bude milovat, dokud bude živa. Od chvíle, kdy s kouřícím Šálkem vešel do dílny, si už nevzpomněl na ni ani na žádnou jinou. Rozsvítil světlo a přepočítal zlaté rybky, uložené v plechovém hrnci. Bylo jich sedmnáct. I teď když už je neprodával, dělal dál dvě rybky denně, a když jich měl pětadvacet, roztavil je v tyglíku a začal znovu. Soustředěné pracoval celé dopoledne a nemyslel na nic, nevšiml si, že kolem desáté déšť zesílil a někdo proběhl pod oknem a křičel, ať pozavírají dveře, aby dovnitř nenateklo, a neuvědomoval si dokonce ani to, že tu sedí, dokud nepřišla Úrsula s obědem a nezhasla světlo.
"Leje jako z konve," řekla Úrsula.
"Je říjen," řekl plukovník.
Ani přitom nezvedl zrak od své dnešní rybky, poněvadž právě zasazoval do očí rubíny. Teprve když s ní byl hotov a přidal ji do hrnce k ostatním, pustil se do polévky. Potom velice pomalu snědl kus dušeného masa s cibulí, rýží a plátky pečeného banánu, všecko z jednoho talíře. Jíst mu chutnalo pořád stejné, ať v nepříjemných nebo v nejtěžších podmínkách. Když byl po obědě, pocítil nával lenivosti. Na základě jakési vědecké pověry dvě hodiny po jídle nikdy nepracoval, nečetl, nekoupal se ani nemiloval; věřil tomu natolik, že několikrát odložil válečné operace, aby své vojáky

nevystavil nebezpečí mrtvice. Lehl si tedy do sítě, vyčistil si perořízkem maz z uší a během několika minut už spal. Zdálo se mu, že vchází do prázdného domu s bílými stěnami, a zneklidňoval ho tíživý pocit, že je prvním člověkem, jenž vstupuje dovnitř. Ve snu si vzpomněl, že totéž se mu zdálo i předchozí noci a během mnoha nocí v posledních letech, a uvědomil si, že až se probudí, zase na tu vidinu zapomene, poněvadž onen opakovaný sen byl z těch, které se vybavují jedině v tom snu samém. Když pak o chvíli později zaklepal na dveře holič, plukovník Aureliano Buendía se skutečné probudil s pocitem, že nevolky na několik vteřin usnul a nemel čas, aby se mu něco zdálo.
"Dnes ne," řekl holičovi. "Uvidíme se v pátek." Na tváři měl třídenní strnisko, promíšené bílými chlupy, nepovažoval vsak za nutné dát se oholit, poněvadž v pátek se chtěl dát ostříhat a mohl tedy odbýt všecko najednou. Během onoho nechtěného odpočinku ho zalil lepkavý pot a v podpaží ho začaly bolet jizvy po vředech. Nepršelo už, slunce však ještě nevysvitlo. Plukovník Aureliano Buendía hlasitě říhl. Na patře přitom ucítil kyselou pachuť polévky, a jeho tělo jako kdyby mu přikázalo, aby si přehodil poncho přes ramena a šel na záchod. Dřepl si na prkénko, zpod něho vycházel těžký nakyslý pach, a zůstal tam sedět déle, než bylo zapotřebí, dokud ho zvyk neupozornil, že je načase vrátit se k práci. Během toho čekání si znovu uvědomil, že je úterý a José Arcadio Segundo dnes nepřišel, poněvadž na statcích banánové společnosti mají výplatu. Ta vzpomínka, stejně jako každá jiná v posledních letech, ho přivedla k myšlenkám na válku, i když to spolu nijak nesouviselo. Vzpomněl si, že plukovník Gerineldo Márquez mu kdysi slíbil opatřit koně s bílou hvězdou na čele, od té doby však o tom nepadlo ani slovo. Pak sklouzl k různým drobným událostem, nepokoušel se je však nijak hodnotit; jelikož nebyl s to myslet na nic jiného, naučil se už dávno uvažovat chladné, aby ho ony nevyhnutelné vzpomínky nemohly nijak zranit. Po návratu do dílny zjistil, že vzduch začíná být sušší, a rozhodl se, že se půjde vykoupat, Amaranta ho však předstihla. Pustil se tedy do druhé rybky a právě vytepával ocas, když náhle vysvitlo slunce a začalo zářit tak prudce, že to zaskřípalo jako šalupa. Vzduch, promytý třídenním mžením, se naplnil létavými mravenci. Plukovník si uvědomil, že se mu chce močit, a odkládal to tak dlouho, dokud nebyl s rybkou hotov. Bylo deset minut po čtvrté. Cestou na dvůr zaslechl z dálky žestě, dunění velkého bubnu a dětský jásot a poprvé od mladých let vědom šlápl do pasti, kterou mu nastrojila tesknice, připomínaje si ono zázračné odpoledne u cikánů, kam ho zavedl otec, aby si prohlédl led. Santa Sofia de la Piedad nechala stát svou práci v kuchyni a rozběhla se ke dveřím.
"Cirkus jede," vykřikla.
Plukovník Aureliano Buendía, místo aby Šel pod kaštan, zamířil také k domovním dveřím a připojil se ke zvědavcům pozorujícím průvod. Uviděl ženu ve zlatém oděvu, jak sedí slonovi na Šíji, smutného velblouda a medvěda, nastrojeného jako Holanďanka, jak v rytmu hudby buší naběračkou do kastrolu. Na konci průvodu spatřil Šašky metající kozelce a potom, když všecko skončilo a zůstala tu jen ulice zalitá sluncem, vzduch plný létavých mravenců a hrstka zvědavců nahlížejících do propasti nejistoty, uvědomil si znovu svou bednou samotu. Zamířil proto ke kaštanu, přemítaje ještě o cirkusu, a jak močil, pokoušel se v těch úvahách pokračovat, ale vzpomínka se už mezitím vytratila. Skrčil hlavu mezi ramena jako kuře, opřel se čelem o kmen kaštanu a zůstal nehybné stát. Ostatní členové rodiny se o tom dozvěděli teprve příštího dne, když Santa Sofia de la Piedad v jedenáct hodin nesla na zadní dvorek odpadky a všimla si, že se luňáci snášejí dolů.

*

Když Meme naposled přijela na prázdniny, drželi doma smutek za plukovníka Aureliana Buendíu. V uzavřeném domě nebylo ani pomyšlení na slavnosti. Mluvili Šeptem, jedli potichu a třikrát denně se modlili růženec, a dokonce i její cvičení na spinet v poledním vedru zněla jako o pohřbu. Navzdory utajovanému nepřátelství, které vůči plukovníkovi chovala, vyhlásila onen přísný smutek Fernanda, na kterou hluboce zapůsobila chvála, jíž vláda zahrnula památku mrtvého nepřítele. Aureliano Segundo po dobu dceřiných prázdnin jako obvykle spával doma, a Fernanda se zřejmě pokusila domoci se svých práv zákonné manželky, poněvadž příštího roku Meme našla doma novorozenou sestřičku, kterou přes matčin odpor pokřtili Amaranta Úrsula.
Meme dokončila svá studia. Diplom, který ji prohlašoval koncertní mistryní na spinet, dotvrdila mistrovstvím, s nímž hrála lidové motivy ze sedmnáctého století na večírku, kterým oslavila závěr jejích studií a současné jím ukončili smutek. Více než jejímu umění se však hosté obdivovali její zvláštní dvojakosti. Svou lehkomyslnou a trochu dětinskou povahou jako by se nehodila k ničemu vážnějšímu; jakmile vsak usedla ke spinetu, proměnila se v úplně jiné děvče, kterému jeho neočekávaná zralost dodávala dospělého vzezření. Tak tomu bylo vždycky. Po pravdě ji hudba nijak zvlášť nevábila, neochvějnou kázní však dosáhla nejvyšších ohodnocení, jen aby se vyhnula sporům s matkou. Kdyby jí bývali uložili, aby se naučila něčemu jinému, bývala by dosáhla stejných výsledků. Už od raného dětství ji tísnila Fernandina přísnost, její zvyk rozhodovat za jiné, a bývala by schopna daleko větších obětí než hry na spinet, jen aby se nestřetla s matčinou nesmlouvavostí. Při závěrečném obřadu měla pocit, že onen pergamen popsaný frakturou s ozdobnými velkými písmeny ji zprošťuje závazku, který na sebe vzala spíš kvůli svému pohodlí než z poslušnosti, a domnívala se, že od té chvíle se i umíněná Fernanda přestane zajímat o nástroj, na který dokonce i jeptišky hleděly jako na muzeální vykopávku. V prvních letech se zdálo, že její odhady byly mylné; uspala už dobrou polovinu města, nejenom v návštěvním pokoji, ale na všech dobročinných večírcích, Školních besídkách a vlasteneckých slavnostech, které se v Macondu konaly, a její matka ještě pořád zvala všecky nově příchozí, u nichž předpokládala schopnost ocenit dceřino umění. Teprve po Amarantině smrti, když znovu drželi smutek a načas se zřekli styků se světem, mohla Meme zavřít spinet a zapomenout klíč někde v prádelníku, aniž se Fernanda pokoušela zjišťovat, kdy a čí vinou se ztratil. Svá vystoupení nesla se stejnou vyrovnaností, s jakou se předtím věnovala studiu. Byla to cena, kterou platila za svou svobodu. Fernanda byla tak potěšena její učenlivostí a tak pyšná na obdiv, který dcera svým uměním vzbuzovala, že nikdy nevznesla jedinou námitku, když si vodila domů houfy přítelkyň, trávila

odpoledne na plantážích a chodila s Aurelianem Segundem nebo s nějakou důvěryhodnou dámou do kina, pokud otec Antonio Isabel film z kazatelny schválil. V oněch chvilkách rozptýlení se projevovaly Meminy skutečné záliby. Její štěstí bylo v příkrém protikladu k jakékoli kázni, v hlučných zábavách, v klevetění o zamilovaných, v dlouhých besedách v kruhu přítelkyň, kde se učily kouřit a rozmlouvaly o mužských záležitostech a kde to jedenkrát přehnaly, když vypily tři láhve třtinového rumu a nakonec si úplně nahé navzájem měřily a porovnávaly jednotlivé části těla. Meme do smrti nezapomněla na onen večer, kdy se vrátila domů, žvýkajíc oddenky lékořice, a přisedla ke stolu, u něhož v hlubokém mlčení seděly Fernanda a Amaranta, aniž si některá z nich všimla, jak se potácí. Strávila právě dvě úžasné hodiny v ložnici jedné ze svých přítelkyň, plačíc smíchy a strachem, a na konci té krize v sobě objevila nezvyklý pocit odvahy, jíž měla zapotřebí, aby utekla z klášterní Školy a řekla matce, ať už doslova nebo opsaně, aby se dala vycpat i se spinetem. Seděla v čele stolu, jedla slepičí polévku, která jí stékala do žaludku jako elixír života, a viděla Fernandu i Amarantu obklopené žalobnou svatozáří skutečnosti. Musela se velice přemáhat, aby jim nevmetla do tváře jejich upjatost, chudobu ducha a pošetilé sny o vznešenosti. Už o druhých prázdninách se dozvěděla, že otec bydlí doma jen proto, aby zachoval zdání; věděla, jaká je Fernanda, a když si později prohlédla Petru Cotesovou, dala svému otci za pravdu. Bývala by raději také byla dcerou jeho souložnice. V otupělosti alkoholem si s rozkoší představovala, jaká by se strhla bouřka, kdyby v tu chvíli vyslovila své myšlenky nahlas, a v duchu se tím Šprýmem tak bavila, až si toho Fernanda všimla.

"Co je s tebou?" zeptala se jí.

"Nic," odpověděla Meme. "Teprve teď přicházím na to, jak vás mám ráda."

Amaranta se zhrozila nad zjevnou nenávistí, která v těch slovech byla. Fernandu to však tak dojalo, že když se pak Meme o půlnoci probudila, zalykajíc se žlučovitými zvratky a stěžujíc si na strašné bolesti hlavy, divže nepřišla o rozum. Dala jí lahvičku bobřího oleje, přikládala jí na břicho obklady a na hlavu pytlíky s ledem a donutila ji dodržovat dietu a zůstat pět dnů doma, jak to nařídil nový a výstřední francouzský lékař, který ji přes dvě hodiny prohlížel a pak došel k mlhavému závěru, že se jedná o ženské potíže. Meme už zase ztratila odvahu, propadla naprostému mravnímu rozkladu a nezbylo jí než se s tím smířit. Úrsula, v té době už úplné slepá, dosud však čilá a bystrá, jediná správné uhádla Meminu chorobu. "Mně se zdá," pomyslila si, "že jsou to věci, které se stávají opilcům." Nejenže však tu myšlenku zavrhla, ale ještě jednou si vyčetla svou lehkomyslnost. V Aurelianu Segundovi se ozvalo svědomí, když viděl, jak je Meme zbědovaná, a umínil si, že se o ni napříště bude víc starat. Tak se zrodilo veselé kamarádství mezi otcem a dcerou, jež Aureliana Segunda na nějaký čas vytrhlo z trpké osamělosti pitek a Meme zprostilo Fernandina poručníkování, aniž musela vyvolat rodinnou krizi, která se už zdála nevyhnutelná. Aureliano Segundo odkládal všecky závazky, jen aby mohl být s Meme, chodil s ní do kina nebo do cirkusu a věnoval jí většinu svého volného času. V posledních letech ztloustl tak nesmyslně, že už si nebyl s to ani zavázat tkaničky u bot, vrchovatou měrou ukojil všecky své choutky a začínal být zatrpklý. S objevením dcery se mu vrátila jeho dřívější veselost, a záliba, s níž pobýval v její společnosti, ho postupné odváděla od hýření. Meme se blížila plodnému věku. Nebyla krásná, stejně jako nikdy nebyla krásná Amaranta, zato však byla milá a prostá a lidé ji měli od první chvíle rádi. Měla moderního ducha, který se příčil Fernandině starosvětské střídmosti a Špatně skrývané lakotě, Aureliano Segundo ji v tom však rád podporoval. To on ji dal vystěhovat z ložnice, kde spávala od dětství a kde bázlivé oči svatých udržovaly při životě její dívčí strachy, a zařídil jí pokoj s postelí s nebesy, velkým toaletním stolkem a sametovými závěsy, neuvědomuje si, že vlastně vytváří napodobeninu pokoje Petry Cotesové. Byl k Meme tak Štědrý, že ani nevěděl, kolik peněz jí vlastně dává, poněvadž mu je sama vybírala z kapes, a opatřoval jí všecky nové krášlící prostředky, jež došly do skladišť banánové společnosti. Memin pokoj se plnil pemzovými polštářky na leštění nehtů, želízky na vlasy, leštidly na zuby, vodičkami na zjemnění pohledu a tolika dalšími zbrusu novými kosmetickými přípravky a krášlícími prostředky, že kdykoli Fernanda přišla do její ložnice, pohoršovalo ji pomyšlení, že dceřin toaletní stolek zřejmě vyhlíží stejně jako stolky francouzských dámiček. Fernanda však v té době rozdělovala svou pozornost mezi malou Amarantu Úrsulu, která byla náladová a neduživá, a vzrušující korespondenci s neviditelnými lékaři, a když postřehla spojenectví mezi otcem a dcerou, vynutila si na Aurelianu Segundovi jenom jediný slib: že Meme nikdy nevezme k Petře Cotesové. Byla to zbytečná výstraha, poněvadž souložnici se kamarádský vztah jejího milence k vlastní dceři zamlouval tak málo, že o ní nechtěla slyšet. Trápila se dosud nepoznanými obavami, jako by ji tušení naznačovalo, že kdyby se Meme zachtělo, mohla by dokázat to, čeho Fernanda nikdy nebyla schopna: připravit ji o lásku, kterou už mela za zajištěnou až do smrti. Poprvé od ní Aureliano Segundo musel snášet zlobné obličeje a jedovaté úsměšky, a užuž se začal obávat, že jeho věčně stěhované kufry nastoupí zpáteční cestu k manželce. K tomu však nedošlo. Žádná žena neznala nějakého muže líp než Petra Cotesová svého milence, a věděla, že by kufry zůstaly tam, kam by je poslala; jestli totiž Aureliano Segundo opravdu něco nesnášel, byly to především změny a stěhování, které mu ztěžovaly život. Kufry tedy zůstaly tam, kde byly, a Petra Cotesová nabrousila jedině zbraně, v kterých s ní dcera nemohla soupeřit, aby ho získala zpátky. Ostatně i ona se namáhala zbytečně, poněvadž Meme nikdy neměla v úmyslu zasahovat do otcových záležitostí, a kdyby to bývala přece jen udělala, bylo by to určitě ve prospěch souložnice. Neměla čas na to, aby se do něčeho takového pletla. Ve své ložnici si sama uklízela a stlala si postel, jak ji tomu naučily jeptišky. Dopoledne se starala o své šatstvo; seděla na verandě a vyšívala nebo Šila na Amarantině starém Šicím stroji na kliku. Za poledne, když ostatní odpočívali, cvičila dvě hodiny na spinet, vědouc, že touto každodenní obětí upokojí Fernandu. Z téhož důvodu dál hrávala na církevních bazarech a školních večírcích, i když ji o to žádali stále řidčeji. Navečer se upravila, oblékla si jednoduché šaty a obula si tvrdé šněrovací střevíce, a pokud neměla nic dohodnuto s otcem, vypravila se k některé přítelkyni a zůstala tam až do večeře. Obvykle pro ni Aureliano Segundo přišel a šli společně do kina.

Mezi Meminými přítelkyněmi byly i tři mladé Američanky, jež prolomily hradbu elektrického kurníku a spřátelily se s macondskými děvčaty. Jednou z nich byla Patricia Brownová. Aby se odvděčil Aurelianu Segundovi za jeho pohostinnost, pan Brown otevřel Meme dveře svého domu, a pozval ji na sobotní taneční večírky; to byla jediná

příležitost, kdy se Američané stýkali s místními obyvateli. Když se o tom dozvěděla Fernanda, na okamžik zapomněla na Amarantu Úrsulu i na neviditelné lékaře a spustila hotový melodram. "Představ si," řekla Meme, "co si o tom v hrobě pomyslí plukovník." Šlo jí pochopitelně o Úrsulinu podporu. Vzdor tomu, co všichni očekávali, však slepá stařena prohlásila, že nevidí nic špatného v tom, aby se Meme zúčastnila tanečních večírků a spřátelila se s Američankami stejného věku, zachová-li si přitom pevné názory a nedá se obrátit na protestantskou víru. Meme prababiččinu myšlenku velice dobře pochopila, a ráno po tanečních večírcích vstávala dříve než obvykle a chodila na mši. Fernandin odpor však trval až do dne, kdy ji Meme odzbrojila zprávou, že by Američané rádi slyšeli, jak hraje na spinet. Ještě jedenkráte vynesli nástroj z domu a dopravili ho k panu Brownovi, kde se mladé umělkyni opravdu dostalo upřímného potlesku a nadšených blahopřání. Od té doby ji zvali nejen na taneční večírky, ale i na nedělní koupání na plovárně a jedenkrát týdně na oběd. Meme se naučila hrát tenis, plavat jako závodník z povolání a jíst viržinskou šunku s plátky ananasu. Díky tanečním večírkům, tenisu a plavání se zanedlouho dokázala dorozumět anglicky. Aureliano Segundo byl dceřinými pokroky tak nadšen, že jí od jakéhosi obchodního cestujícího koupil šestisvazkovou encyklopedii s množstvím barevných ilustrací a Meme si v ní ve volných chvílích čítávala. Četba jí zabrala čas, který dřív věnovala klevetění o zamilovaných a nevázanostem v kruhu přítelkyň, ne proto, že by si to předsevzala, nýbrž proto, že už ji omrzelo hovořit o tajemstvích, která každý znal. Na své opilství vzpomínala jako na dětinské dobrodružství a natolik se tím bavila, že o něm vyprávěla Aurelianu Segundovi, kterého to pobavilo ještě víc. "To kdyby věděla tvá matka," řekl jí, zalykaje se smíchy, jak to říkával vždycky, když se mu s něčím svěřila. Musila mu slíbit, že se mu stejné upřímné svěří i se svou první známostí, a opravdu mu pověděla, že se jí líbí zrzavý Američan, který přijel na prázdniny k rodičům. "No nazdar," smál se Aureliano Segundo. "To kdyby věděla tvá matka." Meme mu vsak také pověděla, že chlapec odjel zpátky domů a od té doby jako kdyby se nad ním voda zavřela. Její zralý úsudek přispěl ke klidu v rodině; Aureliano Segundo začal věnovat víc času Petře Cotesové, a i když mu tělo ani duch nesloužily tolik jako dřív, nezanedbával jedinou příležitost začít pitku a vytáhnout z pouzdra harmoniku, která už měla několik klapek přivázaných tkaničkami od bot. Doma zatím Amaranta šila svůj nekonečný rubáš a vetchá Úrsula se propadala až na samé dno temnot, odkud už dokázala spatřit jen přízrak Josého Arcadia Buendíi venku pod kaštanem. Fernandino slovo nabylo větší váhy. V dopisech, které každý měsíc psávala svému synu Josému Arcadiovi, nebylo v té době jediné lživé řádky a zatajovala před ním jenom svou korespondenci s neviditelnými lékaři, kteří ji nedávno našli vyléčitelný nádor na tlustém střevě a připravovali ji na to, že jí ho pomocí telepatie odstraní.

Bývalo by možno říci, že v unaveném domě Buendíových zavládl nadlouho klid a obyčejné Štěstí, kdyby Amarantina nenadálá smrt nebývala vzbudila zas nové pohoršení. Došlo k tomu neočekávaně. Byla už stará a žila samotářským životem, ještě pořád se však držela pevné a zpříma a měla železné zdraví jako vždycky. Ode dne, kdy s konečnou platností odmítla plukovníka Gerinelda Márqueze a pak se zavřela ve svém pokoji a plakala, nevěděl nikdo, co jí táhne hlavou. Když se tenkrát zase ukázala, nezbývala jí už ani jediná slza. Neplakala, když Krásná Remedios vstoupila na nebesa, ani při vyvraždění Aurelianu, ba dokonce ani při smrti plukovníka Aureliana Buendíi, kterého měla ze všech lidí na světě nejraději, i když to mohla dokázat teprve tehdy, když našli pod kaštanem jeho mrtvolu. Pomáhala ho odnést domů. Oblékla ho do jeho válečnického strůje, oholila ho a učesala a napomádovala mu knírek líp, než to dovedl on sám v dobách své slávy. Nikoho nenapadlo, že ji k tomu vede láska, poněvadž byli zvyklí, že Amaranta se vyzná ve všem, co souvisí se smrtí. Fernandu pohoršovalo, že nechápe katolicismus v jeho vztazích k životu, nýbrž jen ve vztahu ke smrti, jako kdyby to ani nebylo náboženství, ale soubor pohřebních zvyklostí. Amaranta vsak byla příliš pohroužena ve svých zmatených vzpomínkách, než aby pochopila takové apologetické jemnůstky. Zestárla, ale všecky její tesknice zůstaly živé. Když naslouchala valčíkům Pietra Crespiho, draly se jí slzy do očí stejně jako zamlada, jako kdyby čas a útrapy nic neznamenaly. Válečky s hudbou, které sama vyhodila na smetiště pod záminkou, že vlhkem zplesnivěly, se v její paměti dál otáčely a jejich kladívka dál zvučela. Snažila se je přehlušit nečistou vášní, jíž si dopřávala se svým synovcem Aurelianem Josém, a pak se pokoušela uchýlit se pod mužnou ochranu plukovníka Gerinelda Márqueze, nedokázala se jich však zbavit ani tím nejzoufalejším počinem svého stáří, když tři roky předtím, než malého Josého Arcadia vypravili do semináře, ho koupala a hladila ne tak, jak by se slušelo na babičku a vnuka, nýbrž tak, jak by laskala žena muže, jak to podle vyprávění prováděly francouzské dámičky a jak to ona sama ve svých dvanácti, čtrnácti letech chtěla dělat s Pietrem Crespim, když ho viděla v jeho tanečních kalhotách a s kouzelnou hůlkou, kterou udával takt metronomu. Občas ji trápilo, že za sebou nechává takovou řeku neštěstí, a občas ji to tak pobuřovalo, že si vrážela jehly do prstů; ze všeho nejvíc ji však trápilo, pobuřovalo a ztrpčovalo jí život ono vonné a červivé gujavové jablko lásky, které s sebou nesla ke smrti. Stejné jako se plukovník Aureliano Buendía nedokázal zbavit myšlenek na válku, Amaranta myslela na Rebecu. Zatímco však její bratr dokázal zbavit své vzpomínky všeho ostří, Amaranta je dokázala jen rozjitřit. Po řadu let neprosila Boha o nic jiného než o to, aby ji ve svém hněvu nenechal umřít dřív než Rebecu. Pokaždé, když procházela kolem jejího domu a zjišťovala, jak zkáza pokračuje, těšila se pomyšlením, že ji Bůh slyší. Jednou odpoledne, když seděla na verandě a šila, pocítila naráz jistotu, že právě tady, na tomto místě a v tomhle světle bude sedět, až jí přinesou zprávu o Rebečině smrti. Sedla si tedy a čekala na nijako když někdo čeká na dopis, a v jisté době opravdu trhala knoflíky a znovu je přišívala, aby nemusela zahálet a její čekání nebylo o to delší a úzkostnější. Nikdo v domě netušil, že Amaranta tenkrát utkala nádherný rubáš pro Rebecu. Když jim Aureliano Triste později líčil, jak ji uviděl, proměněnou ve zjevení s popraskanou kůží a s několika žlutými vlákny na lebce, Amarantu to nepřekvapilo; strašidlo, které popisoval, se navlas podobalo tomu, co si už dlouho představovala. Předsevzala si, že dá Rebečinu mrtvolu do pořádku, stářím zpustošený obličej vyspraví parafinem a udělá jí paruku z vlasů světců. Udělá z ní krásnou mrtvolu v rubáši z lněného plátna, v rakvi vyložené plyšem a s purpurovým lemováním, uspořádá jí nádherný pohřeb a vydá ji napospas červům. Promyslila svůj plán s takovou nenávistí, až ji přitom zarazila myšlenka, že by mu věnovala stejnou péči, kdyby to udělala z lásky, nedala se však tím pomyšlením zmást a dál zdokonalovala všecky podrobnosti tak pečlivé, až se v pohřebních obřadech stala spíš mistryní než

pouhou odbornicí. Jediné, s čím ve svých hrůzných plánech nepočítala, bylo nebezpečí, že by vzdor svým modlitbám mohla umřít dřív než Rebeca. Nakonec to tak opravdu dopadlo. Přesto však v posledním okamžiku Amaranta necítila zklamání, a naopak ji opustila dřívější zatrpklost, poněvadž smrt jí dopřála nebývalou výsadu a ohlásila se jí několik let předem. Spatřila ji jednoho žhavého poledne nedlouho poté, co Meme odjela do klášterní školy, jak spolu s ní sedí na verandě a šije. Poznala ji okamžitě, a nebylo na ní vůbec nic strašného: byla to žena v modrých Šatech a s dlouhými vlasy, vyhlížející poněkud starosvětsky a trochu podobná Pilar Ternerové v době, kdy jim chodila pomáhat do kuchyně. Několikrát se k tomu naskytla Fernanda, ta ji však nespatřila, i když byla tak skutečná a lidská, že jedenkrát Amarantu dokonce poprosila, aby jí navlékla do jehly nit. Smrt jí neřekla, kdy umře, a neprozradila jí, že její hodinka přijde dřív než Rebečina, nařídila jí vsak, aby si Šestého dubna příštího roku začala tkát rubáš. Dovolila jí, aby ho ušila tak složitě a dovedné, jak jen bude chtít, ale stejně poctivě, jako ho ušila Rebece, a oznámila jí, že umře bez bolesti, beze strachu a bez trpkosti navečer onoho dne, kdy rubáš dokončí. Aby tu lhůtu co nejvíc prodloužila, objednala si Amaranta jemnou lněnou přízi a sama si utkala plátno. Věnovala tomu takovou péči, že jenom ona práce jí zabrala čtyři roky. Potom se pustila do šití. Konec se však nevyhnutelně přibližoval a ona začínala chápat, že jenom zázrak by jí umožnil prodlužovat práci, dokud Rebeca neumře; právě soustředěnost, s jakou se jí zabývala, jí však dodala potřebného klidu, aby se s tím zklamáním smířila. Tenkrát pochopila bludný kruh zlatých rybek, v kterém žil plukovník Aureliano Buendía. Svět končil na povrchu její kůže, a její nitro bylo uchráněno vší zatrpklosti. Mrzelo ji, že onen objev neudělala už před mnoha lety, dokud by ještě bývala mohla pročistit všecky vzpomínky a v novém světle znovu zbudovat celý vesmír, bez zachvění si připomínat levandulovou vůni Pietra Crespiho za soumraku a zachránit Rebecu z bídy, v které si zvykla žít, ne z nenávisti, ani z lásky, nýbrž z nezměrného pochopení samoty. Nenávist, kterou jednoho večera vycítila z Meminých slov, se jí nedotkla proto, že patřila i jí, nýbrž proto, že zahlédla svůj vlastní obraz v jiném mládí, jež vyhlíželo stejné čisté jako kdysi její, bylo však už porušeno záští. V oné době se jí nicméně nedotklo už ani pomyšlení, že všecky cesty k nápravě jsou uzavřeny, tak úplně byla smířena se svým osudem. Jejím jediným cílem bylo dokončit rubáš. Místo aby svou práci zdržovala zbytečnou vyumělkovaností, jako to dělala zpočátku, pospíšila si s ní. Týden předtím si spočetla, že poslední steh udělá večer čtvrtého února, a bez udání důvodů navrhla Meme, aby koncert na spinet, který se měl konat den nato, uspořádala dříve, ta vsak její žádosti nedbala. Amaranta proto hledala záminku, jak se zdržet ještě o osmačtyřicet hodin, a dokonce měla dojem, že jí smrt vychází vstříc, poněvadž čtvrtého února večer bouřka porouchala elektrárnu. Příštího dne v osm hodin ráno vsak udělala poslední steh na nejznamenitější výšivce, jakou kdy nějaká žena ukončila, a bez nejmenší dramatičnosti oznámila, že navečer umře. Ohlásila to nejenom členům rodiny, ale celému městečku, poněvadž si vzala do hlavy, že může odčinit svůj ubohý život poslední laskavostí vůči světu, a ze všech nejlepší jí připadalo vzít s sebou dopisy mrtvým.

Zpráva, že Amaranta Buendíová za soumraku vyráží na poslední cestu a bere s sebou poštu nebožtíkům, se po Macondu rozkřikla nedlouho před polednem, a ve tři hodiny stála už v pokoji truhla plná dopisů. Ti, kteří nechtěli psát, svěřovali Amarantě své vzkazy ústně a ona si je psala do sešitku společné se jménem a datem úmrtí adresáta.

"Nestarejte se," uklidňovala odesílatele. "Jakmile se tam dostanu, hned se po něm zeptám a vyřídím mu váš vzkaz."

Vypadalo to jako fraška. Nezdálo se, že by Amaranta měla nějaké potíže, a nejevila sebemenší známky bolesti; dokonce jako by trochu omládla pocitem, že splnila svou povinnost. Byla stejné Štíhlá a držela se zpříma jako vždycky. Nebýt vystouplých lícních kostí a zubů, které jí chyběly, vypadala by daleko mladší, než ve skutečnosti byla. Ona sama nařídila, aby dopisy složili do dehtované bedny, a vysvětlila, jak ji uložit do hrobu, aby ji co nejlíp uchránili před vlhkem. Už ráno pozvala truhláře a ten jí vzal míru na rakev, v pokoji a vstoje, jako by jí bral míru na šaty. V posledních hodinách se v ní probudila taková energie, až si Fernanda myslila, že se jim všem vysmívá. Úrsula, která ze zkušenosti věděla, že Buendíové umírají bez nemoci, nijak nepochybovala, že jí předtucha oznámila blížící se smrt, trápila ji však obava, aby při tom shonu s dopisy zaslepení odesílatelé Amarantu nepohřbili zaživa ve snaze, aby jejich dopisy co nejdřív došly. Začala proto vyklízet dům a po bouřlivých hádkách s vetřelci se jí to o čtvrté odpolední podařilo. Amaranta už zatím rozdala svůj majetek chudým a na strohé rakvi z neohoblovaných prken si nechala jen čisté prádlo a obyčejné trepky, které si mínila vzít do rakve. Vzpomněla si totiž, že když umřel plukovník Aureliano Buendía, museli mu koupit nové boty, poněvadž už měl jen pantofle, ve kterých chodil po dílně, a nezapomněla se v tom ohledu zabezpečit. Chvíli před pátou přišel Aureliano Segundo odvést Meme na koncert a překvapené shledal, že v domě je všechno připraveno k pohřbu. Vypadal-li někdo živ a zdráv, byla to klidná Amaranta, která si našla čas dokonce i na to, aby si vyloupla kuří oka. Aureliano Segundo a Meme se s ní se smíchem rozloučili a slíbili jí, že příští sobotu oslaví náležitou pitkou její zmrtvýchvstání. Přivábeni řečmi o tom, že Amaranta Buendíová sbírá dopisy pro mrtvé, přišel o páté otec Antonio Isabel s posledním pomazáním, a musel déle než čtvrt hodiny čekat, než umírající vyšla z koupelny. Když potom přišla v županu z hladké bavlněné látky a s rozpuštěnými vlasy, vetchý kněz si pomyslil, že je to špatný vtip, a poslal ministranta pryč. Rozhodl se však využít příležitosti a málem po dvaceti letech Amarantu zase vyzpovídat. Amaranta vsak proste odtušila, že žádnou duchovní péči nepotřebuje, protože má čisté svědomí. Fernandu to pobouřilo. Nestarajíc se o to, jestli ji uslyší, zeptala se nahlas, jak strašného hříchu se asi Amaranta dopustila, dává-li přednost bezbožné smrti před hanbou zpovědi. Po těch slovech Amaranta ulehla a přiměla Úrsulu, aby veřejně potvrdila, že je panna.

"Ať si nikdo nemyslí," křičela, aby jí Fernanda slyšela. "Amaranta Buendíová opouští tento svět tak, jak na něj přišla."

Od té chvíle už nevstala. Ležela v poduškách, jako kdyby byla opravdu nemocná, spletla si své dlouhé copy a stočila si je k uším, jak je podle příkazu smrti měla mít v rakvi. Potom si od Úrsuly vyžádala zrcátko, po více než čtyřiceti letech spatřila zase známou tvář, zpustošenou časem a trápením, a podivila se, jak velice se podobá představě, kterou sama o sobě měla. Podle ticha v ložnici Úrsula usoudila, že se začalo smrákat.

"Rozluč se s Fernandou," poprosila. "Minuta usmíření vydá za víc než celý život v přátelství."

"To už nestojí za to," odpověděla Amaranta.

Meme nebyla s to zbavit se myšlenek na ni, když se na improvizovaném jevišti rozsvítila světla a začala druhá část programu. Uprostřed skladby jí kdosi pošeptal tu zprávu, a koncert přerušili. Když přišli domů, musel si Aureliano Segundo proklestit cestu zástupem, aby vůbec spatřil mrtvolu staré panny, ošklivou a bledou, s černým obvazem na ruce a ve skvostném rubáši. Vystavili ji v pokoji vedle truhlice s dopisy.
Po smuteční slavnosti za Amarantu už Úrsula nevstala z postele. Santa Sofia de la Piedad si ji vzala na starost. Nosila jí do ložnice jídlo a oreláníkový odvar, aby se mohla umýt, a vypravovala jí o všem, co se v Macondu zběhlo. Aureliano Segundo ji často navštěvoval a přinášel jí šatstvo, které si skládala vedle postele, spolu s nejnezbytnějšími předměty každodenního života, a záhy si tak vybudovala svůj vlastní svět na dosah ruky. Získala si hlubokou lásku malé Amaranty Úrsuly, která se jí navlas podobala, a naučila ji číst. Její duševní svěžest a schopnost stačit si sama vzbuzovaly dojem, že na ni prostě dolehla tíha jejích sto let, a i když bylo zřejmé, že špatně vidí, nikdo netušil, že je úplně slepá. Měla teď tolik času a takové ticho ve svém nitru, že mohla podrobné sledovat život v domě, a jako první si tudíž všimla Memina mlčenlivého trápení.
"Pojď sem," řekla jí. "Teď, když jsme tu sami, pověz staré bábě, co je s tebou."
Meme se však jen krátce zasmála a vyhnula se rozhovoru. Úrsula nenaléhala, utvrdila se však ve svém podezření, když za ní Meme víckrát nepřišla. Věděla, že se vypravuje ven dřív než obvykle a vždycky už na tu chvíli netrpělivě čeká, že se celé noci v sousedním pokoji převrací na posteli a že ji sužuje jakýsi motýl, který kolem ní neustále krouží. Jedenkrát zaslechla, jak Meme říká, že má schůzku s Aurelianem Segundem, a ten pak za chvíli přišel a ptal se po ní. Fernanda však zřejmě nepojala žádné podezření, a Úrsula se podivila, jak je krátkozraká. Bylo až příliš zřejmé, že Meme má plnou hlavu tajností, naléhavých schůzek a potlačovaných tužeb; bylo to zřejmé dávno předtím, než Fernanda vzbouřila celý dům, poněvadž ji našla, jak se v kině líbá s nějakým mužem.
Meme nakonec nařkla Úrsulu, že ji prozradila, tak málo si v té době všímala svého okolí. Ve skutečnosti se prozradila sama. Už dlouho za sebou zanechávala šňůru stop, které by bývaly probudily i největšího spáče, a Fernanda je objevila tak pozdě jen proto, že byla rovněž obluzena svými tajnými styky s neviditelnými lékaři. Nakonec však přece postřehla její hluboké mlčení, nenadálá leknutí, střídání nálad a rozpory v jejích tvrzeních. Začala ji potajmu, ale neúprosné střežit. Pouštěla ji ven s obvyklými přítelkyněmi, pomáhala ji s oblékáním na sobotní večírky a nikdy jí nepoložila jedinou dotěrnou otázku, která by ji mohla poplašit. Mela už řadu důkazů, že Meme dělá něco jiného, než tvrdí, nedávala však svá podezření najevo, čekajíc na rozhodnou příležitost. Jednoho večera jí Meme oznámila, že jde s otcem do kina. Chvíli nato však Fernanda zaslechla od Petry Cotesové ohňostroj a nezaměnitelnou harmoniku Aureliana Segunda. Oblékla se tedy, šla do kina a v Šeru našla na jednom z předních sedadel svou dceru. Zjištění, že se nemýlila, ji natolik vyvedlo z míry, že ani nevnímala muže, s nímž se Meme líbala, stačila však postřehnout jeho třaslavý hlas uprostřed pískání a ohlušujícího chechotu obecenstva. "Promiň, miláčku," slyšela ještě a pak už mlčky vyvlekla dceru ze sálu, potupně ji vedla hlučnou Tureckou ulicí a zamkla ji doma v ložnici.
Příštího dne v šest hodin odpoledne Fernanda poznala hlas muže, který ji přišel navštívit. Byl mladý, zažloutlé pleti a s temnýma zádumčivýma očima, které by ji tolik nepřekvapily, kdyby byla znávala cikány, a zasněného vzhledu, který by každé ženě méně přísného srdce dokázal objasnit dceřiny pohnutky. Na sobě měl značné obnošený oblek z lněného plátna, střevíce, které se zoufale snažil zachránit nátěrem zinkové běloby, a v ruce slamák, který si koupil minulou sobotu. Nikdy dřív ani později nebyl tak vyplašený jako v oné chvíli, zachovával si však důstojnost a sebeovládání, které ho uchránily od poníženosti, a vybrané způsoby, v kterých ho zrazovaly jen jeho ruce, poznamenané těžkou prací, a polámané nehty. Fernandě však stačil jediný pohled, aby vytušila, že je námezdní dělník. Pochopila, že má na sobě své jediné nedělní šaty a kůži pod košilí že má rozežranou prašivinou banánové společnosti. Nepřipustila ho k řeči a nepustila ho dokonce ani do dveří, které okamžik nato ostatně musela zavřít, poněvadž v domě bylo plno žlutých motýlů.
"Zmizte odtud," řekla mu. "Mezi slušnými lidmi nemáte co pohledávat."
Jmenoval se Mauricio Babilonia. Narodil se a vyrostl v Macondu a teď se učil mechanikem v dílnách banánové společnosti. Meme se s ním seznámila náhodou, když si s Patricií Brownovou šly jednou odpoledne vypůjčit auto a projet se po plantážích. Šofér však byl nemocný; pověřili proto Mauricia Babiloniu, aby jim řídil, a Meme mohla dát průchod svému dávnému přání sednout si vedle volantu a zblízka sledovat ovládání vozu. Na rozdíl od řádného šoféra jí to Mauricio Babilonia názorně předvedl. Stalo se to v době, kdy Meme začala navštěvovat dům pana Browna a řídit vůz se ještě považovalo za nedůstojné opravdové dámy. Spokojila se tedy s teoretickým poučením a několik měsíců pak Mauricia Babiloniu nespatřila. Později si uvědomila, že už během té projížďky ji upoutal jeho mužný půvab, vyjma jeho drsné ruce, potom však řekla Patricii Brownové, že ji dráždila jeho povýšená sebejistota. Když poprvé přišla v sobotu s otcem do kina, uviděla Mauricia Babiloniu, jak sedí nedaleko nich ve svém plátěném oděvu, a všimla si, že vůbec nesleduje film a každou chvíli se po ní ohlíží ani ne proto, aby ji uviděl, ale aby postřehla, že se po ní dívá. Připadalo jí to neslušné. Po představení Mauricio Babilonia přišel Aureliana Segunda pozdravit, a teprve přitom Meme zjistila, že se znají, poněvadž svého času pracoval v primitivní elektrárně Aureliana Tristeho a k jejímu otci se choval jako k nadřízenému. Ono zjištění jí dalo zapomenout na rozmrzelost, kterou v ní vyvolalo jeho povýšené chování. Nikdy se nesetkali o samotě ani mezi nimi nepadlo jiné slovo než pozdrav, až do oné noci, kdy se jí zdálo, že ji při jakémsi ztroskotání zachránil, necítila však vděčnost, nýbrž vztek. Jako kdyby mu poskytla příležitost, o niž usiloval; Meme však toužila po opaku, nejenom s Mauriciem Babiloniou, ale i s každým jiným mužem, který by se o ni zajímal, a proto ji tak pohoršilo, když druhého dne ráno, místo aby jím pohrdala, pocítila neodolatelnou potřebu ho spatřit. Během týdne ona touha ještě zesílila a v sobotu byla už tak naléhavá, že se musela krajné přemáhat, aby Mauricio Babilonia nepostřehl, že má srdce až v hrdle, když se v kině pozdravili. Pociťovala radost i vztek současně; zmatené mu poprvé podala ruku, a teprve teď si ji Mauricio Babilonia dovolil stisknout. Na zlomek vteřiny toho nápadu zalitovala, lítost se však okamžité proměnila v krutý pocit zadostiučinění, když zjistila, že i on má ruku zpocenou a studenou. Onoho večera

pochopila, že nedojde klidu ani na okamžik, dokud Mauriciu Babiloniovi nedokáže marnost jeho tužeb, a celý týden o tom vzrušeně uvažovala. Uchýlila se k nejrůznějším marným lstem ve snaze přimět Patricii Brownovou, aby ji vzala na projížďku autem. Nakonec využila zrzavého Američana, který v té době přijel do Maconda na prázdniny, a pod záminkou, že si chce prohlédnout nové modely aut, se dala zavést do dílen. Od chvíle, kdy uviděla Mauricia Babiloniu, přestala klamat sama sebe, pochopila, že ve skutečnosti už není s to déle přemáhat touhu být s ním o samotě, a pobouřilo ji vědomí, že to pochopil, jakmile ji uviděl ve dveřích.
"Přišla jsem se podívat na nové modely," prohlásila.
"To není Špatná záminka," řekl on.
Meme si uvědomila, že se škvaří v ohni jeho povýšenosti, a zoufale hledala, jak ho ponížit. Mauricio Babilonia jí k tomu však nedopřál času. "Nebojte se," pošeptal jí. "Není to poprvé, kdy se nějaká žena zbláznila do muže." Cítila se tak bezradná, že odešla z dílny, aniž si nové modely prohlédla, a až do samého rána se pak převracela po posteli a rozhořčené plakala. Zrzavý Američan, který ji opravdu začal zajímat, jí naráz připadal jako nemluvně v plenkách. Tenkrát si také všimla žlutých motýlů, ohlašujících příchod Mauricia Babilonii. Viděla je už dřív, především v opravářské dílně, a domnívala se, že je tam vábí pach barvy. Několikrát je postřehla potmě v kině, jak jí poletují nad hlavou. Když ji vsak Mauricio Babilonia začal pronásledovat jako přízrak, který jediné ona dokázala v zástupu zahlédnout, pochopila, že žlutí motýli nějak souvisejí s ním. Mauricio Babilonia býval mezi posluchači na koncertech, diváky v kině i mezi věřícími při velké mši, a ona ho nemusela spatřit, aby to zjistila, poněvadž jí ho ukázali motýli. Aureliana Segunda ono nepříjemné hemžení jedenkrát tak rozčílilo, že se mu užuž chtěla se svým tajemstvím svěřit, jak kdysi slíbila, tušení jí však napovědělo, že tentokrát by se nesmál jako jindy. "Co by řekla tvá matka, kdyby to věděla." Když spolu jednoho rána v zahradě prostřihovaly růže, Fernanda naráz poděšeně vykřikla a chtěla Meme odtáhnout z místa, kde stála, téhož místa, kde Krásná Remedios vstoupila na nebesa. Na okamžik měla dojem, že se zázrak bude opakovat s její dcerou, poněvadž ji polekalo nenadálé hemžení křídel. Byli to motýli. Meme je spatřila, jako by se v tu chvíli zrodili ze světla, a srdce jí poskočilo. V tu chvíli se objevil Mauricio Babilonia s jakýmsi balíčkem a prohlásil, že je to dárek od Patricie Brownové. Meme přemohla stud, potlačila své soužení, a dokonce se zmohla na přirozený úsměv, když ho žádala, aby položil balíček na zábradlí, poněvadž má ruce od hlíny. Jediné, čeho si Fernanda povšimla na muži, kterého několik měsíců nato mela vyhnat z domu, nevědouc, že ho už někdy viděla, byla jeho žlučovitá pleť.
"Zvláštní člověk," řekla. "Pozná se na něm, že brzo umře."
Meme si pomyslila, že na její matku zapůsobili motýli. Když byly s prostřihováním hotovy, umyla si ruce, odnesla balíček do ložnice a tam ho otevřela. Byla v něm čínská hračka sestávající z pěti krabic poskládaných jedna do druhé a v poslední z nich ležel lístek, pracné namalovaný někým, kdo sotva uměl psát: Sejdeme se v sobotu v kině. Meme se dodatečné zhrozila při pomyšlení, že krabice ležela tak dlouho na zábradlí v dosahu zvědavé Fernandy, a i když jí lichotila odvaha a důvtip Mauricia Babilonii, dojala ji jeho prostomyslnost; opravdu si snad představoval, že na tu schůzku přijde. Věděla, že Aureliano Segundo má sobotní večer už zadán; během týdne ji však touha spalovala víc a víc, a tak v sobotu večer otce přesvědčila, aby ji nechal v kině samotnou a po představení se pro ni zastavil. Ještě svítila světla, a už jí zakroužil nad hlavou noční motýl. Pak se to stalo. Když světla zhasla, Mauricio Babilonia si k ní přisedl. Meme měla pocit, jako by se zmítala v nebezpečné bařině a zachránit ji mohl - stejné jako ve snu - jedině onen muž páchnoucí strojovým olejem, kterého v šeru sotva zahledala.
"Kdybyste nebyla přišla," řekl, "víckrát už byste mé neuviděla."
Meme ucítila na koleně jeho ruku a chápala, že oba v té chvíli pronikají na druhou stranu opuštěnosti.
"Nejvíc mě na tobě zaráží," usmála se, "že vždycky říkáš právě to, co bys neměl."
Úplné se do něho zbláznila. Přestala spát, ztratila chuť k jídlu a natolik propadla samotě, že už jí i otec byl na obtíž. Vytvořila si složitou spleť smyšlených závazků, aby Fernandu svedla na nepravou stopu, přestala se scházet s přítelkyněmi a přehlížela všecky ustálené obyčeje, jen aby se mohla scházet s Mauriciem Babiloniou, kdekoliv a kdykoliv. Zpočátku jí vadila jeho hrubost. Když se poprvé sešli o samotě, v opuštěných lukách za opravářskou dílnou, strhl ji nelítostně do živočišného stavu, který ji úplně vyčerpal. Nějaký čas trvalo, než pochopila, že i to je jedna z podob něhy, a pak už vůbec ztratila rozvahu a žila jenom pro něj, zmítána touhou navždy se propadnout do jeho omamného olejového pachu, který se marné pokoušel odstranit louhem. Krátce před Amarantinou smrtí se v jejím Šílenství naskytl jasný okamžik a ona se zachvěla, uvažujíc o své nejisté budoucnosti. V té době se doslechla o jakési ženě, která hádá z karet, a potajmu k ní zašla. Byla to Pilar Ternerová. Už v okamžiku, kdy Meme spatřila ve dveřích, vytušila její tajné pohnutky. "Posaď se," řekla jí. "Nepotřebuju karty, abych uhádla budoucnost někoho z Buendíů."
Meme nevěděla, že ona stoletá věštkyně je její prababička, a nikdy se to nedozvěděla. Ostatně by tomu nebyla ani uvěřila, poněvadž Pilar Ternerová jí s útočnou věcností vysvětlila, že svou rozdychtěnou zamilovanost může ukojit jedině v posteli. Mauricio Babilonia zastával stejný názor, Meme se však zpěčovala mu uvěřit; v hloubi duše se totiž domnívala, že vychází z pochybných hledisek nádeníka. Domnívala se, že jeden druh lásky vyvrací druhý, poněvadž je v povaze mužů potlačit další touhu, jakmile ukojili své choutky. Pilar Ternerová ji nejen vyvedla z omylu, ale navíc jí nabídla i starou postel pokrytou plátnem, kde kdysi sama počala Arcadia, Memina děda, a pak i Aureliana Josého. Kromě toho ji naučila, jak odpařováním hořčičných náplastí zabránit nežádoucímu početí, a dala jí předpis na odvary, které v případě nesnází vyhánějí "dokonce i výčitky svědomí". Onen rozhovor vnukl Meme týž pocit odvahy, jaký měla tenkrát odpoledne, když se opila. Amarantina smrt ji však přiměla to rozhodnutí odložit. Dokud trvala smuteční slavnost, nevzdalovala se ani na okamžik od Mauricia Babilonii, který se vmísil do zástupu zaplavivšího dům. Pak přišel dlouhý smutek a povinné přerušení styků s ostatním světem, a na nějaký čas se museli rozloučit. Meme v těch dnech trpěla takovým vnitřním rozrušením, potlačovanými tužbami a nepotlačitelnou dychtivostí, že hned prvního dne, kdy se zas dokázala dostat ven, šla přímo k Pilar Ternerové. Oddala se Mauriciu Babiloniovi bez odporu, bez studu a bez zbytečných okolků, zato s takovou zručností a pudovou znalostí věcí, že podezíravější muž, než byl její milenec, by si je

býval mohl zmýlit s vytříbenou zkušeností. Déle než tři měsíce se dvakrát týdně milovali, chráněni spojenectvím Aureliana Segunda, který nic netušil a v dobré víře potvrzoval dceřina alibi, jen aby jí pomohl uniknout z matčina přísného dohledu. Onoho večera, kdy Fernanda přistihla milence v kině, hnulo se v Aurelianovi Segundovi svědomí a přišel za Meme do ložnice, kam ji Fernanda zavřela, očekávaje, že mu vylije své srdce a svěří se mu se vším, co mu zatajila. Meme však všechno zapřela. Počínala si tak sebejisté a tak lpěla na své samotě, až to v otci zanechalo dojem, že už je nespojuje žádné pouto a jejich kamarádství a spojenectví jsou už jen klamnou představou z dřívějška. Uvažoval o tom, že promluví s Mauriciem Babiloniou, v domnění, že jeho slovo bývalého zaměstnavatele mladíka přiměje, aby upustil od svých záměrů. Petra Cotesová ho však přesvědčila, že to jsou ženské záležitosti, a on se dál zmítal v nerozhodných úvahách a utěšoval se jen nadějí, že odloučení od světa skoncuje s dceřiným trápením.
Meme nedávala najevo sebemenší sklíčenost. Naopak, Úrsula v sousední ložnici slýchala, jak ve spánku klidně oddechuje, rozvážné se zabývá domácími pracemi, pravidelně jí a zdravě tráví. Když už její trest trval málem dva měsíce, pozastavila se Úrsula nad tím, proč se Meme nekoupe ráno jako všichni ostatní, ale až v sedm hodin večer. Dokonce už ji chtěla upozornit, aby si dala pozor na štíry, Meme však byla přesvědčena, že ji prababička prozradila, a natolik se jí stranila, že ji raději nedráždila dotěrnými poznámkami. Navečer zaplavovali celý dům žlutí motýli. Při návratu z koupelny Meme denně nacházela zoufalou Fernandu, jak je postřikuje přípravkem proti hmyzu. "To je strašné," říkávala. "Vždycky jsem slýchala, že noční motýli přinášejí neštěstí." Jednou večer, když Meme byla v koupelně, Fernanda náhodou vešla do její ložnice; bylo v ní tolik motýlů, že se tam sotva dalo dýchat. Sebrala první hadr, který jí padl do ruky, a odháněla je, a pak jí naráz ustydla krev v žilách, když si spojila dceřiny večerní koupele s hořčičnými náplastmi, které se válely po podlaze. Tentokrát už nečekala na vhodný okamžik jako poprvé. Příštího dne pozvala na oběd nového starostu, který stejně jako ona přišel z náhorních rovin, a požádala ho, aby přes noc postavil na zadní dvůr hlídku, protože se jí zdá, že jim někdo krade slepice. Onoho večera strážný postřelil Mauricia Babiloniu, když zvedal tašky, aby vlezl do koupelny, kde uprostřed štírů a motýlů čekala Meme, nahá a rozechvělá láskou, jako na něj v posledních měsících čekávala téměř každodenně. Střela mu uvázla v páteři a odsoudila ho strávit zbytek života na lůžku. Umřel stářím, úplně sám, aniž si kdy postěžoval, cokoliv namítal nebo se pokusil něco vyzradit, sužován vzpomínkami a žlutými motýly, kteří mu nedopřáli klidu ani na okamžik, a zavržen veřejností jakožto zloděj slepic.

*

V době, kdy k Buendíovým přinesli Memina syna, začínaly se už na obzoru rýsovat události, jež měly Macondu zasadit smrtelnou ránu. Poměry v městečku byly tak nejisté, že nikoho nelákalo zabývat se soukromými skandály, a Fernanda usoudila, že je vhodná půda k tomu, aby chlapce zatajila, jako by nikdy neexistoval. Musela ho vzít k sobě, poněvadž okolnosti, za kterých jí ho přinesli, jí nedovolily odmítnout. Proti své vůli se o něj musela až do smrti starat, poněvadž v rozhodném okamžiku nenašla odvahu, aby splnila své tajné předsevzetí a utopila ho v nádrži v koupelně. Zavřela ho do bývalé dílny plukovníka Aureliana Buendíi. Santě Sofii de la Piedad dokázala namluvit, že chlapce našla v košíku plujícím po řece. Úrsula zemřela, aniž se o něm dozvěděla. Malá Amaranta Úrsula, která jednou přišla do dílny, když ho Fernanda krmila, uvěřila rovněž v příběh o plovoucím košíku. Nepochopitelný způsob, jímž Fernanda řešila Meminu tragédii, s konečnou platností vytvořil přehradu mezi ní a manželem, a Aureliano Segundo se o svém vnukovi dozvěděl až tři roky poté, co ho k nim přinesli, když chlapec využil Fernandiny nepozornosti, unikl ze svého vězení a na zlomek vteřiny vyběhl na verandu, nahý, rozcuchaný a s pohlavím jako krocaní hřebínek, jako kdyby to ani nebylo lidské dítě, ale vyobrazení lidojeda z encyklopedie.
S podobným uskokem svého nenapravitelného osudu Fernanda nepočítala. S chlapcem jako kdyby se k nim vrátila hanba, o níž si myslela, že ji navždycky vyhostila z domu. Mauricia Babiloniu s přeraženou páteří sotva odnesli, a Fernanda si už stačila do nejmenších podrobností promyslit plán, jak smazat každou stopu oné hanby. Aniž se o tom zmínila manželovi, sbalila si příštího dne zavazadla, složila do kufříku troje šaty, které její dcera mohla potřebovat, a půl hodiny před příjezdem vlaku pro ni přišla do ložnice.
"Jdeme Renato," řekla jí.
Nic jí nevysvětlovala; ostatně Meme žádné vysvětlení nečekala a o žádné nestála. Nevěděla, kam jedou, a bývalo by jí jedno, kdyby ji odváděli na jatka. Od chvíle, kdy zaslechla ze zadního dvorku výstřel a současné s ním bolestný výkřik Mauricia Babilonii, nepromluvila jediné slovo, a neměla promluvit až do smrti. Když jí matka nařídila, aby šla s ní, nepokusila se umýt ani učesat a nastoupila do vlaku jako náměsíčná, nevšímajíc si dokonce ani žlutých motýlů, kteří ji stále doprovázeli. Fernanda se nikdy nedozvěděla - a nenamáhala se to zjistit -, zda její kamenné mlčení vyplývá z jejího rozhodnutí, nebo zda při onom otřesu oněměla. Málem si ani nevšimla, že projíždí někdejším začarovaným krajem. Neviděla stinné a nekonečné banánové plantáže po obou stranách trati. Neviděla bílé domy Američanů a jejich zahrady, vyprahlé prachem a vedrem, ani jejich ženy v krátkých kalhotách a modře proužkovaných košilích, jak hrají na verandách karty. Neviděla volské povozy, naložené trsy banánů, jak jedou po zaprášených cestách. Neviděla dívky, které skákaly jako ryby do průzračných řek a zanechávaly trpkou příchuť v ústech cestujících, hledících na jejich nádherné prsy, ani všelijak stlučená, ubohá obydlí dělníků, nad nimiž kroužili žlutí motýli Mauricia Babilonii a před kterými seděly vychrtlé zelené děti na nočnících a těhotné ženy, jež projíždějící vlak zahrnovaly nadávkami. Ona prchavá podívaná, která při návratech z klášterní školy pro ni znamenala něco svátečního, prošla tentokrát Meminým srdcem a neprobudila je. Nevyhlédla z okénka dokonce ani tehdy, když vlhké vedro plantáží zůstalo za nimi a vlak projížděl rovinou porostlou vlčími máky, kde ještě pořád stálo zuhelnatělé žebroví španělského korábu, a pak se před nimi otevřel tentýž průzračný vzduch a totéž zpěněné, špinavé moře, kde málem před sto lety ztroskotaly sny Josého Arcadia Buendíi.
V pět hodin odpoledne, když přijely do poslední stanice na bažině, vystoupila Meme z vlaku, poněvadž ji k tomu

Fernanda přiměla. Nasedly do kočáru, který vypadal jako obrovský netopýr, a dýchavičný kůň je vezl opuštěným městem, v jehož nekonečných ulicích, rozpukaných ledkem, se ozývala stejná cvičení na klavír, jaká slýchávala Fernanda v letech svého mládí. Nastoupily na říční loď, jejíž dřevěné koleso dunivě rachotilo a jejíž zrezivělé železné pláty sálaly jako dvířka pece. Meme se zavřela ve své kajutě. Dvakrát denně ji Fernanda nechávala u postele talíř s jídlem a dvakrát denně ho zase nedotčený odnášela, ne proto, že by se Meme rozhodla umřít hlady, nýbrž proto, že se jí příčila i sama vůně potravy a její žaludek odmítal dokonce i vodu. Ani ona sama tenkrát ještě nevěděla, že její plodnost byla silnější než hořčičné výpary, a Fernanda se to dozvěděla až málem rok nato, když jí chlapce přinesli. Meme ležela v dusné kajutě, otupělá neustálým chvěním železných stěn a nesnesitelným zápachem bahna zvířeného kolesem lodi, až ztratila přehled, jak dlouho už je na cestě. Od chvíle, kdy zahlédla posledního žlutého motýla, jak hyne v lopatkách větráku, uplynulo už hodně času a ona se smířila s představou, že Mauricio Babilonia je mrtev. Přesto se však neodevzdala svému osudu. Myslela na něj na hřbetě muly během strastiplné pouti přeludnou pustinou, kde kdysi zabloudil Aureliano Segundo, když hledal nejkrásnější ženu, jaká se kdy zrodila, a nepřestala na něj myslet ani potom, když po indiánských stezkách vystoupily do hor a ocitly se v ponurém městě, v jehož kamenných uličkách vyzváněly umíráčky dvaatřiceti kostelů. Té noci spaly v opuštěném koloniálním sídle, na prknech, která Fernanda položila na zem v místnosti zarostlé plevelem, a přikryly se cáry záclon, které strhly z oken a které se při nejmenším pohybu trhaly. Meme už věděla, kde jsou, poněvadž v noci nemohla usnout a ve své hrůze zahlédla černě oděného pána, kterého k nim kdysi před vánocemi přivezli v olověné truhle. Příštího dne po mši ji Fernanda zavedla do ponuré budovy, v níž Meme podle vyprávění, jež slýchávala od matky, okamžitě poznala klášter, kde ji vychovávaly pro královský trůn, a pochopila, že je na konci své cesty. Zatímco Fernanda s kýmsi hovořila v přilehlé kanceláři, Meme zůstala v salóně, plném velikých olejomaleb arcibiskupů z koloniálních dob, a třásla se zimou, poněvadž měla ještě pořád na sobě šaty z etamínu s černými kvítky a šněrovací střevíce, ztvrdlé chladem náhorní planiny. Stála uprostřed salónu a ve žlutém světle, které sem proudilo barevnými okny, myslela na Mauricia Babiloniu, když vyšla z kanceláře překrásná novicka a nesla kufřík s jejím Šatstvem. Jak Meme míjela, natáhla ruku, aniž se přitom zastavila.
"Pojďme, Renato," řekla jí.
Meme ji vzala za ruku a nechal se odvést. Fernanda ji naposledy spatřila, jak se snaží vyrovnat krok s novickou, a pak se za nimi zavřely železné dveře klauzury. Meme pořád ještě myslela na Mauricia Babiloniu, páchnoucího olejem a obletovaného motýly, a nepřestala na něj myslet po všecky dny svého života až do onoho vzdáleného podzimního jitra, kdy pod změněným jménem a aniž za celá léta pronesla jediné slovo, umřela stářím v ponuré krakovské nemocnici. Vlak, kterým se Fernanda vrátila do Maconda, střežili ozbrojení policisté. Už po cestě si všimla napětí mezi cestujícími, vojenských příprav v osadách kolem tratí a jistoty, že se stane něco vážného, která jako by visela ve vzduchu; nevěděla však, oč běží, dokud nepřijela do Maconda a nedozvěděla se, že José Arcadio Segundo ponouká dělníky banánové společnosti k stávce. "Tohleto nám ještě chybělo," pomyslela si. "Mít v rodině anarchistu." Stávka vypukla čtrnáct dní nato, neměla však vážné důsledky, kterých se v městečku obávali. Dělníci se dožadovali, aby nemuseli sklízet a nakládat banány i v neděli, a jejich požadavek se zdál tak oprávněný, že se za něj přimluvil dokonce i otec Antonio Isabel s tím, že je v souladu se zákonem božím. Úspěch oné akce a po ní i dalších, ke kterým došlo v příštích měsících, obrátil všeobecnou pozornost na bezvýrazného Josého Arcadia Segundu, o kterém se dřív tvrdilo, že v životě nesvedl nic jiného než naplnit městečko francouzskými běhnami. Tak jako kdysi prodal cvičené kohouty a zřídil pošetilou plavební společnost, bez dlouhého rozmýšlení se teď zřekl místa předáka u banánové společnosti a přidal se na stranu dělníků. Záhy ho prohlásili za agenta mezinárodního spiknutí proti veřejnému pořádku. Pak přišel týden plný pochmurných pověstí a jednoho večera José Arcadio Segundo jen zázrakem unikl čtyřem ránám z revolveru, které na něj vypálil kdosi neznámý, když odcházel z tajné schůzky. V příštích měsících bylo ovzduší tak napjaté, že to postřehla dokonce i Úrsula ve svém temném koutě a zdálo sejí, jako by znovu prožívala ony nejisté časy, kdy její syn nosil v kapse homeopatické tabletky buřičů. Chtěla si s José Arcadiem Segundem pohovořit a povědět mu o tom, Aureliano Segundo jí však vysvětlil, že ode dne atentátu o něm nikdo neví.
"Zrovna tak jako Aureliano," prohlásila Úrsula. "Jako kdyby se svět otáčel kolem dokola."
Fernandy se nejistota oněch dní nedotkla, protože s okolním světem vůbec nepřicházela do styku. Po návratu domů se prudce střetla s manželem, poněvadž bez jeho souhlasu rozhodla o Memině osudu; Aureliano Segundo byl odhodlán dceru osvobodit třeba i s pomocí policie, Fernanda mu však ukázala doklady, dokazující, že vstoupila do kláštera z vlastní vůle. Meme je opravdu podepsala, když už stála na opačné straně železné mříže, se stejným opovržením, s jakým se dala odvést. Aureliano Segundo v hloubi duše nevěřil v pravost oněch důkazů, stejně jako nikdy neuvěřil, že by k nim Mauricio Babilonia přišel krást slepice, s pomocí obojího však dokázal upokojit své svědomí a mohl se bez výčitek vrátit pod ochranná křídla Petry Cotesové, kde se znovu vrhl do hlučných pitek a nevázaných hostin. Fernanda, nevnímající neklid v městečku a hluchá k Úrsuliným hrůzným předpovědím, zatím udělala tečku za dovršeným plánem. Napsala obšírný dopis svému synu Josému Arcadiovi, kterému se už mělo dostat nižšího svěcení, a oznámila mu, že jeho sestra Renata dostala černý kašel a odevzdala svou duši Bohu. Potom svěřila Amarantu Úrsulu Santě Sofii de la Piedad a začala dávat do pořádku svou korespondenci s neviditelnými lékaři, narušenou nešťastnou záležitostí s Meme. Ze všeho nejdřív určila konečné datum pro odkládaný telepatický zásah. Neviditelní lékaři jí však odpověděli, že by to nebylo moudré, dokud v Macondu trvá stav sociálního napětí. Fernanda však na celou věc spěchala a vůbec nevěděla, co se v městečku děje; v příštím dopise jim proto vysvětlila, že žádný takový stav v Macondu není a všecko jsou to jen důsledky pošetilých nápadů jejího švagra, který si teď vzal do hlavy odborové hnutí, stejné jako dřív kohoutí zápasy a lodní dopravu. Ještě se nestačili dohodnout, když jednoho parného dne zaklepala na domovní dveře stará jeptiška; na ruce nesla košík zakrytý krásným krajkovým přehozem. Santa Sofia de la Piedad, která jí přišla otevřít dveře, se domnívala, že nese nějaký dar, a chtěla ho od ní vzít, jeptiška jí v tom však zabránila, poněvadž měla příkaz odevzdat ho osobně a v největší tajnosti paní Fernandě del Carpio Buendíové. V

košíku byl Memin syn. Někdejší Fernandina duchovní pastýřka jí v dopise vysvětlovala, že se narodil přede dvěma měsíci a že si dovolily pokřtít ho Aureliano, stejné jako se jmenoval jeho děd, poněvadž matka neotevřela ústa, aby vyjádřila své přání. Fernandu onen výsměšek osudu v duchu pobouřil, našla však v sobě dost síly, aby to před jeptiškou nedala najevo.
"Řekneme, že jsme ho našli v košíku na řece," usmála se.
"To vám nikdo neuvěří," mínila jeptiška.
"Když to uvěřili Písmu svatému," odpověděla Fernanda, "nechápu, proč by neměli uvěřit mně."
Jeptiška u nich zůstala na oběd, čekajíc na zpáteční vlak, a s ohleduplností, kterou jí uložili, se o chlapci už nezmínila, Fernanda vsak na ni přesto hleděla jako na nevítaného svědka své pohany a litovala, že už pominul středověký zvyk oběsit posla přinášejícího špatné zprávy. Během oběda si předsevzala, že chlapce utopí v nádrži, jakmile jeptiška odejde, nakonec však v sobě nenašla dost odvahy a rozhodla se raději trpělivě čekat, až ji Bůh ve své nesmírné dobrotivosti onoho břemene zbaví.
Nejmladšímu Aurelianovi bylo už více než rok, když napětí v městečku bez výstrahy přerostlo v otevřený výbuch. José Arcadio Segundo a další odboroví předáci, kteří až do té chvíle žili v ilegalitě, se jedné soboty nečekaně objevili v osadách banánové oblasti a uspořádali veřejná shromáždění. Policie dohlížela na to, aby byl zachován pořádek, a jinak nezasáhla. V pondělí večer však odborové vůdce vyvlekli z jejich příbytků a s pětikilovými okovy na nohách je poslali do vězení v hlavním městě provincie. Spolu s dalšími odvedli i Josého Arcadia Segunda a Lorenza Gavilána, plukovníka z mexické revoluce, který v Macondu žil ve vyhnanství a prohlašoval o sobě, že byl svědkem hrdinských činů svého druha Artemia Cruze. Za necelé tři měsíce však byli opět na svobodě, poněvadž vláda a banánová společnost se nebyly s to dohodnout, kdo je má ve vězení živit. Tentokrát si dělníci stěžovali na nezdravé ubytování, šejdířskou lékařskou péči a nerovnost pracovních podmínek. Navíc prohlašovali, že jim společnost neplatí hotovými penězi, nýbrž poukázkami, za které si mohou koupit jediné viržinskou šunku z jejich skladišť. Josého Arcadia Segundu uvěznili proto, poněvadž prozradil, že systém poukázek umožňuje společnosti hradit provoz jejích lodí na ovoce, které by se z New Orleansu do nákladních přístavů musely vracet prázdné, nebýt zboží, jež vozily do skladišť. Ostatní obvinění byla obecné známá. Lékaři banánové společnosti nemocné vůbec neprohlíželi; nechali je prostě před ošetřovnou nastoupit do řady a ošetřovatelka každému položila na jazyk pilulku barvy modré skalice, ať měl bahenní zimnici, kapavku nebo zácpu. Tento způsob léčby byl natolik rozšířen, že děti se stavěly do řady několikrát, a místo aby pilulky polykaly, odnášely si je domů a označovaly jimi čísla tažená v loterii. Dělníci společnosti se tísnili v ubohých ubytovnách. Inženýři, místo aby postavili latríny, o vánocích přiváželi do táborů přenosné záchodky, po jednom na padesát osob, a veřejně předváděli, jak jich užívat, aby vydržely co nejdéle. Obstarožní advokáti v černém, kteří kdysi obléhali plukovníka Aureliana Buendíu a teď byli zmocněnci banánové společnosti, vyvraceli ona obvinění prostředky, které připomínaly spíš kouzla. Když dělníci jednomyslně schválili seznam svých požadavků, trvalo dlouho, než se jim vůbec podařilo společnost o nich náležité vyrozumět. Jakmile se pan Brown dozvěděl o jejich úradku, připojil svůj přepychový skleněný vagón k nejbližšímu vlaku a spolu s nejznámějšími představiteli společnosti zmizel z Maconda. Příští sobotu však několik dělníků zastihlo jednoho z nich v bordelu, v pokoji ženy, která se propůjčila k tomu, že ho vláká do pasti, a nahého ho přinutili podepsat jedno vyhotovení seznamu. Truchliví advokáti však u soudu dokázali, že onen člověk nemá se společností co dělat, a aby nikdo nepochyboval o jejich vývodech, dali ho uvěznit jako podvodníka. Později dělníci přistihli pana Browna, jak v přestrojení cestuje vagónem třetí třídy, a přinutili ho podepsat další vyhotovení seznamu. Příštího dne se však objevil u soudu s vlasy obarvenými na černo a hovořil plynné Španělsky. Advokáti dokázali, že to není Jack Brown, vrchní dozorce bánánové společnosti, narozený v Practvillu, Alabama, nýbrž neškodný prodavač léčivých bylin, narozený v Macondu a tamtéž pokřtěný jménem Dagoberto Fonseca. Nedlouho nato, aby dělníkům zabránili v dalších snahách, advokáti veřejné vystavili úmrtní list pana Browna, ověřený konzuly a sekretáři, v kterém se potvrzovalo, že devátého června toho roku ho v Chicagu přejel hasičský vůz. Zmoženi oním hermeneutickým třeštěním, dělníci odmítli jednat s macondskými úřady a obrátili se se svými stížnostmi na nejvyšší soudy země. Tam však právní kouzelníci dokázali, že jejich požadavky postrádají jakékoli opodstatnění prostě proto, že banánová společnost nikdy žádného dělníka nezaměstnávala, nezaměstnává ani zaměstnávat nebude, nýbrž si je najímá jen příležitostně a na přechodnou dobu. Všecky výmysly o viržinské šunce, zázračných pilulkách a vánočních záchodech byly proto odmítnuty a důstojné vyhlášky oznámily výrok soudu, jenž shledal, že žádní dělníci vlastně neexistují.
Veliká stávka konečně propukla. Práce na plantážích ustala v polovině, banány hnily na stromech a vlaky o sto dvaceti vagónech zůstaly stát na vlečkách. Zahálející dělníci zaplavili osady. Tureckou ulicí bouřila mnohadenní sobota a kulečníkový sál v Jacobově hotelu musel být v provozu po celých čtyřiadvacet hodin. Tam se zdržoval José Arcadio Segundo v den, kdy došla zpráva, že armáda byla pověřena obnovit veřejný pořádek. V životě nemíval žádné předtuchy, ona zpráva však jako kdyby mu zvěstovala smrt, na kterou čekal už od toho dávného rána, kdy mu plukovník Gerineldo Márquez dovolil podívat se na popravu. Ono neblahé tušení ho však nevyvedlo z klidu. Udělal Šťouch, k němuž se předtím chystal, a neminul se. Nedlouho nato mu rachot bubnů, poštěkávání trubek a výkřiky zástupu oznámily, že nejen jeho partie kulečníku, ale i ona samotářská a mlčenlivá hra, kterou hrál sám se sebou od onoho vzdáleného jitra, je u konce. Vyhlédl tedy na ulici a spatřil je. Byly jich tři pluky, pochodovali v rytmu galejnického bubnu, země se jim třásla pod nohama a jejich dech mnohohlavé saně naplnil svěží polední povětří smrdutými výpary. Byli drobné postavy, podsaditi a drsní. Potili se jako koně, páchli po kůži vysušené sluncem a ve tváři se jim zračila mlčenlivá, nepřístupná smělost lidí z náhorních planin. Pochodovali kolem více než hodinu, bývalo by však možné se domnívat, že je to jen několik škadron, které chodí pořád dokola, poněvadž vypadali všichni naprosto stejně, jako synové téže matky, a všichni se stejnou tupohlavostí snášeli tíhu svých toren a čutor, hanbu svých pušek s nasazenými bodáky a nesoulad mezi slepou poslušností a smyslem pro čest. Úrsula je slyšela ze svého

lůžka ponořeného v tmách, zvedla ruku a prsty udělala znamení kříže. Santa Sofia de la Piedad se na okamžik zhmotnila, skloněna nad vyšívaným ubrusem, který právě dožehlila, a vzpomněla si na svého syna Josého Arcadia Segunda, jenž v tu chvíli ze dveří Jacobova hotelu nevzrušené sledoval poslední vojáky.
Stanné právo armádě ukládalo převzít ve sporu úlohu rozhodčího, k žádnému pokusu o smíření vsak nedošlo. Vojáci předvedli Macondu svou sílu a hned nato odložili pušky a začali sklízet a nakládat banány a vypravovat jeden vlak za druhým. Dělníci, kteří se až do té chvíle spokoj ovali čekáním, vtrhli teď do lesů, ozbrojeni jen svými pracovními mačetami, a začali onu sabotáž sabotovat. Podpalovali statky a skladiště, vytrhávali koleje, aby zabránili průjezdu vlaků, které si začaly razit cestu kulometnou palbou, a přeřezávali telefonní a telegrafní dráty. Zavodňovací stružky zrudly krví. Pana Browna, který živ a zdráv čekal v elektrickém kurníku, spolu s rodinou a s rodinami jeho krajanů, odvezli z Maconda a pod vojenskou ochranou je dopravili do bezpečných končin. Poměry na plantážích hrozily už přerůst v nerovnou a krvavou občanskou válku, když úřady vyzvaly dělníky, aby se shromáždili v Macondu. Výzva ohlašovala, že příští pátek přijede do Maconda civilní a vojenský správce provincie, aby do sporu zasáhl.
José Arcadio Segundo stál v zástupu, který se v pátek od samého rána shromažďoval u nádraží. Zúčastnil se předtím schůzky odborových vůdců a společné s plukovníkem Gavilánem dostal za úkol vmísit se do davu a podle okolností ho usměrňovat. Od chvíle, kdy postřehl, že vojáci rozestavili okolo náměstíčka kulometná hnízda a zadrátované městečko banánové společnosti je chráněno děly, nepřipadal si ve své kůži a na patro se mu lepilo jakési těsto s příchutí ledku. Vlak nejel a nejel, a kolem poledne už otevřené prostranství před nádražím zaplavilo více než tři tisíce čekajících osob, dělníků, žen a dětí, a tlačilo se i do přilehlých ulic, které vojáci přehradili řadami kulometů. Vypadalo to spíš jako na veselém tržišti než jako uvítání vládního hodnostáře. Z Turecké ulice sem přestěhovali stánky se smaženými rybami a krámky s nápoji a lidé v nejlepší náladě snášeli únavné čekání i palčivé slunce. Chvíli před třetí se proslechlo, že vlak s úředníky přijede až druhý den. Unavený dav zklamané vzdychl. V tu chvíli na střechu nádražní budovy, odkud proti zástupu mířila čtyři kulometná hnízda, vylezl jakýsi poručík a na znamení trubky všichni ztichli.
Vedle Josého Arcadia Segunda stála bosá zavalitá žena s dvěma chlapci, čtyřletým a sedmiletým. Vzala menšího do náručí a požádala Josého Arcadia Segunda, i když ho neznala, ať vezme staršího, aby chlapec líp slyšel, co jim budou povídat. José Arcadio Segundo si ho posadil rozkročmo na Šíji. Ještě po letech pak chlapec vypravoval, i když mu to nikdo nevěřil, že videi poručíka, jak gramofonovou troubou čte výnos číslo čtyři civilního a vojenského správce provincie. Byl podepsán generálem Carlosem Cortesem Vargasem a jeho tajemníkem, majorem Enriquem Garcíou Isazou, a ve třech článcích o osmdesáti slovech prohlašoval stávkující za skupinu zločinců a zmocňoval vojsko, aby je postřílelo.
Po přečtení výnosu se kolem rozlehl ohlušující pobouřený pískot; poručíka na střeše nádraží zatím vystřídal nějaký kapitán a gramofonovou troubou ukazoval, že chce mluvit. Zástup opět ztichl.
"Dámy a pánové," řekl kapitán pomalým a trochu unaveným hlasem, "máte pět minut na to, abyste se rozešli."
Pískot a ještě hlasitější křik než předtím přehlušily zvuk trubky, jenž ohlásil začátek lhůty. Nikdo se nepohnul z místa.
"Pět minut uplynulo," řekl kapitán stejným tónem. "Ještě minutu a začneme střílet."
Josého Arcadia Segunda zalil ledový pot; sundal chlapce z ramenou a předal ho matce. "Ti hajzlové jsou schopní střílet," zamumlala žena. José Arcadio Segundo neměl čas jí odpovědět, poněvadž v tu chvíli poznal chraplavý hlas plukovníka Gavilána, jak hlasitě křičí totéž. Opojen napětím té chvíle a nesmírným tichem kolem sebe a navíc přesvědčen, že oním zástupem, jemuž uhranula smrt, nedokáže nic pohnout, José Arcadio Segundo si stoupl na špičky, až viděl přes hlavy lidí před sebou, a poprvé v životě zvýšil hlas.
"Hajzlové!" vykřikl. "Tu minutu vám darujeme."
To, co pak následovalo, v něm nevzbudilo hrůzu, ale jakési obluzení. Kapitán dal příkaz k palbě a čtrnáct kulometných hnízd ho okamžité uposlechlo. Vypadalo to však jako fraška. Jako by kulomety byly nabité jen nějakými pyrotechnickými hračkami, poněvadž slyšel jejich dychtivý rachot a viděl, jak plivou oheň, ze sraženého davu, který jako by zkameněl ve chvilkové nezranitelnosti, se však neozývalo vůbec nic, ani jediný hlas, dokonce ani vzdech ne.
Potom to kouzlo naráz porušil čísi smrtelný výkřik nedaleko nádraží: "Aaach maminko." Hned nato uprostřed zástupu vybuchla jakási zemětřesná síla, sopečný dech a řev pohromy, a s nesmírnou prudkostí se šířila kolem. José Arcadio Segundo sotvaže stačil zvednout chlapce; matku i s druhým dítětem už zatím pohltil zástup, rozmetaný střelbou do všech stran.
Ještě mnoho let nato pak chlapec vyprávěl - i když ho sousedé nepřestávali mít za potrhlého dedka -, že José Arcadio Segundo ho zvedl nad hlavu a nesl k jedné z přilehlých ulic, málem ve vzduchu, jako by byl nadnášen zděšeným zástupem. Dík oné výhodné poloze chlapec viděl, jak v tu chvíli splašený zástup dorazil na nároží a řada kulometů zahájila palbu. Několik lidí vykřiklo současně:
"Lehněte si na zem! Lehněte si na zem!"
V prvních řadách už to udělali, smeteni dávkami z kulometů. Ti, kteří zůstali naživu, se však chtěli vrátit na náměstíčko, místo aby si lehli na zem, strach je švihl svým dračím ocasem a ve sražené vlně je poslal proti jiné, která se řítila z opačného směru, údery téhož dračího ocasu vyháněna z opačné ulice, kde kulomety rovněž bez ustání stříleli. Byli obklíčeni a kroužili tu v obrovitém víru, který se pomalu stahoval do středu, poněvadž nenasytné a důsledné nože střel ho soustavné okrajovaly kolem, jako když se loupe cibule. Na prázdném místě, jakousi záhadou uchráněném před zběsilým úprkem davu, uviděl chlapec klečící ženu se zkříženými pažemi. Tam ho postavil José Arcadio Segundo a pak se zhroutil s tváří zalitou krví, okamžik předtím, než se onen úžasný dav přelil přes to prázdné místo, klečící ženu, slunce na vysoké vyprahlé obloze a přes celý ten zkurvený svět, kde kdysi Úrsula Iguaránová prodala tolik karamelových zvířátek.
Když se José Arcadio Segundo zase probral, ležel na zádech a kolem byla tma. Uvědomil si, že jede v jakémsi nekonečném a tichém vlaku, vlasy má slepené zaschlou krví a všecky kosti v těle že ho bolí. Chtělo se mu strašlivé

spát. Rozhodl se, že se pořádné vyspí, daleko od vší hrůzy a děsu, lehl si na bok, který ho tolik nebolel, a teprve v tu chvíli zjistil, že leží na mrtvých. V celém vagónu nebylo ani kousek volného místa, až na chodbičku uprostřed. Od vraždění už muselo uplynout několik hodin, poněvadž mrtvoly měly tutéž teplotu, jakou mívá sádra na podzim, a tutéž tuhost zkamenělé pěny, a ti, kteří je narovnali do vagónu, měli dost času uložit je stejným způsobem, jakým se převážejí banánové trsy. Ve snaze uniknout oné noční můře se José Arcadio Segundo vlekl z jednoho vagónu do druhého ve směru, kterým jel vlak, a v záblescích světla, jež sem pronikaly mezi prkny, jak projížděli spícími osadami, viděl mrtvé muže, mrtvé ženy a mrtvé děti, které měli naházet do moře, jako vytříděné banány. Poznal jen ženu, která prodávala na náměstí limonády, a plukovníka Gavilána, jenž pořád ještě měl v ruce stočený opasek s přezkou z morelijského stříbra, kterým si chtěl proklestit cestu zdivočelým davem. Když dorazil do prvního vagónu, vyskočil do tmy a zůstal ležet v příkopu, dokud vlak nepřejel. Byl to nejdelší vlak, jaký kdy viděl, málem o dvou stech nákladních vagónech, s lokomotivou na každém konci a s třetí uprostřed. Neměl žádná světla, dokonce ani červené a zelené polohové lampy ne, a kradmo ujížděl tmou. Nahoře na vagónech bylo vidět temné obrysy vojáků s připravenými kulomety.
Po půlnoci se spustil prudký liják. José Arcadio Segundo neměl tušení, kde to vyskočil, věděl však, že půjde-li opačným směrem, než jel vlak, dostane se do Maconda. Na úsvitě, po více než třech hodinách chůze, uviděl první domy; byl promáčený až na kůži a strašlivě ho bolela hlava. Dal se zlákat vůní kávy a vešel do jedné kuchyně, kde se nějaká žena s dítětem v náručí skláněla ke kamnům.
"Brýtro," řekl vyčerpaně. "Já jsem José Arcadio Segundo Buendía."
Vyslovil celé své jméno, hlásku za hláskou, aby se ujistil, že je naživu. Udělal dobře, poněvadž když žena spatřila ve dveřích jeho vychrtlou, zádumčivou postavu s hlavou i šatstvem potřísněným krví a poznamenanou velebností smrti, myslela nejdřív, že vidí přízrak. Znala ho. Přinesla mu přikrývku, aby se do ní zabalil, než mu u kamen uschnou šaty, ohřála mu vodu, aby si vymyl ránu - byla to jen roztržená kůže -, a dala mu čistý šátek, aby si ovázal hlavu. Potom mu nalila šálek neslazené kávy, jak slýchávala, že ji pijí u Buendíů, a rozložila mu šaty kolem ohně.
José Arcadio Segundo neřekl ani slovo, dokud nedopil kávu.
"Musely jich být takové tři tisíce," zamumlal potom.
"Čeho?"
"Mrtvých," vysvětlil. "Nejspíš to byli všichni, co přišli na nádraží."
Žena si ho změřila soucitným pohledem. "Tady jsme žádné mrtvé neměli," řekla potom. "Od časů tvého strýce, plukovníka, se v Macondu nic nestalo." Než došel domů, José Arcadio Segundo se zastavil ještě ve třech kuchyních, a všude slyšel totéž: "Žádné mrtvé jsme tu neměli." Na náměstíčku u nádraží viděl pulty s pečenými rybami, narovnané jeden na druhý, ani tam však nenašel sebemenší stopu po krveprolití. Prázdnými ulicemi šuměl vytrvalý déšť a pozavírané domy neprozrazovaly, že by uvnitř někdo byl. Jedinou známkou lidské přítomnosti bylo první zvonění na mši. Zaklepal u dveří plukovníka Gavilána. Jakási těhotná žena, kterou už viděl mnohokrát, mu přibouchla dveře před nosem. "Odejel," řekla ustaraně. "Vrátil se domů." Hlavní vchod do zadrátovaného kurníku střežili jako obvykle dva místní policisté v nepromokavých pláštích a čepicích z voskového plátna, kteří v dešti vypadali jako z kamene. Antilští černoši ve své postranní uličce vyzpěvovali sborem sobotní žalmy. José Arcadio Segundo přeskočil plot kolem dvora a kuchyní se dostal dovnitř. Santa Sofia de la Piedad málem ani nezvýšila hlas: "Ať té neuvidí Fernanda," řekla. "Před chvílí vstávala." Jako by plnila nějakou samozřejmou dohodu, odvedla syna do nočníkového pokoje, upravila mu Melquíadesův rozvrzaný kavalec a o druhé odpolední, když Fernanda odpočívala, mu oknem podala talíř s jídlem.
Aureliano Segundo spal toho dne doma, poněvadž ho tu zastihl déšť, a ve tři hodiny odpoledne ještě pořád čekal, až přestane pršet. Santa Sofia de la Piedad ho potají zpravila o bratrově příchodu a Aureliano Segundo se za ním vypravil do Melquíadesova pokoje. Ani on však neuvěřil jeho vyprávění o krveprolití a o hrůzném vlaku naloženém mrtvolami a ujíždějícím k moři. Předchozího dne večer byla vydána mimořádná vládní vyhláška, oznamující, že dělníci uposlechli příkazu vyklidit nádraží a v pokojných průvodech se ubírají do svých domovů. Vyhláška rovněž oznamovala, že odboroví předáci projevili vysoké vlastenecké uvědomění a omezili své požadavky na dva body: zlepšení lékařské péče a vybudování latrín v obytných prostorách. Později bylo oznámeno, že vojenští představitelé, jakmile se dohodli s dělníky, okamžité informovali pana Browna, a ten nejenže nové podmínky přijal, ale navíc projevil ochotu zaplatit tři dny všeobecných radovánek na oslavu ukončení sporu. Když se ho však důstojníci zeptali, kdy bude dohoda podepsána, aby to mohli sdělit veřejnosti, podíval se z okna na blesky křižující oblohu a nerozhodně pokrčil rameny.
"Až bude po dešti," řekl. "Dokud nepřestane, zastavíme veškerou činnost."
Nepršelo už tři měsíce a bylo období sucha. Jakmile však pan Brown ohlásil své rozhodnutí, spustil se v celé banánové oblasti prudký liják, jenž Josého Arcadia Segunda zastihl na cestě do Maconda. O týden později ještě pořád pršelo. Úřední podání, po celé zemi tisíckrát opakované a přežvýkané ve všech sdělovacích prostředcích, jichž vláda mohla použít, se nakonec prosadilo: Nikde žádní mrtví nebyli, uspokojení dělníci se vrátili ke svým rodinám a banánová společnost zastavila činnost, dokud nepřestane pršet. Stanné právo zůstalo v platnosti pro případ, že by nekonečný liják způsobil nějakou pohromu a bylo nutno sáhnout k nouzovým opatřením, vojsko se však stáhlo do kasáren. Přes den vojáci chodili po rozvodněných ulicích, kalhoty vyhrnuté až ke kolenům, a hráli si s dětmi na ztroskotání. Večer po klekání vyráželi pažbami domovní dveře, vytahovali podezřelé z postelí a odváděli je na cestu, z níž se už neměli vrátit. Ještě pořád hledali a hubili zločince, vrahy, žháře a buřiče podle výnosu číslo čtyři, popírali to však dokonce i příbuzným svých obětí, kteří zaplavovali velitelskou kancelář ve snaze se něco dozvědět. "To se vám určité jen zdálo," prohlašovali důstojníci. "V Macondu se nic nestalo, neděje a dít nebude. Tady jsme ve šťastném městě." Tak dovedli až do kořice vyhlazení odborových vůdců.
Jediný, kdo to přežil, byl José Arcadio Segundo. Jedné únorové noci uslyšel nezaměnitelné údery pažeb na domovní dveře. Aureliano Segundo, jenž ještě pořád čekal, až přestane pršet, aby mohl odejít, vpustil dovnitř šest vojáků pod vedením důstojníka. Byli promoklí až na kůži a beze slova prohledali dům, místnost po místnosti a skříň po skříni, od

pokojů až po špižírnu. Úrsula se probudila, když v jejím pokoji rozsvítili, a během celé prohlídky nevydala ani vzdech, prsty však měla zkřížené a obracela je směrem, kterým se vojáci pohybovali. Santa Sofia de la Piedad ještě stačila varovat Josého Arcadia Segunda, který spal v Melquíadesově pokoji, ten však pochopil, že je příliš pozdě pokoušet se o útěk. Santa Sofia de la Piedad proto zase zavřela dveře a on si natáhl košili, obul se, posadil se na kavalec a čekal, až přijdou. V tu chvíli prohlíželi zlatotepeckou dílnu. Důstojník dal odemknout visací zámek, letmo přejel svítilnou po místnosti a spatřil pracovní stůl, skleněnou skříň a v ní lahvičky s kyselinami a nástroje, které ležely tam, kde je zanechal jejich majitel, a zřejmé pochopil, že tu nikdo nebydlí. Přesto se záludné zeptal Aureliana Segunda, zda je zlatotepcem, a ten mu vysvětlil, že tady bývala dílna plukovníka Aureliana Buendíi. "Ach tak," pronesl důstojník, rozsvítil světlo a nařídil prohledat všecko tak důkladně, že jim neuniklo ani osmnáct zlatých rybek, které už plukovník nestačil roztavit a které ležely v plechovce schované za lahvičkami. Důstojník je vysypal na pracovní stůl, prohlédl si jednu po druhé a naráz úplně zlidštěl. "Rád bych si jednu vzal, jestli dovolíte," řekl. "Kdysi to bývalo znamení vzbouřenců, ale teď je to památka." Byl mladý, málem ještě chlapec, bez nejmenší známky nesmělosti, a byly mu vlastní příjemné způsoby, které dal najevo teprve teď. Aureliano Segundo mu rybku daroval. Důstojník ji s chlapeckým leskem v očích schoval do kapsy u košile, nasypal ostatní do plechovky a vrátil ji zase na místo.
"Je to dar nesmírné ceny," řekl. "Plukovník Aureliano Buendía byl jedním z největších mužů naší země."
Onen záchvat lidskosti však nijak neovlivnil jeho vojenské vystupování. U dveří Melquíadesova pokoje, na kterých znovu visel zámek, se Santa Sofia de la Piedad uchýlila k poslední možnosti. "Tady už málem sto let nikdo nebydlí," řekla. Důstojník dal zámek otevřít a přeletěl svítilnou po pokoji; Aureliano Segundo i Santa Sofia de la Piedad zahlédli arabské oči Josého Arcadia Segunda, když mu proud světla přejel po tváři, a pochopili, že onou chvílí končí jedna úzkost a začíná druhá, z níž není jiného východiska než smíření s osudem. Důstojník vsak dál svítilnou prohlížel pokoj a o nic neprojevoval sebemenší zájem, dokud neobjevil dvaasedmdesát nočníků, narovnaných ve skříních. Rozsvítil tedy světlo; José Arcadio Segundo seděl na okraji kavalce, připraven k odchodu, klidnější a zamyšlenější než kdy jindy. Vzadu za ním ležely na poličkách napůl rozpadlé knihy a svitky pergamenů, pracovní stůl byl čistý a uspořádaný a inkoust v kalamářích byl ještě čerstvý. Vzduch byl právě tak čistý a průzračný a pokoj stejně odolával prachu a zkáze, jako když ho Aureliano Segundo vídal v dětství a jak ho nebyl s to spatřit jenom plukovník Aureliano Buendía. Důstojníka však zajímaly jedině nočníky.
"Kolik osob tu bydlí?" zeptal se.
"Pět."
Důstojník se zatvářil nechápavé. Utkvěl pohledem v místech, kde Aureliano Segundo i Santa Sofia de la Piedad nepřestávali vidět Josého Arcadia Segunda, a ten si rovněž uvědomil, že se na něj důstojník dívá, ale nevidí ho. Potom zhasil světlo a zavřel dveře. Když pak promluvil k vojákům, Aureliano Segundo pochopil, že mladý důstojník viděl Melquíadesův pokoj stejnýma očima, jakýma ho vídal plukovník Aureliano Buendía.
"V tomhle pokoji už opravdu takových sto let nikdo nebyl," řekl důstojník vojákům. "Počítám, že tam budou i hadi."
Ve chvíli, kdy se za ním zavřely dveře, José Arcadio Segundo pochopil, že jeho válka je u konce. Před lety mu plukovník Aureliano Buendía vypravoval o uhrančivém kouzlu války a snažil se mu je vysvětlit pomocí nesčetných příkladů, vybraných zvlášť z vlastní zkušenosti. Tehdy tomu uvěřil, ale oné noci, kdy na něj vojáci hleděli a neviděli ho, myslel na napětí posledních měsíců, útrapy ve vězení, zděšený zástup na nádraží a na vlak naložený mrtvými a došel k závěru, že plukovník Aureliano Buendía byl buď komediant, nebo pitomec. Nechápal, proč tenkrát potřeboval tolik slov, aby vysvětlil, co člověk za války cítí, když stačilo říci: strach. V Melquíadesově pokoji, chráněn nadpřirozeným světlem, šuměním deště a vědomím, že je neviditelný, však našel klid, jaký za celý svůj život nepoznal dosud ani na okamžik, a bál se jen toho, aby ho nepochovali zaživa. Svěřil se s tím Santě Sofii de la Piedad, která mu denně přinášela jídlo, a ta mu slíbila, že se vynasnaží zůstat za každou cenu naživu, aby se mohla ubezpečit, že ho pochovají mrtvého. Od té doby se José Arcadio Segundo nebál už ničeho a celé dny znovu a znovu procházel Melquíadesovy pergameny s tím větším zalíbením, čím méně jim rozuměl. Uvykl šelestění deště, který se za ty dva měsíce proměnil v novou podobu ticha, a jediné, co ho ještě rušilo v jeho samotě, byly příchody a odchody Santy Sofie de la Piedad. Požádal ji proto, aby mu jídlo nechávala ve výklenku pod oknem, a dveře aby zavřela na zámek. Ostatní členové rodiny na něho zapomněli, nevyjímaje Fernandu, která proti jeho pobytu v domě nic nenamítala, když jí řekli, že ho vojáci viděli a nepoznali ho. Když už tam žil půl roku, Aureliano Segundo sundal ze dveří zámek, poněvadž vojáci konečně z Maconda odešli a on hledal někoho, s kým by si občas mohl pohovořit, než přestane pršet. Jakmile otevřel dveře, ucítil čpavý pach z nočníků, rozestavěných po podlaze a mnohokrát použitých. José Arcadio Segundo, ztrácející se v houští vlasů a vousů a netečný k odporným výparům zamořujícím celý pokoj, znovu a znovu četl nesrozumitelné pergameny. Obklopovala ho jakási andělská záře. Sotva zvedl zrak, když slyšel, že se dveře otvírají, bratrovi však onen pohled stačil, aby pochopil, že se v něm opakuje neodvratný osud jejich praděda.
"Bylo jich přes tři tisíce," to bylo vše, co José Arcadio Segundo řekl. "Teď jsem si jist, že to byli všichni, co přišli na nádraží."

*

Pršelo čtyři roky, jedenáct měsíců a dva dny. Občas už jenom drobné mžilo, a všichni si už oblékali sváteční Šaty a nasazovali výraz nemocných, kteří se uzdravují, na oslavu toho, že je po dešti; brzo však uvykli tomu, že ony pomlky jsou předzvěstí dalšího zhoršení. Obloha se rozpadala v hlomozných bouřích a ze severu přišly smrště, jež strhaly střechy, pobořily zdi a vytrhaly z kořenů poslední keře na plantážích. Stejně jako v dobách nespavé nemoci, na které Úrsula v oněch dnech často vzpomínala, sama pohroma současné vytvářela zábrany proti nudě. Aureliano Segundo patřil k těm, kteří vynaložili největší úsilí, aby je nepřemohla zahálka. Onoho večera, kdy pan Brown přivolal bouři, se

kvůli jakési maličkosti zastavil doma a Fernanda ho chtěla zaopatřit napůl zborceným deštníkem, který našla kdesi ve skříni. "To není potřeba," řekl jí manžel. "Počkám tu, dokud nepřestane." Ono prohlášení ho pochopitelně nijak nevázalo, Aureliano Segundo mu však mínil do písmene dostát. Všecko šatstvo měl u Petry Cotesové, a tak si každé tři dny svlékal to, v kterém přišel, a čekal ve spodkách, až mu je vyperou. Aby se nenudil, pustil se do opravování nejrůznějších věcí v domácnosti. Utáhl stěžeje, namazal zámky, přišrouboval zástrčky a vyrovnal závory. Několik měsíců se potuloval po domě s bedničkou nářadí, kterou tu zřejmě zapomněli cikáni ještě za časů Josého Arcadia Buendíi; nikdo nevěděl, zda to přičíst onomu nedobrovolnému tělocviku, zimní nudě nebo vynucené střídmosti, břicho se mu však postupně scvrkávalo, jako když vypouští měch, obličej, připomínající pobožnou želvu, neměl už tak krevnatý a lalok pod bradou mu méně vystupoval, až nakonec vcelku daleko míň připomínal tlustokožce a byl už s to zavázat si tkaničky u bot. Když Fernanda viděla, jak seřizuje kliky a rozebírá hodiny, kladla si otázku, zda už také nepropadá rodinné neřesti a nenamáhá se jen proto, aby své úsilí hned zase zmařil, jako plukovník Aureliano Buendía se zlatými rybkami, Amaranta s knoflíky a rubášem, José Arcadio Segundo s pergameny a Úrsula se svými vzpomínkami. Nebyla to však pravda. Nesnáz byla v tom, že déšť všecko ničil, v soukolí nejsušších strojů vyrážely květiny, jakmile je každé tři dny nenamazal, nitě brokátů rezivěly a na vlhkém šatstvu bujely Šafránové řasy. Ovzduší bylo tak vlhké, že by ryby bývaly mohly vplout dveřmi dovnitř, proplout vzduchem v pokojích a okny se dostat zase ven. Jednoho rána se Úrsula probudila s pocitem, že se propadá v jakousi slastnou mdlobu, a požádala už, aby ji dopravili k otci Antoniu Isabelovi, i kdyby ji tam měli donést na nosítkách, když tu Santa Sofia de la Piedad zjistila, že má záda samou pijavici. Strhali jí jednu po druhé, spalujíce je žhavými uhlíky, dřív než by z ní vysály všechnu krev. Musili vykopat stružky, odvodnit dům a vyhubit ropuchy a hlemýždě, aby mohli vysušit podlahy, vytáhnout cihly, na kterých stály postele, a začít zase chodit v botách. Zaujat nesčetnými maličkostmi, které si žádaly jeho péče, Aureliano Segundo si ani neuvědomoval, že stárne, až jednou odpoledne seděl v houpací židli, sledoval předčasný soumrak a zjistil, že na Petru Cotesovou myslí bez nejmenšího vzrušení. Nebývalo by mu zatěžko vrátit se k mdlé lásce své manželky, jíž se se zralým věkem vrátila krása, déšť ho však zbavil všech bouřlivých vášní a nadál ho houbovitým klidem nezájmu. Bavil se pomyšlením na to, co by za takového deště - trval už málem rok - býval všecko podnikl dřív. Jako jeden z prvních přivezl do Maconda zinkový plech, dávno předtím, než ho tu zavedla banánová společnost, jen proto, aby jím zastřešil ložnici Petry Cotesové a mohl užívat pocitu hlubokého soukromí, který v něm v oněch dobách vzbouzelo šelestění deště. Dokonce i ty potrhlé vzpomínky z jeho bouřlivého mládí ho však nechávaly chladným, jako by při poslední pitce vyčerpal poslední zbytky chlípnosti, jíž ho příroda obdařila, a teď už mu zůstala jen ona zázračná odměna, že na ni mohl vzpomínat bez trpkosti a bez výčitek. Snad by se někdo mohl domnívat, že mu liják poskytl příležitost sednout si a uvažovat a jeho pochůzky s kleštěmi a s mazničkou že vyplývají z pozdní touhy po mnoha užitečných věcech, které v životě mohl udělat a které neudělal, ani jedno, ani druhé však nebyla pravda, poněvadž sklon k usedlému životu a k domáckému kutění u něho nevycházel ze zamyšlení nad minulostí ani z ponaučení, které si z něho vzal. Déšť ho vyplavil z časů mnohem vzdálenějších, z dob, kdy v Melquíadesově pokoji čítával zázračné bajky o létajících kobercích a o velrybách hltajících lodě i s posádkami. V té době malý Aureliano využil Fernandiny nepozornosti a vyběhl na verandu a jeho děd seznal tajemství chlapcova původu. Ostříhal mu vlasy, oblékl ho a odnaučil ho strachu z lidí, a brzo bylo zřejmé, že je to opravdový Aureliano Buendía, s jeho vystouplými lícními kostmi, podivným pohledem a osamělým výrazem. Fernandě se tím ulevilo. Pochopila už dávno, jak zpupné se zachovala, nenacházela však způsob, jak to napravit; čím déle přemítala o rozličných řešeních, tím nesmyslnější jí všecka připadala. Vědět, že Aureliano Segundo přijme všecko tak, jak to nakonec přijal, rozradostněn zjištěním, že má vnuka, nebyla by o té věci tolikrát uvažovala a odkládala ji, nýbrž by se té trýzně zbavila už předchozího roku. Pro Amarantu Úrsulu, které už začínaly růst druhé zuby, znamenal synovec jakousi pohyblivou hračku, která ji uchránila před nudou deštivých dní. V té době si Aureliano Segundo vzpomněl na anglickou encyklopedii v někdejší Memině ložnici, které se od té doby nikdo nedotkl; začal dětem ukazovat ilustrace, obzvlášť zvířata, a později i mapy, fotografie z dalekých zemí a slavné lidi. Jelikož neuměl anglicky a dovedl poznat jen nejznámější města a nejběžnější osobnosti, začal si vymýšlet jména a legendy, aby nějak ukojil nenasytnou zvědavost obou dětí.

Fernanda se skutečně domnívala, že její manžel čeká, až bude po dešti, a pak se vrátí ke své souložnici. V prvních měsících dešťů se obávala, že se někdy pokusí přijít k ní do ložnice a ona bude nucena zahanbené mu vysvětlovat, že od narození Amaranty Úrsuly není už schopna usmíření. To bylo příčinou její úzkostné korespondence s neviditelnými lékaři, přerušované častým selháním pošty. V prvních měsících, když se proslechlo, že několik vlaků v bouři vykolejilo, ji jeden z listů neviditelných lékařů upozornil, že se její dopisy ztrácejí. Později déšť její styk s neznámými lékaři úplně přerušil a Fernanda se vážně obírala myšlenkou, že si nasadí jaguáří škrabošku, kterou měl její manžel na sobě při onom krvavém karnevalu, a pod smyšleným jménem se dá prohlédnout lékaři banánové společnosti. Jeden z četných návštěvníků, kteří k nim v té době přicházeli a přinášeli neblahé zvěsti o lijáku, ji však poučil, že banánová společnost ruší své ošetřovny a odváží je do krajů, kde neprší. Fernanda ztratila veškerou naději a smířené čekala, až bude po dešti a pošta začne zase chodit obvyklým způsobem; mezitím svou utajovanou chorobu léčila prostředky, které si sama vymýšlela, poněvadž by byla raději zemřela, než aby se svěřila do rukou jediného lékaře, jenž v Macondu zůstal, výstředního Francouze, který se živil bylinkami, jaké dávali oslům. Obrátila se na Úrsulu v důvěře, že bude znát nějaký prostředek, který by její potíže zmírnil. Dík svému zvyku všecko obcházet a nenazývat věci pravým jménem však své bolesti přemístila z přední části těla do zadní, rození nahradila vyměšováním a výtoky pálením, aby se nemusela tak stydět; Úrsula tudíž právem usoudila, že její potíže nejsou děložního, ale střevního rázu, a poradila jí, aby denně na lačný žaludek snědla kornoutek kalomelu. Nebýt oné nemoci, na níž by nebývalo nic neslušného pro nikoho, kdo by současně netrpěl chorobnou stydlivostí, a oněch ztracených dopisů, nebylo by Fernandě na dešti záleželo, poněvadž pro ni jako by koneckonců pršelo po celý život. Nezměnila denní rozvrh a neupustila od obřadů, které zavedla. Dokonce i v době, kdy stůl stál na cihlách a židle na prknech, aby si stolovníci nezmáčeli nohy, dávala na stůl lněné

ubrusy a čínský porcelán a při večeři zažehovala svícny, soudíc, že živelné pohromy nesmějí sloužit jako záminka k uvolnění mravů. Na ulici nikdo ani nevyhlédl. Kdyby záleželo na Fernandě, nebyli by se tam podívali nikdy, nejenom od chvíle, kdy začalo pršet, ale mnohem dřív, poněvadž byla přesvědčena, že dveře jsou od toho, aby se zavíraly, a zájem o to, co se děje na ulici, přísluší leda nevěstkám. Byla však první, kdo vyhlédl ven, když se dozvěděli, že pochovávají plukovníka Gerinelda Márqueze, i když to, co pootevřeným oknem spatřila, na ni zapůsobilo tak skličujícím dojmem, že potom dlouho litovala své slabosti.
Smutnější pohřební průvod nebylo možno si představit. Rakev spočívala na voze taženém voly a nad ní postavili přístřešek z banánových listů; déšť se však lil s takovou prudkostí a ulice byly tak rozblácené, že kola na každém kroku zapadala do bahna a přístřešek se jenjen sesout. Na rakev se řinuly proudy smutné vody a smáčely vlajku, která ji zakrývala; byla to ona vlajka špinavá krví a střelným prachem, kterou hrdější vysloužilci odmítli. Na rakev položili i šavli s měděnými a hedvábnými třapci, kterou si plukovník Gerineldo Márquez kdysi věšíval v návštěvním pokoji, aby do Amarantina šicího pokoje vstoupil neozbrojen. Za vozem čvachtali v bahně poslední pamětníci kapitulace z Neerlandie, s kalhotami vyhrnutými až ke kolenům a někteří bosi, v jedné ruce karetovou hůl a v druhé věnec z papírových květin, ze kterých déšť smyl barvu. Jako nějaká neskutečná vidina prošli ulicí, která ještě pořád nesla jméno plukovníka Aureliana Buendíi, a všichni se přitom ohlédli směrem k domu; když pak zahnuli na náměstí, uvízl vůz v bahně a oni si museli vyžádat pomoc, aby ho dostali ven. Úrsula požádala Santu Sofii de la Piedad, aby ji odnesla ke dveřím. Sledovala celý pohřeb s takovým zaujetím, že nikdo nepochyboval o tom, že ho skutečně vidí, obzvlášť ve chvílích, kdy se její zdvižená ruka archanděla zvěstovatele pohybovala současně s kymácením vozu.
"Sbohem, Gerineldo, synáčku," volala. "Pozdravuj všecky od nás z domu a vyřiď jim, že se uvidíme, až přestane pršet."
Aureliano Segundo ji odnesl zpátky do postele a stejné přirozeným tónem, jakým s ní hovořil vždycky, se zeptal, jak to myslela.
"Je to tak," řekla. "Čekám jen, až bude po dešti, abych mohla umřít."
Pohled na rozblácené ulice Aureliana Segunda polekal. Veden pozdní starostí o osud svých stád, přehodil si přes sebe voskované plátno a vypravil se k Petře Cotesové. Našel ji na dvoře, jak stojí po pás ve vodě a snaží se vyprostit zdechlého koně. Aureliano Segundo vzal kládu a pomohl jí a napuchlé, obrovské tělo se převrátilo a plulo pryč, unášeno proudem řídkého bahna. Od té doby, kdy začalo pršet, Petra Cotesová nedělala nic jiného, než odklízela ze dvora mrtvá zvířata. V prvních týdnech Aurelianu Segundovi vzkazovala, aby něco urychleně podnikl, ten však odpověděl, že není naspěch, že to snad není tak hrozné a že si už něco vymyslí, až přestane pršet. Vzkázala mu, že voda zaplavuje ohrady a dobytek že utíká do hor, kde nenajde žádnou pastvu a zůstane na pospas jaguárům a nemocem.
"Nedá se nic dělat," odpověděl Aureliano Segundo. "Však se narodí nový, až přestane pršet." Petra Cotesová ale viděla, jak zvířata houfné umírají, a sotva stačila čtvrtit ta, která uvízla v bahně. S němou bezmocností sledovala, jak liják nelítostné pustoší majetek, jenž kdysi býval považován za největší a nejtrvalejší v celém Macondu a z kterého teď zbýval jen morový zápach. Když se Aureliano Segundo odhodlal přejít a zjistit, co se děje, našel už jenom zdechlého koně a v pobořené stáji jednu vychrtlou mulu. Petra Cotesová ho uvítala bez nejmenšího překvapení, bez radosti a bez výčitek, a dovolila si jen uštěpačný úsměv.
"To jdeš brzo!" řekla mu.
Zestárla, byla jen kost a kůže a její štěrbinkovité oči dravé šelmy ze všeho toho deště zkrotly a posmutněly. Aureliano Segundo tam zůstal přes tři měsíce, ne proto, že by mu u ní bylo lépe než doma, nýbrž proto, že celý ten čas sbíral odvahu znovu si přehodit přes hlavu onen kus voskovaného plátna. "Není naspěch," mínil, jako to předtím prohlašoval u Fernandy. "Doufejme, že v nejbližších hodinách přestane." Během prvního týdne přivykl újmám, jež čas a deště zanechaly na zdraví jeho souložnice, a postupně ji začal vidět takovou jako dřív. Vzpomínal na jejich nevázané zábavy a na ztřeštěnou plodnost, kterou svým milováním probouzeli ve zvířatech, a když u ní byl druhý týden, jedné noci ji probudil vytrvalým laskáním, dílem z lásky a dílem ze zištnosti. Petra Cotesová je však neopětovala. "Jen spi," zamumlala. "Na takové věci už není doba." Aureliano Segundo se podíval do zrcadla na stropě a spatřil sebe sama, uviděl páteř Petry Cotesové, podobnou řadě cívek navlečených na svazku unavených nervů, a pochopil, že má pravdu a že ne doba, ale oni sami už na takové věci nejsou.
Domů se vrátil i se svými kufry, přesvědčen, že nejen Úrsula, ale všichni obyvatelé Maconda čekají, až přestane pršet, aby mohli umřít. Viděl je cestou, jak sedí ve svých pokojích se založenýma rukama a s nepřítomnými pohledy a kolem nich míjí čas ve své celistvosti, nepodroben lidským měřítkům; nemělo smysl dělit ho na měsíce a roky a dny na hodiny, poněvadž stejně nemohli dělat nic jiného než pozorovat déšť. Doma ho děti uvítaly s jásotem a on jim znovu začal hrávat na dýchavičnou harmoniku. Hudba je však nezaujala tolik jako besídky nad encyklopedií, takže se začali znovu scházet v Memině ložnici, kde představivost Aureliana Segunda měnila vzducholoď v létajícího slona, jenž hledá v oblacích místo, kde by si zdřímł. Jedenkrát objevil obrázek jezdce na koni, který mu vzdor cizokrajnému odění připadal známý, a po dlouhém zkoumání došel k závěru, že je to plukovník Aureliano Buendía. Ukázal ho manželce, a dokonce i Fernanda uznala, že se podobá nejen plukovníkovi, ale všem členům rodiny, i když to po pravdě byl tatarský válečník. Tak mu ubíhal čas mezi rhodským kolosem a zaklínači hadů, až mu manželka oznámila, že ve špižírně zbývá už jen šest kilogramů soleného masa a jeden pytel rýže.
"A co mám podle tebe dělat?" zeptal se.
"To já nevím," řekla Fernanda. "To je mužská starost."
"No dobře," řekl Aureliano Segundo. "Jen co přestane pršet, něco už podnikneme."
I nadále se víc zajímal o encyklopedii než o domácnost, i když se při obědě musel spokojit s odřezkem masa a s hrstkou rýže. "Teď se nedá nic dělat," říkal. "Celý život přece pršet nemůže." Čím víc však odkládal péči o špižírnu, tím hlubší byla Fernandina nevole, až se její občasné námitky a výlevy hněvu, do té chvíle řídké, proměnily v nezadržitelný, dravý příval, jenž začal jednou ráno a zpočátku se podobal jednotvárnému refrénu kytary, jak vsak den ubíhal, nabýval na síle

a byl stále vydatnější a barvitější. Aureliano Segundo si jejího láteření všiml až příštího dne po snídani, když mu v uších začalo znít jakési ustavičné bzučení, v té době už plynulejší a hlasitější než šelestění deště, a pochopil, že Fernanda chodí po celém domě a stěžuje si, že ji vychovali jako královnu, aby nakonec skončila jako služka v tomhletom bláznivém domě, s manželem lenochem, modlářem a prostopášníkem, který celé dny jen líhá na zádech a čeká, až mu do úst budou létat pečení holubi, zatímco ona tu dře do úpadku, aby udržela nad vodou tuhle domácnost na spadnutí, kde od božího probuzení až do chvíle, kdy jde spát, má tolik práce a tolik věcí musí snášet a napravovat, že chodí do postele s očima plnýma tlučeného skla, a za celou dobu jí tu nikdo neřekl ani dobré jitro, Fernando, jak ses vyspala, Fernando, a nezeptají se jí, i kdyby jenom ze zdvořilosti, proč je tak bledá a proč ráno mívá pod očima fialové kruhy, i když ona samozřejmě nepočítá, že by se něčeho takového dočkala od ostatních členů rodiny, kteří se na ni koneckonců vždycky dívali jako na vetřelce, jako na nějaký hadr na odstavování hrnců, jako na panáka namalovaného na stene, a celý ten čas se proti ní potajmu domlouvali, přezdívali jí svatoušků, pokrytců a ještěrek, a Amaranta, ať jí je země lehká, jedenkrát dokonce řekla nahlas, že patří k lidem, kteří si pletou konečník s třídenním půstem, pro Boha živého, co je to vůbec za výrazy, a ona to z vůle Otce svatého všecko odevzdané snášela, ale nesnesla už, když ten nestoudný José Arcadio Segundo prohlásil, že celé neštěstí rodiny je v té fajnovce, kterou si nasadili domů, jen si to představte, fajnovce, která by jen poroučela, Bože můj, fajnovce ze zkažené krve, stejné jako ti hejskové, které sem vláda poslala zabíjet dělníky, slyšíte to, a to nemluvil o nikom jiném než o ní, kmotřence vévody z Alby, dámě tak urozené, že z toho manželky prezidentů zelenaly závistí, opravdové Šlechtičně, která má právo připojovat k svému jménu jedenáct španělských příjmení a v tomhle městě plném parchantů je jediná, kdo neupadne do rozpaků při pohledu na Šestnáct příborů, aby pak její manžel, ten cizoložník, div nepraskl smíchy a řekl že tolik lžic a vidliček a tolik nožů a lžiček se nehodí pro lidi, ale pro stonožky, jediná, která dokáže i se zavřenýma očima říci, kdy se nalévá bílé víno, z které strany a do jaké sklenky, a ne jako ta nemotora Amaranta, ať je jí země lehká, která si myslela, že bílé víno se podává ve dne a červené večer, a jediná na celém pobřeží, která se může pyšnit tím, že svou potřebu konala vždycky jen do zlatých nočníků, aby se jí pak plukovník Aureliano Buendía, ať je mu země lehká, ve své zednářské žlučovitosti opovážil zeptat, čím si tu výsadu zasloužila, jestli snad nesere hovna, ale pukolové květy, jen si to představte, doslova takhle to řekl, a její vlastní dcera Reneta, která díky své vtíravosti jedenkrát zahlédla v ložnici její výkaly, aby mu na to řekla, že nočník je opravdu samé zlato a samý erb, ale uvnitř že je docela obyčejné lidské hovno, a vlastně ještě horší než u ostatních, poněvadž je to hovno fajnovky, jen si představte, tohle řekla její vlastní dcera, takže o ostatních členech rodiny si nikdy nedělala iluze, rozhodně však má právo čekat trochu víc ohledů od svého manžela, poněvadž ať se děje co se děje, je to její manžel před Bohem, její škůdce, její zákonný porušitel, jenž z vlastní svobodné a svrchované vůle vzal na sebe velikou odpovědnost, když ji odvedl z otcovského sídla, kde si nikdy nemusela nic odříkat a nic ji netrápilo a kde pro vlastní povyražení vila věnce z listí smutečních palem, poněvadž její kmotr jim poslal dopis, opatřený vlastnoručním podpisem a otiskem pečetního prstenu, jen aby zdůraznil, že Fernandiny ruce nejsou stvořeny ke světským pracím s výjimkou hry na spinet, její pošetilý manžel ji však přesto odvedl z domu, vzdor všem výstrahám a varováním, a přivedl ji do tohohle pekelného kotle, kde samým vedrem ani dýchat nemůže, a dřív než skonala svůj svatodušní půst, sebral už svoje kočovné kufry a svou tuláckou harmoniku a šel se cizoložně pelešit se ženštinou, které se stačilo podívat na zadek, no dobře, už to bylo venku, stačilo se podívat, jak kroutí tím svým kobylím zadkem, aby člověk poznal, že je to nějaká, nějaká, že je pravým opakem jí samé, která se umí chovat jako dáma v paláci i v prasečím chlívku, u stolu i v posteli, která je rozená dáma, bohabojná, poslušná božích zákonů a podřizující se jeho záměrům, a samozřejmě s ní nemůže provádět takové kejkle a necudnosti, jaké dělá s tou druhou, která je samosebou ochotná ke všemu, jako ty francouzské dámičky, a když se to tak vezme, je vlastně horší, poněvadž ty jsou aspoň tak poctivé, že mají u dveří červenou lucernu, a takové sviňačinky, jen si to představte, to by tak ještě chybělo, by chtěl provádět s jedinou a milovanou dcerou paní Renaty Argotové a dona Fernanda del Carpio, především toho, samozřejmé, svatého muže, křesťana, jakých je málo, rytíře řádu Svatého hrobu, jednoho z těch, kterým se přímo od Boha dostalo oné výsady, že se jich ani po smrti nedotkne zkáza, kůži mají hebkou jako atlas svatebních šatů a oči živé a průzračné jako smaragdy.

"To není pravda," přerušil ji Aureliano Segundo, "přece už páchl, když ho přinesli."

Byl tak trpělivý, že ji vydržel celý den poslouchat, až ji přistihl při chybě. Fernanda toho nedbala, ztišila však hlas. Toho dne při večeři trýznivý bzukot jejího láteření úplně přehlušil Šelestem deště. Aureliano Segundo seděl se sklopenou hlavou, jedl velice málo a brzo odešel do své ložnice. Příštího dne při snídani byla Fernanda neklidná, zřejmé Špatné spala, a zdálo se, že si už vylila všechen svůj hněv. Když se jí však manžel zeptal, zda by nemohl dostat vejce naměkko, neřekla mu prostě, že už od minulého týdne vejce nemají ani jedno, nýbrž spustila zlobnou promluvu proti mužům, kteří celý čas jen zbožňují vlastní pupek a pak ještě najdou odvahu chtít u snídaně skřivánčí játra. Aureliano Segundo si jako každodenně šel s dětmi prohlížet encyklopedii, Fernanda vsak předstírala, že uklízí v Memině ložnici, jen aby manžel slyšel, jak mumlá, že na to samozřejmě už musí být povaha, tvrdit těm ubohým neviňátkům, že v encyklopedii je obrázek plukovníka Aureliana Buendíi. Po obědě, když děti odpočívaly, šel si Aureliano Segundo sednout na verandu, Fernanda ho však pronásledovala i tam, dráždila ho a trýznila, kroužila okolo něho a neúprosné bzikala jako střeček, mumlajíc, že v celém domě už není k jídlu nic jiného než kamení, ale její manžel, že si tu samozřejmě sedí jako perský sultán a dívá se, jak prší, poněvadž je docela obyčejný příživník, vydržovaný mužský a budižkničemu, ubožejší než hromádka vaty, zvyklý žít na účet žen a přesvědčený, že se oženil s Jonášovou manželkou, která dokázala spolknout i tu povídačku o velrybě. Aureliano Segundo ji netečně poslouchal přes dvě hodiny, jako by byl hluchý. Přerušil ji teprve na samém sklonku odpoledne, když už nebyl s to déle snášet rachocení bubnu, který mu duněl v hlavě.

"Prosím tě, mlč už," požádal ji.

Fernanda však naopak zvýšila hlas. "Nemám proč mlčet," prohlásila. "Jestli mě někdo nechce poslouchat, ať si jde."

Nato se Aureliano Segundo přestal ovládat. Zvolna vstal, jako by si mínil jen protáhnout údy, a s dokonale uváženým a soustavným vztekem bral květináče s begóniemi, kořenáče s kapradinami a truhlíky s majoránkou a jeden po druhém je rozbíjel o zem. Fernanda se polekala; až do té chvíle si neuvědomovala, jak úžasná síla se skrývá v jejím plísnění, bylo však už příliš pozdě chtít něco napravovat. Opojen nezadržitelným pocitem úlevy, Aureliano Segundo porozbíjel všecko sklo v příborníku a potom beze spěchu vytahoval jeden kus nádobí za druhým a roztloukal je o podlahu. Klidně, důkladně a s touž uvážlivostí, s jakou kdysi polepil celý dům bankovkami, rozbíjel pak o zdi české sklo, ručně malované vázy, obrázky dívek v loďkách plných růží a zrcadla v pozlacených rámech, prosté všecko, co se dalo rozbít, od návštěvního pokoje až po špižírnu, a skončil kuchyňskou kádí, která se s dunivou ranou roztříštila uprostřed dvora. Potom si umyl ruce, přehodil si přes hlavu voskované plátno a před půlnocí se vrátil s několika tuhými šrůtkami soleného masa, s pytlíky rýže a červivé kukuřice a několika zakrslými trsy banánů. Od té doby už v domě jídlo nikdy nechybělo.

Amaranta Úrsula a malý Aureliano později vzpomínali na období dešťů jako na šťastné časy. Vzdor Fernandinu přísnému dohledu se čvachtali v bahně na dvoře, chytali ještěrky a čtvrtili je a ve chvílích, kdy Santa Sofia de la Piedad nedávala dost pozor, snažili se přisypat do polévky prášek z motýlích křídel a jakoby ji otrávit. Jejich nejoblíbenější hračkou však byla Úrsula. Hleděli na ni jako na velkou chatrnou loutku a vláčeli ji z kouta do kouta, navlečenou do barevných hadříků a s obličejem natřeným sazemi a oreláníkovým barvivem, a jedenkrát jí div nevypíchli oči zahradnickými nůžkami, jako to dělávali ropuchám. Ze všeho nejvíc však je obveselovalo její třeštění. Ve třetím roce dešťů se totiž v Úrsulině mozku opravdu muselo něco stát, poněvadž postupně přestala vnímat věci kolem sebe a současnost se jí mátla s dávnou minulostí, takže jednou po tři dny bezútěšně plakala nad smrtí Petronily Iguaránové, své prababičky, pohřbené před více než sto lety. Nakonec se jí všecko tak zmátlo, že malého Aureliana považovala za svého syna plukovníka v dobách, kdy ho vzali k cikánům, aby si prohlédl led, a Josého Arcadia, který teď byl v semináři, měla za svého prvorozence, jenž utekl s cikány. Tak často hovořila o rodině, že jí děti začaly pořádat pomyslné návštěvy lidí, kteří nejenom byli už dávno mrtvi, ale navíc žili každý v jiné době. Úrsula seděla na posteli, vlasy posypané popelem a tvář zakrytou červeným Šátkem, a cítila se šťastná v kruhu neskutečných příbuzných, které jí děti líčily s nejrůznějšími podrobnostmi, jako kdyby je opravdu znaly. Úrsula rozmlouvala s jejich předky o událostech, které se staly dávno před jejich narozením, potěšeně naslouchala zprávám, které jí přinášeli, a spolu s nimi oplakávala mrtvé, zemřelé mnohem později než její spolubesedníci. Zakrátko děti postřehly, že během oněch přeludných návštěv Úrsula nikdy neopomene položit otázku, kdo to k nim za války přinesl sádrovou sochu svatého Josefa v životní velikosti, aby mu ji schovali, než přestane pršet. Díky tomu se Aureliano Segundo rozpomněl na poklad zakopaný bůhvíkde na místě, které znala jen Úrsula, ale všecky jeho otázky i důmyslné uskoky, které si vymýšlel, nevedly k žádnému cíli, poněvadž v bludišti její pomatenosti jako by zůstávalo světlé místo, vědomí, že musí hájit své tajemství a odhalit je jen tomu, kdo prokáže, že je skutečným majitelem zakopaného zlata. Počínala si přitom tak důmyslně a příkře, že když Aureliano Segundo navedl jednoho ze svých přátel z mokré čtvrti, aby se vydával za majitele pokladu, úplně ho popletla podrobným výslechem, plným důmyslných léček.

Přesvědčen, že si Úrsula odnese své tajemství do hrobu, Aureliano Segundo pod záminkou, že na dvoře i na zadním dvorku vykopou odvodňovací stružky, najal skupinu kopáčů a sám každodenně velice pečlivé zkoumal půdu železnými tyčemi a nejrůznějšími přístroji na hledání kovů, za tři měsíce vyčerpávajícího pátrání však nenarazil na nic, co by se podobalo zlatu. Obrátil se tedy na Pilar Ternerovou v naději, že mu karty odhalí víc než kopáči, ta mu však nejdřív ze všeho vysvětlila, že její snažení nemůže vést k ničemu, nesejme-li karty sama Úrsula. Potvrdila mu vsak, že poklad opravdu existuje a že obnáší přesné sedm tisíc dvě sté čtrnáct mincí ve třech pytlících z plachtoviny, převázaných měděným drátem a zakopaných uvnitř kruhu o poloměru stodvaadvaceti metrů, jehož středem je Úrsulina postel, upozornila ho však, že poklad nenajdou dřív, než přestane pršet a červnové slunce po tři roky za sebou nevysuší všecka bahniska na prach. Důsledná neurčitost oněch údajů a jejich množství Aurelianu Segundovi natolik připomněly duchařské bajky, že vytrval ve svém úsilí, i když byl srpen a býval by musel počkat aspoň ještě tři roky, aby vyhověl podmínkám věštby. Ze všeho nejdřív ho udivilo zjištění - zároveň to však jen zvětšilo jeho zmatek -, že od Úrsuliny postele k plotu zadního dvorku je přesné sto dvacet metrů. Když Fernanda viděla, jak provádí měření, pojala obavy, že se snad zbláznil stejně jako jeho dvojenec, a její strach dále vzrostl, když pak nařídil kopáčům, aby příkopy prohloubili ještě o metr. Zachvátila ho badatelská vášeň, s jakou kdysi jeho praděd hledal cestu ke světu velkých vynálezů, ztratil poslední tukové polštáře, které mu ještě zbývaly, a začal se znovu podobat svému dvojenci jako v mládí, nejen vychrtlou postavou, ale i svým zdrženlivým chováním a zahloubáním do vlastního nitra. O děti se úplně přestal zajímat. Jídal, kdy ho právě napadlo, někde v kuchyni v koutě, zablácený od hlavy až k patě, a když se ho přitom Santa Sofia de la Piedad na něco zeptala, sotvaže jí odpověděl. Když ho Fernanda viděla pracovat s úporností, jaké by se u něho ani ve snu nenadálá, mylně považovala jeho smělost za píli, hrabivost za obětavost a paličatost za houževnatost a v duchu si vyčítala zlobu, s níž mu kdysi spílala pro jeho zahálčivost. Aureliano Segundo však v té době neměl ani pomyšlení na soucitné smiřovačky. Vězel až po krk v bahně plném uschlých haluzí a zetlelých květin a krok za krokem převracel hlínu v zahradě - s dvorem a zadním dvorkem už byl hotov - a podkopal přitom základy východního křídla domu do takové hloubky, že se jedné noci vyděšené probudili, že začíná zemětřesení; cítili, jak se dům chvěje, a z hloubi země se ozýval strašlivý rachot, ve skutečnosti se však sesuly tři pokoje a od verandy až k Fernandině ložnici zela hrozivá trhlina. Aureliano Segundo se přesto nevzdal svého pátrání. I potom, když jeho poslední naděje pohasly a jediné, co ještě mohlo mít nějaký smysl, byly předpovědi Pilar Ternerové, vyztužil poškozené základy, vyplnil trhlinu maltou a pokračoval ve výkopech na západní straně. Kopal tam ještě ve druhém červnovém týdnu, kdy déšť začal zvolna polevovat, mraky stoupaly vzhůru a bylo zřejmé, že každou chvíli přestane pršet. Opravdu přestalo; jednoho dne o druhé odpolední zaplavilo svět přihlouplé slunce, červené a drsné jako cihlový prach a málem stejně chladné jako voda, a potom deset let ani nekáplo.

Macondo leželo v troskách. V rozbahněných ulicích se povaloval rozbitý nábytek, zvířecí kostry obrostlé rudými liliemi a poslední zbytky po tlupách přivandrovalců, kteří z Maconda uprchli stejné spěšně, jako sem kdysi přišli. Domy, postavené s takovým chvatem za banánové horečky, byly teď opuštěné. Banánová společnost rozebrala svá zařízení a odvezla je pryč. Z někdejšího městečka obehnaného dráty zbývaly jenom rozvaliny. Dřevěné domky a chladné terasy, kde trávívali poklidná odpoledne u karet, jako by strhla předzvěst onoho prorockého větru, který měl v budoucnu Macondo vymazat z tváře země. Jedinou stopou přítomností lidí, kterou tu onen hltavý poryv zanechal, byla rukavička Patricie Brownové v automobilu, který se ztrácel v maceškách. Začarovaný kraj, který probádal José Arcadio Buendía po založení Maconda a kde pak vyrostly banánové plantáže, se změnil v bažinu plnou tlejících keřů a v dálce na obzoru pak ještě několik let zahledali tichou pěnu moře. Když si Aureliano Segundo v neděli poprvé oblékl suché šatstvo a šel si prohlédnout městečko, padl na něj hluboký smutek. Lidé, kteří pohromu přečkali, titíž, kteří žili v Macondu už předtím, než jím otřásl orkán banánové společnosti, seděli teď uprostřed ulice a užívali prvního slunce. Kůži měli ještě pořád zelenou od vodních řas a vycházel z nich zatuchlý pach, kterým nasákli za deště, v hloubi srdce však zřejmě byli šťastni, že městečko, v kterém se narodili, náleží znovu jim. Turecká ulice vypadala zase tak jako kdysi v dobách, kdy Arabové v trepkách a s kruhy v uších, putujíce světem a směňujíce papoušky za bezcenné tretky, našli v Macondu místo, kde si mohli oddechnout od svého tisíciletého kočovného údělu. Když déšť konečně ustal, zboží v bazarech se rozpadalo, látky vyložené ve dveřích obrostly mechem, pulty prožrali všekazi a zdi zničila vlhkost, třetí pokolení Arabů sedělo na týchž místech a v téže poloze jako jejich otcové a dědové, mlčenliví, nebojácní a nezranitelní časem a pohromami, stejně živí nebo stejné mrtví, jako byli po nespavé nemoci a po dvaatřiceti válkách plukovníka Aureliana Buendíi. Při pohledu na trosky hracích stolů, stánků s pečenými rybami, střelnic a uličky, kde se vykládaly sny a hádala budoucnost, v nejmenším neklesali na duchu; Aureliana Segunda to tak udivilo, že se jich se svou obvyklou bezprostředností zeptal, jakých záhadných prostředků použili, aby v té bouři nezahynuli, a jak to u čerta provedli, že se neutopili, a jak Šel ode dveří ke dveřím, jeden po druhém mu odpovídali zchytralým úsměvem a zasněným pohledem, a aniž se domlouvali, odvětili mu všichni stejně:
"Proplavali jsme."
Petra Cotesová snad jako jediná z místních lidí měla srdce Araba. Viděla, jak bouře strhává poslední zbytky chlévů a stájí, dům však dík jejímu úsilí zůstal stát. Během posledního roku posílala Aurelianu Segundovi naléhavé vzkazy, ten ji však odpověděl, že neví, kdy se k ní vrátí, v každém případě že však s sebou přinese truhlu zlatých mincí a vydláždí jimi ložnici. Pátrala tedy ve svém vlastním srdci po síle, s níž by dokázala to neštěstí přežít, až se v promyšleném a spravedlivém vzteku zapřisáhla, že znovu shromáždí majetek, který zčásti promrhal její milenec a jehož zbytky zničil liják. Její rozhodnutí bylo tak neoblomné, že když se k ní Aureliano Segundo zase vrátil, osm měsíců po jejím posledním vzkazu, byla zelená a rozcuchaná, víčka měla zapadlá a pleť pokrytou svrabem, právě však psala na kousky papíru čísla loterie. Aureliano Segundo užasl nad jejím počínáním. Byl tak vychrtlý a vypadal tak vážně, že Petra Cotesová zapochybovala, zda to opravdu je její celoživotní milenec nebo jeho bratr.
"Ty ses zbláznila," řekl jí. "Ledaže bys pořádala loterii o kosti."
Nato ho Petra Cotesová vybídla, aby se podíval do ložnice, a Aureliano Segundo spatřil mulu. Byla jen kost a kůže, právě tak jako její majitelka, byla však stejné živá a odhodlaná jako ona. Petra Cotesová ji udržovala při životě svým vztekem, a když už pro ni neměla trávu, kukuřici ani kořínky, nastěhovala ji do vlastní ložnice a krmila ji perkálovými prostěradly, perskými koberci, plyšovými přehozy, sametovými záclonami a baldachýnem ze svého lože, protkávaným zlatými nitkami a hedvábnými třásněmi.

*

Úrsula musela vynaložit značné úsilí, aby splnila svůj slib, že umře, až přestane pršet. Záblesky jasného vědomí, tak řídké v dobách deště, začaly být mnohem častější, jakmile v srpnu začal foukat suchý vítr, který udusil růžové keře, proměnil bahniska v kámen a nakonec posil Macondo žhnoucím prachem, jenž navždy pokryl zrezivělé střechy a stoleté mandloně. Úrsula hořce plakala, když zjistila, že déle než tři roky sloužila dětem jako hračka. Umyla si zmalovanou tvář, strhla ze sebe strakaté hadříky, vyschlé ještěrky a ropuchy, růžence a starobylé arabské náhrdelníky, kterými ji celou ověsily, a poprvé od Amarantiny smrti bez cizí pomoci vstala z postele a znovu se začlenila do rodinného života. Její odvážné, nepřemožitelné srdce jí ukazovalo cestu v tmách. Ti, kteří viděli její klopýtavou chůzi a narazili na paži, kterou neustale držela ve výši hlavy jako archanděl, mysleli, že se sotva udrží na nohou, ani tehdy si neuvědomili, že je slepá. Úrsula nepotřebovala vidět, aby pochopila, že květinové záhony, které pěstovala s takovou péčí od první přestavby domu, vzaly za své v dešti a při výkopech Aureliana Segunda, zdi a cementové podlahy jsou popraskané, nábytek zvetšel a ztratil barvu, dveře jsou vyvrácené ze stěžejí a rodině že hrozí smířenost s osudem a smutek, jaký by si za jejích časů nebývalo možné ani představit. Tápala prázdnými ložnicemi a slyšela neustálé šramocení všekazů, provrtávajících všecko, co bylo ze dřeva, moly, jak hryžou šatstvo ve skříních, a pustošivá kusadla obrovských červených mravenců, kteří se během lijáku rozmohli a teď podkopávali dům v základech. Jedenkrát otevřela truhlu s oblečením pro světce a musela si přivolat na pomoc Santu Sofii de la Piedad, aby se zbavila švábů, kteří z ní vyskákali a všecko Šatstvo už dávno rozhlodali na prach. "V takové spoušti se přece žít nedá," prohlásila. "Vždyť by nás ta sběř nakonec sežrala." Od té chvíle si nedopřála klidu ani na okamžik. Od časného rána bývala na nohou a zaměstnávala všecky, kteří byli po ruce, nevyjímajíc ani děti. Vynesla na slunce těch pár kousků šatstva, které se ještě daly nosit, překvapivým použitím prášku proti hmyzu vypudila šváby, ze dveří a z oken seškrábala chodbičky všekazů a nehašeným vápnem zadusila mravence v jejich děrách. Obnovitelský zápal ji nakonec dovedl i k zapomenutým pokojům. Na její příkaz vynosili suť a vymetli pavučiny z pokoje, kde Josému Arcadiu Buendíovi kdysi vyprahl mozek, když hledal kámen mudrců; dala do pořádku zlatotepeckou dílnu, zpřevrácenou vojáky, a nakonec si

vyžádala klíče od Melquíadesova pokoje, aby se podívala, jak to tam vypadá. Santa Sofia de la Piedad, řídíc se přáním Josého Arcadia Segunda, jenž zakázal, aby ho kdokoliv vyrušoval, dokud nebudou s určitostí vědět, že je po smrti, se uchýlila k nejrůznějším vytáčkám, aby Úrsulu odvedla od jejího záměru. Úrsula však byla neochvějně rozhodnuta nenechávat hmyzu ani nejskrytější a nejneužitečnější kout v domě; překonala proto všecky překážky, které jí kladla do cesty, a po třídenním naléhání přiměla Santu Sofii de la Piedad, aby jí otevřela. Musela se přidržet dveří, aby ji neporazil puch. Ve dvou vteřinách se však stačila rozpomenout, že tady uložili dvaasedmdesát nočníků po studentkách a v jedné z prvních deštivých nocí že vojáci prohledali celý dům, pátrajíce po Josém Arcadiu Segundovi, najít se jim ho však nepodařilo.
"Pro Boha živého," prohlásila, jako kdyby to všecko viděla. "Tak dlouho jsme se snažili naučit té způsobům, a nakonec tu žiješ jako prase."
José Arcadio Segudno stále ještě četl pergameny. V neproniknutelné houštině jeho vlasů a vousů bylo vidět jen zuby, pokryté zeleným slizem, a nehybné oči. Když poznal prababiččin hlas, otočil se ke dveřím, pokusil se o úsměv a nevědomky opakoval větu, kterou kdysi pronesla Úrsula.
"Co jste myslela," zamumlal. "Čas letí!" Já vím," řekla Úrsula, "ale tak rychle zas ne." Ve chvíli, kdy je vyslovila, uvědomila si, že jsou to táž slova, kterými jí odpověděl plukovník Aureliano Buendía, když ve své cele čekal na smrt, a zachvěla se nad tím novým důkazem, že čas neletí, jak právě prohlásila, ale otáčí se kolem dokola. Ani v tom však nehledala záminku, aby se smířila s osudem. Vyplísnila Josého Arcadia Segunda, jako by byl malý chlapec, a rázné prohlásila, že se musí vykoupat a oholit a být jí nápomocen při opravách v domě. Josého Arcadia Segunda zděsilo už samo pomyšlení, že by mel opustit místnost, kde našel mír. Rozkřičel se, že ho žádná lidská síla nedostane ven, poněvadž nechce spatřit ten vlak o dvou stech vagónech, naložený mrtvolami, jenž denně za soumraku odjíždí z Maconda směrem k moři. "Jsou tam všichni, co přišli na nádraží," křičel. "Tři tisíce čtyři sta osm lidí." Teprve při těch slovech Úrsula pochopila, že žije ve světe temnot, neproniknutelnějších než jsou její vlastní, nepřístupném a osamělém jako svět jeho praděda. Nechala ho v Melquíadesově pokoji, vynutila si však, aby na dveře nedávali zámek, každý den aby mu uklízeli, nočníky vyhodili na smetiště a nechali mu jenom jeden, a jeho samého aby udržovali stejně čistého a spořádaného, jako býval jeho praděd za dlouhého vězení pod kaštanem. Fernanda si její úsilí zpočátku vykládala jako nával stařecké pomatenosti a jen stěží skrývala své rozhořčení. V té době však jí z Říma napsal José Arcadio, že zamýšlí přijet do Maconda, než se navěky zaslíbí Bohu, a ona radostná zpráva v ní vzbudila takové nadšení, že naráz začala čtyřikrát denně zalévat květiny, aby si její syn neodnesl z rodného domu Špatný dojem. Táž pohnutka ji přiměla, aby urychlila svou korespondenci s neviditelnými lékaři a znovu postavila na verandu květináče s kapradinami a majoránkou a kořenáče s begóniemi, dřív než se Úrsula vůbec dozvěděla, že se staly obětí pustošivého vzteku Aureliana Segunda. Později prodala stříbrné jídelní náčiní, nakoupila nádobí z kameniny, cínové polévkové mísy a naběračky a příbory z alpaky a naplnila jimi skříně uvyklé porcelánu západoindické společnosti a českému sklu. Úrsula se snažila zacházet stále dál a dál. "Ať pootvírají okna a dveře," křičela. "Ať napečou masa a ryb, ať koupí největší želvy a ať přijdou cizinci, rozvěsí tu rohože a močí na růžové keře, ať se posadí ke stolu a jedí, kolikrát budou chtít, ať si říhají a klejí a botami tu všecko zablátí a ať si s námi dělají, co je zrovna napadne, poněvadž to je jediný způsob, jak zaplašit zhoubu." Byly to však marné sny. Úrsula sama byla příliš stará a žila už příliš dlouho, než aby mohla opakovat zázrak s karamelovými zvířátky, a nikdo z jejích potomků nezdědil její sílu. Na Fernandin příkaz zůstal dům uzavřen. Aureliano Segundo, který si už zase odnesl kufry zpátky k Petře Cotesové, jen stěží dokázal sehnat tolik, aby rodina neumřela hladem. Z peněz, které jim vynesla loterie o mulu, společně s Petrou Cotesovou nakoupili další zvířata a postupně se jim podařilo zavést primitivní loterii. Aureliano Segundo chodil od domu k domu a nabízel losy, které sám maloval barevnými inkousty, aby vypadaly lákavěji a přesvědčivěji, a snad si ani neuvědomoval, že někteří je kupují z vděčnosti a většina lidí ze soucitu. I nejsoucitnějším kupcům se tím ovšem dostávalo možnosti získat za dvacet centavů vepře nebo za dvaatřicet centavů jalovici, a byli tou nadějí tak zaujati, že pravidelně v úterý večer zaplavovali dvůr Petry Cotesové a čekali na okamžik, kdy náhodně určené dítě vytáhne z pytlíku vítězné číslo. Záhy se z toho stala každotýdenní slavnost; už od soumraku rozkládali na dvoře stoly s pečenými rybami a stánky s nápoji a řada šťastlivců vyhrané zvíře na místě porazila pod podmínkou, že ostatní dají k lepšímu hudbu a kořalku, takže Aureliano Segundo, i když o to nijak nestál, začal najednou znovu hrát na harmoniku a účastnit se skromných soutěží v jídle. Ony chudičké napodobeniny někdejších pitek mu ukázaly, jak poklesl na duchu a do jaké míry ho opustil důvtip, díky němuž býval duší všech zábav. Stal se z něho jiný člověk. Sto dvacet kilogramů, které vážil v době, kdy se utkal se Slonicí, se teď scvrklo na osmasedmdesát, jeho upřímná, opuchlá želví tvář připomínala spíš leguána a nikdy neměl daleko k omrzelosti a únavě. Petře Cotesové však byl milejší než kdy dřív, snad proto, že omylem považovala za lásku soucit, který v ní vzbouzel, a pocit vzájemné soudržnosti, který v nich obou probudila bída. Nepovlečená postel přestala být dějištěm milostných nevázaností a proměnila se v místo důvěrných úvah. Zbaveni zrcadel, jež v minulosti znásobovala jejich obraz a která prodali v dražbě, aby mohli koupit zvířata pro loterii, stejně jako smyslných damašků a sametů, které sežrala mula, bývali vzhůru dlouho do noci s nevinností dvou starounů, kteří nemohou spát, a čas, který dřív promrhávali, mrhajíce sami sebou, teď trávili přepočítáváním a rozdělováním centavů. Občas je tak zastihlo první kuropění a oni ještě pořád skládali a rozebírali hromádky mincí, tamhle trochu ubrali a tady zase přidali, aby to stačilo uspokojit Fernandu, a tuhle na botky Amarantě Úrsule, a tuhle zas pro Santu Sofii de la Piedad, která od onoho otřesu v domě neměla nové šaty, tohleto na rakev, kdyby snad Úrsula umřela, na kávu, která každé tři měsíce byla na libru o centavo dražší, na cukr, který sladil čím dál míň, na dříví, ještě pořád promáčené lijákem, na papír a na barevné inkousty na nové losy, a to, co zbylo, na další splátku za ono tele z dubna, z kterého zázrakem zachránili aspoň kůži, poněvadž dostalo hnisavý zánět, když už prodali málem všecky losy. Ony mše chudoby vycházely z tak čistého srdce, že nejlepší část nechávali vždycky pro Fernandu, ne snad z výčitek svědomí nebo ze soucitu, nýbrž proto, že jim víc záleželo na tom, jak se vede Fernandě, než jak se mají oni sami. Po pravdě se totiž oba dva - i když si to žádný z nich neuvědomoval

- dívali na Fernandu jako na dceru, kterou by bývali chtěli mít a neměli, a obětovali se pro ni do té míry, že jedenkrát po tři dny jedli kukuřičnou kaši, aby si mohla koupit holandský ubrus. Ať se však lopotili sebevíc, ať prováděli s penězi sebevětší divy a ať si vymýšleli sebevíc uskoků, jejich andělům strážným se už únavou klížila víčka a oni ještě pořád přesouvali mince z jedné hromádky na druhou ve snaze, aby jim vystačily aspoň na holé živobytí. Když pak nemohli usnout a dosud se trápili těmi počty, kladli si otázku, co se to se světem stalo, že už zvířata nerodí tak ztřeštěné jako dřív, proč se jim peníze kutálejí z rukou a proč lidé, kteří ještě nedávno dokázali při zábavě utrácet celé svazky bankovek, na ně teď hledí jako na lupiče, když při loterii o šest slepic chtějí za jeden los dvanáct centavů. Aureliano Segundo to sice nikdy neřekl nahlas, domníval se však, že chyba není ve světě, ale v kterémsi zapadlém koute záhadného srdce Petry Cotesové, kde se během lijáku udalo něco podivného, po čem jsou zvířata jalová a peníze příliš kulaté. Zaujat onou záhadou, pátral tak hluboce v jejích citech, až místo hmotného prospěchu našel lásku; ve snaze ji přimět, aby ho milovala, se do ní nakonec zamiloval. Pokud jde o Petru Cotesovou, měla ho tím raději, čím víc vyciťovala jeho lásku, a uprostřed podzimu života tak znovu uvěřila mladistvé pověře, že chudoba je služebnicí citů. Oba s nechutí vzpomínali na nevázané pitky, okázalé bohatství a bezuzdné smilstvo a litovali všech roků, které museli prožít, aby našli onen ráj samoty ve dvou. Po tolika letech jalového svazku byli teď bláznivě zamilovaní jeden do druhého, těšili se z toho, že se u stolu mají stejně rádi jako v posteli, a byli tak šťastní, že dokonce i v dobách, kdy už z nich byli dva unavení starouškové, ještě pořád dováděli jako králíci a potýkali se jako psi.
Víc jim loterie nikdy nevynesla. Aureliano Segundo zpočátku po tři dny v týdnu vysedával ve své bývalé kanceláři a kreslil los za losem, celkem dovedně maloval červené kravky, zelená prasata nebo hejna modrých slípek, podle toho, jaká byla pravé výhra, a zručné napodobuje tištěné písmo, psal jméno, které Petra Cotesová vybrala pro jejich podnikání: Loterie božské prozřetelnosti. Když ale potom musel namalovat až dva tisíce losů týdně, unavovalo ho to natolik, že si raději nechal zhotovit gumová razítka s obrázky zvířat, se jménem loterie a s čísly, a celá jeho práce se scvrkla na to, že je navlhčoval na poduškách různých barev. V posledních letech života je napadlo zaměnit čísla hádankami a rozdělovat výhru mezi všecky, kteří uhádli, celý systém však byl tak složitý a vzbuzoval tolik podezření, že už to víckrát nezkoušeli.
Aureliano Segundo byl natolik zaměstnán úsilím a co největší rozšíření loterie, že sotva našel čas zajít občas za dětmi. Amarantu Úrsulu dala Fernanda do soukromé školy, kde přijímali jen šest žaček, nedovolila však, aby Aureliano chodil do obecné školy. Domnívala se, že už ustoupila až příliš, když připustila, aby směl ven z pokoje. Navíc do tehdejších škol přijímali pouze manželské děti z katolických rodin, a v rodném listě, který Aurelianovi povijanem přivázali na šátky, když ho poslali domů, stálo, že je nalezenec. Zůstal tedy doma, vydán napospas dobrodějné péči Santy Sofie de la Piedad a Úrsuliným duševním výkyvům, a postupně objevoval omezený svět v domě, tak jak mu ho babičky vysvětlovaly. Byl hubený a vyčouhlý a vyznačoval se zvědavými otázkami, jež vyváděly dospělé z míry, na rozdíl od pátravého a občas jasnovidného pohledu, který plukovník míval v jeho věku, vsak pomrkával a hledíval trochu roztržitě. Zatímco Amaranta Úrsula byla ve škole, chytal v zahradě žížaly a týral hmyz. Jednou ho však Fernanda přistihla, jak sbírá do krabičky štíry, aby je mohl nasypat Úrsule do žíněnky, a od té doby ho zavírala do někdejší Meminy ložnice, kde trávil osamělé hodiny prohlížením obrázků v encyklopedii. Tam ho našla Úrsula jedenkrát odpoledne, když vykrápěla dům svazečkem kopřiv a odstátou vodou, a i když ho viděla už mnohokrát, zeptala se ho, jak se jmenuje.
"Aureliano Buendía," odpověděl chlapec.
"Pravda," přisvědčila Úrsula. "Už je načase, aby ses začal učit zlatotepectví."
Znovu si ho začala plést se svým synem, poněvadž horký vítr, jenž přišel po lijáku a vzbouzel v jejím mozku záblesky jasného vědomí, už zase ustal. Od té doby už se jí rozum nevrátil. Když přišla do své ložnice, nacházela tam Petronilu Iguaránovou v nepohodlné krinolíně a v kabátku z drobných perliček, který si brávala na slavnostní návštěvy, a Tranquilinu Marii Miniatu Alcoquovou Buendíovou, svou prababičku, jak ochrnuta sedí v houpací židli a ovívá se pávím pérem, svého praděda Aureliana Arcadia Buendíu v dolomanu, který měl připomínat místokrálovskou stráž, a Aureliana Iguarána, svého otce, který vymyslel modlitbu, při níž se měli červi na kravských hřbetech uškvařit a spadnout na zem, svou bohabojnou matku, bratrance s prasečím ocasem, Josého Arcadia Buendíu i jejich mrtvé syny, jako by ani nepřišli na návštěvu, ale na smuteční slavnost. Úrsula pletla páté přes deváté, hovořic o věcech, které se udaly každá na jiném místě a v odlišnou dobu, a když se Amaranta Úrsula vrátila ze školy a Aureliana přestala bavit encyklopedie, nacházeli ji, jak sedí na posteli a mluví sama pro sebe, ztracená v bludišti mrtvých. "Hoří!" rozkřičela se jedenkrát zděšeně a na chvilku tím zděsila celý dům, ve skutečnosti však mínila požár ve stáji, který viděla ve svých čtyřech letech. Minulost a současnost se jí natolik smísily, že během dvou či tří jasných okamžiků, které před smrtí měla, nikdo dost dobře nevěděl, zda mluví o svých pocitech, nebo o svých vzpomínkách. Postupně se scvrkávala, až připomínala spíš lidský plod nebo živoucí mumii, takže v posledních měsících svého života vypadala jako sušená švestka, ztracená v noční košili, a její věčně vztyčená paže nakonec připomínala nohu chápana. Několik dní ležela zcela nehybně a Santa Sofia de la Piedad s ní musela zatřást, aby se ujistila, že je naživu, a pak si jí sedla k nohám a krmila ji lžičkami cukrové vody. Vypadala jako stařena, která se právě narodila. Amaranta Úrsula a Aureliano ji přenášeli po ložnici sem a tam, pokládali ji na oltář, aby se přesvědčili, že je jen o málo větší než Jezulátko, a jednou odpoledne ji schovali do skříně ve špižírně, kde by ji bývaly mohly sežrat krysy. Na Květnou neděli, zatímco Fernanda byla na mši, přišli do ložnice a uchopili Úrsulu za krk a za kotníky.
"Chudáček prababička," řekla Amaranta Úrsula, "samým stářím nám umřela."
Úrsula se polekala.
"Já jsem přece živá!" prohlásila.
"Tak vidíš," řekla Amaranta Úrsula, zadržujíc smích, "už ani nedýchá."
"Já přece mluvím!" vykřikla Úrsula.

"Už ani nemluví," řekl Aureliano. "Umřela jako cvrček."
Pod tíhou důkazů se Úrsula vzdala. "Můj ty Bože," pronesla potichu, "tak takhle vypadá smrt." Pustila se do nekonečné, drmolivé a hluboké modlitby, která trvala více než dva dny a v úterý se zvrhla ve směsici proseb k Bohu a rad do života, aby červení mravenci nezbořili dům, aby nikdy nenechali vyhasnout lampičku u Remediosina daguerrotypu a aby se nikdo z Buendíů neženil s nikým z vlastního rodu, poněvadž by se jim narodily děti s prasečím ocasem. Aureliano Segundo se pokoušel využít jejího blouznění a vytáhnout z ní, kde leží zakopané zlato, i tentokrát byly však jeho prosby marné. "Až přijde jeho majitel," řekla Úrsula, "Bůh ho už osvítí, aby je našel." Santa Sofia de la Piedad si byla jistá, že ji už každou chvíli musí najít mrtvou, poněvadž v oněch dnech postřehla v přírodě podivné věci; růže pádily po merlíku, rozsypala se jí nádobka s hrachem a zrnka zůstala ležet na zemi v dokonale souměrném uspořádání, ve tvaru mořské hvězdice, a jedné noci zahlédla, jak po obloze letí řada zářivých oranžových kotoučů. Našli ji mrtvou na Zelený čtvrtek. Když jí naposledy pomáhali počítat, jak je stará, ještě za časů banánové společnosti, vypočetli, že jí je mezi sto patnácti a sto dvaceti lety. Pochovali ji v truhličce jen o málo větší než košík, ve které přinesli Aureliana, a pohřbu se zúčastnila jen hrstka lidí, dílem proto, že se na ni už jen málokdo pamatoval, dílem proto, že onoho poledne bylo takové vedro, až se zmatení ptáci rozpleskávali o zdi jako broky, proráželi kovové pletivo v oknech a umírali lidem v ložnicích.
Zpočátku se domnívali, že je to nějaká nemoc. Hospodyně už byly unavené věčným odklízením mrtvých ptáků, obzvlášť za poledního odpočinku, a muži je po celých vozech vyváželi do řeky. O Vzkříšení stoletý otec Antonio Isabel prohlásil z kazatelny, že smrt ptáků přivodil neblahý vliv věčného žida, kterého on sám předchozího večera zahlédl. Popsal ho jako kříženec kozla s kacířkou, pekelnou stvůru, která svým dechem spaluje vzduch a jejíž návštěva bude mít za následek, že novomanželky počnou zrůdy. Většina lidí si jeho apokalyptického kázání nevšímala, poněvadž byla přesvědčena, že faráři se stářím začíná mást rozum. Ve středu ráno však kterási žena vzbouřila celé městečko, poněvadž našla stopy dvojnožce s rozeklanými kopyty. Byly tak zřejmé a nezaměnitelné, že ti, kdo se na ně přišli podívat, přestali pochybovat, že nějaké hrůzné stvoření odpovídající farářovu popisu opravdu existuje, a domluvili se, že na svých dvorech položí pasti. Díky tomu se jim ho podařilo polapit. Čtrnáct dní po Úrsulině smrti probudilo Aureliana Segunda a Petru Cotesovou děsivé bučení obrovského telete odněkud ze sousedství. Když dorazili na místo, skupina mužů už netvora sundávala ze špičatých tyčí, které předtím zatloukli na dno jámy přikryté suchým listím, a ten už nebučel. Byl těžký jako vůl, i když postavou nebyl vetší než nějaký výrostek, a z jeho ran prýštila zelená olejnatá krev. Tělo mel obrostlé hrubou srstí, plnou drobných klíšťat, a kůži pokrytou zatvrdlou korou, v rozporu s farářovým popisem však jeho lidské části připomínaly spíš neduživého anděla než člověka, poněvadž ruce měl měkké a zručné, oči velké a soumračné a na lopatkách měl zajizvené mozolnaté pahýly po mohutných křídlech, která mu zřejmé někde usekli selskou sekerou. Pověsili ho za kotníky na jednu z mandloní na náměstí, aby ho každý uviděl, a když začal hnít, spálili ho na hranici, poněvadž nebyli s to určit, zda ten kříženec je zvíře, aby ho hodili do řeky, nebo člověk, aby ho pochovali. Nikdy se nezjistilo, zda ptáci opravdu umírali jeho vinou, novomanželky však nepřivedly na svět ohlašované zrůdy a vedro také nijak nepolevilo.
Koncem onoho roku umřela Rebeca. Argénida, která u ní celý život sloužila, požádala úřady, aby jí pomohly vyrazit dveře ložnice, kde byla její paní už třetí den zavřená, a našli ji v samotářské posteli, stočenou jako garnát, s holou strupovitou hlavou a s palcem v ústech. Aureliano Segundo se postaral o její pohřeb a pak se pokusil opravit dům a prodat ho, zkáza však už ho tak prostoupila, že čerstvě vymalované stěny hned zase oprýskávaly a žádná malta nebyla dost hutná, aby plevel neprorůstal podlahou a aby trámy, obrostlé břečťanem, přestaly hnít.
Od lijáku to tak vypadalo se vším. Čím netečnější byli lidé, tím lačnější bylo zapomnění, které krok za krokem nelítostně pohlcovalo všecky vzpomínky; a když v té době při dalším výročí podpisu neerlandských dohod přijeli do Maconda vyslanci prezidenta republiky, aby konečně odevzdali vyznamenání, jež plukovník Aureliano Buendía několikrát odmítl, ztratili celé odpoledne hledáním někoho, kdo by jim dovedl říci, kde najdou některého z jeho potomků. Aureliano Segundo měl chuť se o tu medaili přihlásit v domnění, že je z ryzího zlata, když už si však vyslanci připravovali vyhlášky a proslovy k slavnostnímu obřadu, přesvědčila ho Petra Cotesová, že by to byla hanebnost. V té době se vrátili i cikáni, poslední dědicové Melquíadesova vědění, a shledali, že městečko je tak zpustlé a jeho obyvatelé natolik vzdálen ostatního světa, že znovu začali chodit od domu k domu se zmagnetizovanými železnými tyčemi, jako kdyby to opravdu byl nejnovější objev babylónských učenců, soustřeďovali sluneční paprsky pomocí obrovské lupy, a našlo se dost lidí, kteří s otevřenými ústy zírali na padající kotlíky a kutálející se hrnce a zaplatili padesát centavů, aby se mohli obdivovat cikánce, která si vytahovala a nasazovala umělý chrup. Po přeplněném vlaku, k němuž pan Brown připojoval svůj vagón se skleněnou střechou a sametovými pohovkami, a po banánových vlacích o sto dvaceti vagónech, které projížděly kolem celé odpoledne, zbyl jen rozhrkaný žlutý vláček, který nikoho nepřivážel ani neodvážel a sotvaže na chvilku zastavoval na opuštěném nádraží. Zmocněnci kurie, kteří přijeli prozkoumat zprávu o podivném hynutí ptactva a o smrti věčného žida, našli otce Antonia Isabela, jak si hraje s dětmi na slepou bábu, a odvezli ho do útulku v domnění, že jeho zpráva byla výplodem stařeckého mámení. Brzy nato poslali do Maconda otce Augusta Angela, novopečeného křižáka, nesmlouvavého, smělého a odvážného, jenž několikrát denně osobně vyzváněl na zvony, aby městečko nepropadlo duchovní otupělosti, a chodil od domu k domu, probouzeje spáče, aby šli na mši; během necelého roku však i jeho přemohla lhostejnost, kterou tu lidé vdechovali spolu se vzduchem, rozpálený prach, ve kterém všecko vázlo a vetšelo, a malátnost, kterou v něm v nesnesitelném poledním vedru vyvolávaly masové knedlíčky snědené k obědu.
Po Úrsulině smrti začal dům znovu pustnout, a tentokrát už ho nebyla s to zachránit ani osoba nadaná tak pevnou vůlí a rozhodností jako Amaranta Úrsula, žena bez jakýchkoli předsudků, veselá, moderní a stojící oběma nohama na pevné zemi, když mnoho let nato pozotvírala všecky dveře i okna, aby zaplašila zkázu, dala do pořádku zahradu, vyhubila červené mravence, kteří už lezli po verandě i za bílého dne, a marně se pokoušela přivést k životu zapomenutou

pohostinnost. Fernandina záliba v klášterním životě postavila bouřlivému století Úrsulina panství nepřekročitelnou hráz. Nejenže odmítla otevřít dveře, když ustal suchý vítr, ale dala dokonce i okna zatlouci kříži ze dřeva, poslušná rodičovské zásady pohřbít se zaživa. Její nákladná korespondence s neviditelnými lékaři skončila neúspěšně. Po dlouhé řadě odkladů se ve stanovený den a hodinu zavřela ve své ložnici, přikryta jenom prostěradlem a s hlavou obrácenou k severu, a v jednu hodinu v noci cítila, jak jí náhle zakryli tvář kapesníkem smočeným v ledové tekutině. Když se probudila, stálo už v okně slunce a ona měla na těle obrovský šev obloukovitého tvaru, táhnoucí se od slabin až po hrudní kost. Dříve než zase směla vstát z lůžka, dostala od neviditelných lékařů rozladěný dopis, oznamující, že ji prohlíželi celých Šest hodin, nenašli však nic, co by odpovídalo příznakům, které jim tolikrát s takovou důkladností popisovala. Její zhoubný zvyk nenazývat věci pravým jménem zapříčinil totiž další omyl; jediné co telepatičtí chirurgové objevili, bylo snížení dělohy, které bylo možno napravit užíváním pesaru. Zklamaná Fernanda se chtěla dozvědět něco podrobnějšího, neznámí lékaři jí však přestali odpovídat na dopisy. Neznalost onoho slova ji tak trápila, že se odhodlala přemoci stud a zeptat se, co to pesar je, teprve tehdy se však dozvěděla, že francouzský lékař se před třemi měsíci oběsil na trámu a jeden z bývalých spolubojovníků plukovníka Aureliana Buendíi ho proti vůli celého městečka pohřbil. Svěřila se tedy svému synu Josému Arcadiovi a ten ji poslal pesary z Říma spolu s vysvětlující brožurkou, které se naučila zpaměti a pak ji hodila do záchodu, aby nikdo nezjistil pravou povahu jejích potíží. Byla to zbytečná opatrnost, poněvadž jediní lidé, kteří v domě ještě žili, ji sotva brali na vědomí. Zestárlá Santa Sofia de la Piedad osaměle bloudila po domě, vařila tu trošku, kterou jedli, a téměř všechen čas věnovala péči o Josého Arcadia Segunda. Amaranta Úrsula, která zdědila něco z půvabu Krásné Remedios, věnovala teď čas, který dřív mařila trýzněním Úrsuly, svým školním úlohám a začínala projevovat značné schopnosti a zálibu ve studiu. V Aurelianu Segundovi to znovu probudilo naděje, jaké v něm kdysi vyvolávala Meme. Slíbil jí, že ji pošle do Bruselu, aby tam dokončila svá studia, jak se to stalo zvykem za Časů banánové společnosti, a ona vidina ho přiměla, aby se pokusil obnovit pole, zpustošená lijákem. Domů přicházel jen zřídka a jenom kvůli Amarantě Úrsule, poněvadž Fernandě se časem úplně odcizil a malý Aureliano začal být plachý a zahloubaný do vlastního nitra, jak se blížil létům dospívání. Aureliano Segundo spoléhal, že stáří obměkčí Fernandino srdce a chlapec se bude moci začlenit do života v městečku, kde by se určitě nikdo nezatěžoval podezíravými úvahami o jeho původu. Aureliano však zřejmě sám dával přednost uzavřenosti a samotě a nikdy se nepokusil přestoupit Fernandin zákaz a pustit se do světa, jenž začínal za domovními dveřmi. Když dala Úrsula otevřít Melquíadesův pokoj, začal obcházet kolem a zvědavě nahlížet do pootevřených dveří. Nikdo nevěděl, kdy ho vzájemná náklonnost spojila s José Arcadiem Segundem; Aureliano Segundo na jejich přátelství přišel až dlouho potom, co se zrodilo, když slyšel chlapce, jak mluví o vraždění na nádraží. Jedenkrát si totiž někdo u stolu postěžoval, jak Macondo zpustlo od té doby, co se banánová společnost odstěhovala, a Aureliano se s ním začal přít s vyzrálostí a zběhlostí dospělého člověka. Podle jeho náhledu, zcela odlišného od obecně rozšířeného stanoviska, Macondo vzkvétalo a bylo na dobré cestě, dokud ho nerozvrátila a nevysála banánová společnost, jejíž inženýři vyvolali lijáky, aby nemuseli dostát závazkům vůči dělníkům. Chlapec hovořil tak uváženě, že to Fernandě připadalo jako svatokrádežná napodobenina Ježíše mezi doktory, a s přesnými a přesvědčivými podrobnostmi líčil, jak vojáci postříleli z kulometů přes tři tisíce dělníků obklíčených na nádraží, naložili mrtvoly do vlaků o dvou stech vagónech a naházeli je do moře. Fernandu, která stejné jako většina lidí byla přesvědčena o pravdivosti úředního podání, podle něhož se v Macondu nic neudalo, pobouřila myšlenka, že chlapec zdědil anarchistické sklony plukovníka Aureliana Buendíi, a nařídila mu, aby byl zticha. Aureliano Segundo však poznal vyprávění svého dvojence. Vzdor tomu, že ho všichni měli za blázna, José Arcadio Segundo byl v té době nejrozumnějším člověkem v domě. Naučil malého Aureliana číst a psát, zasvětil ho do studia pergamenů a vštípil mu natolik svérázný výklad toho, co pro Macondo znamenala banánová společnost, že ještě po letech, když se Aureliano sžil s ostatním světem, se lidé domnívali, že líčí jakési přeludy, tak zásadně se jeho podání lišilo od vylhaných tvrzení, jimž historikové dali své posvěcení a zařadili je do školních učebnic. V odlehlém pokojíku, kam nikdy nedolehl suchý vítr, prach ani vedro, společně vzpomínali na dávno zapomenutého starce v klobouku podobném havraním křídlům, který tu kdysi seděl zády k oknu a vypravoval o světě, dávno předtím, než se oni dva narodili. Oba současně zjistili, že je tam pořád březen a pořád pondělí, a pochopili, že José Arcadio Buendía nebyl takový blázen, jak se v rodině tvrdilo, naopak že jako jediný byl dost bystrozraký, aby vytušil, že i čas naráží na překážky a potíže, takže se z něho může dílek odštípnout a někde utkvět navěky. Josému Arcadiu Segundovi se navíc podařilo utřídit záhadná písmena z pergamenů. Věděl s určitostí, že odpovídají abecedě o sedmačtyřiceti a třiapadesáti znacích, které každý zvlášť vypadaly jako pavouci a klíšťata a v Melquíadesově mistrovském krasopisu připomínaly prádlo rozvěšené na šňůře. Aureliano si vzpomněl, že podobnou tabulku zahlédl v anglické encyklopedii, přinesl ji tedy do pokoje a porovnal ji s tabulkou Josého Arcadia Segunda. Skutečně byly stejné.

V době, kdy ho napadlo pořádat loterii s hádankami, začal se Aureliano Segundo probouzet se staženým hrdlem, jako by potlačoval pláč. Petra Cotesová si to vysvětlovala jako další z potíží způsobených jejich nepříznivou situací a déle než rok mu každé ráno skrápěla patro včelím medem a dávala mu ředkvový sirup. Když už měl hrdlo tak stažené, že sotva mohl dýchat, zašel se zeptat Pilar Ternerové, zná-li nějakou bylinu, která by mu ulevila. Nezdolná babička, která ve svých sto letech ještě vedla malý tajný nevěstinec, nespoléhala na léčebné pověry a vzala si na pomoc karty. Uviděla kulového svrška, kterého pikový spodek bodá mečem do hrdla, a usoudila z toho, že Fernanda ve snaze přimět, manžela, aby se vrátil domů, se uchýlila k neblaze známému způsobu a zaráží špendlíky do jeho fotografie, jelikož však ono kouzlo špatně ovládá, přivodila mu vřed v hrdle. Aureliano Segundo ovšem neměl jiné fotografie než svatební, a ty byly všecky v rodinném albu; prohledal proto celý dům, využívaje chvil, kdy Femanda nedávala pozor, a nakonec objevil vzadu v prádelníku půl tuctu pesarů v původních krabičkách. Přesvědčen, že ony červené gumové obloučky slouží k nějakým čárám, zastrčil jeden do kapsy a šel ho ukázat Pilar Ternerové. Ta sice nevěděla, oč běží, připadalo jí to vsak natolik podezřelé, že si pro všecky případy nechala přinést celého půl tuctu a spálila je na hranici, kterou rozdělala

na dvoře. Aby zažehnali domnělou Fernandinu kletbu, nařídila Aurelianu Segundovi, aby namočil do vody kvočnu a zaživa ji zakopal pod kaštanem, a on to provedl v natolik dobré víře, že sotva zakryl rozkopanou hlínu suchým listím, měl už pocit, že se mu líp dýchá. Fernanda si zmizení pesarů vykládala jako pomstu neviditelných lékařů, a když jí pak syn poslal nové, našila si na rub kazajky kapsář a tam je nosila.
Šest měsíců nato se Aureliano Segundo probudil záchvatem kašle a s pocitem, že ho uvnitř rdousí račí klepeta, a pochopil, že ať zničí kouzelných pesarů a namočí slepic, kolik jen bude chtít, nic se nezmění na smutné pravdě, že umírá. Nikomu se s tím nesvěřil. Trápen obavami, že umře a nestačí už Amarantu Úrsulu poslat do Bruselu, pracoval jako nikdy v životě a každý týden pořádal místo jedné loterie tři. Od časného rána ho vídali, jak chodí po městečku, nevyjímaje ani nejodlehlejší a nejubožejší čtvrti, a snaží se rozprodat losy s úporností, pochopitelnou jen u člověka, který nemá daleko k smrti. "Tady je božská prozřetelnost," vyvolával. "Nenechte si ji ujít, vždyť přichází jen jednou za sto let!" Dojemné se snažil být veselý, přívětivý a hovorný, stačilo však, aby lidé viděli, jak se potí a jak je bledý, a věděli, že už nemůže dál. Občas odbočoval na prázdné pozemky, kde ho nikdo neviděl, a tam se na chvilku posadil, aby si oddechl od klepet, která mu rozdírala hrdlo. Ještě o půlnoci chodil po pochybné čtvrti a pro útěchu předpovídal štěstí osamělým ženám, vzlykajícím u hracích skříní. "Tohleto číslo nevyšlo už čtyři měsíce," tvrdil a ukazoval losy. "Nenech si je ujít, život je kratší, než by si člověk myslel." Nakonec k němu ztratili všecku úctu, začali se mu vysmívat a v posledních měsících jeho života ho už neoslovovali don Aureliano jako dřív, ale do tváře mu říkali pan Božská prozřetelnost. V jeho hlase se objevily falešné tóny, byl celý rozladěný a nakonec se proměnil v jakési psí vrčení; Aureliano Segundo však ještě pořád měl pevnou vůli a nemínil dopustit, aby lidé ztratili zájem o výhry na dvoře u Petry Cotesové. Jak vsak ztrácel hlas a uvědomoval si, že zanedlouho už tu bolest nebude schopen snášet, začínal chápat, že loteriemi o prasata a o kozy dceru do Bruselu nedostane, a přišel na myšlenku uspořádat velkolepou loterii o pole, zničené lijáky; bylo totiž možné dát je zase do pořádku, pokud by na to někdo měl peníze. Byl to tak mimořádný nápad, že sám starosta se uvolil oznámit to vyhláškou, a lidé se sdružovali, aby si mohli koupit losy po sto peso, které byly za necelý týden vyprodány. Večer po slosování uspořádali šťastní výherci okázalou slavnost, která se vyrovnala zlatým časům za banánové společnosti, a Aureliano Segundo naposledy hrál na harmoniku zapomenuté písně Francisca Člověka, zpívat však už je nemohl.
Dva měsíce nato Amaranta Úrsula odjela do Bruselu. Aureliano Segundo jí dal nejen peníze, které vynesla mimořádná loterie, ale i všecko, co dokázal našetřit v předchozích měsících, a tu trošku, kterou získal prodejem hrací skříně, spinetu a ostatního harampádí, upadlého v nemilost. Podle jeho propočtů jí ty peníze měly vystačit na celá studia, takže zbývalo zaplatit jen cestu zpátky. Fernanda byla až do posledního okamžiku proti, pobouřena představou, že Brusel leží tak blízko zkažené Paříže; uklidnil ji teprve doporučující dopis do penziónu mladých katoliček vedeného jeptiškami, který dívce dal otec Ángel, a dceřin slib, že tam bude bydlet až do kořice studií. Navíc jí farář zařídil, že pojede společně se skupinou františkánek, mířících do Toleda, kde už pak jistě najdou někoho důvěryhodného, kdo by ji vzal do Belgie. Zatímco probíhala spěšná korespondence, která to všecko umožnila, Aureliano Segundo se s přispěním Petry Co tesové staral o dívčina zavazadla. Onoho večera, kdy jí uchystali jeden z Fernandiných svatebních kufrů, bylo už všecko natolik připraveno, že studentka věděla nazpaměť, které šaty a trepky má nosit během přeplavby přes Atlantik, a z lodi že má vystoupit v kabátě z modrého sukna s měděnými knoflíky a v kordovánových střevících, věděla, jak má jít, aby nespadla do vody, až půjde po můstku na palubu, věděla, že se nemá ani na okamžik vzdalovat od jeptišek, z kajuty že má vycházet jedině k jídlu a v žádném případě že nesmí odpovídat na otázky, které by jí snad na Širém moři kladli neznámí obojího pohlaví. Vezla si s sebou lahvičku s kapkami proti mořské nemoci a sešitek, do kterého jí otec Angelo vlastnoručně napsal Šest modliteb na zažehnání bouře. Fernanda jí ušila opasek z plachtoviny do kterého si měla schovat peníze, a ukázala jí, jak si ho má připevnit na tělo, aby ho nemusela odkládat na noc. Chtěla jí darovat i zlatý nočník, vymytý louhem a vydezinfikovaný lihem, Amaranta Úrsula to však odmítla ze strachu, aby se jí spolužačky neposmívaly. Několik měsíců nato, ve své poslední hodince, na ni Aureliano Segundo vzpomínal tak, jak ji spatřil naposled, když se marné pokoušela spustit zaprášené okno vagónu druhé třídy a poslechnout si Fernandiny poslední rady. Na sobě měla šaty z růžového hedvábí s kytičkou umělých macešek připjatou na levém rameni, kordovánové střevíčky s řemínkem a nízkými podpatky a lesklé punčochy s gumovými podvazky na lýtkách. Byla drobné postavy, dlouhé vlasy jí volně splývaly na záda, měla čilé oči, jaké v jejím věku mívala Úrsula, a způsob, jakým se rozloučila, bez slz, ale i bez úsměvu, ukazoval na stejnou pevnou povahu. Aureliano Segundo Šel vedle vlaku, který se pomalu rozjížděl, vedl Fernandu pod paží, aby neklopýtla, a sotva ještě stačil dceři zamávat, když mu konečky prstů poslala polibek. Zůstali tam nehybné stát v palčivém slunci a dívali se, jak se vlak pomalu mění v černou tečku na obzoru, poprvé od svatby zase zavěšeni jeden do druhého.
Devátého srpna, ještě než přišel první dopis z Bruselu, José Arcadio Segundo seděl v Melquíadesově pokoji a hovořil s Aurelianem, a naráz beze vší souvislosti prohlásil:
"Nezapomeň nikdy, že jich bylo přes tři tisíce a že je naházeli do moře."
Potom se svalil tváří na pergameny a s otevřenýma očima umřel. V tomtéž okamžiku ve Fernandině posteli dotrpěl i jeho dvojenec a ona hrůzné železná klepeta, která mu tak dlouho drásala hrdlo, skončila svou práci. Týden předtím se vrátil domů se svými kočovnými kufry a se svou tuláckou harmonikou, aby splnil slib, že zemře u manželky; byl málem kost a kůže, hlas už úplné ztratil a stěží popadal dech. Petra Co tesová mu pomohla složit šatstvo a rozloučila se s ním, aniž uronila jedinou slzu, zapomněla mu však dát s sebou lakové boty, které si chtěl vzít do rakve. Když se dozvěděla, že zemřel, oblékla se do černého, zabalila boty do novin a požádala Fernandu, aby jí dovolila podívat se na nebožtíka. Fernanda ji však nepustila přes práh.
"Představte si, že byste byla na mém místě," prosila Petra Cotesová. "Pochopte, jak jsem ho asi musela mít ráda, když se dokážu takhle ponížit."
"Není na světě ponížení, kterého by si souložnice jako vy nezasloužila," odpověděla Fernanda. "Počkejte si, až umře

někdo jiný, a tomu je obujte; mužských je přece spousta."
Santa Sofia de la Piedad splnila svůj slib a kuchyňským nožem uřízla Josému Arcadiu Segundovi hlavu, aby se ubezpečila, že ho nepochovají zaživa. Oba mrtvé uložili do stejných rakví a přitom zjistili, že ve smrti jsou zase k nepoznání jeden od druhého, jako bývali v chlapeckých letech. Staří kamarádi z mokré čtvrti položili Aurelianu Segundovi na rakev věnec s fialovou stuhou, na které stálo: Jděte z cesty, krávy, vždyť život je krátký. Fernandu ona neúcta natolik pohoršila, že ho dala hodit do smetí. Smutní opilci, kteří vynášeli rakve z domu, je v tom zmatku nakonec popletli a pochovali je do opačných hrobů.

*

Aureliano dlouhý čas vůbec nevyšel z Melquíadesova pokoje. Naučil se zpaměti bájným vyprávěním z potrhané knihy, souhrnu výzkumů Hermanna Chromého, poznámkám o démonologii, návodům na zhotovení kamene mudrců, Nostradamovým Centuriím a jeho bádání o moru, takže na prahu dospělosti nevěděl sice nic o době, v které žil, měl však základní vědomosti středověkého člověka. Kdykoli Santa Sofia de la Piedad přišla do pokoje, nacházela ho zahloubaného v četbě. Ráno mu přinášela šálek neslazené kávy a v poledne talíř rýže s plátky pečeného banánu, to jediné, co od smrti Aureliana Segunda v domě jedli. Stříhala mu vlasy, vybírala mu hnidy a přešívala mu staré šaty, vyhledané v zapomenutých kufrech, a když mu začaly vyrážet vousy, přinesla mu holičskou břitvu a nádobku na mýdlo, jež patřívaly plukovníku Aurelianu Buendíovi. Žádný z jeho synů se plukovníkovi tolik nepodobal, dokonce ani Aureliano José ne, především vystouplými lícními kostmi a rozhodnou, málem nelítostnou křivkou rtů. Stejně jako se to přihodilo Úrsule s Aurelianem Segundem, když studoval v Melquíadesově pokojíku, myslela si i Santa Sofia de la Piedad, že Aureliano mluví sám pro sebe. Ve skutečnosti hovořil s Melquíadesem. Jednoho palčivého odpoledne, nedlouho po smrti obou dvojenců, uviděl u zářícího okna ponurého starce v klobouku podobném havraním křídlům; jako kdyby se mu před očima zhmotnila vzpomínka uložená v jeho paměti dávno před tím, než se narodil. Aurelianovi se už podařilo rozluštit celou abecedu pergamenů; a když se ho Melquíades zeptal, zda zjistil, v jakém jazyce jsou sepsány, neváhal s odpovědí:
"V sanskrtu," řekl.
Melquíades mu oznámil, že s jeho návštěvami v pokoji bude pomalu konec. Klidně však odejde na luka naprosté smrti, poněvadž Aureliano má čas naučit se sanskrtu, než budou pergameny sto let staré a bude je možno rozluštit. On mu také řekl, že v uličce vedoucí k řece, kde za časů banánové společnosti uhadovali budoucnost a vykládali sny, má jakýsi učený Katalánec obchod s knihami a v něm Základy sanskrtu, které za Šest let rozkoušou moli, nepospíší-li si a nekoupí je. Poprvé za celý svůj dlouhý život Santa Sofia de la Piedad na sobě dala znát nějaké duševní hnutí: úžas, když ji Aureliano požádal, aby mu přinesla knihu, kterou najde mezi Osvobozeným Jeruzalémem a Miltonovými básněmi ve druhé řadě regálů vpravo na konci. Jelikož neuměla číst, naučila se těm slovům zpaměti, a aby si opatřila peníze, prodala jednu ze sedmnácti zlatých rybek, které zbývaly v dílně, a jenom ona a Aureliano věděli, kam je uložili té noci, kdy vojáci prohlíželi dům.
Zatímco Aureliano postupoval ve studiu sanskrtu, Melquíades byl den ze dne roztěkanější a vzdálenější a v zářivém poledním světle jako by se pomalu vytrácel. Když Aureliano naposled vytušil jeho přítomnost, neviděl ho už a sotva slyšel jeho Šepot: "Umřel jsem na zimnici v přesypech singapurských." Od té chvíle pokoj ztratil svou odolnost vůči prachu, vedru, všekazům, červeným mravencům a molům, kteří měli proměnit v prach moudrost knih a pergamenů.
Jídla v domě nechybělo. Den po smrti Aureliana Segunda nabídl Fernandě jeden z jeho přátel - jeden z těch, kteří přinesli věnec s neuctivým nápisem -, že jí zaplatí peníze, které zůstal dlužen jejímu manželovi. Od té doby jim každou středu poslíček přinášel košík s jídlem, se kterým vystačili na celý týden. Nikdo se nikdy nedozvěděl, že ony zásoby posílá Petra Cotesová, vedena představou, že pokračujícím milosrdenstvím ponižuje tu, která ji předtím ponížila. Zášť ji však přešla mnohem dřív, než sama očekávala, a pak už posílala Fernandě jídlo z pýchy a nakonec ze soucitu. Když někdy nebyla s to jít prodávat losy a lidé ztráceli o loterii zájem, zůstala raději sama bez jídla, jen aby se Fernanda najedla, a nepřestala onen závazek dodržovat, dokud neuviděla její pohřeb.
Lidí v domě ubylo, a tak se Santě Sofii de la Piedad konečně dostalo odpočinku, který si po více než půlstoletí práce opravdu zasloužila. Od oné mlčenlivé a nepřístupné ženy, která vnesla do rodiny andělské zárodky Krásné Remedios a tajuplnou vážnost Josého Arcadia Segunda, která celý svůj osamělý a tichý život zasvětila péči o děti, jež si sotva uvědomovaly, že jsou jejími potomky, a starala se o Aureliana, jako by byl její vlastní, sama nevědouc, že je jeho prababičkou, neslyšel nikdy nikdo ani jedinou stížnost. Jediné v takovém domě jako u Buendíových bylo možné, aby celý život spávala na rohoži, kterou si ve špižírně rozkládala na holou zem, uprostřed nočního hemžení krys, a nikdy nikomu nepověděla, jak se jednou v noci v úleku probudila pocitem, že se na ni ve tmě někdo dívá, a byla to zmije, která se jí plazila po břiše. Věděla, že kdyby se o tom zmínila Úrsule, uložila by ji do své vlastní postele, stalo se to však v dobách, kdy si nikdo ničeho nevšímal, pokud by si nestoupla na verandu a nevykřičela to do celého světa, poněvadž práce v pekárně, válečné zmatky a péče o děti jim nedopřávaly času myslet na štěstí jiných. Petra Cotesová, kterou nikdy v životě neviděla, byla jediná, kdo na ni pamatoval. Dbala na to, aby měla pořádné boty, v kterých by mohla ven, a aby měla vždycky co na sebe, dokonce i v dobách, kdy s penězi, které jim vynesla loterie, museli provádět učiněné zázraky. Když sem přišla Fernanda, měla všecky důvody se domnívat, že je to nějaká dlouholetá služebná, a i když jí několikrát říkali, že je to matka jejího manžela, připadalo jí to tak neuvěřitelné, že to pouštěla jedním uchem dovnitř a druhým ven. Santě Sofii de la Piedad ono podřízené postavení zřejmě nijak nevadilo; naopak vzbuzovala dojem, že ráda chodí sem a tam, bez chvilky odpočinku a beze slůvka stížnosti, a udržuje pořádek a čistotu v celém tom obrovském domě, kde žila od samého mládí a který obzvlášť za časů banánové společnosti připomínal spíš kasárna než domácnost. Po Úrsulině smrti však její nadlidská píle a úžasná pracovitost začaly ochabovat. Nejenže už byla stará a

unavená, ale celý dům málem přes noc postihly choroby stáří. Zdi obrostly měkkým mechem, a když na dvoře i na zadním dvorku nezbylo jediné holé místo, plevel se prodral až pod betonovou verandu, která popraskala jako sklo, a ze Štěrbin vypučely tytéž žluté kvítky, jaké málem před sto lety Úrsula našla ve sklenici s Melquíadesovým umělým chrupem. Santě Sofii de la Piedad se nedostávalo času ani prostředků, jimiž by čelila řádění přírody, a celé dny chodila z jedné ložnice do druhé, vyhánějíc ještěrky, které se v noci zase vracely. Jednoho rána viděla, jak červení mravenci opustili podryté základy, prošli zahradou, vylezli po zábradlí, kde už zatím begónie nabyly barvy hlíny, a vnikli do zadní části domu. Snažila se je pobít nejdřív koštětem, pak práškem proti hmyzu a nakonec vápnem, příštího dne se tam vsak objevili zas, přicházeli znovu a znovu, vytrvalí a nepřemožitelní. Fernanda trávila čas psaním dopisů dětem a neviděla, jak zkáza nezadržitelně postupuje. Santa Sofia de la Piedad pokračovala v boji sama, zápasila s plevelem, aby se nedostal do kuchyně, seškrabovala všekazy a smetala ze zdí chuchvalce pavučin, které se tam v několika hodinách objevovaly znovu. Když však shledala, že i v Melquíadesové pokoji je plno prachu a pavučin, i když tam zametá a utírá třikrát denně, a že vzdor jejímu zběsilému uklízení mu hrozí chátrání a zkáza, kterou dříve viděli jedině plukovník Aureliano Buendía a onen mladý důstojník, pochopila svou porážku. Oblékla si obnošené nedělní šaty, vzala si staré střevíce po Úrsule a bavlněné punčochy, které jí darovala Amaranta Úrsula, a svázala si do ranečku ty dvoje či troje šaty, které jí zbývaly.
"Vzdávám se," řekla Aurelianovi. "Na moje staré kosti je tenhle dům moc velký."
Aureliano se jí zeptal, kam půjde, a ona neurčitě mávla rukou, jako kdyby o tom neměla ani nejmenší představu. Pak mu však přece jenom vysvětlila, že svá poslední léta míní strávit u sestřenice, bydlící v Riohache. Neznělo to příliš pravděpodobně. Od smrti svých rodičů se Santa Sofia de la Piedad nestýkala s nikým v městečku, nedostávala dopisy ani vzkazy a o žádných příbuzných nikdy nemluvila. Aureliano jí dal čtrnáct zlatých rybek, poněvadž Santa Sofia de la Piedad chtěla odejít jen s tím, co měla: jedním peso a pětadvaceti centavy. Z okna svého pokoje pak viděl, jak s ranečkem šatstva jde přes dvůr, shrbená věkem a sotva ploužíc nohama, vychází ven a potom prostrkuje ruku otvorem ve dveřích a zavírá za sebou závoru. Víckrát už o ní neslyšeli.
Když se Fernanda dozvěděla o jejím útěku, celý den láteřila a prohlížela kufry, skříně a prádelníky, zda je všecko na svém místě, aby se ubezpečila, že si Santa Sofia de la Piedad nic neodnesla. Popálila si prsty, jak se poprvé v životě pokoušela zatopit v kamnech, a musela poprosit Aureliana, aby jí ukázal, jak se vaří káva. Postupné pak Aureliano převzal všecky kuchyňské práce. Když Fernanda vstala, nacházela snídani už připravenou, a během dne vycházela z ložnice jen proto, aby si vzala jídlo, které Aureliano nechával pod pokličkou na rezavém uhlí, odnesla si je do jídelny a snědla je na lněném ubruse a se svícny, samojediná v čele stolu s patnácti prázdnými židlemi. Ani teď však Aureliano a Fernanda nesdíleli svou samotu společné; nadále žili každý ve své a každý si uklízel ve vlastním pokoji, zatímco pavučiny postupné pokrývaly všecko kolem; v růžových keřích připomínaly sníh, na stěnách polštáře a na trámech čalounění. V té době nabyla Fernanda dojmu, že dům je plný skřítků. Jako by věci kolem, především ty, které denně potřebovala, naráz nabyly schopnosti samy od sebe se stehovat z místa na místo. Fernanda ztrácela spoustu času hledáním nůžek, o kterých s určitostí věděla, že je položila na postel, a teprve když převrátila všecko vzhůru nohama, našla je na poličce v kuchyni, kam podle svého mínění nepřišla už čtyři dny. Naráz nebyla v zásuvce s příbory ani jediná vidlička, zato jich šest našla na oltáři a tři v prádelně. Ještě horší to bylo, když si sedla a chtěla psát. Kalamář, který si postavila k pravé ruce, měla najednou u levé, poduška se savým papírem zmizela, a teprve za dva dny ji našla pod polštářem, a stránky určené Josému Arcadiovi se popletly s těmi, které napsala Amarantě Úrsule; navíc ji neustále trýznila představa, že vloží dopisy do opačných obálek, což se jí několikrát opravdu přihodilo. Jedenkrát ztratila pero; čtrnáct dní nato jí je vrátil listonoš, který je našel ve své brašně a od domu k domu hledal jeho majitele. Zpočátku si myslela, že je to práce neviditelných lékařů, stejně jako zmizení pesarů, a dokonce jim začala psát dopis, v němž je prosila, aby ji nechali na pokoji, z jakéhosi důvodu ho však musela přerušit, a když se zas vrátila do pokoje, nejenže nenašla započatý dopis, ale zapomněla i na to, že ho hodlá psát. Nějaký čas si myslela, že jí to provádí Aureliano. Začala ho hlídat a líčila mu do cesty nejrůznější předměty ve snaze ho přistihnout, jak je přemisťuje, brzy se však přesvědčila, že Aureliano vychází z Melquíadesova pokoje jen tehdy, když jde do kuchyně nebo na záchod, a že na nějaké žertíky nemá povahu. Nakonec tedy uvěřila, že jí to tropí skřítkové, a rozhodla se každou věc připevnit tam, kde jí užívala. Nůžky uvázala dlouhým provazem k hlavě postele. Pouzdro na pera a podušku se savým papírem uvázala k noze stolu a kalamář přilepila nahoru na desku, vpravo od místa, kde obvykle psávala. Nepodařilo se jí ovšem odstranit ty potíže přes noc, poněvadž šila jen několik hodin, a už nemohla stříhat, tak byl provaz u nůžek krátký, jako kdyby jí ho skřítkové zkracovali. Totéž se jí stalo s provázkem u pera a dokonce i s vlastní paží, jíž po chvilce psaní už nedosáhla ke kalamáři. Ani Amaranta Úrsula v Bruselu, ani José Arcadio v Římě se však o takových drobných pohromách nedozvěděli. Fernanda jim psávala, že je Šťastná; opravdu šťastná byla, právě proto, že se teď cítila zproštěna všech závazků, jako by ji život znovu odvál do světa jejích rodičů, kde se nemusela trápit všedními problémy, poněvadž v její představivosti byly už předem vyřešeny. Dík oné nekonečné korespondenci postupné ztratila představu o čase, obzvlášť po odchodu Santy Sofie de la Piedad. Zvykla si počítat dny, měsíce a roky v závislosti na datech, kdy se její syn a dcera měli vrátit domů. Když je však několikrát za sebou změnili, popletla se jí navzájem a ona je nakonec někam založila, a dny ubíhaly tak podobné jeden druhému, že ani nevnímala, jak ubíhají. Místo aby při těch odkladech ztrácela trpělivost, pociťovala hluboké uspokojení. Nezdálo se jí nijak divné, že José Arcadio, který jí už před řadou let oznámil, že se v nejbližší době navěky zaslíbí Bohu, ještě pořád tvrdí, že zanedlouho skončí studium vyšší teologie a začne studovat diplomacii, poněvadž chápala, že točité schody, jež vedou ke stolci svatého Petra, jsou velice dlouhé a dlážděné mnoha překážkami; zato ji uváděly do vytržení novinky, které by jiným připadaly nicotné, jako třeba zpráva, že její syn viděl papeže. Obdobnou radost pocítila, když jí Amaranta Úrsula vzkázala, že její studia potrvají déle, než původně počítali, poněvadž dík jejím výtečným výsledkům se jí dostalo výhod, s kterými otec při svých propočtech neuvažoval.

Ode dne, kdy Santa Sofia de la Piedad přinesla učebnici, uplynula už více než tři léta, když se Aurelianovi podařilo přeložit první arch. Nebyla to zbytečná práce, představovala však jen první krok na cestě, jejíž délku nebylo možno odhadnout, poněvadž Španělský text mu nic neříkal; byly to Šifrované verše. Aureliano neznal zásady, podle nichž by mohl stanovit klíč a rozluštit je; Melquíades mu však řekl, že v krámě učeného Katalánce najde všechny knihy, které bude potřebovat, aby pergameny rozluštil, a tak se rozhodl požádat Fernandu, aby mu dovolila si pro ně zajít. Dlouhé hodiny seděl ve zpustlém pokoji, který nezadržitelně chátral dál a dál, a on už se s tím smířil a přemýšlel o nejvhodnějším způsobu, jak jí to říci, předem zvažoval okolnosti, za nichž k tomu dojde, a vybíral nejvhodnější okamžik; když však zastihl Fernandu, jak si odnáší jídlo - to byla jediná příležitost, kdy s ní mohl promluvit -, slova, která si předem tak pečlivě promyslel, mu naráz uvázla v hrdle a nedokázal ze sebe vypravit ani hlásku. Poprvé v životě ji začal špehovat. Poslouchal, jak chodí po ložnici. Slyšel, jak jde ke dveřím, bere si od listonoše dopisy od dětí a odevzdává mu svoje, a dlouho do noci poslouchal drsné a zaujaté škrtání pera po papíře, až uslyšel cvaknutí vypínače a modlitby, které ve tmě šeptala. Teprve pak usínal, očekávaje, že příští den mu přinese vytouženou příležitost. Nakonec se zcela oddal iluzi, že mu Fernanda neodepře svůj souhlas, a jednou ráno si ostříhal vlasy, které už mu sahaly až po ramena, oholil si rozcuchané vousy, natáhl úzké kalhoty a košili s tvrdým límcem, zděděnou bůhví po kom, a počkal v kuchyni, až Fernanda přijde na snídani. Namísto oné ženy se vztyčenou hlavou a s prkennou chůzí, kterou vídal jindy, spatřil vsak nadpřirozeně krásnou stařenu v zažloutlém hermelínovém plášti, s korunkou z pozlacené lepenky a s mdlými pohyby člověka, jenž potají plakal. Od chvíle, kdy v kufrech Aureliana Segunda našla zvetšelý královský háv, oblékla si ho totiž Fernanda už mnohokrát. Každý, kdo by ji spatřil před zrcadlem, unesenou vlastními vladařskými gesty, býval by si mohl myslet, že se pomátla. Nebyla to však pravda. Proměnila prostě královský oděv v prostředek, jehož pomocí přivolávala vzpomínky. Když si ho oblékla poprvé, nebyla s to zabránit, aby se jí nestáhlo hrdlo a slzy jí nevhrkly do očí, poněvadž v tom okamžiku znovu ucítila pach nakrémovaných bot důstojníka, který ji odvedl z rodného domu, aby z ní udělal královnu, a duše se jí naplnila steskem po ztracených snech. Připadala si tak stará a sešlá a natolik vzdálená nejlepším chvílím svého života, že zatoužila dokonce i po těch, které jí utkvěly v paměti jako nejhorší, a teprve teď zjistila, jak velice jí chybí ostrý pach majoránky na verandě, vůně růžových keřů za soumraku a dokonce i nehorázné řádění přivandrovalců. Její srdce ze zahoustlého popela, které bez ujmy přestálo i nejlépe mířené rány všedního života, se zhroutilo při prvním náporu stesku. Potřeba být smutná se u ní proměnila v neřest, a jak ji pustošilo stáří, byla stále silnější. Samotářským životem zlidštěla; onoho rána, když přišla do kuchyně a bledý, kostnatý mladík s blouznivou září v očích jí vtiskl do ruky šálek kávy, však měla najednou tryznivý pocit, že vypadá směšné. Nejenže mu nedovolila vyjít ven, ale od té chvíle nosila domovní klíče ve váčku, v kterém schovávala nepoužité pesary. Byla to zbytečná opatrnost; kdyby Aureliano chtěl, býval by mohl utéci a vrátit se zase domů, aniž by o tom Fernanda věděla. Dlouhé vězení, neznalost vnějšího světa a návyk poslouchat však v jeho srdci udusily semínka vzpoury. Vrátil se tedy do svého samotářského pokoje, znovu a znovu četl pergameny a dlouho do noci poslouchal, jak Fernanda ve své ložnici vzlyká. Jednoho rána šel jako obvykle zatopit v kamnech a ve vyhaslém popelu nasel jídlo, které jí tu nechal předchozího dne. Nahlédl tedy do ložnice a spatřil Fernandu, jak leží na posteli, přikrytá hermelínovým pláštěm, krásnější než kdy v životě a s kůží proměněnou ve skořepinu ze slonové kosti. Když se tu čtyři měsíce nato objevil José Arcadio, našel ji nedotčenou.

Těžko by si kdo dokázal představit člověka, který by Fernandě byl podobnější než on. Na sobě měl oblek z ponurého taftu, košili s kulatým tvrdým límcem a dlouhou hedvábnou stužku uvázanou na uzel namísto vázanky. Měl sinalou pleť, užaslý pohled a úzké rty a pohyboval se jako bez ducha. Hladké černé vlasy, napomádované a uprostřed lebky rozčísnuté rovnou a bezvýraznou pěšinkou, vypadaly stejně uměle jako vlasy světců. Tmavá bradka, úhledné navazující na jeho voskový obličej, mu zřejmé dodávala sebevědomí. Měl bledé ruce se zelenými žilkami a s příživnickými prsty a na levém ukazováčku prsten z ryzího zlata s kulatým podbízivým opálem. Aureliano vytušil, kdo to je, jakmile mu otevřel domovní dveře; i bez toho by však býval pochopil, že přijíždí zdaleka. Cestou za ním zůstávala vůně kolínské vody, kterou mu Úrsula stříkala do vlasů, dokud byl ještě chlapec, aby ho v tmách dokázala najít. Z jakéhosi blíže nevysvětlitelného důvodu zůstal José Arcadio i po tolikaleté nepřítomnosti podzimním dítětem, velice smutným a osamělým. Zamířil přímo do matčiny ložnice, kde Aureliano už čtvrtý měsíc odpařoval rtuť na pícce, která patřívala dědovi jeho děda, aby podle Melquíadesova návodu uchoval její tělo. José Arcadio se na nic neptal. Políbil mrtvou na čelo a pak jí vytáhl zpod sukně kapsář s třemi dosud nepoužitými pesary a klíčem od prádelníku. Vzdor svému mdlému vzezření Šel přímo a rozhodně za svým cílem. Vytáhl z prádelníku cizelovanou skříňku s rodinným erbem, vyloženou voňavým santálovým dřevem, a našel v ní obsáhlý dopis, ve kterém Fernanda ulevila svému srdci a vyjevila mu bezpočtu věcí, které před ním tajila. Četl ho vstoje, dychtivé, ale beze spěchu, a na třetí stránce přestal a prohlédl si Aureliana, jako by ho podruhé poznával.

"Takže ty jsi ten parchant," řekl hlasem, jenž čímsi připomínal břitvu.

"Jsem Aureliano Buendía."

"Jdi do svého pokoje," řekl José Arcadio.

Aureliano uposlechl, a ven ho nevylákala dokonce ani zvědavost, když k němu zalehly zvuky osamělého pohřbu. Občas pak z kuchyně zahlédl Josého Arcadia, jak obchází po domě a supivě, těžce oddechuje, a ještě po půlnoci slýchal z pobořených ložnic jeho kročeje. Po dlouhé měsíce vůbec nezaslechl jeho hlas; José Arcadio ho neoslovil a on sám o to nijak nestál, a navíc neměl čas přemýšlet o ničem jiném než o pergamenech. Když Fernanda zemřela, vytáhl předposlední rybku a vydal se do knihkupectví učeného Katalánce pro knihy, které potřeboval. Nic z toho, co zahlédl cestou, ho nezajímalo; snad proto, že se mu nedostávalo vzpomínek z dětství, s nimiž by mohl srovnávat, a zpustlé domy a opuštěné ulice vypadaly tak, jak si je představoval v dobách, kdy by býval upsal svou duši ďáblu, jen aby je směl spatřit. Sám si udělil souhlas, který mu předtím Fernanda odepřela, a jenom pro tentokrát, s jediným cílem a na nejkratší možnou dobu; jedenáct bloků, jež oddělovaly dům Buendíů od uličky, kde se dřív vykládaly sny, přesel proto

bez jediné zastávky a celý udýchaný vpadl do neuspořádaného ponurého krámku, kde se sotva dalo chodit. Spíš než jako v knihkupectví to tu vypadalo jako na skládce použitých knih, bez ladu a skladu naházených na regály rozežrané všekazy, po koutech plných pavučin a dokonce i v místech, kudy měli procházet kupující. U dlouhého stolu, rovněž zavaleného tlustopisy, seděl majitel a psal fialovým, poněkud výstředním krasopisem na volné listy ze školních sešitů jakýsi nekonečný text. Měl krásné stříbrné vlasy, které mu padaly do čela jako chocholka papouška kakadu, a v jeho modrých, úzkých a čilých očích byla pokora člověka, který už přečetl všecky knihy na světě. Seděl ve spodkách, zalit potem, a neobtěžoval se ani zvednout hlavu a podívat se, kdo to přišel. Aureliano bez obtíží našel v tom úžasném nepořádku všech pět knih, které hledal; byly přesné tam, kde říkal Melquíades. Beze slova je spolu se zlatou rybkou podal učenému Katalánci, ten si je prohlédl a víčka se mu stáhla jako dvě slávky. "Ty ses určitě zbláznil," pronesl ve své mateřštině, pokrčil rameny a vrátil Aurelianovi knihy i rybku.
"Vezmi si je," řekl španělsky. "Poslední, kdo ty knihy četl, byl nejspíš Izák Slepý, takže si důkladně rozmysli, co děláš."
José Arcadio si dal do pořádku Meminu ložnici, dal vyčistit a spravit sametové závěsy a damašková nebesa místokrálovského lože a obnovil zpustlou koupelnu, jejíž betonová nádrž zatím úplně zčernala vláknitým, drsným nánosem. Ona dvě místa představovala celou jeho ubohou říši, plnou odřených cizokrajných látek, falešných voňavek a napodobených drahokamů. V celém ostatním domě mu zřejmě byli na obtíž jediné světci na domácím oltáři; jedenkrát odpoledne rozdělal na dvoře hranici a spálil je na popel. Probouzel se až po jedenácté ranní. Potom si oblékl ošuntělý župan se zlatými draky, obul si trepky se žlutými třapci a odebral se do koupelny, kde se oddal obřadu, jenž svou rozvláčností a trváním připomínal Krásnou Remedios. Než se začal koupat, navoněl lázeň solemi, které si přinášel ve třech alabastrových flakónech. Místo aby se drhl tykví, ponořoval se celý do vonné lázně a vznášel se v ní naznak leckdy až dvě hodiny, ukolébán její svěžestí a vzpomínkami na Amarantu. Několik dní po svém příjezdu odložil taftový oblek, jediný, který měl, a do Maconda příliš teplý, a nahradil ho přiléhavými kalhotami, velice podobnými těm, které nosíval Pietro Crespi při hodinách tance, a košilí z přírodního hedvábí s monogramem vyšitým na srdci. Dvakrát týdně si v nádrži prával celé své oblečení a chodil v županu, dokud mu zase neuschlo, poněvadž neměl nic jiného na sebe. Nikdy nejedl v domě. Když polevilo polední horko, chodíval do města a vracel se až pozdě večer; po návratu pokračoval ve svých neklidných pochůzkách domem, supěl jako kocour a vzpomínal na Amarantu. Amaranta a děsivé pohledy světců ve světle noční lampičky, to bylo jediné, co mu z celého domu utkvělo v paměti. V přeludném římském srpnu kolikrát naráz ze sna otevřel oči a spatřil ji, jak vystupuje z nádržky z brokatelového mramoru, v krajkových spodničkách a s obvazem na ruce, zkrášlena jeho tužbami vyhnance. Na rozdíl od Aureliana Josého, který chtěl onen obraz utopit v krvavém bahništi války, José Arcadio se ho pokoušel udržet při životě v bahnisku chlípnosti, zatímco obelhával svou matku nekonečnými smyšlenkami o papežské dráze. Fernandu ani jeho nikdy nenapadlo, že jejich dopisy jsou vzájemnou výměnou výmyslů. José Arcadio, jenž opustil seminář, jakmile přijel do Říma, udržoval při životě bajku o bohosloví a o kanovnickém právu, aby se nepřipravil o pohádkové dědictví, o němž mu matka psávala ve svých blouznivých dopisech a které ho mělo vytrhnout z bídy a špíny, již sdílel s dvěma přáteli v jedné mansardě v Trastevere. Když dostal Fernandin poslední dopis, diktovaný předtuchou blížící se smrti, složil do kufříku poslední zbytky svého vylhaného přepychu a přeplul oceán dole v podpalubí, kde se choulili vystěhovala jako dobytek na jatkách a živili se studenými makaróny a červivým sýrem. Ještě než začal číst Fernandinu závěť, jež v podstatě nebyla ničím jiným než zevrubným a pozdním výčtem všech neštěstí, která ji kdy postihla, stačil už z rozviklaného nábytku a z plevele na verandě pochopit, že se ocitl v pasti, z níž už v životě neunikne, navždycky vypuzen z démantového světla a tisíciletého vzduchu římského jara. V noci, když ho trápila záducha a nemohl spát, znovu a znovu přemítal o propastnosti svého neštěstí, přecházeje sem a tam ponurým domem, kde mu Úrsuliny stařecké řeči vštípily strach ze světa. Aby měla jistotu, že chlapce v tmách neztratí, vykázala mu kout v ložnici, jediné místo, kde mel být v bezpečí před nebožtíky, kteří od soumraku obcházejí po domě. "Jakmile uděláš něco špatného," říkávala mu, "světci mi to povědí." Všecky jeho dětské strachy se soustředily do onoho kouta, kde nehybně vysedával na stoličce až do chvíle, kdy šel spát, a potil se strachy, sledován bdělými a studenými pohledy donašečských světců. Bylo to zbytečné trýznění, poněvadž už tehdy se hrozil všeho, co ho obklopovalo, a byl hotov lekat se všeho, s čím se v životě setká: žen z ulice, které člověku mohly otrávit krev; žen z rodiny, které rodily děti s prasečím ocasem; cvičených kohoutů, kteří způsobovali smrt mužů a celoživotní výčitky svědomí; střelných zbraní, kterých se stačilo dotknout, aby to přineslo dvacet let válek; pochybených plánů, jež vedly jenom ke zklamání a k Šílenství; úhrnem všeho, co Bůh ve své nekonečné dobrotě stvořil a ďábel zkazil. Probouzel se celý ztýraný vířením nočních můr; jasné světlo v okně, Amarantino laskání v koupelné a rozkoš, s níž ho hedvábnou kuličkou pudrovala v rozkroku, však ho oněch hrůz zbavovaly. V zářivém světle na zahradě dokonce i Úrsula vypadala jinak, poněvadž tam už nemluvila o ničem strašidelném, ale třela mu zuby uhelným práškem, aby měl zářivý papežský úsměv, stříhala a leštila mu nehty, aby se poutníci, přicházející do Říma ze všech světových stran, podivovali kráse papežových rukou, až jim bude žehnat, česala ho jako papeže a postřikovala ho kolínskou vodou, aby mu šaty i tělo voněly jako papežovi. Jedenkrát na nádvoří v Castelgandolfu pak spatřil papeže, jak z balkónu pronáší v sedmi jazycích tutéž řeč k zástupu poutníků, a jediné, co ho opravdu zajímalo, byly papežovy bílé ruce, jakoby vymáčené v louhu, oslnivá bělost jeho letního oblečení a nenápadná vůně kolínské vody kolem něho.
Když od jeho návratu uplynul téměř rok a on už prodal stříbrné svícny i erbovní nočník - v hodince pravdy se ostatně ukázalo, že zlatý byl jen vykládaný erb -, aby měl co jíst, zůstala Josému Arcadiovi jediná zábava: přiváděl si chlapce z městečka, aby si v domě hráli. Přicházel s nimi za poledního odpočinku a na jeho žádost skákali v zahradě přes švihadlo, zpívali na verandě a prováděli odvážné kousky po nábytku v pokoji, zatímco on chodil od jedné skupinky ke druhé a udílel jim lekce slušného chování. V té době už odložil přiléhavé kalhoty i hedvábnou košili a nosil obyčejné šatstvo, zakoupené u arabských obchodníků, i nadále si však udržoval svoji důstojnost a papežská gesta. Chlapci opanovali dům, stejné jako to před lety udělaly Meminy spolužačky. Až do pozdních večerních hodin tlachali, zpívali a

tančili dupáka, takže to v domě vypadalo jako v neukázněném internátu. Aureliano se o jejich vpád nestaral, dokud ho nezačali obtěžovat v Melquíadesově pokoji. Jednoho rána dva chlapci otevřeli dveře a zůstali vyděšené zírat na zarostlého, špinavého muže, jenž seděl u pracovního stolu a luštil pergameny. Neodvážili se jít dál, nepřestali však obcházet kolem; nahlíželi Štěrbinami dovnitř a šuškali si přitom, házeli světlíkem dovnitř živá zvířata a jedenkrát zatloukli zvenčí okna i dveře a Aurelianovi trvalo půl dne, než je vypáčil. Pobaveni svými beztrestnými kousky, čtyři chlapci jednoho rána vpadli do pokoje v době, kdy Aureliano byl v kuchyni, a chystali se zničit pergameny. Jakmile však ony zažloutlé listy vzali do rukou, jakási andělská síla je zdvihla ze země a přidržela je ve vzduchu, dokud se Aureliano nevrátil a pergameny jim nevytrhl. Od té doby už neobtěžovali.
Čtyři nejstarší, kteří ještě chodili v krátkých kalhotách, i když už začali dospívat, pečovali o osobní vzhled Josého Arcadia. Přicházeli dříve než ostatní a trávili dopoledne tím, že ho holili, masírovali ho teplými ručníky, stříhali a leštili mu nehty na rukou i na nohou a postřikovali ho kolínskou vodou. Několikrát naskákali do nádrže a namydlili ho od hlavy až k patě, zatímco se vznášel naznak ve vodě a vzpomínal na Amarantu. Potom ho utřeli, napudrovali ho po celém těle a oblékli ho. Jeden z nich, chlapec se světlými kadeřavými vlasy a skelnýma růžovýma očima, podobnýma králičím, většinou v domě i přespával. Svazky, které ho pojily k Josému Arcadiovi, byly tak pevné, že mu dělával společnost i tehdy, když záduchou nemohl spát, a mlčky s ním obcházel po zešeřelém domě. Jedné noci zahlédli v ložnici, kde dřív spávala Úrsula, jakousi nažloutlou záři, pronikající betonem, naráz tak průsvitným, jako by nějaké podzemní slunce proměnilo podlahu v barevné okno. Nemuseli ani rozsvěcet lampu. Stačilo odstranit rozbité dlaždice v koutě, kde v minulosti vždycky stávala Úrsulina postel a kde byla záře nejjasnější, a našli tajnou skrýš, kterou Aureliano Segundo při svých vykopávkách tak dlouho a posedle hledal. Uvnitř byly tři pytle z plachtoviny převázané měděným drátem a v nich sedm tisíc dvě stě čtrnáct dublonů, zářících do tmy jako žhavé uhlíky.
Po nalezení pokladu José Arcadio jako by náhle ožil. Namísto aby se s oním netušeným jměním, které mu spadlo do klína jako sen uzrálý uprostřed bídy, vrátil zpět do Říma, proměnil dům v úpadkový ráj. Závěsy a nebesa v ložnici nahradil novým sametem, podlahu v koupelně dal pokrýt dlaždicemi a stěny obložit kachlíky. Skříň v jídelně se naplnila kandovaným ovocem, šunkami a nakládanou zeleninou a nepoužívaná špižírna se stala skladištěm vína a likérů, které si José Arcadio osobně odvážel z nádraží v bednách označených jeho jménem. Jednoho dne společně se svými čtyřmi nejstaršími chlapci uspořádali večírek, který se protáhl až do svítání. V Šest hodin ráno vyběhli nazí z ložnice, vyprázdnili nádrž a naplnili ji šampaňským. Pak do ní všichni naskákali a plavali jako ptáci letící zlatistvým vzduchem plným vonných bublinek, zatímco José Arcadio se vznášel naznak stranou od ostatních a s otevřenýma očima vzpomínal na Amarantu. Ležel v nádrži zahloubán do vlastních myšlenek a přemítaje o svých trpkých a pomýlených rozkoších, a zůstal tam i potom, když už to chlapce omrzelo a rozběhli se zpátky do ložnice, strhali sametové závěsy a utřeli se do nich, ve zmatku rozbili křišťálové zrcadlo a potom pobořili nebesa postele, jak si jeden přes druhého pospíchali lehnout. Když se José Arcadio vrátil z koupelny, našel je, jak spí uprostřed zpustošené ložnice nazí a přikrčeni jeden ke druhému. Více než vzniklé škody však ho podráždil všechen soucit a hnus, který v sobě v zoufalé prázdnotě oné nezřízené zábavy cítil sám vůči sobě; ozbrojil se důtkami, kterými kostelní sluha kdysi odháněl psy - měl je na dně kufru spolu se žíněným rouchem a dalšími prostředky k pokání a umrtvování těla - a vyhnal chlapce z domu. Řval přitom jako pominutý a šlehal je tak nelítostně, že by tak nezacházel ani se smečkou kojotů. Vyneslo mu to záchvat záduchy, jenž trval několik dní a tak ho ztrápil, že vypadal jako na smrtelné posteli. Když už jeho utrpení trvalo třetí den a on se čím dál víc dusil, přišel večer do Aurelianova pokoje a poprosil ho, aby mu došel do nedaleké lékárny pro prášky na inhalaci. Tak se Aureliano podruhé v životě dostal ven z domu. Stačilo mu přejít dva bloky, aby došel k nuzné lékárně s uprášenými výlohami a kameninovými nádobkami, popsanými latinskými nápisy, a jakási dívka, která svou mlčenlivou krásou připomínala nilského hada, mu vydala lék, jehož jméno mu José Arcadio napsal na papír.
Druhá procházka po opuštěném městě, jen chabě osvětleném nažloutlými pouličními svítilnami, nevzbudila v Aurelianovi o nic větší zvědavost než ta první. José Arcadio si už začal myslet, že utekl. Když ho zase uviděl ve dveřích, zadýchaného spěšnou chůzí a ztěžka vláčejícího nohy, které mu samotářským životem a nedostatkem pohybu zeslábly a ztoporněly. Svět mu byl očividně naprosto lhostejný, a José Arcadio několik dní nato porušil slib, který dal své matce, a dovolil mu chodit ven, kdykoli se mu zlíbí.
"Nemám venku co pohledávat," odpověděl mu Aureliano.
I nadále vysedával v Melquíadesově pokoji, zahloubán do pergamenů, do nichž postupně pronikal hloub a hloub a jejichž smysl mu přesto unikal. José Arcadio mu nosil do pokoje plátky šunky, kandované květy, po kterých zůstávala v ústech jarní příchuť, a dvakrát i sklenku dobrého vína. O pergameny, na které hleděl spíš jako na kratochvíli, přístupnou jen zasvěceným, se nezajímal, zaujala ho však nezvyklá učenost a nevysvětlitelná znalost světa, kterou se jeho zanedbaný příbuzný vyznačoval. Zjistil, že rozumí psané angličtině a že v přestávkách mezi prací na pergamenech přečetl od první stránky do poslední všech Šest dílů encyklopedie, jako by to byl nějaký román. Zpočátku si tím vysvětloval i to, že Aureliano dokáže mluvit o Římě, jako kdyby tam dlouhá léta žil, brzo však shledal, že zná i věci, které se v žádné encyklopedii nenajdou, jako třeba ceny různého zboží. "Člověk se dozví všecko," to byla jediná odpověď, jíž se mu od Aureliana dostalo, když se ho zeptal, odkud to všecko ví. Aureliana zase překvapilo, jak velice se José Arcadio při pohledu zblízka liší od představy, kterou si o něm utvořil, když ho vídal přecházet po domě. Dovedl se smát, tu a tam tesklivě zavzpomínat, jak to v domě vypadalo kdysi, a zajímal se o zbědovaný stav, v němž se ocitl Melquíadesův pokoj. Toto sblížení dvou osamělců téže krve mělo velice daleko k přátelství, oběma však umožnilo lépe snášet onu nevyzpytatelnou samotu, která je rozdělovala a spojovala současně. José Arcadio si chodil k Aurelianovi pro radu při nejrůznějších domácích potížích, které mu hýbaly žlučí; naopak Aureliano mohl vysedávat na verandě, číst dopisy od Amaranty Úrsuly, docházející se stejnou pravidelností jako vždycky, a užívat koupelny, z které ho José Arcadio po svém příjezdu vyhostil.
Jednoho parného rána je oba probudilo naléhavé bušení na domovní dveře. Venku stál jakýsi stařec temné pleti, s

velkýma zelenýma očima, jež propůjčovaly jeho obličeji jakousi strašidelnou záři, a s popelovým křížem na čele. V rozedraných šatech, rozbitých botách a se starou mošnou, kterou měl přehozenou přes rameno a která představovala zřejmě všecko, co měl, vypadal jako žebrák; v jeho chování se však zračila jakási důstojnost, jež byla v naprostém protikladu k jeho zevnějšku. Stačilo ho jedenkrát spatřit, dokonce i v zešeřelém pokoji, aby si uvědomili, že onou tajemnou silou, která mu umožňuje žít, není pud sebezáchovy, ale zvyk se bát. Byl to Aureliano Amador, jediný pozůstalý ze sedmnácti synů plukovníka Aureliana Buendíi, hledající okamžik oddechu na své dlouhé a nebezpečné pouti běžence. Vysvětlil jim, kdo je, a požádal je, aby mu poskytli přístřeší v domě, na který za svých štvaneckých nocí vzpomínal jako na jediné bezpečné místo, které mu v životě zbývá. José Arcadio ani Aureliano se na něj nepamatovali. V domnění, že je to nějaký pobuda, ho násilím vyhnali z domu. Oba pak ze dveří uviděli poslední okamžik dramatu, které začalo ještě dřív, než kam sahala paměť Josého Arcadia. Mezi mandloněmi na protějším chodníku se vynořili dva policisté, kteří Aureliana Amadora po celá léta pronásledovali a štvali po celém světě jako honicí psi, vypálili na něj dvě rány z mauzerovky a kulky mu hladce prolétly popelovým křížem.
Ode dne, kdy vyhnal chlapce z domu, José Arcadio po pravdě čekal na zprávu o zámořské lodi, která měla před vánocemi odplout do Neapole. Oznámil to Aurelianovi, a dokonce se chystal zařídit mu tu obchod, aby měl být z čeho živ, poněvadž košíky s potravinami od Fernandina pohřbu přestaly docházet. Ani onen poslední sen se však neměl splnit; jednoho zářijového jitra si José Arcadio v kuchyni vypil s Aurelianem kávu a právě končil svou každodenní koupel, když otvory ve střeše vnikli dovnitř čtyři chlapci, které vyhnal z domu. Nedopřáli mu času k obrané: naskákali v šatech do nádrže, uchopili ho za vlasy a podrželi mu hlavu pod hladinou, až zmizely poslední bublinky; smrtelný zápas skončil a jeho tiché a bledé delfíní tělo sklouzlo až na dno navoněné vody. Potom si odnesli tři pytle se zlatem, jejichž skrýš znali jen oni a jejich oběť. Všecko to proběhlo tak rychle, promyšlené a surově, že to připomínalo vojenský přepad. Aureliano, zavřený ve svém pokoji, vůbec nic nepostřehl. Teprve odpoledne, když Josého Arcadia nenašel v kuchyni, začal ho hledat po celém domě a nakonec ho našel ve vonném zrcadle nádrže, jak se tam vznáší, napuchlý a obrovitý, a ještě pořád vzpomíná na Amarantu. Teprve později pochopil, jak ho začal mít rád.

*

Amaranta Úrsula se vrátila s prvními prosincovými orlouny, přiváta příhodným větrem, a na oprátce z hedvábné šňůry si s sebou přivedla manžela. Objevila se bez ohlášení, v Šatech barvy slonové kosti, se šňůrou perel, která jí sahala málem až po kolena, prsteny, na nichž zářily smaragdy a topasy, a s kulatým, hladkým účesem, blízko uší zakončeným dvěma vlašťovčími špičkami. Muž, za kterého se šest měsíců předtím provdala, byl štíhlý Vlám v nejlepším věku, vzezřením připomínající mořeplavce. Stačilo, aby otevřela dveře návštěvního pokoje, a pochopila, že její nepřítomnost byla delší a pustošivější, než předpokládala.
"Můj ty Bože," prohlásila spíš pobaveně než polekané, "to se hned pozná, že v celém domě není jediná ženská!"
Její zavazadla se nevešla na verandu. Kromě Fernandina starého kufru, s kterým ji vypravili do školy, přivezla si s sebou dvě stojaté krabice na šaty, čtyři velké kufry, vak na slunečníky, osm krabic s klobouky, obrovskou klec s půl stovkou kanárů a manželův velocipéd, složený ve zvláštním pouzdře, které se dalo nosit jako violoncello. Nedopřála si ani jediný den odpočinku po dlouhé cestě. Navlékla si obnošený plátěný pracovní oblek, který si spolu s dalším motoristickým oblečením přivezl její manžel, a začala znovu opravovat dům. Vypudila červené mravence, kteří se v té době už zmocnili verandy, vzkřísila růžové keře, vyhubila všechen plevel a do truhlíků na zábradlí nasela znovu kapradiny, majoránku a begónie. Postavila se do čela partě zedníků, zámečníků a tesařů, kteří zalili trhliny v podlahách, zasadili okna i dveře, "opravili nábytek a obílili zdi zevnitř i zvenčí, a za tři měsíce po jejím příjezdu celý dům působil mladistvým a svátečním dojmem, jako kdysi za časů hrací skříně. V celém domě se nikdy nevyskytl nikdo, kdo by v kteroukoli denní dobu za každých okolností měl lepší náladu, nikdo ochotnější zpívat a tančit a vyhazovat na smetiště všecky přežité věci i zvyklosti. Ozbrojila se koštětem a vymetla z domu všecky pohřební památky, hromady zbytečných krámů a pověrečné náčiní, kupící se v koutech; jen v pokoji nechala z vděčnosti k Úrsule viset Remediosin daguerrotyp. "To je přece nádhera," vykřikovala polomrtvá smíchy. "Čtrnáctiletá prababička!" Když jí jeden ze zedníků vypravoval, že dům je plný duchů a jediný způsob, jak je vypudit, je najít poklady, které tu zakopali, s hlasitým smíchem mu odpověděla, že nevěří na mužské pověry. Byla tak bezprostřední a samostatná a tak moderního a svobodného ducha, že Aureliano nevěděl, co si počít, když ji uviděl ve dveřích. "To je úžasné!" vykřikla Amaranta Úrsula a Šťastné rozevřela náruč. "Podívejte se, jak můj milovaný lidožrout vyrostl!" Než na to stačil nějak odpovědět, položila už desku na přenosný gramofon, který si s sebou přivezla, a pokoušela se ho učit moderním tancům. Přiměla ho odložit špinavé kalhoty, zděděné po plukovníku Aurelianu Buendíovi, darovala mu mladistvě vyhlížející košile a dvoubarevné boty, a vysedával-li v Melquíadesové pokoji příliš dlouho, vyháněla ho ven.
Byla drobné postavy, čilá a nezkrotná stejně jako Úrsula, málem tak půvabná a vyzývavá jako Krásná Remedios a měla vzácnou schopnost předvídat módu. Nejnovější střihy, které dostávala poštou, jí sloužily jen k tomu, aby si ověřila, že se nezmýlila v modelech, které si vymýšlela a sama šila na Amarantině primitivním šicím stroji s klikou. Odebírala snad všecky časopisy o módě, umění a zábavné hudbě, které v Evropě vycházely, obvykle však do nich jen letmo nahlédla, ujišťujíc se, že věci ve světě se vyvíjejí pode jejích představ. Zdálo se nepochopitelné, že by se taková žena mohla vrátit do mrtvého městečka, zpustošeného prachem a vedrem, a ještě k tomu s manželem, který měl dost a dost peněz, aby mohl žít kdekoliv na světě, a miloval ji tak, že byl ochoten dát se od ní vodit na hedvábné oprátce sem a tam. Jak však míjely měsíce, bylo stále patrnější, že tu hodlá zůstat, poněvadž všecky její plány měly dlouhodobý ráz a všecka její rozhodnutí směřovala k tomu, aby si zabezpečila pohodlný život a poklidné stáří v Macondu. Klec s kanáry dokazovala, že její záměry nevycházejí z okamžitého rozmaru. Pamatovala se totiž na dopis, v kterém jí matka líčila záhubu ptáků, a po několik měsíců odkládala cestu, až našla loď, jež zastavovala na Šťastných ostrovech, a tam si

vybrala pětadvacet párů nejlepších kanárů, aby jimi znovu oživila macondskou oblohu. Ze všech jejích nezdařených plánů to s tímhle dopadlo nejžalostněji. Jak se ptáci rozmnožovali, Amaranta Úrsula je po párech vypouštěla; jakmile však zjistili, že jsou volní, uletěli z městečka. Marně se je snažila zlákat ptačí klecí, kterou zbudovala Úrsula při prvních opravách domu. Marné jim v korunách mandloní stavěla falešná hnízda z esparta, a sypala na střechy semenec a burcovala uvězněné ptáky, aby svým zpěvem přesvědčili uprchlíky, poněvadž ti hned při prvním pokusu vzlétli vzhůru a jenom jedenkrát zakroužili po obloze, sotva tak dlouho, než našli zpáteční směr ke Šťastným ostrovům.
Rok po návratu, i když se jí dosud nepodařilo navázat jediné přátelství ani uspořádat jedinou slavnost, Amaranta Úrsula ještě pořád věřila, že je možné zachránit onu obec, v níž se zahnízdilo neštěstí. Její manžel se chránil jí odporovat, i když už onoho poledne, kdy ve vražedném vedru vystoupil z vlaku, pochopil, že za rozhodnutím jeho ženy se skrývá přeludná touha po dávných časech. Byl si natolik jist, že je skutečnost zvrátí, že se neobtěžoval ani sestavit svůj velocipéd, a místo toho začal z pavučin, které zedníci seškrabali ze zdí, vybírat nejlesklejší vajíčka, otvíral je nehty a trávil celé hodiny tím, že lupou pozoroval drobné pavoučky, kteří z nich vylézali. Přesvědčen, že Amaranta Úrsula pokračuje v opravách jen proto, aby nemusela doznat svou porážku, se za nějaký čas rozhodl přece jen sestavit svůj velocipéd, jehož přední kolo bylo daleko větší než zadní, a začal sbírat a preparovat všechen místní hmyz, který v okolí našel, a ve sklenicích od marmelády ho posílal svému bývalému profesorovi přírodopisu na univerzitě v Lutychu, kde se kdysi zabýval pokročilým studiem entomologie, i když jeho hlavní zálibou byla vzduchoplavba. Při jízdě na velocipédu nosíval kalhoty jako provazolezec, punčochy jako dudák a čepici jako detektiv, šel-li však pěšky, míval bělostný oděv z hrubého plátna, bílé střevíce, hedvábnou stužku, slaměný klobouk a v ruce vrbový proutek. Měl bledé zorničky, zdůrazňující jeho mořeplavecký vzhled, a knírek, který připomínal veverčí chlupy. Byl přinejmenším o patnáct let starší než jeho žena, jeho mladické záliby, jeho bdělá snaha učinit ji šťastnou a jeho přednosti dobrého milence však ten rozdíl vyrovnávaly. Lidé, kteří spatřili tohoto opatrného čtyřicátníka s hedvábnou stužkou kolem krku a cirkusovým jízdním kolem, by v životě nebývalo napadlo, že ho s jeho mladou manželkou spojuje bouřlivý milostný vztah a oba dva že se poddávají vzájemné touze na nejnevhodnějších místech, prostě tam, kde je to právě napadlo, jako to dělávali od samého začátku své známosti, a s vášní, kterou míjení času a čím dál nezvyklejší okolnosti jen prohlubovaly a obohacovaly. Gaston byl nejen vášnivým milencem nevyčerpatelných znalostí a bezedné představivosti, ale pravděpodobné i prvním mužem v dějinách lidského druhu, který nouzově přistál a div se přitom i se svou snoubenkou nezabil jen proto, aby se s ní mohl pomilovat na louce plné fialek.
Seznámili se tři roky před svatbou, když se sportovní dvouplošník, ve kterém Gaston prováděl piruety nad školou, kde Amaranta Úrsula studovala, pokusil o odvážný obrat, aby se vyhnul žerdi praporu, a neumělý trup z plachtoviny a hliníkového plechu uvázl ocasem ve drátech elektrického vedení. Od té doby se Gaston, i když měl ještě nohu v dlahách, každou sobotu a neděli zastavoval pro Amarantu Úrsulu v klášterním penziónu, kde stále ještě bydlela a jehož řády nebyly tak přísné, jak si přála Fernanda, a brával ji do svého sportovního klubu. Začali se milovat ve výšce pěti set metrů, v nedělním vzduchu nad blaty, a tím víc cítili, že patří k sobě, čím drobnější jim připadali lidé na zemi. Amaranta Úrsula mu líčila Macondo jako nejsvětlejší a nejklidnější místo na celém světě a vyprávěla mu o obrovském domě vonícím majoránkou, kde by chtěla žít až do smrti s oddaným manželem a s dvěma vzpurnými syny, kteří by se jmenovali Rodrigo a Gonzalo, rozhodné však ne Aureliano ani José Arcadio, a s dcerou, která by se jmenovala Virginia, a rozhodně ne Remedios. Vytrvale a roztouženě vzpomínala na městečko, zkrášlené jejím steskem, až Gaston pochopil, že by se za něj neprovdala, kdyby s ní nebyl ochoten odjet do Maconda. Přivolil k tomu, stejně jako později souhlasil s hedvábnou stužkou, poněvadž to měl za pomíjivý vrtoch, o který se nejlíp postará sám čas. Když však už žili v Macondu dva roky a Amaranta Úrsula byla stejně spokojená jako prvního dne, začal projevovat známky znepokojení. V té době už vypreparoval všechen hmyz, který se v kraji vyskytoval, španělsky mluvil jako domorodec a rozluštil všecky křížovky v časopisech, které jim chodily poštou. Nemohl se vymlouvat na podnebí, aby uspíšil návrat, poněvadž příroda ho obdařila koloniálním trávením, snášejícím bez nejmenší újmy polední dusno i vodu s červíky. Kreolská strava mu tak chutnala, že jedenkrát snědl na posezení dvaaosmdesát leguáních vajec. Naopak Amaranta Úrsula si dávala posílat vlakem ryby a škeble naložené v ledu, masové konzervy a ovoce zavařené v cukru, jediné věci, které mohla jíst, i nadále se oblékala podle evropské módy a dostávala poštou nejrůznější střihy, i když neměla kam jít a koho navštívit a její manžel v té době už příliš trpěl trudnomyslností, než aby dovedl ocenit její krásné Šaty, klobouky na stranu a náhrdelníky sedmkrát obtočené kolem krku. Její tajemství spočívalo zřejmé v tom, že dokázala mít neustále plné ruce práce, řešila domácí potíže, které sama vytvářela, a prováděla různé věci špatně, aby je příštího dne mohla napravovat, se zhoubnou přičinlivostí, která by bývala Fernandě připamatovala dědičnou neřest Buendíových namáhat se jen proto, aby své úsilí hned zase zmařili. Její záliba ve slavnostech neochabla ani v nejmenším, a když dostala nové desky, přiměla obvykle Gastona, aby s ní zůstal vzhůru až dlouho do noci a zkoušel s ní tance, které jí spolužačky znázorňovaly pomocí obrázků, a nakonec se obvykle pomilovali na vídeňských houpacích židlích nebo na holé zemi. K úplnému Štěstí jí chyběly jen děti, dodržovala však jejich vzájemnou úmluvu, že je budou mít až pět let po svatbě. Ve snaze najít něco, čím by zaplnil své prázdné hodiny, Gaston obvykle trávil dopoledne v Melquíadesově pokoji ve společnosti uzavřeného Aureliana. Rád spolu s ním vzpomínal na nejmilejší kouty své vlasti, již Aureliano znal, jako kdyby tam žil po dlouhá léta. Když se ho Gaston zeptal, odkud se dozvěděl věci, které v encyklopedii nebyly, dostalo se mu téže odpovědi jako předtím Josému Arcadiovi: "Člověk se dozví všecko." Kromě sanskrtu se Aureliano naučil i anglicky a francouzsky a trochu latinsky a řecky. V té době chodil každé odpoledne do města a Amaranta Úrsula mu přidělila týdenní částku na osobní výdaje; v důsledku toho jeho pokoj zakrátko vypadal jako část knihkupectví učeného Katalánce. Dlouho do noci býval vzhůru a hltal jednu knihu za druhou, i když ze způsobu, jak o nich hovořil, Gaston usoudil, že je nekupuje proto, aby se poučil, nýbrž aby si ověřil správnost svých znalostí, a ze všeho nejvíc že ho zajímají pergameny, kterým věnoval nejlepší ranní hodiny. Gaston i jeho žena by bývali uvítali, kdyby se zapojil do rodinného života, Aureliano však zůstával uzavřený a obestíral ho závoj tajemství, který postupem

času ještě houstl a představoval tak nepřekročitelnou hráz, že všecky Gastonovy pokusy o sblížení ztroskotaly a musel hledat jinou kratochvíli, jíž by vyplnil své prázdné hodiny. V té době připadl na myšlenku zřídit tu leteckou poštu. Nebyl to nijak nový plán. Po pravdě s ním už byl dost daleko, když se seznámil s Amarantou Úrsulou, tehdy ovšem nemel na mysli Macondo, nýbrž Belgické Kongo, kde jeho rodina podnikala v palmovém oleji. Sňatek a rozhodnutí strávit několik měsíců v Macondu, aby vyhověl manželce, ho přiměly onen záměr odložit. Když však shledal, že Amaranta Úrsula usiluje o vytvoření výboru pro povznesení obce, a dokonce se mu směje, naznačí-li, že by se mohli vrátit do Evropy, pochopil, že se odtud tak hned nedostane, a znovu vešel do styku se svými zapomenutými společníky v Bruselu, vycházeje z toho, že průkopníkem může být právě tak v karibské oblasti jako v Africe. Zatímco probíhala jednání, zřídil letiště v někdejším začarovaném kraji, který se teď změnil v planinu plnou rozpukaných oblázků, a prozkoumal směr větrů, zeměpis pobřeží a nejvhodnější směry leteckých tratí, netuše, že jeho úsilí, velice připomínající výzkumy Mr. Herberta, vnuká obyvatelům městečka nebezpečné podezření, jako by nehodlal plánovat letecké spoje, ale vysazovat banánovníky. Zaujat myšlenkou, že koneckonců našel důvod, proč zůstat v Macondu natrvalo, podnikl několik cest do hlavního města provincie, vyjednávat s úřady, získal rozličná povolení a podepsal výhradní smlouvy. Mezitím udržoval se svými společníky v Bruselu rozsáhlou korespondenci, připomínající Fernandino dopisování s neviditelnými lékaři, a nakonec je přesvědčil, aby mu poslali první letadlo spolu se zkušeným mechanikem, který by je v nejbližším přístavu sestavil a přiletěl s ním do Maconda. Od prvních měření a meteorologických propočtů uplynul už rok a Gaston, spoléhající na opětovné sliby svých společníků, si zvykl procházet se po ulicích, dívat se na oblohu, poslouchat Šumění vánku a vyhlížet, kdy se letadlo objeví.

I když to Amaranta Úrsula nepostřehla, její návrat znamenal v Aurelianově životě zásadní obrat. Po smrti Josého Arcadia se stal pravidelným hostem v knihkupectví učeného Katalánce. Navíc v něm svoboda, které se těšil, a množství času, které měl, vzbudily určitý zájem o městečko, a bez údivu se s ním seznamoval. Procházel uprašenými a osamělými ulicemi a spíš s vědeckým než s lidským zájmem nahlížel do pobořených domů a prohlížel si kovové sítě na oknech, zničené rzí a umírajícími ptáky, i lidi ztrápené vzpomínkami. Snažil se ve své představivosti vzkřísit bývalou nádheru někdejšího městečka banánové společnosti; objevil vyschlou plovárnu, až po okraj plnou zplesnivělých pánských bot a dámských střevíčků, a v jednom z domů zarostlých plevelem našel kostru německého ovčáka, ještě pořád uvázaného ocelovým řetízkem ke kruhu, v jiném zas telefon, který vyzváněl, až ho Aureliano zvedl, vyrozuměl, nač se jakási polekaná a vzdálená žena anglicky vyptává, a vysvětlil jí, že stávka už opravdu skončila, tři tisíce mrtvých že naházeli do moře, banánová společnost se odstěhovala a v Macondu už dlouhá léta konečné vládne mír. Na svých pomlkách se dostal až do trosek pochybné čtvrti, kde lidé kdysi utráceli celé svazky bankovek, aby dodali zábavě náležitý říz, a z které se teď stalo bludiště nejsmutnějších a nejubožejších uliček z celého města, kde místy ještě zářily červené lucerny a ve zpustlých tanečních sálech, vyzdobených potrhanými girlandami, ještě pořád čekaly u hracích skříní hubené a tlusté vdovy po nikom, francouzské prababičky a babylónské pramatky. Nikdo, s kým se setkal, se už nepamatoval na jejich rodinu, ba dokonce ani na plukovníka Aureliana Buendíu - kromě nejstaršího z antilských černochů, jenž za soumraku ještě pořád sedával před průčelím svého domu a vyzpěvoval ponuré žalmy, starce s vlasy bílými jako z bavlny, které mu dodávaly vzezření fotografického negativu. Aureliano se s ním domlouval ve změteném nářečí, jemuž se za několik týdnů naučil, a občas s ním jídal polévku z kohoutích hlav, kterou vařila starcova pravnučka, veliká černoška s pevnými kostmi, stehny jako klisna, prsy jako melouny a s kulatou, dokonalou hlavou, obrněnou krunýřem z tvrdých vlasů připomínajících čapku, jaké středověcí válečníci nosili pod helmice. Jmenovala se Nigromanta. Aureliano se v té době živil prodejem příborů, svícnů a ostatních drobnůstek z domu. Když neměl ani centavo, což bylo nejčastěji, vyprosil si v hostincích na trhu kohoutí hlavy, které jinak vyhazovali na smetiště, a zanesl je Nigromantě, aby mu z nich uvařila polévku, rozmnoženou portulákem a okořeněnou mátou. Po starcově smrti k nim přestal chodit, setkával se však s Nigromantou pod mandloněmi na temném náměstí, kde svými divokými hvizdy vábila řídké noční hýřily. Mnohokrát ji doprovázel a v nářečí s ní rozmlouval o polévce z kohoutích hlav a jiných lahůdkách chudáků, a býval by v tom pokračoval, kdyby mu nedala najevo, že jí svou přítomností odhání zákazníky. Nespával s ní, i když ho to několikrát lákalo a Nigromantě samé by to bývalo připadalo jako přirozené vyústění jejich společných stesků. Byl proto stále ještě panicem, když se Amaranta Úrsula vrátila do Maconda a sestersky ho objala, až se mu zatajil dech. Stačilo, aby ji spatřil, a pocítil stejnou slabost v nohou, jaká kdysi zmátla jeho praděda, když ho Pilar Ternerová odvedla do špižírny pod záminkou, že mu vyloží karty; a když ho učila módním tancům, bylo to ještě horší. Ve snaze nějak ta muka utlumit zahloubal se ještě víc do pergamenů a vyhýbal se nevinnému laskání oné tetičky, jež otravovala jeho noci návaly utrpení; čím víc se jí však stranil, tím toužebněji čekával na její hlučný smích, její mroukání spokojené kočky a její vděčné výkřiky, když umírala láskou v kteroukoliv denní dobu a na nejméně očekávaných místech po celém domě. Jedné noci se nezřízené milovali na stole ve zlatotepecké dílně, deset metrů od jeho postele, rozbili přitom skleněnou skříň a nakonec se milovali v kaluži kyseliny solné. Aureliano nejenže nezamhouřil oko ani na minutu, ale celý příští den měl horečku a plakal vzteky. Trvalo věčnost, než přišla ona první noc, kdy pod mandloněmi čekal na Nigromantu, cítil po celém těle ledové jehličky nejistoty a v pěsti svíral jedno peso a padesát centavů, které si vyprosil od Amaranty Úrsuly, ani ne proto, že by je potřeboval, ale proto, aby ji nějak zapletl do svého dobrodružství a tak ji ponížil a zneuctil. Nigromanta ho odvedla do svého pokoje, osvětleného napodobeninami svícnů, na svou skládací postel s prostěradlem potřísněným prodejnou láskou a nabídla mu své tělo divoké, zatvrzelé a kruté čubky; chystala se ho přijmout, jako by to byl vystrašený chlapec, naráz se vsak setkala s mužem, jehož úžasné síle se její útroby musely přizpůsobit jako zemětřesení. Stali se z nich milenci. Aureliano trávil dopoledne luštěním pergamenů a za poledního odpočinku přicházel do dusné ložnice, kde na něj čekala Nigromanta a učila ho, jak to dělají dešťovky, jak to dělají škeble a nakonec jak to dělají raci, až ho musela opustit a vydat se za svými zbloudilými láskami. Trvalo několik týdnů, než si Aureliano všiml, že má okolo pasu obroučku, jež připomínala strunu violoncella, byla vsak tvrdá jako ocel a nemela nikde žádný spoj, poněvadž se s ní Nigromanta narodila a vyrostla. V přestávkách mezi milováním se obvykle

najedli, nazí na posteli, v obluzujícím vedru a pod denními hvězdami, které rez rozsvěcela v zinkové strese. Bylo to poprvé, kdy Nigromanta měla někoho stálého, svého mužského, jak tvrdívala polomrtvá smíchy, a začala se dokonce oddávat klamným představám o jeho citech; tehdy se jí však Aureliano svěřil se svou potlačovanou vášní k Amarantě Úrsule, jíž se onou náhražkou nedokázal zbavit, naopak se jí užíral tím víc, čím víc mu zkušenost rozšiřovala obzory lásky. Nigromanta ho i nadále přijímala se stejnou ochotou jako předtím, dávala si však za své služby platit natolik důsledně, že když Aureliano nemel peníze, připisovala mu je na účet; nepoužívala k tomu čísel, ale čárek, které vyrývala nehtem vedle dveří. Za soumraku, zatímco se Nigromanta potulovala po zešeřelém náměstí, Aureliano prošel po verandě jako cizí, sotvaže pozdravil Amarantu Úrsulu a Gastona, kteří v té době obvykle večeřeli, a zavřel se zase ve svém pokoji, nemohl však číst ani psát, ba dokonce ani přemýšlet, takovou dychtivost v něm vyvolal všechen ten smích a šuškání, úvodní laškování a potom výbuchy divokého štěstí, jimiž dům po večerech překypoval. Tak žil dva roky předtím, než Gaston začal vyhlížet své letadlo, a nic se na tom nezměnilo až do onoho odpoledne, kdy přišel do knihkupectví učeného Katalánce a našel tam čtyři řečné mladíky, zapáleně debatující o způsobech, jakými ve středověku hubili šváby. Starý knihkupec, jenž znal Aureliánovu zálibu v knihách, které četl jen Beda Ctihodný, ho s jistou otcovskou škodolibostí vybídl, aby se do sporu vmísil, a Aureliano jim jedním dechem vysvětlil, že šváby, nejstarší okřídlený hmyz na zemi, s oblibou utloukali trepkami už ve starozákonních dobách, ti však že jsou jakožto druh naprosto odolní proti všem způsobům hubení, od plátků rajčat posypaných boraxem až po mouku s cukrem, poněvadž jejich šestnáct set tři odrůdy dokázaly odolat tomu nejdelšímu, nejhouževnatějšímu a nejnelítostnějšímu pronásledování, jakým člověk od svého zrodu stíhal nějakou živou bytost, včetně člověka samotného, pronásledování tak usilovnému, že přičítá-li se lidskému pokolení pud k zachování rodu, je na místě přičíst mu ještě jeden, výraznější a naléhavější, totiž pud hubit Šváby, a dokázali-li uniknout lidské krutosti, stalo se tak proto, že se uchýlili do temných koutů, kde je lidé dík svému vrozenému strachu ze tmy nemohli zasáhnout, zároveň však začali špatně snášet polední jas, takže už ve středověku, v současné době a na věky věků jediným účinným způsobem, jak hubit šváby, bylo a zůstává oslnit je sluncem.

Ona encyklopedická víra v neodvratný osud se stala základem velkého přátelství. Od té doby se Aureliano každé odpoledne scházel s oněmi čtyřmi debatéry, kteří se jmenovali Álvaro, Germán, Alfonso a Gabriel, prvními a posledními přáteli, které v životě měl. Pro člověka, jako byl on, uzavřeného do světa psané skutečnosti, ony bouřlivé schůzky, jež začínaly o šesté večerní v knihkupectví a končívaly na úsvitě v nevěstincích, představovaly skutečný objev. Až do té doby ho nikdy nenapadlo, že literatura je nejlepší hračkou, kterou si kdo vymyslel, aby si z ostatních tropil šašky, jak jim to při jedné pitce předvedl Álvaro. Trvalo nějaký čas, než si Aureliano uvědomil, že všecky ty svévolné nápady vycházejí z příkladu učeného Katalánce, pro něhož byla jakákoli moudrost bezcenná, nemohl-li jí užít k tomu, aby vymyslil nový způsob přípravy hrachu.

Onoho večera, kdy Aureliano proslovil přednášku o švábech, skončila debata v domě, kde se z hladu prodávala mladá děvčata, v smyšleném nevěstinci na macondském předměstí. Majitelka byla úsměvná stařena, posedlá vášní otevírat a zavírat dveře. Příčinou jejího věčného úsměvu byla zřejmě důvěřivost zákazníků, kteří bláhově považovali za skutečný podnik, jenž existoval jen v jejich představivosti, poněvadž dokonce ani hmatatelné věci tu nebyly opravdové: židle, které se rozkládaly, jakmile se na ně někdo posadil, vykuchaná hrací skříň, ve které seděla kvočna na vejcích, zahrada z papírových květin, kalendáře z let ještě před banánovou společností a zarámované litografie vystřihané z časopisů, které nikdy nevycházely. Dokonce i bázlivé kurvičky, které se sbíhaly ze sousedství, když jim majitelka ohlásila, že přišli zákazníci, byly čirým výplodem představivosti. Přicházely bez pozdravu, v květovaných šatech z dob, kdy byly o pět let mladší, a odkládaly je s touž nevinností, s jakou si je předtím oblékly; na vrcholu milování užasle vykřikovaly to je ohromné, podívej, vždyť ten strop spadne, a jakmile dostaly své jedno peso a padesát centavů, utratily je za chléb a kousek sýra, které jim prodávala majitelka, úsměvnější než kdy jindy, poněvadž jenom ona věděla, že ani to jídlo není skutečné. Aureliano, jehož svět v té době začínal nad Melquíadesovými pergameny a končil v Nigromantině posteli, našel v onom pomyslném nevěstinci koňskou léčbu na svou nesmělost. Zpočátku v oněch pokojích, do nichž v nejlepších okamžicích přicházela majitelka a trousila nejrůznější poznámky o tělesných půvabech milujících se párů, nebyl s to ničeho dosáhnout. Časem však oněm světským zábranám natolik uvykl, že jednoho mimořádně bouřlivého večera se v přijímacím pokoji vysvlékl do naha a chodil po celém domě s lahví piva, kterou udržoval v rovnováze na svém obrovitém mužství. To on zavedl výstřelky, jež majitelka přijímala se svým věčným úsměvem, aniž něco namítala a aniž je brala vážně, stejně jako když se Germán pokoušel zapálit dům, aby dokázal, že neexistuje, nebo když Alfonso zakroutil krkem papouškovi a hodil ho do hrnce, kde se zrovna začínalo vařit slepičí maso se zeleninou.

Se všemi čtyřmi přáteli Aureliana pojila stejná soudržnost a příchylnost a myslíval na ně, jako kdyby to byl jen jeden jediný, Gabriel mu však byl přece bližší než ostatní. Onen vztah se zrodil jistého večera, kdy se náhodné zmínil o plukovníku Aurelianu Buendíovi a Gabriel byl jediný, kdo se nedomníval, že si z nich tropí žerty. Dokonce i majitelka, která se obvykle nemísila do rozhovorů, prohlásila se vzteklým zaujetím porodní babky, že plukovníka Aureliana Buendíu - o němž kdysi opravdu něco zaslechla - si vymyslela vláda, aby mohla vraždit liberály. Gabriel však nijak nepochyboval o tom, že plukovník Aureliano Buendía opravdu žil, poněvadž byl spolubojovníkem a nerozlučným přítelem jeho praděda, plukovníka Gerinelda Márqueze. Ony vrtochy paměti bývaly ještě horší, když přišla řeč na povraždění dělníků. Kdykoliv se Aureliano o té věci zmínil, jak majitelka, tak i někteří lidé starší než ona prohlašovali, že si to všecko vymyslel, dělníky obklíčené u nádraží i vlak o dvou stech vagónech naložených mrtvolami, a dokonce umíněné hájili tvrzení, které se nakonec dostalo do soudních spisů a do učebnic pro obecné Školy: že totiž banánová společnost nikdy neexistovala. Aureliana a Gabriela proto pojilo jakési spoluspiklenectví založené na skutečnostech, kterým nikdo nevěří a které natolik ovlivnily jejich život, že se oba dávali unášet vlnobitím ztraceného světa, po němž zbyly jen tesknice. Gabriel spával tam, kde ho právě zastihla noc. Aureliano ho několikrát uložil ve zlatotepecké dílně, Gabriel tam však za celou noc nezamhouřil oko, tak ho rušili nebožtíci, kteří až do samého úsvitu obcházeli ložnicemi.

Později ho doporučil Nigromantě, která ho vodívala do svého hojně navštěvovaného pokojíku, když měla zrovna volno, a vedla mu účet svislými čárkami vedle dveří, na té trošce volného místa, kterou ještě nezaplnily Aurealianovy dlu-
hy.
Vzdor svému neuspořádanému životu se všichni přátelé, podněcováni učeným Kataláncem, snažili vytvořit něco trvalého. To on, dík svým zkušenostem někdejšího profesora klasické literatury a své zásobě vzácných knih, jim umožnil jedenkrát strávit celou noc hledáním sedmatřicáté dramatické situace, a to v městečku, kde už nikdo nechtěl ani nemohl dosáhnout vyššího vzdělání než obecné školy. Okouzlen objevením přátelství a zmámen kouzly světa, který mu Fernanda ve své skouposti tak dlouho odpírala, Aureliano zanechal zkoumání pergamenů právě ve chvíli, kdy v nich začínal tušit předpovědi zašifrované do veršů. Později však shledal, že má dost času na všecko, aniž by se musel zříkat nevěstinců; to mu dodalo odvahy a on se vrátil do Melquíadesova pokoje, rozhodnut nepolevit ve svém úsilí, dokud nerozluští poslední šifru. Stalo se to v době, kdy Gaston začal vyhlížet své letadlo, a Amaranta Úrsula se cítila dost osamělá, že jednoho rána přišla do Melquíadesova pokoje.
"Nazdar, lidojede," řekla mu. "Už zase v jeskyni?" Měla na sobě šaty, které si sama vymyslela, a kolem krku jeden z dlouhých náhrdelníků z rybích páteří, které si sama dělala, a vypadala neodolatelné. Přesvědčena o manželově věrnosti upustila od hedvábné oprátky a poprvé od svého návratu měla zřejmě chvilku nazbyt. Aureliano by ji nemusel ani spatřit, aby věděl, že je tady. Opřela se lokty o pracovní stůl, tak blízká a tak bezradná, že Aureliano zaslechl praštění kloubů kdesi v jejím těle, a začala se ho vyptávat na pergameny. Ve snaze přemoci rozpaky Aureliano ovládl hlas, který ho užuž opouštěl, život, který mu proklouzával mezi prsty, a paměť, která se mu měnila v zatvrdlý polyp, a vyprávěl jí o letitých osudech sanskrtu, o vědeckých možnostech spatřit budoucnost promítnutou v čase, jako vidíme proti světlu slova psaná na rubu papíru, o nutnosti šifrovat předpovědi, aby nevyvrátily samy sebe, o Nostradamových Centuriích a o zničení Kantabrie, ohlášeném San Millánem. Veden podnětem, který v něm dřímal od samého zrození, položil pak náhle svou ruku na její, aniž přerušil svůj výklad, přesvědčen, že ono konečné rozhodnutí ho zbaví soužení. Amaranta Úrsula však ho s nevinnou něhou uchopila za ukazováček, jako tolikrát v dětských letech, a držela ho tak po celou dobu, co odpovídal na její otázky. Seděli tak, spojeni ledovým ukazováčkem, jenž žádnému z nich nic nesděloval, až pak Amaranta Úrsula procitla z chvilkového zasnění a pleskla se dlaní po čele. "Mravenci!" vykřikla. Okamžitě zapomněla na rukopisy, tanečním krokem došla až ke dveřím a odtamtud poslala Aurelianovi konečky prstů stejný polibek, jakým se rozloučila s otcem onoho rána, kdy ji poslali do Bruselu.
"Vysvětlíš mi to jindy," prohlásila. "Úplně jsem zapomněla, že dneska musím zalít mravenčí díry vápnem."
Od té doby se příležitostné zastavovala v Melquíadesově pokoji, měla-li v oné části domu co na práci, a obvykle se tam několik minut zdržela, zatímco její manžel nepřestával zkoumat oblohu. Ona změna vzbudila v Aurelianovi klamnou naději a začal zůstávat na večeři doma, jako to dělával v prvních měsících po jejím návratu. Po jídle obvykle ještě poseděli u stolu, hodinu a leckdy i déle, a Gaston si stěžoval, že ho společníci podvádějí. Oznámili mu, že letadlo je už na lodi, ta však ne a ne připlout, a jeho dopravní jednatelé dokonce tvrdili, že nikdy nepřijede, poněvadž vůbec není v seznamu lodí zajíždějících do Karibského moře. Jeho společníci však tvrdošíjně opakovali, že letadlo odeslali správně, a dokonce naznačovali, že jim Gaston ve svých dopisech lže. Jejich korespondence dosáhla takového stupně vzájemného podezírání, že se Gaston rozhodl raději už nepsat a nadhodil manželce, že by mohli podniknout krátkou cestu do Bruselu, dát všechno do pořádku a letadlem se vrátit. Onen plán se však rozplynul, jakmile Amaranta Úrsula znovu zdůraznila, že nehodlá opustit Macondo, i kdyby tu měla zůstat bez manžela. Zpočátku Aureliano sdílel všeobecný názor, že Gaston je hlupák na velocipédu, a vzbouzelo to v něm nejasný soucit. Když pak v nevěstincích nabyl hlubších znalostí o přirozenosti mužů, domníval se, že Gastonova poslušnost pramení z nezřízené vášně. Když ho však poznal lépe a uvědomil si, že jeho skutečná povaha je v naprostém rozporu s jeho pokorným chováním, pojal podezření, že dokonce i čekání na letadlo je jenom komedie. Pomyslil si, že Gaston není tak hloupý, jak předstírá, nýbrž právě naopak, že je to člověk nekonečně vytrvalý, obratný a trpělivý, který se rozhodl manželku zdolat únavou ze své věčné ochoty, tím, že jí na nic neřekne ne, předstírá souhlas se vším, co ji napadne, a nechává jí zaplést do vlastní pavučiny, až jednoho dne už nebude s to snášet nudu těch klamných představ na dosah ruky a sama sbalí zavazadla, aby se vrátila do Evropy. Jeho dřívější soucit se proměnil ve zlobnou zášť. Gastonův postup mu připadal tak zvrácený a zároveň tak účinný, že sebral odvahu a pokusil se Amarantu Úrsulu varovat. Ta se však vysmála jeho podezíravosti, aniž přitom v nejmenším vytušila celé to drásavé břímě lásky, nejistoty a žárlivosti, které se v ní skrývalo. Nikdy jí nenapadlo, že by v Aurelianovi mohla vzbouzet něco víc než bratrský cit, dokud se jedenkrát nepíchla do prstu, když otvírala plechovku s broskvemi, a on přispěchal a vysával jí krev s takovou lačností a oddaností, až jí naskočila husí kůže.
"Aureliano!" zasmála se nejistě, "jsi příliš záludný, než aby z tebe byl dobrý netopýr."
Nato jí Aureliano vylil své srdce. Osířele jí zlíbal dlaň zraněné ruky, otvíral ji i nejskrytější zákoutí svého srdce a vytáhl z nich dlouhého a rozmáčeného červa, hrůzné příživnické stvoření, zrozené z jeho muk. Vyprávěl jí, jak o půlnoci vstává a samým zoufalstvím a vzteky pláče do spodního prádla, které si rozvěsila v koupelné. Vyprávěl jí, jak toužebně prosívá Nigromantu, aby vřískala jako kočka a vzlykala mu do ucha Gastone, Gastone, a jak lstivé plenívá její lahvičky s voňavkami a postřikuje jimi hrdla děvčátek, která se prodávají z hladu. Amaranta Úrsula, vylekána jeho vášnivým vyznáním, postupně zavírala dlaň, svírajíc prsty jako měkkýš, až se její zraněná ruka, zbavená vší bolesti a všech známek soucitu, proměnila v uzel smaragdů, topasů a tvrdých necitelných kostí.
"Surovce!" prohlásila, jako by si odplivla. "Hned první lodí odjedu do Bruselu."
Jedenkrát odpoledne přisel Álvaro do knihkupectví učeného Katalánce a z plna hrdla vyhlašoval svůj nejnovější objev: nevěstinec se zvířaty. Jmenoval se Zlaté dítě a byl to obrovský salón pod širým nebem, kde se volné procházelo alespoň dvě stě bukačů a svým ohlušujícím chraptěním udávalo čas. V drátěných ohradách, obklopujících taneční

parket, a mezi velkými amazonskými kaméliemi žily pestré volavky, kajmani vykrmení jako prasata, velcí chřestýši a želva se zlatým krunýřem, potápějící se v maličkém umělém oceánu. Měli tam i velkého bílého psa, krotkého a úchylného, jenž přesto vykonával povinnosti samce, aby mu dali nažrat. Vzduch byl přirozeně hustý, jako kdyby ho právě vymyslili, a krásné mulatky, jež bez naděje čekaly mezi krvavými okvětními lístky a deskami dávno vyšlými z módy, ovládaly umění lásky, jaká člověk znával v pozemském ráji a pak na ne zapomněl. Téhož večera se poprvé vypravili do onoho skleníku přeludů a velkolepá mlčenlivá stařena, která seděla v houpací židli a hlídala vchod, měla naráz pocit, že se čas vrací ke svým původním zřídlům, když mezi pěti příchozími zahlédla kostnatého bledého muže s vysedlými lícními kostmi, navždycky a od samého počátku světa poznamenaného neštovicemi samoty.
"Bože můj," vzdychla, "Aureliano!"
Znovu viděla před sebou plukovníka Aureliana Buendíu, tak jak ho spatřila v záři lampy dávno předtím, než začaly války, dávno před jeho kormutlivou slávou a zklamáním vyhnance, onoho dávného jitra, kdy přišel do její ložnice a vydal první rozkaz v životě, rozkaz, aby mu dali lásku. Byla to Pilar Ternerová. Několik let předtím, když dovršila stopětačtyřicátý rok, vzdala se škodlivého zvyku počítat svůj věk, a od té doby žila v nehybném, okrajovém světě vzpomínek, v budoucnosti, jež byla dokonale jasná a vymezená předem, na rozdíl od jiných budoucností, ohrožovaných úklady a zákeřnými domněnkami karet.
Od té doby Aureliano hledával útěchu v něze a chápavém soucitu oné stařeny, netuše, že je to jeho praprababička. Sedávala v pletené houpací židli a hovořila o zašlých časech, vzpomínala na velikost a neštěstí jejich rodiny a zmizelou nádheru Maconda, zatímco Álvaro svým halasným smíchem děsil kajmany a Alfonso si vymýšlel hrůzostrašné historky o bukačích, kteří minulý týden vyklovali oči čtyřem zákazníkům, poněvadž se slušně chovali, a Gabriel byl na pokoji se zadumanou mulatkou, která za lásku nechtěla peníze, ale dopisy pro svého snoubence podloudníka, jenž seděl ve vězení na druhém břehu Orinoka, poněvadž mu pohraniční hlídky daly projímadlo a pak ho držely na nočníku tak dlouho, až ho naplnil výkaly a diamanty. Onen opravdový nevěstinec a jeho mateřská majitelka, to byl svět, o jakém Aureliano snával za svého dlouhého vězení. Cítil se v něm tak dobře, tak blízko dokonalosti, že onoho odpoledne, kdy Amaranta Úrsula zbořila svět jeho klamných představ, ho ani nenapadlo uvažovat o jiném útočišti. Potřeboval si ulevit slovy, potřeboval někoho, kdo by rozpletl uzly, které mu svíraly hruď, dokázal však jen složit hlavu Pilar Ternerové do klína a rozplakat se prudkým, horoucím a posilujícím pláčem. Pilar Ternerová ho bříšky prstů hladila po hlavě a nechala ho vyplakat; nemusel jí říkat, že pláče z lásky, poněvadž okamžitě poznala ten nejstarší pláč v dějinách člověka.
"No dobře, dobře, chlapče," utěšovala ho, "a teď mi pověz, kdo to je."
Když jí to Aureliano řekl, Pilar Ternerová se upřímné rozesmála někdejším dobyvačným smíchem, který se teď už podobal vrkání holubů. V srdci žádného z Buendíu nebylo tajemství, které by nedovedla rozluštit, poněvadž sto let karet a životních zkušeností ji poučilo, že dějiny rodu představují soukolí, jež se neodvolatelně opakuje, roztočené kolo, které by se otáčelo na věky věků, kdyby se jeho osa postupně a nezadržitelné neopotřebovávala.
"Nedělej si starosti," usmála se. "Ať je teď kdekoli, čeká na tebe."
Bylo půl páté odpoledne, kdy Amaranta Úrsula vyšla z koupelny. Aureliano viděl, jak prošla kolem jeho pokoje, v županu s drobnými záhyby a s ručníkem omotaným kolem hlavy jako turban. Sledoval ji málem po špičkách, opile se potáceje ze strany na stranu, a vešel do manželské ložnice v okamžiku, kdy si rozepjala župan a hned si ho zas polekaně přitáhla k tělu. Mlčky ukázala k pootevřeným dveřím sousedního pokoje, kde Gaston právě začínal psát dopis, a Aureliano to věděl.
"Jdi pryč," řekla Šeptem.
Aureliano se usmál, uchopil ji oběma rukama v pasu, jako kdyby zvedal květináč s begóniemi, a povalil ji naznak na postel. Než mu v tom stačila zabránit, jediným surovým škubnutím z ní strhl koupací plášť a před očima se mu otevřela propast jejího nahého, čerstvě vymydleného těla, na kterém nebylo ani jediného odstínu pleti, jediného ochmýřeného místa a jediného skrytého mateřského znaménka, jež by si už nebýval vysnil v temnotách jiných pokojů. Amaranta Úrsula se poctivě bránila, užívala všech uskoků zkušené ženy, uhýbala mu svým kluzkým, pružným a vonným lasiččím tělem a současně se ho snažila kopat koleny do slabin a nehty mu drásala tvář; žádný z nich však ze sebe nevydal ani jediný vzdech, který by nebývalo možné považovat za oddechování člověka, jenž otevřeným oknem pozoruje krátký dubnový soumrak. Byl to sveřepý zápas, boj na život a na smrt, jenž přesto jako by se obešel bez jakéhokoliv násilí, poněvadž sestával z nepovedených útoků a přeludných úniků, pomalých, obezřetných a rozvážných, mezi nimiž zbývalo dost času, aby petúnie znovu rozkvetly a Gaston ve vedlejším pokoji zapomněl na své sny o vzduchoplavbě; jako kdyby to byli dva znesváření milenci, snažící se o usmíření na dně průzračného rybníka. V zápalu oné úporné a ohleduplné půtky si Amaranta Úrsula uvědomila, že její úzkostlivé mlčení je tak nepochopitelné, že by manželovi v sousedním pokoji mohlo být ještě podezřelejší než vřava zápasu, které se chtěli vystříhat. Začala se proto smát se sevřenými rty, nevzdávajíc se zápasu, bránila se však jen předstíraným kousáním a postupné mu přestávala uhýbat, až oba měli pocit, že jsou soupeři a spoluspiklenci současné; rvačka se zvrhla v běžné dovádění a útoky se změnily v laskání. Naráz, málem ve hře, spíš jako další uličnický kousek, Amaranta Úrsula na okamžik zanedbala svou obranu, a když to chtěla napravit, polekána tím, co sama připustila, bylo už příliš pozdě. Jakási nesmírná síla ji zasáhla v samém těžišti jejího těla a přibila ji na místo a její vůli k odporu zatlačila neodolatelná touha zjistit, co znamenají ony oranžové hvizdy a neviditelné koule, které ji očekávaly na druhém břehu smrti. Sotvaže ještě stačila natáhnout ruku, poslepu našla ručník a vecpala si roubík mezi zuby, aby potlačila ty kočičí skřeky, které jí už drásaly útroby.

*

Pilar Ternerová umřela jednoho hlučného večera ve své pletené houpací židli, střežíc vchod do svého ráje. V souhlasu s jejím posledním přáním ji pochovali bez rakve, vsedě v houpací židli, kterou osm mužů spustilo po provazech do

obrovské jámy, vykopané uprostřed tanečního parketu. Červeně oblečené mulatky, pobledlé pláčem, sloužily neumělou černou mši a sundávaly si přitom náušnice, brože a prsteny a házely je do jámy, kterou pak jiní zavalili náhrobním kamenem beze jména a dat a zasypali ho hromadou amazonských kamélií. Potom otrávily zvířata, zazdily dveře i okna cihlami a maltou a rozešly se po světě se svými dřevěnými kufry, uvnitř polepenými obrázky svatých, barvotisky vystříhanými z časopisů a fotografiemi pomíjivých, vzdálených a smyšlených snoubenců, kteří káleli diamanty, pojídali lidožrouty nebo někde na širém moři nosili korunu karetních králů.

To byl konec. Na hrobě Pilar Ternerové společně s žalmy a s cetkami během práchnivěly ubohé trosky minulosti, které tu ještě zbyly, když učený Katalánec prodal v dražbě své knihkupectví a vrátil se do své rodné středozemské vesnice, přemožen steskem po věčném jaru. Nikdo by od něho nebýval takové rozhodnutí čekal. Přišel do Maconda v době největšího rozkvětu banánové společnosti, prchaje před jednou z nesčetných válek, a nenapadlo ho nic výhodnějšího než si tu zařídit obchod s prvotisky a původními knihami v nejrůznějších jazycích, ve kterých náhodní zákazníci nedůvěřivě listovali, jako kdyby je sebral na smetišti, zatímco čekali, až na ně naproti u věštkyně dojde řada. Polovinu svého života proseděl v rozpálené místnosti vzadu za krámem a svým vyumělkovaným písmem škrábal fialovým inkoustem na listy vytrhané ze školních sešitů, aniž kdokoli mohl s určitostí říci, co to vlastně píše. Když se s ním Aureliano seznámil, měl už těch pestrých stránek, jež čímsi připomínaly Melquíadesovy pergameny, dvě plné truhlice, a do svého odjezdu naplnil ještě třetí, takže se dalo důvodné předpokládat, že za svého pobytu v Macondu nedělal nic jiného. Důvěrnější styky navázal jediné s oněmi čtyřmi přáteli, jimž vyměňoval dětské vlčky a draky za knihy, a dal jim číst Ovidia a Senecu, když ještě chodili do obecné Školy. O klasicích mluvíval s domáckou důvěrností, jako kdyby se všemi svého času bydlel v jednom pokoji, a věděl spoustu věcí, které by lidé prosté znát neměli, například že svatý Augustin nosil pod kutnou vlněný kabátec, který si za čtrnáct let nesvlékl, a čarodějník Arnaldo de Vilanova byl následkem Štířího kousnutí už od dětských let pohlavně nemohoucí. Jeho zaujetí pro psané slovo bylo směsicí obřadné úcty a pomlouvačné nevážnosti. Stejně dvojaký postoj měl i ke svým vlastním rukopisům. Alfonso, který se naučil katalánsky, aby je mohl přeložit, si jeden svazek strčil do kapsy, kde neustále nosil spousty výstřižků z novin a návodů k nejroztodivnějším pracím, a jednoho večera ho ztratil kdesi u děvčátek, která se prodávala z hladu. Když se to učený stařec dozvěděl, nestrhl rámus, kterého se Alfonso obával; místo toho se popadal za břicho smíchy a prohlásil, že takový je přirozený osud literatury. Na druhé straně nebylo v lidských silách ho přesvědčit, aby si ony tři truhly nevozil s sebou do rodné vesnice, a železniční dozorce, kteří mu je chtěli poslat jako spoluzavazadlo, tak dlouho zahrnoval kartaginskými nadávkami, až mu je dovolili vzít s sebou do osobního vagónu. "V den, kdy lidé pojedou v první třídě a literatura v nákladním vagónu," prohlásil tenkrát, "bude se světem nadobro konec." To byla poslední slova, která od něho slyšeli. Předtím strávil černý týden posledními přípravami na cestu, poněvadž jak se chvíle odjezdu přibližovala, ztrácel dobrou náladu, věčné zapomínal, co chce, a věci, které někam položil, se za chvíli objevovaly jinde; dotírali na něho stejní skřítkové, kteří kdysi soužili Fernandu.

"Collons" klel. "Kašlu na sedmadvacátý kánon londýnského synodu."

Germán a Aureliano si ho vzali na starost. Pečovali o něj jako o dítě, jízdenky a cestovní doklady mu zavíracími špendlíky připevnili do kapes, sepsali mu podrobný přehled, co má dělat od chvíle, kdy opustí Macondo, až do okamžiku, kdy přistane v Barceloně, přesto však nevědomky vyhodil na smetiště kalhoty s polovinou svých peněz. V předvečer svého odjezdu, když už zatloukl truhly a složil si šatstvo do téhož kufříku, s kterým sem kdysi přijel, svraštil náhle víčka podobná slávkám, s jakýmsi nestoudným požehnáním ukázal na hromady knih, s nimiž snášel léta vyhnanství, a řekl přátelům:

"Tyhle sračky vám tu nechám."

Tři měsíce nato od něho dostali velikou obálku s devětadvaceti dopisy a více než padesáti fotografiemi, které se mu nashromáždily za dlouhých dnů na Širém moři. Neuváděl sice data, ale pořadí, v jakém dopisy psal, bylo zřejmé na první pohled. Zpočátku jim se svým obvyklým humorem popisoval, co se přihodilo cestou a jakou měl chuť srazit přes palubu správce nákladu, který mu nedovolil vzít si ty tři truhly do kajuty, líčil jim jasnozřivou tupost jakési ženy, která se hrozila čísla třináct, ne z pověrčivosti, ale proto, že jí připadalo nedokončené, a sázku, kterou vyhrál při první večeři, když ve vodě na palubě rozpoznal chuť nočních říp z léridských pramenů. Postupem času mu však čím dál míň záleželo na událostech na palubě, a dokonce i nejposlednější a nejvšednější příhody mu stály za toužebnou zmínku, poněvadž s rostoucí vzdáleností byly jeho vzpomínky smutnější a smutnější. Onen narůstající stesk byl patrný i z jeho fotografií. Na prvních stál ve své košili invalidy a se svými stříbrnými vlasy v rozechvělém vzduchu karibského října a Šťastné se usmíval; na posledních měl na sobě tmavý svrchník a hedvábnou Šálu, byl pobledlý a nepřítomné zamlklý a stál na palubě truchlivé lodi, jež začínala náměsíčnou pouť podzimním oceánem. Germán a Aureliano mu odpovídali na dopisy. V prvních měsících psal tak často, že jim připadal blíž než v dobách, kdy žil v Macondu, a téměř je přešel vztek nad tím, že je opustil. Zpočátku jim oznamoval, že všecko je při starém, v domě, kde se narodil, že ještě pořád leží růžová lastura, sušení sledi na chlebové střídě chutnají pořád stejně a vodopády kolem vesnice že za soumraku prostupuje táž vůně jako kdysi. Znovu to byly listy ze Školních sešitů, zalátané fialovými klikyháky, ve kterých každému z přátel věnoval samostatný odstavec. Postupné, i když si to zřejmě sám neuvědomoval, se však ony dopisy, plné radosti z návratu a slov povzbuzení, měnily ve zklamané pastýřské listy. Za zimních večerů, zatímco se na kamnech vařila polévka, vzpomínal toužebně na vedro v pokoji vzadu za krámem, na bzučení slunce v uprášených mandloních a hvízdání vlaku v ospalém poledním horku, stejně jako předtím v Macondu toužíval po zimní polévce na kamnech, pokřiku prodavačů kávy a prchavých jarních skřivanech. Přemožen současně dvěma stesky, stojícími proti sobě jako dvě zrcadla, ztratil svůj podivuhodný smysl pro neskutečnost a nakonec jim radil, aby opustili Macondo, zapomněli na všecko, čemu je kdy učil o světě a o lidském srdci, aby se vykašlali na Horatia a nikdy nezapomínali, ať už se v životě octnou kdekoli, že minulost je lež, paměť nezná cesty zpátky, k někdejším jarům že se vrátit nelze a že i nejzdravější a nejvytrvalejší láska je koneckonců jen něco pomíjivého.

První, kdo uposlechl jeho rady a opustil Macondo, byl Álvaro. Prodal všecko, co měl, dokonce i ochočeného jaguára, jenž pobíhal po jeho dvoře a vysmíval se chodcům, a koupil si věčnou jízdenku na vlak, jenž nikdy nekončil svou jízdu. Na pohlednicích odesílaných ze stanic, kde se cestou zastavili, jim barvitě líčil všecko, co na okamžik zahlédl z okénka vagónu, jako by trhal na cucky dlouhou báseň o pomíjejícnosti a nechával za sebou jednotlivé útržky: přeludné černochy na bavlníkových polích v Louisianě, okřídlené koně na modré trávě v Kentucky, řecké milence v pekelném arizonském soumraku a dívku v červeném svetru, která u Michiganských jezer malovala akvarely a zamávala mu štětci, ne na rozloučenou, ale s nadějí, netuše, že vidí vlak, jenž nikdy nepojede zpátky. Jedenkrát v sobotu pak odešli i Alfonso a Germán s tím, že se v pondělí vrátí, a víckrát už o nich neslyšeli. Rok po odjezdu učeného Katalánce zůstával v Macondu už jenom Gabriel, ještě pořád žijící nazdařbůh, vydán na milost a nemilost Nigromantinu nejistému soucitu, a odpovídal na soutěžní otázky ve francouzském časopise, kde byla první cenou cesta do Paříže. Aureliano, který časopis vlastně odebíral, mu pomáhal vyplňovat soutěžní tiskopisy, někdy doma, většinou však mezi kameninovými nádobkami a v baldriánové vůni jediné lékárny, která v Macondu zbyla a v níž bydlela Mercedes, Gabrielova mlčenlivá snoubenka. To jediné tu zbývalo z minulosti, jejíž záhuba ne a ne dojít konce, poněvadž hynula neustále dál, stravujíc se v sobě samé a končíc v každé jednotlivé minutě, nikdy však nepřestávajíc končit. Zmrtvělost v městečku dosáhla takového stupně, že když Gabriel soutěž vyhrál a s dvěma obleky, jedním párem bot a Rabelaisovými sebranými spisy se vydal do Paříže, musel zamávat na strojvůdce, aby vlak vůbec zastavil a vzal ho s sebou. Někdejší Turecká ulice se proměnila ve zpustlé zákoutí, kde se poslední Arabové dávali unášet vstříc smrti, sedíce venku přede dveřmi jako před tisíci lety, i když poslední yard diagonálu prodali už dávno a dávno a v temných výlohách zůstaly jen figuríny se zuráženými hlavami. Z městečka banánové společnosti, které se Patricia Brownová možná teď pokoušela vylíčit svým vnukům za večerů plných nesnášenlivosti a kyselých okurek v Prattville, Alabama, se stala rovina zarostlá divokou trávou. Stařičký farář, jenž vystřídal otce Angela a jehož jméno se nikdo neobtěžoval zjistit, se povaloval v síti a čekal na smilování boží, sužován dnou a pochybami, které ho připravovaly o spánek, zatímco ještěrky a krysy spolu zápasily o sousední chrám. V onom Macondu, na které zapomněli dokonce i ptáci a kde prach a vedro byly tak úmorné, že se už sotva dalo dýchat, Aureliano a Amaranta Úrsula, samotou, láskou a samotou lásky uvěznění v domě, kde se už málem nedalo spát, takový hluk tam tropili červení mravenci, byli jediní šťastní lidé, nejšťastnější na celé zemi.

Gaston se vrátil do Bruselu. Čekání na letadlo ho nakonec omrzelo a jednoho dne si složil do kufříku nejpotřebnější věci a svou korespondenci a odjel s tím, že přiletí zpátky, dříve než provinční úřady postoupí jeho výsadní práva skupině německých letců, kteří jim předložili odvážnější plán, než byl jeho vlastní. Od onoho prvního odpoledne Aureliano a Amaranta Úrsula soustavně využívali oněch řídkých chvilek, kdy byl Gaston pryč, a milovali se s utajovanou vášní, téměř vždy nakonec vyrušeni ze svých nejistých spojení manželovým nenadálým návratem. Když však shledali, že jsou v domě sami, zmocnila se jich posedlost opožděné lásky. Byla to pošetilá, ztřeštěná vášeň, při níž se Fernandiny kosti v hrobě zachvívaly hrůzou a která je oba udržovala ve stavu ustavičného vytržení. Skřeky Amaranty Úrsuly a její výkřiky, když umírala láskou, se ozývaly o druhé odpolední na stole v jídelně právě tak jako ve dvě hodiny v noci ve špižírně. "Co mé nejvíc mrzí," smávala se, "jsou všecka ta léta, o která jsme přišli." Zmámená vášní viděla červené mravence, jak pustoší zahradu a ukájejí svůj předvěký hlad na všem, co bylo ze dřeva, a viděla onen proud živoucí lávy, jak znovu zaplavil verandu, hubila je však jen tehdy, když je našla ve své ložnici. Aureliano zapomněl na pergameny, přestal chodit do města a na dopisy učeného Katalánce odpovídal jen tak, aby se neřeklo. Ztratili zdravý rozum, ztratili pojem o čase i všecky pravidelné návyky. Znovu pozavírali okna i dveře, aby nemuseli ztrácet čas svlékáním, a chodili po domě tak, jak po tom vždycky toužila Krásná Remedios, zmítali se nazí v bahnisku na dvoře a jedenkrát odpoledne se div neutopili, když se milovali v nádrži s vodou. Zakrátko natropili víc škod než červení mravenci: zničili nábytek v pokoji, potrhali svým řáděním rohož, jež přestála i smutné válečné lásky plukovníka Aureliana Buendíi, a rozpárali matrace, vyprázdnili je na podlahu a pak se zalykali v oblacích bavlny. Aureliano byl stejně ohnivým milencem jako ona, přesto však to byla Amaranta Úrsula, jež svými ztřeštěnými nápady a svou milostnou nenasytností ovládala onen pustošivý ráj; jako by lásce věnovala všecku tu nezdolnou energii, kterou její prababička vynakládala na pečení karamelových zvířátek. Ostatně zatímco ona vykřikovala rozkoší a zplna hrdla se smávala vlastním výmyslům, Aureliano byl den ze dne zamlklejší, poněvadž jeho vášeň byla sžíravá a uzavřená do vlastního nitra. Oba však přitom dosáhli takového stupně mistrovství, že když se vydali ze všech sil, uměli najít rozkoš i v únavě. Zjistili, že únava po milování v sobě skrývá neprobádané možnosti, daleko rozmanitější než sama touha, a oddávali se zbožňování svých tel. Aureliano hnětl tuhé prsy Amaranty Úrsuly vaječnými bílky nebo jí potíral pružná stehna a broskvové hebké břicho kokosovým máslem a ona si hrála s jeho mohutným údem jako s panenkou, tyčinkou na rty mu malovala oči jako šaškovi a tužkou na obočí turecký knír, vázala mu nákrčníky z organtýnu a nasazovala mu staniolové kloboučky. Jedné noci se od hlavy až k pate natřeli broskvemi v cukru, olizovali se jako psi a milovali se na verandě jako posedlí, a probudil je teprve příval krvežíznivých mravenců, kteří se je chystali zaživa pohltit.

V přestávkách mezi blouzněním Amaranta Úrsula odpovídala na Gastonovy dopisy. Zněly tak vzdálené a zaměstnané, že jeho návrat jí připadal nemožný. V jednom z prvních jí sdělil, že jeho společníci letadlo opravdu poslali, námořní jednatelství v Bruselu že ho však omylem odeslalo do Tanganjiky, kde je předali rozptýlenému kmeni Makondů. Oním nedorozuměním vzniklo tolik překážek, že může trvat roky, než vůbec dostanou letadlo zpátky. Amaranta Úrsula proto vylučovala, že by se manžel mohl nevčas vrátit, Aureliana spojovaly se světem jenom dopisy od učeného Katalánce a zprávy o Gabrielovi, které se dozvídal od mlčenlivé lékárnice Mercedes. Zpočátku to bylo opravdové spojení. Gabriel si nechal proplatit zpáteční jízdenku, zůstal v Paříži a prodával staré noviny a prázdné láhve, které číšnice vynášely z ponurého hotelu v ulici Dauphine. Aureliano si ho představoval, jak chodí po Paříži ve svetru s vysokým límcem, který odkládá jen tenkrát, když se terasy na Montparnassu naplní jarními milenci, přes den vyspává a v noci píše, aby přehlušil hlad, v pokoji páchnoucím vařeným květákem, kde měl jednoho dne umřít Rocamadour. Zprávy o Gabrielovi však byly stále nejistější a učencovy dopisy řidší a trudnomyslnější a Aureliano si zvykl myslet na ně stejné jako

Amaranta Úrsula myslela na svého manžela; oba se vznášeli v prázdném vesmíru, kde jedinou každodenní a věčnou skutečností zůstávala láska.
Do onoho světa Šťastné nevědomosti naráz dolehla jako rána z děla zpráva, že se Gaston vrací. Aureliano a Amaranta Úrsula otevřeli oči, prozkoumali své ledví, s rukou na srdci pohlédli jeden druhému do tváře a pochopili, že natolik splynuli jeden s druhým, že raději zemřou, než by se měli rozloučit. Amaranta Úrsula proto napsala manželovi dopis plný rozporných pravd, v kterém ho ujišťovala, že ho miluje a touží ho znovu spatřit, současně však přiznávala, že bez Aureliana nemůže žít, vysvětlujíc to jako řízení osudu. Vzdor tomu, co oba předpokládali, jim Gaston poslal klidnou, málem otcovskou odpověď; věnoval celé dvě stránky tomu, aby je varoval před vrtkavostí vášně, a v závěrečném odstavci jim zcela jednoznačné přál, aby byli tak šťastni, jako byl během krátkého manželství on. Jeho postoj byl zcela neočekávaný a Amarantu Úrsulu pokořovala představa, že manželovi poskytla záminku, na kterou čekal, aby ji ponechal jejímu osudu. Její hněv se ještě zvětšil, když jí Gaston šest měsíců nato napsal z Léopoldvillu, kde se konečně domohl letadla, a požádal ji, aby mu poslali velocipéd, co v Macondu zanechal, to byla zřejmě jediná věc, ke které ho pojil nějaký citový vztah. Aureliano trpělivě snášel její výlevy a snažil se jí dokázat, že dovede být stejně dobrým manželem v blahobytu i v protivenství, a všední starosti, jež na ně dolehly, když utratili poslední peníze od Gastona, vytvořily mezi nimi pouto vzájemné soudržnosti, které snad bylo méně výrazné a oslnivé než vášeň, umožnilo jim však milovat se stejné a být stejné šťastni jako ve chvílích ztřeštěné chlípnosti. V době, kdy zemřela Pilar Ternerová, čekali dítě.
Vzdor těhotenské malátnosti se Amaranta Úrsula pokusila zřídit si výrobu náhrdelníků z rybích páteří. S výjimkou Mercedes, která jich tucet koupila, však na ně nenašla kupce. Aureliano si poprvé v životě uvědomil, že jeho jazykové nadání, jeho encyklopedické znalosti a jeho vzácná schopnost zapamatovat si do nejmenších podrobností vzdálená místa a události, aniž je kdy spatřil, jsou stejně k ničemu jako truhlice pravých šperků, která patřila Amarantě Úrsule a měla pravděpodobné takovou cenu jako všecky peníze, které v té době mohli mít všichni zbylí obyvatelé Maconda dohromady. Zůstávali naživu jen zázrakem. Amaranta Úrsula neztrácela dobrou náladu ani svou vynalézavost při milostných hrátkách, zvykla si však po obědě vysedávat na verandě a odpočívat, s otevřenýma očima a zamyšlená. Aureliano se k ní obvykle připojil. Často tak mlčky sedávali až do soumraku, jeden proti druhému, hleděli si do očí a milovali se v tichosti stejně opravdově, jako se předtím milovali v pohoršení. Nejistá budoucnost obrátila jejich myšlenky zpátky do minulosti. Zahledali sami sebe ve ztraceném ráji v době lijáků, kdy se čvachtali v bahně na dvoře, zabíjeli ještěrky, věšeli je na Úrsulu a žertem ji pochovávali zaživa, a z oněch vzpomínek pochopili, že spolu byli Šťastni, kam až jejich paměť sahá. Přemítajíc o minulosti, Amaranta Úrsula se rozpomněla na ono odpoledne, kdy vešla do zlatotepecké dílny a matka jí vyprávěla, že malý Aureliano není ničí, poněvadž ho našli v košíku, jak pluje po řece. Ono podání se jim nezdálo pravděpodobné, nemohli je však nahradit skutečnějším, poněvadž žádné neznali. Zvážili tedy všecky možnosti, nakonec si však byli jisti jen tím, že Fernanda nebyla Aurelianovou matkou. Amaranta Úrsula se přikláněla k názoru, že je synem Petry Cotesové, kterou znala jen z bájí o její nestoudnosti, a ona domněnka v nich vyvolala hrůzné obavy.
Sužován představou, že je bratrem své ženy, vydal se Aureliano potají na faru a hledal v plesnivých archívech, pokousaných moly, nějakou spolehlivou stopu svého původu. Nejstarší záznam, který našel, se týkal křtu Amaranty Buendíové, pokřtěné na prahu dospělosti otcem Nicanorem Reynou v dobách, kdy se pokoušel dokázat existenci boží pomocí triků s čokoládou. Na chvíli se utěšoval nadějí, že je jedním ze sedmnácti Aurelianů, jejichž data narození vyslídil ve čtyřech různých svazcích, záznamy o jejich křtu byly však příliš staré, než aby odpovídaly jeho věku. Dnavý farář, jenž ze své sítě pozoroval, jak se potácí v bludišti rodů a nejisté se třese, se ho soucitné zeptal, jak se jmenuje.
"Aureliano Buendía," řekl mu.
"Tak to hledáš zbytečné," prohlásil rozhodné kněz. "Před mnoha lety tu bývala ulice, která se tak jmenovala, a v té době lidé měli ve zvyku dávat dětem jména ulic."
Aureliano se roztřásl hněvem.
"Ach tak," řekl, "tak vy tomu taky nevěříte."
"A čemu?"
"Že plukovník Aureliano Buendía svedl dvaatřicet občanských válek a ve všech byl poražen," odvětil Aureliano. "Že vojáci obklíčili tři tisíce dělníků a postříleli je z kulometů a mrtvoly že odvezli ve vlaku o dvou stech vagónech a naházeli je do moře."
Farář si ho změřil soucitným pohledem.
"Synu, synu," vzdychl. "Mně by úplně stačilo mít jistotu, že ty a já teď opravdu existujeme."
Aureliano a Amaranta Úrsula tedy přijali za svůj příběh o košíku, ne proto, že by mu věřili, nýbrž proto, že jim dovoloval zapomenout na jejich obavy. S postupem jejího těhotenství měnili se pozvolna v jedinou bytost, stále více splývali jeden s druhým a v samotě onoho domu, čekajícího jen na poslední poryv větru, který ho zboří. Obývali jen nejnutnější prostor, od Fernandiny ložnice, ve které objevili kouzlo poklidné lásky, po okraj verandy, kde Amaranta Úrsula pletla botky a kloboučky pro novorozeně a Aureliano odpovídal na občasné dopisy učeného Katalánce. Zbytek domu podlehl vytrvalému náporu zkázy. Zlatotepecká dílna, Melquíadesův pokoj i prostá mlčenlivá říše Santy Sofii de la Piedad zmizely v hloubi domácího pralesa, do něhož by se nikdo neodvážil vniknout. Aureliano a Amaranta Úrsula, obklíčeni hltavou přírodou, dál pěstovali majoránku a begónie a bránili svůj svět hraničními čarami z vápna, budujíce poslední zákopy v tisícileté válce mezi člověkem a mravenci. Amaranta Úrsula měla dlouhé, neupravené vlasy, obličej mívala ráno celý pomačkaný, nohy jí opuchly a někdejší něžné, lasiččí tělo pozbylo tvar; ztratila mladistvé vzezření z dob, kdy sem přijela s klecí nešťastných kanárů a s polapeným manželem, duševní svěžest jí však zůstala. "Ksakru," smála se. "Kdo by si byl býval pomyslel, že tu nakonec opravdu budeme žít jako lidojedi!" Poslední nitka, která je spojovala se světem, se přetrhla v šestém měsíci těhotenství, když dostali dopis, který zcela zřejmě nebyl od učeného

Katalánce. Měl barcelonské razítko, adresa však byla napsána obyčejným modrým inkoustem a úřednickým krasopisem a měla nevinný, neosobní vzhled, jaký mívají špatné zprávy. Amaranta Úrsula se chystala obálku otevřít. Aureliano jí ji však vytrhl z rukou.
"Tu ne," prohlásil. "Nechci vědět, co tam stojí." Jak správně vytušil, učený Katalánec jim už víckrát nenapsal. Nepřečtený dopis zůstal ležet napospas molům na poličce, na které kdysi Fernanda zapomněla svůj snubní prsten, a tam se dál stravoval v ohni svých Špatných zpráv, zatímco osamělí milenci pluli proti proudu oněch posledních chvil, nenapravitelných a neblahých časů, které se je marné pokoušely strhnout na poušť zklamání a zapomnění. Aureliano a Amaranta Úrsula, vědomi si onoho nebezpečí, strávili poslední měsíce ruku v ruce, dotvářejíce oddanou láskou dítě počaté ve chvílích nehorázného smilství. V noci, když leželi ve vzájemném objetí, neděsili se pozemských výbuchů mravenců, lomození molů ani neustálého a zřetelného sykotu plevele, bujícího v sousedních místnostech. Slýchali Úrsulu, jak zápasí se zákony stvoření, aby uchovala svůj rod, Josého Arcadia Buendíu, jak hledá přeludnou pravdu velkých vynálezů, modlící se Fernandu, plukovníka Aureliana Buendíu, jak hrubne žaludy války a nad zlatými rybkami, i Aureliana Segunda, zmírajícího samotou ve vřavě pitek, a tenkrát pochopili, že utkvělé představy jsou silnější než smrt, a pocítili nové štěstí při pomyšlení, že oni dva se budou milovat ještě jako duchové dávno potom, co jiné druhy budoucích živočichů vyrvou mravencům onen bedny ráj, který mravenci v nejbližších chvílích vyrvou lidem.
Jedné neděle o šesté odpolední Amaranta Úrsula pocítila porodní bolesti. Usměvavá porodní babka děvčátek, která se prodávala z hladu, ji vysadila na stůl v jídelně, sedla si jí rozkročmo na břicho a surově po ní harcovala, až její křik zanikl v nářku velikého chlapce. Závojem slz Amaranta Úrsula uviděla, že je to jeden z velikých synů Buendíova rodu, mohutný a svéhlavý na způsob José Arcadiů a s otevřenýma, jasnozřivýma očima Aurelianů, předurčený k tomu, aby znovu založil rod a oprostil ho od zhoubných neřestí a samotářských sklonů, poněvadž byl za celé století jediný, jenž byl počat z lásky.
"Hotový lidojed," řekla. "Bude se jmenovat Rodrigo."
"Ne," namítl její manžel. "Bude se jmenovat Aureliano a zvítězí v dvaatřiceti válkách."
Porodní bába mu odřízla pupeční šňůru a potom hadříkem začala stírat modrý maz, který mu pokrýval tělo; Aureliano jí svítil lampou. Teprve když ho obrátili na břicho, zjistili, že ve srovnání s ostatními lidmi má něco navíc, naklonili se k němu a prohlíželi si to. Byl to prasečí ocas.
Nijak obzvlášť je to neznepokojilo. Aureliano ani Amaranta Úrsula už neznali obdobný případ, k němuž kdysi v rodině došlo, ani se nepamatovali na Úrsuliny hrůzné výstrahy, a porodní babka je úplně uklidnila tvrzením, že onen nadbytečný výrůstek mohou chlapci odříznout, až mu vypadají mléčné zuby. Potom už o tom neměli čas přemýšlet, poněvadž Amaranta Úrsula začla krvácet a brzo z ní prýštil nezadržitelný proud. Snažili se jí pomoci náčinky z pavučin a spečeným popelem, jako kdyby však chtěli zastavit rukama vodotrysk. V prvních hodinách se Amaranta Úrsula snažila zachovat si dobrou náladu. Držela zděšeného Aureliana za ruku a prosila ho, aby si nedělal starosti, poněvadž lidé jako ona neumírají proti své vůli, a zalykala se smíchy při pohledu na sveřepé prostředky porodní babky. Jak však Aureliana opouštěla naděje, začala se ztrácet, jako kdyby ji někdo postupně smazával, až upadla do hluboké mdloby. V pondělí ráno k ní přivedli ženu, která se u jejího lože modlila zaklínači modlitby, zaručeně účinkující u zvířat i u lidí, vášnivá krev Amaranty Úrsuly byla však lhostejná ke všem lidským výmyslům kromě lásky. Odpoledne, po čtyřiadvaceti hodinách zoufalství, pochopili, že je mrtvá, poněvadž proud krve nenávratně ustal, rysy jí ostře vystoupily, skvrny na tváři se rozplynuly v jitřním úbělu a ona se znovu začala usmívat.
Až do té chvíle Aureliano nechápal, jak rád má své přátele, jak je potřebuje a kolik by dal za to, kdyby v tu chvíli byli s ním. Uložil dítě do košíku, který mu matka připravila, zakryl tvář mrtvé pokrývkou, a vydal se na bezcílnou pouť pustým městečkem, hledaje soutěsku, která by vedla zpátky do minula. Zaklepal na dveře lékárny, v které už dávno nebyl, a ocitl se v truhlářské dílně. Stařena, která mu se svítilnou v ruce přišla otevřít, se slitovala nad jeho blábolením, vytrvale však tvrdila, že tu žádná lékárna nikdy nebyla a nikdy že neznala žádnou ženu se štíhlým hrdlem a dřímavýma očima, která by se jmenovala Mercedes. Potom přitiskl čelo na dveře, kde kdysi bývalo knihkupectví učeného Katalánce a rozplakal se; uvědomoval si přitom, že splácí pozdní slzy smrti, kterou nechtěl oplakat včas, aby neporušil kouzlo své lásky. Zkrvavil si pěsti o zazděné dveře Zlatého dítěte, volaje Pilar Ternerovou a nevšímaje si zářivých oranžových kotoučů letících po obloze, jež za bouřlivých večerů tolikrát s chlapeckým zanícením sledoval ze dvora plného bukačů. V posledním otevřeném podniku ve zpustlé pochybné čtvrti skupina harmonikám hrála písně Rafaela Escalony, biskupova synovce, dědice tajemství Francisca Člověka. Hostinský, který měl jednu paži uschlou a jakoby spálenou, poněvadž ji kdysi pozvedl proti své matce, pozval Aureliana na láhev kořalky a ten ho pozval na druhou. Hostinský mu vyprávěl o své ubohé paži a Aureliano mu vyprávěl o svém ubohém srdci, uschlém a jakoby spáleném, poněvadž je pozvedl proti své sestře. Nakonec se společné rozplakali a Aureliano měl na okamžik pocit, že jeho bolest ustala. Když se však zase ocitl sám v posledním macondském jitru, zůstal stát uprostřed náměstí, rozpřáhl paže, odhodlán probudit všecky kolem, a vykřikl z hloubi duše:
"Všichni přátelé jsou zkurvysyni!"
Nigromanta ho našla v kaluži zvratků a slz. Odvedla ho do svého pokoje, umyla ho a přiměla ho vypít šálek polévky. V domnění, že ho tím utiší, přeškrtla uhlem všecka ta milování, za která jí byl stále ještě dlužen, a rozhovořila se o nejosamělejších a nejsmutnějších chvilkách svého života, aby nebyl se svým pláčem sám. Za svítání, po krátkém a tupém spánku, Aureliana znovu probudily bolesti hlavy: otevřel oči a vzpomněl si na dítě.
V kosíku je nenašel. V prvním okamžiku pocítil záchvěv radosti v domnění, že Amaranta Úrsula vstala z mrtvých a postarala se o ně. Nebožka však ležela pod pokrývkou jako hromada kamení. Aureliano si uvědomil, že při svém příchodu našel dveře ložnice otevřené, přešel po verandě, plné ranní vůně majoránky, a nahlédl do jídelny, kde se ještě povalovaly pozůstatky po porodu: veliký hrnec, zakrvácená prostěradla, kusy spečeného popela a překroucená pupeční šňůra na plené rozložené uprostřed stolu vedle nůžek a nitě. Pomyslel si, že porodní bába se během večera

zřejmě vrátila pro dítě, a na chvíli začal klidně uvažovat. Sklesl do houpací židle, v které za starých časů sedávala Rebeca a vyučovala vyšívání, v které Amaranta hrávala čínskou dámu s plukovníkem Gerineldem Márquezem a v které Amaranta Úrsula šila šatečky pro dítě, a v onom jasnozřivém okamžiku si uvědomil, že není s to snést drtivou tíhu vší té minulosti, která mu leží na duši. Zraňován smrtícími oštěpy vlastních i cizích stesků, obdivoval se nebojácným pavučinám na uschlých růžových keřích, vytrvalému bylí a trpělivému vzduchu v zářivém únorovém svítání. V tu chvíli zahlédl dítě. Zbývala z něho naběhlá, vyschlá kůže, kterou snad všichni mravenci světa pracně vláčeli po kamenité zahradní pěšině ke svým obydlím. Aureliano nebyl s to se pohnout; ne proto, že by se mu hrůzou podlomily nohy, nýbrž proto, že v onom zázračném okamžiku pochopil poslední Melquíadesovy šifry a spatřil moto pergamenů, dokonale zasazené do lidského času a světa: Toho prvního přivázali ke stromu a posledního žerou mravenci.
V Aurelianově životě nebylo jasnozřivější chvíle než tehdy, když zapomněl na své mrtvé a na své hoře a zatloukl okna i dveře Fernandinými dřevěnými kříži, aby ho nerušilo žádné světské pokušení, poněvadž pochopil, že v Melquíadesových pergamenech je vepsán jeho osud. Našel je nedotčené, uprostřed předvěkých rostlin, dýmajících kalužin a světélkujících hmyzek, které v pokoji zahladily každou stopu lidského putování po této zemi; byl tak netrpělivý, že si je ani neodnesl na denní světlo, a přímo tam je začal vstoje luštit, nahlas a bez nejmenších obtíží, jako by byly psány španělsky, a kolem vládl oslňující polední jas. Byl to příběh jejich rodiny, sto let předem sepsaný Melquíadesem až do nejvšednějších podrobností. Napsal ho v sanskrtu, své mateřštině, sudé verše zašifroval soukromou šifrou císaře Augusta a liché lakedaimonskými vojenskými šiframi. Poslední zábrana, kterou Aureliano začínal tušit v době, kdy se dal zmást láskou k Amarantě Úrsule, spočívala v tom, že Melquíades neuspořádal události podle obvyklého lidského času, nýbrž zhustil celé století všedních událostí, takže všecky probíhaly souběžně a v jediném okamžiku. Unesen oním objevem Aureliano četl hlasitě a vynechával zpěvné encykliky, které Melquíades sám kdysi předčítal Arcadiovi a které ve skutečnosti předvídaly jeho popravu, a našel v nich zprávu o narození nejkrásnější ženy na světě, jež měla zaživa vstoupit na nebesa, a seznal původ dvojčat pohrobků, kteří se vzdali luštění pergamenů, nejen dík své neschopnosti a nestálosti, nýbrž i proto, že jejich snahy byly předčasné. Na tomto místě přeskočil několik stránek, aby co nejdřív seznal svůj vlastní původ. V tu chvíli se začal pomalu zvedat vlahý vítr, plný hlasů z minula, Šepotu dávných pelargónií a zklamaných vzdechů, předcházející i nejvytrvalejší tužby. Aureliano ho však nepostřehl, poněvadž právě objevoval první známky svého života ve smyslném dědovi, jenž se svou lehkomyslností dal vést přeludnou pustinou, hledaje krásnou ženu, kterou pak neučinil šťastnou. Aureliano ho poznal a sledoval skryté cesty jeho potomků, až dosel k svému vlastnímu početí uprostřed Štírů a žlutých motýlů navečer v koupelně, kde nádeník ukájel svůj chtíč se ženou, která se mu oddala ze vzdoru. Natolik ho to upoutalo, že neucítil ani druhý poryv větru, jehož ničivá síla vyrvala ze stěžejí okna i dveře, z východního křídla domu strhla střechu a otřásla jím v samých základech. Teprve nyní shledal, že Amaranta Úrsula nebyla jeho sestrou, ale tetou, a že Francis Drake kdysi dávno přepadl Riohachu jen proto, aby se oni dva jednou mohli setkat v nejspletitějších bludištích krve a společně přivést na svět bájeslovného tvora, jímž měl jejich rod vymřít. Macondo se už proměnilo v hrůzný vír prachu a sutin, zmítaný hněvem biblické smršti, když Aureliano přeskočil jedenáct stránek, aby nemařil čas událostmi, které až příliš dobře znal, a začal luštit okamžik, který právě prožíval, luštil ho současně s tím, jak ho žil, luštil poslední stránku pergamenu a věštil sám sobě, jako by v zrcadle slov spatřoval svou vlastní podobu. Přeskočil ještě jednou, aby předpovědi předstihl a zjistil den a okolnosti své smrti. Ještě než došel k poslednímu verši, stačil však pochopit, že z oné místnosti už nikdy nevyjde, neboť je souzeno, že ono město zrcadel (anebo zrcadlení) bude smeteno větrem a vymazáno z lidské paměti v okamžiku, kdy Aureliano Babilonia rozluští poslední pergamen, a všecko, co v nich stojí, že je neopakovatelné odevždy a navždy, poněvadž rodům, odsouzeným ke sto rokům samoty, se nové příležitosti na této zemi už nikdy nedostane.

* Řezník (pozn. překl.)